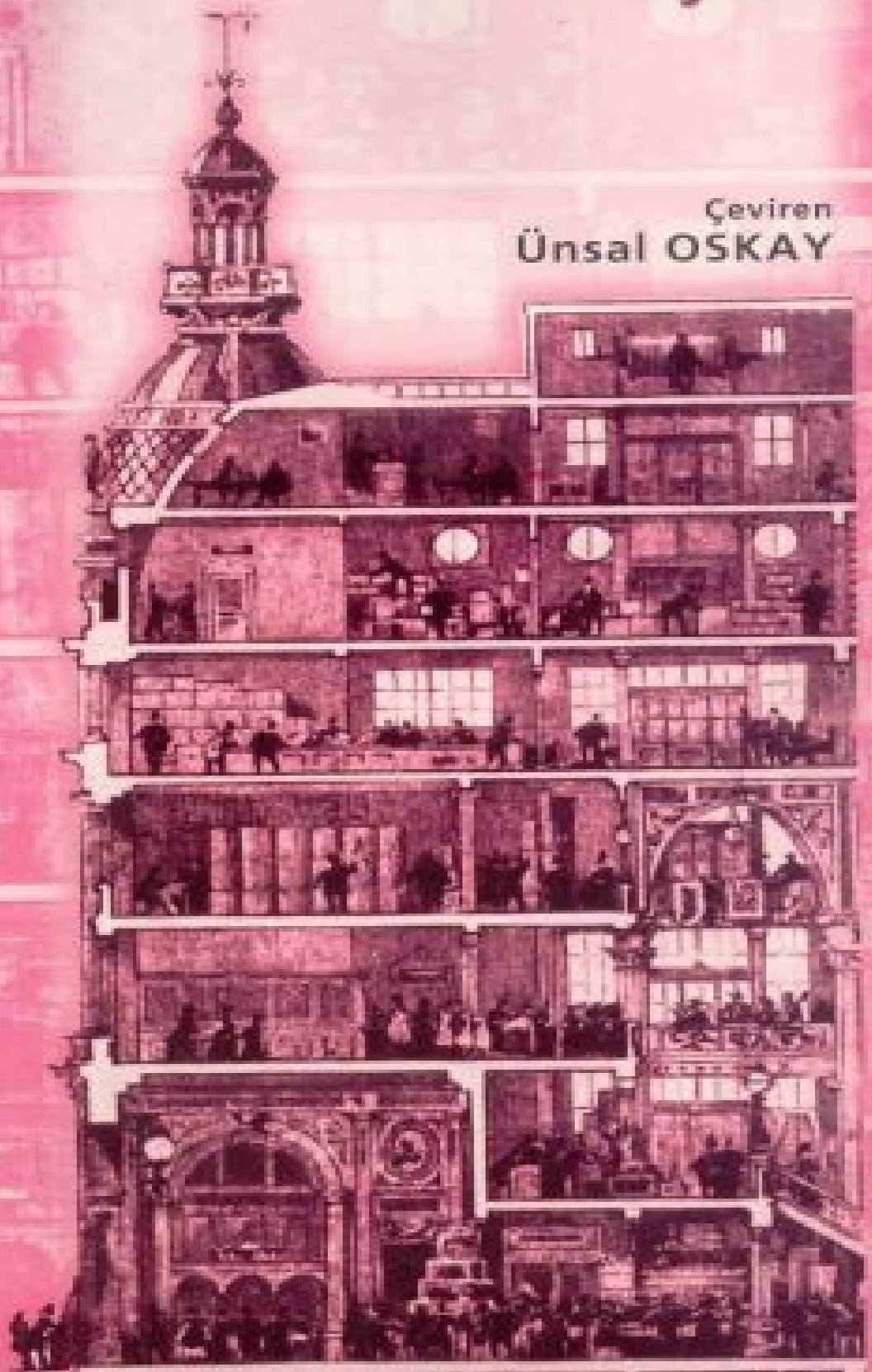

C. W. MILLS
**TOPLUMBİLİMSEL
DÜŞÜN**

Çeviren
Ünsal OSKAY

C. W. MILLS

TOPLUMBİLİMSEL

DÜŞÜN

Ceviren

Ünsal OSKAY

İSTANBUL - 2007

DER YAYINEVİ

Molla Fenari Sokak,

Der Han 40-42,

34410 Cağaloğlu - İSTANBUL.

Tel: (0212) 527 01 65 - 511 51 90

Belgegeçer: (0212) 511 47 76

w w w . deryayi nevi. com

e-posta:der@deryayinevi.com.tr / info@deryayinevi.com.tr

•

YAYIN NO: 278

Basım:

Eren Ofset.

Topkapı-İSTANBUL.

•

ISBN 978-975-353-195-5

© DER YAYINLARI - Kasım 2007

Copyright © Bu kitabın, Türkiye’de yayın hakları *Der Yayınevi*’ne aittir. Her hakkı saklıdır. Yayınevimizden yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen alıntı

yapılamaz. Hiçbir şekilde kopya edilemez; fotokopi,

faksimile veya başka bir şekilde çoğaltılamaz ve

yayınlanamaz.

Bu çeviri, ilk kez 1959 yılında Oxford University Press, New York; ve 1970 yılında Pelican Books’da yayınlanan, C. Wright Mills’in The Sociological Imagination adlı yapıtının İngilizce orjinalinden yapılmıştır.

İkinci Baskı İçin Çevirenin Sunusu:

Toplumbilimsel Düşün’ü evcilleştirmek isteyenlere karşı, bugünkü toplumsal sistemlerdeki varoluşumuzun ussallığa aykırı yanlarını kavramak, açıklamak ve bizlere anlatmak için edebiyatın ve sosyal bilimlerin muhayyele zenginliğini savunan C. Wright Mills’in aziz anısına sevgi ve saygıyla.

Ü. O.

Harvey ve Bette için...

Mills

İÇİNDEKİLER

1. Temel: Ya da Toplumbilimden Beklenenler.....	11
2. “Grand Teori”	49
3. Soyutlanmış Deneyimcilik.....	87
4. Pratikçilik Tipleri.....	129
5. Bürokrat Görenek	167
6. Bilim Felsefeleri.....	197
7. İnsanların Çeşitliliği.....	219
8. Tarihin Kullanımı.....	235
9. Akıl ve Özgürlük Üzerine	271
10. Siyaset Üzerine	291
EK: Düşün Ustalığı Üzerine	321
Ana not	373

GİRİŞ

TEMEL YA DA TOPLUMBİLİMDEN

BEKLENENLER

Günümüz insanı için yaşadığı özel hayat bile içinden çıkılması güç bilinmezliklerle doludur. Gündelik hayatında karşılaştığı güçlüklerle baş edemediğini gören sıradan insan, bu duygusunda haklıdır da: Sıradan insanın bilebildikleri, kavrayışı, güç ve iktidarı işinin, ailesinin ve komşuluk ilişkilerinin dar kalıplarıyla sınırlıdır; toplumdaki diğer hayat kesimlerinde ise, sıradan insanın alışık olmadığı, yaşamadığı bir hayat yaşanmaktadır.

Toplumsal hayatın bu kesiminde sıradan insan olan bitenlerin seyircisi durumundadır. Toplumsal hayatın bu kesiminde geçerli olan ihtiraslar ve sorunlar, sıradan insanın toplumsal hayat kesimine doğru yayıldıkça, bireyin toplumsal yaşam karşısındaki şaşkınlığı ve güçsüzlüğü de artmaktadır.

Çağdaş insanın bu güçsüzlük ve şaşkınlık duygularının temelinde kişisel nitelikte olmayan, günümüzde kıta genişliğine varmış toplumların sosyal yapılarında oluşan değişimler bulunmaktadır. Çağdaş tarih ve bu tarihin olguları, bir bakıma, “birey” dediğimiz varlıkların başarılarını ve başarısızlıklarını da yansıtmaktadır. Toplum sanayileşmiş bir toplum biçimine geçince, köylü bireyden işçi birey olmakta; feodal bey ise ya silinip ortadan kalkmakta, ya da işadamı olmaktadır. Bir toplumsal sınıfın durumunun iyiye ya da kötüye gidişi, bireyin

iş bulup çalışabilmesini ya da çalışamamasını belirleyebilmektedir.

Toplum bir savaşı karşı karşıya kaldığında,
o güne dek sigorta memurluğu yapan bir birey
roket bataryasında görev almakta; tezgâhtarken radarçı
olmakta; kadınlar kocalarından yoksun yaşamaya, çocuklar
babasız bir aile ortamında büyümeye başlamaktadırlar.

Görülüyor ki, toplumu ve bireyi birlikte ele almadıkça,
ne bireyin hayatını, ne de toplumun tarihini
tam kavrayabiliriz.

Ne var ki, genellikle, insanlar karşılaştıkları sorunları,
güçlükleri, felaketleri tarihsel değişimler ya da
kurumsal çelişkiler ve çatışmalar açısından düşünüp değerlendirmemektedirler.

Esenlik ve mutluluk içinde yaşadıklarında,
bunun toplumun o günkü durumu sayesinde
olduğunu fark etmemektedirler. Sürdürdükleri yaşam
biçimi ile dünya tarihinin gelişim çizgisi arasında ne
denli yoğun ve karmaşık bir bağıntı olduğunu kavrayamamaktadırlar.

Birey olarak yaşadıkları tarih döneminde
oluşturacakları insan türünün belirlenmesinde,
oluşumunda yer aldıkları tarihin biçimlendirilmesinde bu
iki değişken arasındaki ilişkilerin ne denli önem
taşıdığını kavrayamamaktadırlar. Günümüz toplumunda
sıradan insanlar bireyle toplum, biyografi ile tarih bireyin
kendisi ile dışındaki dünya arasındaki bu karşılıklı

etkileşimleri sezecek, anlayacak düşünsel yeteneği kazanabilmiş değillerdir. Bu nedenle de, birey olarak karşı karşıya kaldıkları sorunları, güçlükleri, felaketleri temellerindeki yapısal biçim-değişimleri açısından ele alıp değerlendirememektedirler.

Aslında bunların şaşılacak, anlaşılması güç bir yanı yoktur. Tarihin hangi döneminde bu denli kapsamlı ve yıldırım hızıyla gerçekleşmekte olan değişimlerle karşılaşmıştır? Hele Amerikan toplumunda yaşayanlar, diğer toplumlarda yaşayanların bugün hızla “tarih” olmuş olgular saydığı olgulara benzeyen böylesine katastrof niteliği taşıyan olgularla hiç karşılaşmamışlardır.

Günümüzde, nerede olursa olsun, insanoğlunu etkileyen tarih artık düpedüz dünyanın da tarihi olma niteliğini kazanmış bulunmaktadır. Günümüzün bu ortamında, yaşadığınız şu dönemde tek bir kuşağın yaşam

süresi içinde insanlığın altıda biri feodal ve geri bir toplumsal yaşantıdan koparak modern, ileri, ama ürküntü

verici yepyeni bir yaşantı çizgisine geçmiştir. Sömürgelere

siyasal bağımsızlık tanınmış; emperyalizm yeni ve

daha az göze batan bir biçim almıştır. Bu dönemde

devrimler olmuş ve olmaktadır; insanların yeni yeni otoritelerce çevrilip kuşatıldıklarını görmektedirler. Ortaya

totaliteryan toplumlar çıkmakta; bazıları yıkılıp paralanmakta, bazıları ise dev büyüklükleri ile varlıklarını sürdürmektedir.

iki yüzyıllık bir geçmişe dayanan kapitalizmin,

toplumları sanayileşmiş toplum yapısına eriştirmekte
tek yol olmadığı; kapitalizmin bu konuda izlenebilecek
yollardan sadece birini oluşturduğu anlaşılmış
bulunmaktadır. Umut dolu iki yüzyıllık bir dönemden
sonra, biçimsel demokrasi bile insanlığın ancak çok
küçük bir bölümü içinde sınırlı kalmıştır. Geri kalmış
ülkelerde ise, eski ve köhne yaşam biçimi meydanı terk
etmeye; kitleler, ne olduğu tam olarak açıklığa kavuşturulamamış
yeni yeni istemler ve umutlar peşinde
koşmaya başlamışlardır. Geri kalmış ülkelerin hepsinde
de otorite ve şiddet kullanımının araç ve kurumları kapsamları yönünden total, biçimleri yönünden ise
bürokratik
bir nitelik kazanmışlardır. İnsanlığın geleceğini etkileyecek nitelikteki kararların alındığı günümüzde,
iki
uçta yer alan iki süper-devlet tüm güçlerini eşgüdümleşerek,
ellerindeki akıl almaz güce güvenerek yeni bir
dünya savaşının hazırlıkları ile uğraşmaktadırlar.
Tarihin günümüzde biçimlenme hızının çok artması
nedeniyle, insanın kendince üstün tuttuğu değerlere
göre kendini değiştirmesine; bu yeni değerlere denk bir
kişilik kazanmasına olanak kalmamış bulunmaktadır.
Ayrıca, bu hızlı değişim süreci içinde, bireyin ne gibi değerleri üstün tutacağını ve ne gibi değerlere
bağlanması
gerektiğini anlaması da güçleşmektedir. Bireyler, bu durumda, panik ölçüsünde bir şaşkınlıkla
karşılaşmalar
bile, eski duyguların, eski düşüncelerin çöküp gittiğini her

an duyup yaşamakta; hiçbir zaman normal bir durgunluk ve dinlenginlik kazanmamaktadırlar. Bu nedenle, çağdaş insanın birden bire önüne çıkan bu yeni dünya karşısında kendini güçsüz hissetmesine şaşmamak gerekmektedir.

Günümüz insanı, yaşadığı tarih döneminin kendi hayatı açısından taşıdığı anlamı kavrayamamaktadır.

Kendi özdenliğini korumak için moral duyarlılığını yitirmekte; kendi özel yaşamının dışındakiler ile, kendinden başkaları ile ilgilenmemeyi tek çıkar yol saymaktadırlar. Bu durumda da, kendini yalnızlık içinde hissetmekte; içine düştüğü bu kapan karşısında yılgınlığa, umutsuzluğa sürüklenmektedir.

Çağdaş insanın bu durumdan kurtulmasına çeşitli yerlerden edindiği bilgiler de yetmemektedir. Yaşadığımız Gerçekler Çağında, bireylere yöneltilen bilgiler, çoğu kez, bireyin canlı tutabileceği dikkati üzerinde de başat duruma geçmekte; bireyin özümseyemeyeceği bir hacme ulaşmaktadırlar. Diğer yandan, gene çağdaş insanın düşünce yeteneklerini geliştirmesi de buna yetmemektedir.

Bu alandaki çabaları, kişinin sınırlı moral enerjisinin tükenmesinden başka bir sonuç vermemektedir.

Günümüz insanının gereksindiği şey, kendisinin

dışındaki dünyada ve kendi benliğinde olup bitenleri anlamasını sağlayacak düşünsel bir nitelik kazanmak; böylece,

önünde bulduğu bilgilerden bu amaçla yararlanabilmek

için gelişkin bir düşünce düzeyince çıkabilecek

duruma gelebilmektedir. Bu düşünsel niteliği ise, gazeteciler, bilim adamları, sanatçılar, okuyucular, yayınevi

sahipleri, daha iyi anlasınlar diye toplumbilimsel düşün

(imgelem, muhayyele, imagination) yeteneği olarak tanımlamak

istiyorum.

1

Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olanlar

tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, bunların

değişik ve çok sayıdaki insanın iç yaşam ve dışsal

kariyerleri açısından taşıdığı anlamlar yönünden bakabilme

yeteneği kazanmışlardır. Toplumbilimsel düşün

yeteneğine sahip olanlar, insanların yaşadıkları gündelik

hayatın keşmekeşi içinde kendi toplumsal konumları

(pozisyon) hakkında nasıl yanlış ve yanıltıcı bir bilinçsizlik içinde bulunduklarını göz önünde tutmak gerektiğini

bilirler. Modern toplumun çerçevesi ve iskeleti işte

bu keşmekeş içinde oluşmakta; çeşit çeşit bireylerin

psikolojileri gene bu keşmekeş içinde değerlendirilmekte,

formüle edilmektedir. Bireylerin kişisel huzursuzluklarının

toplumda açıkça görülen sorunlar olarak değerlendirilmesinde, kamunun içinde bulunduğu ilgisizlik ve

kayıtsızlığın kaldırılıp, kamusal sorunlara karşı ilgi duymasını sağlamak da gene bunlardan yararlanılmaktadır.

Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olan bir

kimsenin bu yeteneği aracılığı ile varacağı ilk sonuç bu,

aynı zamanda, toplumbilimsel düşüncenin temelini oluşturan

toplum biliminden alınacak ilk ders olmaktadır insanın kendi yaşamının anlamını kavrayabilmesi ve geleceğini görebilmesi için, bizzat kendisini de yaşadığı tarih dönemi içinde ele alması; ve hayatta yararlanabileceği olanakların farkına varabilmesi için, farklı toplumsal koşul ve konumda yaşayan diğer insanların durumlarını da görebilmesi, bilmesi gerektirir. Bu, bazı bakımdan ibret verici nitelikte, bazı bakımlardan da çok aydınlatıcı bir ders olmaktadır, insanın yücelme ya da düşmüşlük umutluluk ya da umutsuzluk konusunda, zulümden zevk duyma sapıklığında, ya da aklın güzel ölçülüğünde nerelere kadar gidebileceğini, neler yapabileceğini tam olarak bilmiyoruz. Fakat bugün için bildiğimiz bir şey varsa o da şudur ki, “insan doğası” denen şey ürküntü verecek kadar geniş; içinde her şeye yer verecek kadar büyük bir şeydir. Bugün biliyoruz ki, kuşaktan kuşağa, insanoğlu şu ya da bu tür bir toplumda yaşamakta; her insan belirli bir biyografi oluşturmakta, bu biyografisini tarihin belli bir diliminde yazıp noktalamaktadır, işte bu küçük ömürcüğü iledir ki, nedenli küçük ölçüler içinde olursa olsun, toplumunun ve tarihsel durumunun ürünü olan insanoğlu, aynı anda yaşadığı toplumun biçimlenişine de katkıda bulunmuş olmaktadır. Tarihle biyografiyi kavramak, bu ikisi arasındaki ilişkileri anlayabilmek için de toplumbilimsel düşünceye sahip olmamız gerekmektedir. Bu kitaptaki uğraşımız

ve temel sorunumuz da budur. Böyle bir uğraşmayı yüklenmek,

böyle bir sorunu temel sorun olarak benimsemek

klasik toplumsal irdelemeciliğin işi sayılabilir.

Herbert Spencer gibi tam bir düşünce zenginliği örneği

olan düşünürlerin; E.A. Ross gibi haksızlığa kafa tutmayı

seven, doğrucunun doğrucusu toplumbilimcilerin;

August Comte ve Emile Durkheim' ın; karmaşık ve gelişkin

Kari Mannheim'ın özelliğidir bu. Böylesi konularla

uğraşmak Karl Marx'ın düşünsel yetkinliğinde,

Thorstein Veblen'in alaycı ama çok zekice yazılmış

eserlerinde; Joseph Schumpeter'in çok yönlü gerçeklik

kurgulamalarında; W.E.H. Lecky'nin psikolojik yönden

yeniliklerle dolu eserlerinde; Marx Weber'in açık ve güçlü

anlatımında da temel tutum olmaktadır. İnsan ve toplum

üzerine yapılmış değerli çağdaş araştırma ve incelemelerin

hepsinde bu tutum görülmektedir: İnsan ve

toplumu birlikte ele almak; bunları birlikte değerlendirmek

tutumu hepsinde vardır.

Biyografi ve tarih sorunlarını ele almayan; toplum

içinde bunların kendi aralarındaki bağlantıya önem

vermeyen bir toplumsal inceleme ya da araştırma entelektüel

yönden yüklenmesi gereken görevi yerine getirmiş

sayılamaz. Toplumsal sorunları klasik toplumbilim

anlayışıyla ele alan araştırmacıların, incelemek istedikleri

toplumsal gerçekliğin sınırları ne denli dar ya da

geniş olursa olsun, yaptıkları işi bir temele dayandırabilmek için sürekli olarak şu üç tür soruya cevap aramaları

gerekmektedir;

(1) inceledikleri toplum, bir bütün olarak, nasıl bir

yapıya sahiptir? Toplumun öğeleri nelerdir ve bunlar

kendi aralarında birbiriyle nasıl bir bağlantı içine konumlanmışlardır?

inceleme yaptıkları toplum ile diğer toplumsal

düzenler arasında ne gibi farklılıklar vardır? inceleme

yaptıkları toplumda, toplumun devamı ve toplumun

değişimi açısından, belirli herhangi bir öge ne

gibi bir anlam taşımaktadır?

(2) insanlık tarihinde, inceledikleri bu toplumun

yeri nedir? İnceledikleri toplumun değişimi nasıl bir mekaniğe sahiptir? Bir tüm olarak insanlığın gelişmesi açıs

ın d a n , inceledikleri toplum nasıl bir yere ve anlama

sahiptir? İnceledikleri toplumun herhangi bir yanı ya da

ögesi, oluştuğu tarih dönemine ne gibi etkilerde bulunmuş,

bu dönemin ne gibi etkileri altında kalmıştır? Araştırmacı

olarak kendisinin yaşadığı tarih dönemi ile, tarihin

diğer dönemleri arasında ne gibi farklılıklar vardır?

Yaşadığı dönemin insanlık tarihini oluşturmakta izlediği

yolun temel özellikleri nelerdir?

(3) Yaşanılan tarih döneminde, içinde yaşanılan

toplumda başat insan tipleri nedir? Hangi yeni insan

tipleri başat duruma geçmek üzeredir? Bu insanların seçimleri, biçimlendirilmeleri, özgür kılınmaları ya da baskı altında tutulmaları, duyarlı ya da duygusuz kılınmaları hangi yollarla gerçekleştirilmektedir? Yaşanan tarih döneminde, yaşanan toplumda incelenen edimlerden ve karakterlerden ne tür '' insan doğaları'' ortaya çıkmaktadır? İncelenen her bir toplumsal öge, bu ''insan doğası'' açısından ne anlam taşımaktadır? Ele alınan sorunun, ilgilenilen konunun bir büyük devlet, bir aile, bir hapisane, bir dinsel inanç sistemi, ya da bir edebiyat akımı olmasının önemi yoktur; nice toplum bilimciler bu gibi sorunları ele almışlardır. Toplumdaki insanı ele alan klasik çalışmaların entelektüel yönden en yüce örneklerinde hep bunlara benzer sorunlar üzerinde durulmuştur. Toplumbilimsel düşün yeteneği olan her düşünen kafanın üzerinde durmadan yapamayacağı sorunlardır bunlar. Bu tür düşün yeteneği sayesinde aynı soruna değişik perspektiflerden bakılabilmekte; siyasal açıdan olduğu gibi, psikolojik açıdan da soruna bakmak gerektiği anlaşılabilmekte; tek bir ailenin incelenmesiyle yola çıkıldıktan sonra, dünyadaki çeşitli devletlerin ulusal bütçeleri arasında karşılaştırmalar yapılmakta; dinsel eğitim yapan okullardan askeri kuruluşlara ve orduya kadar çeşitli kurumlar üzerinde durulabilmekte; petrol sanayiinden tutun da çağdaş şiire kadar her konu da incelemeler yapılabilmektedir.

Toplumbilimsel düşün yeteneği sayesinde, kişisellikle ilgisiz en uzak, en soyut sorunlardan, en kişisel, insanın benliği ile en yakından ilgili sorunlara kadar çok değişik konular ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerine eğilinmektedir. Böyle bir anlayışın temelinde ise, kişinin içinde kendi benliğini ve niteliğini kazandığı toplumu ve kendi tarihsel dönemi içindeki toplumsal ve tarihsel anlamı kavramak tutkusu bulunmaktadır.

İnsanoğlu bugün dünyada olup bitenlerin anlamına varmak; toplum içinde biyografi ile tarihin karşılıklı etkileşimi olan kendi içyapısındaki olguları kavramak için istekli ve umutlu ise, bunun da temelinde, gene toplumbilimsel düşün yeteneği vardır. Çağdaş insanın kendisi hakkında, kendisinin dışında biriymiş gibi soğukkanlı bir bilinci varsa, bunun, toplumsal göreceliğin ve tarihin her şeyi değiştirme gücünün tanınması ile bunların olumlu etkileri sayesinde gerçekleştirildiği unutulmamalıdır.

Toplumbilimsel düşün yeteneği, insanoğlunun bilirliğinin en verimli ifadesidir. Kafalarında, düşüncelerinde dar ufukları aşmayı denememiş; kendilerinin alışık oldukları kapalı kapıların ardında olup bitenleri görmeye, anlamaya çalışmamış kimseler bile, toplumbilimsel düşün yeteneğine kavuştuktan sonra, düşüncelerinde birden bire aydınlığa çıktıklarını; her şeyi ile bildiklerini sandıkları dış dünyanın kendileri için

henüz yepyeni bir dünya olduğunu görmektedirler. Kimi

zaman yerinde, kimi zaman yerinde sayılmasa da, toplumbilimsel düşün yeteneği kazananlar, kendilerinin

geniş bir anlayış, doğru değerlendirme ve işin özünü

yakalama gücüne sahip olduklarını hissetmeye başlamaktalar.

Bir zamanlar kendilerine doğru gözüken eski

kararlar ve eski yargılar, toplumbilimsel düşün yeteneğini

kazandıktan sonra, temelden yanlış ve sakat bir

düşünce biçiminin ürünleri olarak görülmeye başlamaktadır.

Böylece, gördüklerine sandıklarına şaşarak bakabilme,

yeni değerlendirmeler yapabilme canlılığı kazanabilmiş

olmaktadırlar. Yeni bir düşünce biçimi kazanmakta,

değerlerini yeniden yeniden değerlendirmiş olmakta;

kısacası, düşünmeye ve duyarlılık kazanmaya

başladıkları anda, sosyal bilimlerin kültürel anlamını da

kazanmış olmaktadırlar.

2

Toplumbilimsel düşünce yeteneğinin varlığını gösteren

en önemli belirtken, karşılaşılan sorunları bireyin

dar yaşam ortamının sorunları olarak gören anlayış ile,

bu sorunları toplumsal yapının kamusal sorunları olarak

ele alan anlayış arasındaki farklılıktır. Toplumbilimsel

düşün yeteneğinin ve sosyal bilimlerde verilmiş tüm klasik

eserlerin en seçkin özelliği de bu farklılıklarıdır.

Kişisel güçlükler ve sorunlar bireyin kendi karakteri ve diğer insanlarla olan ilişkilerinin ufku içinde

ortaya

ıkarlar; bireyin kendi benliği ve bireyin dolaysız ilişkiler kurduğu dar toplumsal hayatıyla sınırlıdırlar. Bu

nedenle de, kişisel glklerin ve sorunların anlatılması,

yazılması, çözümlenmesi biyografik bir varlık olan bireyle,

bireyin yakın toplumsal ortamıyla, bireyin dolaysız

yaşam deneyimlerine konu olan toplumsal

dzenlenimlerle ve bir noktaya kadar da bireyin kendi

iradesine bağlı olan faaliyetleriyle sınırlı kalmak durumundadır.

Kişisel glkler ve sorunlar kişisel ve özeldir;

Bu durumlarda birey, kendisinin kıymet verdiği değerlerin

tehlike ve tehditler karşısında kaldığını düşünmeye

başlar.

Toplumsal glkler ve toplumsal sorunlar ise bireyin yörel ortamını ve içsel yaşamını aşan sorunlardır.

Bu sorunlar, birçok bireysel yakın ortamı birbirine bağlayan; böylece, tarihin belirli bir döneminin ürünü olan

belirli bir toplumun kurumlarını oluşturan örgütlenmeyle;

birbiriyle çakışan, birbiriyle i içe geçmiş bulunan toplumsal ve tarihsel yaşamın geniş alanlı yapısının meydana

getiriliş biçimleriyle ilgili sorunlardır. Bu tür sorunlar

kamusal sorunlardır. Bu sorunlar ortaya çıktığında

kamunun önem verdiği bazı değerler tehdit ve tehlikelerle

karşılaşmış demektir. Bu durumlarda söz konusu

değerin hangisi olduğu, bu değere yöneltilmiş tehdidin

ne olduğu, nereden yönetildiği üzerinde durulur. Fakat,

en geniş çaplı bir kişisel sorun bile olağan ve sıradan

bir insanın dar yaşam çerçevesi ve toplumsal ortamı

açısından anlamlandırılabilirken, toplumsal sorunları bu

açıdan anlamlandırma olanağı bulunmadığı için konu

üzerinde belirli bir aydınlığa çıkmak güç olmaktadır.

Toplumsal sorunlar, gerçekten, kişisel çerçeveleri aşan;

toplumdaki kurumsal düzenlenimde bunalımlar, hatta,

çoğu kez, Marxistlerin deyimiyle “çelişkiler” ya da “giderilmesi olanaksız çelişkiler” yaratan sorunlardır.

Bu açıdan, sözgeşi, işsizlik sorununu ele alalım.

Örneğin, 100.000 nüfuslu bir kentte adamın biri işsizse

ve başka hiç “istihdam dışı” nüfus yoksa, bu kişisel bir

sorundur. Çözümü için, söz konusu adamın karakteri,

becerileri, yararlanabileceği mevcut olanaklar üzerinde

durmak gerekir. Fakat çalışabilir nüfusu 50 milyonu

bulan bir ulus içinde çalışabilir nüfusunun 15 milyonluk

bir kısmı “istihdam dışı” kalmışsa bu toplumsal bir sorundur

ve çözümü için tek tek bireylerin olanakları, becerileri,

karakterleri üzerinde durmamız yetmez. Çünkü

bu olanakları oluşturacak toplumsal yapı iş görecektir

durumda değildir; çökmüştür. Bu nedenle, toplumsal

nitelikteki sorunları doğru değerlendirebilmek, doğru

çözüm yolları bulabilmek için birbirinden ayrı ve kopuk

kopuk bireylerin kişisel ortamları, karakterleri üzerinde

değil, toplumun ekonomik ve siyasal kurumları üzerinde

durmamız gerekir.

Bir başka örnek olarak savaşı ele alalım. Savaş durumunda

kişisel sorun hayatta kalabilmek ya da bazıları

için onuruyla ölmektir. Ama bazıları için bu sorun savaşta

kişisel sorunları öne alarak para kazanmak; bazıları için,

ordu üst kademelerine çıkıp daha güvenlik verici yerlere

gelmek; bazıları için de savaşın biran önce sona erdirilmesine katkıda bulunmaktadır. Kısacası buradaki sorun

bireylerin kendi değerlerine göre, belirli ve dar yaşam

ortamları bulmak ve hayatta kalmak; ya da, kişinin ölümünü

anamlı kılmak sorunudur. Fakat savaşı yapısal bir

sorun olarak incelemek istediğinizde, savaşın nedenleri

üzerinde durmanız; savaş durumunda hangi tip insanların

komuta yerlerine çıkartıldığını; ulus-devleti çerçevesini

kapsayan bir örgütlü sorumsuzluk sistemi içinde savaşın

aile kurumu, dinsel kurumlar, ekonomik ve siyasal kurumlar

üzerinde ne gibi etkilerde bulunduğunu araştırmanız,

düşünmeniz gerekecektir.

Evliiik sorununu ele alalım. Evlilikte erkek olsun,

kadın olsun birçok insan kişisel sorunlarla karşı karşıya

kalabilir. Ama her 1000 evlilikten 250'si, evliliğin ilk dört yılı içinde boşanmayla sonuçlanıyorsa, ortada, aile ve

evlilik kurumlarıyla, hatta bunları oluşturan temeldeki

diğer toplumsal kurumlarla ilgili yapısal bir sorun var

demektir.

Ya da *metropolis* dediğimiz büyük kentleri ele alalım; güzel, çirkin, korkunç, görkemli büyük kentleri. Üst -

sınıftan pek çokları için “büyük kent sorunuyla" ilgili kişisel çözüm, kentin merkezi yerinde, altında özel garajı

olan bir apartman dairesiyle, kentin kırk mil dışında

bahçesi Garrett Eckbo tipi düzenlenmiş, 10 dönümlük

bir toprağa yayılmış ve Henry Hill tipi yapılmış bir villaya

sahip olmaktan ibarettir. Kentteki ve banliyödeki bu iki

konutta yeter sayıda hizmetkâr besleyebilenler, ikisi

arasında bir de helikopter bağlantısı kurduktan sonra,

büyük kent yaşamının kişisel sorunlarını çözmüş olmaktadırlar.

Fakat bütün bunlar ne denli güzel ve göz kamaştırıcı

nitelikte olursa olsunlar, büyük kent yaşamının

yapısal özelliklerinden oluşan kamusal sorunları çözmeye

yetmemektedirler. Parlak görünüşlü, ama anlaşılmaz

bir “ucubeye” dönen bu büyük kentlerin yarattıkları

kamusal sorunları çözmek için ne yapmak gerekir?

Büyük kent yerleşimi yerine küçük küçük bölümlere

ayrılmış kentlere geçmek bir çözüm olabilir mi? işyerleri

ile konutları yakınlaştırmak bir kentsel koşullandırma

mı? Gittiği kadar gitsin, deyip bugün varolan böylesi bir

kentleşmeyi sürdürmek mi? Ya da temelden dinamitleyip,

yerlerine yeni anlayışa göre yeni yeni yerlerde, yeni

kentler kurmak mı? Böyle yapılacaksa, bu yeni plânlar

nasıl olmalı? Bu konudaki tercihleri kimler, neye göre

yapacaklardır? Bütün bunlar yapısal, sorunlardır; çözümlenmeleri için, sayısız denecek kadar çok özel ortamları

etkilemekte olan siyasal ve ekonomik sorunların

da ele alınması gerekmektedir.

Ekonominin, yoksulluğu ve yoksulların oturduğu

kenar mahallelerin oluşumunu zorunlu kılacak olan yapısı

varlığını sürdürdükçe, istihdam dışı kalma sorununun

da kişisel bir sorun olarak ele alınıp çözümlenmesi olanaksız kalacaktır. Bunlar, Savaşçı ulus-devletinin ve bugünkü

sanayileşmenin zorunlu sonucu olarak kaldığı

sürece, kendi yaşamının dar çerçevesi içindeki bireyler

bu sistemin ya da sistemsizliğin yarattığı kişisel sorunlarını çözmekte bile güçsüz kalacaklardır. Evlilik kurumu,

kadını “sevgili küçük kölecik 2, erkeği de "evin ekmeğini getiren” ve “efendi” durumunda tuttuğu sürece, tarafları

mutlu kılacak bir evlilik kurumunun kişisel bir sorun olarak

çözüme bağlanması olanaksız kalacaktır. Aşırı gelişmiş

topluma yönelmiş bugünkü gelişmeye aşırı gelişkin

otomobiller ve aşırı büyük kentler her etmenden daha

çok biçim verdiği sürece, kentsel yaşamla ilgili sorunlar

ne kişisel deha ile, ne de kişisel zenginlikle

çözümlenebilecektir.

Bireyler kendi yaşam çevrelerinde ilişki kurmak

durumunda bulundukları çeşitli küçük küçük toplumsal

ortamlarda da, çoğu kez, yapısal değişimlerin yol açtığı

sorunlarla karşılaşılırlar. Bu nedenle, kişisel ortamlardaki

değişimleri anlamak için de, bunların ardındaki toplum yapısındaki değişimlere bakmamız gerekir. İçinde yaşadığımız kurumlar nedenli karmaşık bir yapıya geçer, bu kurumlar arasındaki bağlantılar ne denli artarsa, bu tür yapısal değişimlerin sayısı da, türleri de o denli artar.

Toplumsal yapının önemini kavramış olmak, toplumsal yapıya gerektiği ölçüde önem verme alışkanlığını kazanmış olmak, çok sayıda ve çok çeşitli ortamlar arasındaki bağlantıları doğru anlamlandırabilmemizi sağlar. Bu duruma gelebilmemiz için de, toplumbilimsel düşün yeteneğini kazanmış olmamız gerekir.

24

3

Günümüzde nedir en önemli toplumsal sorunlar, en önemli kişisel sorunlar? Günümüzdeki en önemli toplumsal ve kişisel sorunları saptayabilmek için, yaşadığımız dönemin karakteristik gelişim yönleri yüzünden önem

verilip de, tehdit ve tehlike ile karşı karşıya bulunan değerlerin neler olduğunu; hangi değerlerin hem önemli bulunup,

hem de desteklenmekte olduğunu saptamamız

gerekmektedir. Toplumda geçerli tutulan değerlerin desteklenmelerinde olsun, tehditle karşılaşmalarında olsun,

dikkat etmemiz gereken, bu durumların toplumsal yapıdaki hangi çelişkilerle ilintili olabileceğidir.

Kişiler bazı değerleri üstün tutarlar ve bunların

herhangi bir tehdit ile karşı karşıya olmadığını gördüklerinde bundan *mutluluk* ve *esenlik* duyarlar. Üstün tuttukları değerlerin bazı tehditlerle karşı karşıya olduklarını

gördükleri zaman ise, kendilerini bir *bunalım* içinde bulurlar; bu durum kişisel sorun görünümü taşıyabileceği

gibi, toplumsal görünüm de taşıyabilir. Kişiler üstün tuttukları değerlerin - değer sistemlerinin - tümünün birden

tehdit edildiğini gördüklerinde ise *total* bir paniğe kapılırlar.

Fakat diyelim ki, toplumdaki kişilerin ne üstün

tuttukları değerler var, ne de bu türe girebilecek değerlere

yönelen tehditlerin varlığının farkındalar. Biz buna,

bu durum toplumdaki değerlerin sadece bir kısmını

kapsadığında *ilgisizlik* (indifference), toplumdaki değerlerin tümünü birden kapsadığında ise *ölgünlük*

(apathy) diyoruz. Son olarak, diyelim ki, toplumdaki

kişilerin üstün tuttukları değerler diye bir şey hiç kalmamış

olsun, ama kendilerinin bir tehditle karşı karşıya 25

olduklarının bilincine varmış bulunsunlar? Bu duruma

ise, *huzursuzluk* (uneasiness), endişe içinde olma

(anxiety); *total* bir görünüme varınca da, ölümcül bir *yılgınlık* (malaise) diyoruz.

Günümüz için söz konusu olan, *huzursuzluk*

(uneasiness) ve *ilgisizlik* (indifference) durumudur. İnsan aklının, insan duyarlılığının bu sorunları tam olarak

kavrayamadığı söylenebilirse de, durum, daha açık,

daha görülgün olan daha uç aşamalara varmamıştır.

Günümüzde - değerler ve değerlere yönelen tehditler

açısından ifade olunmayan - bulanık görünümlü bir huzursuzlukla karşı karşıyayız. Bu nedenle, toplumdaki

sorunlara açıkça görülen sorunlar olarak rastlamıyoruz.

Bu sorunların, daha çok, bir usanmışlık içinde anlatıldığını, dışa vurulduğunu görmekteyiz. Bir diğer deyişle,

ne durumları tehdit edilen değerlerin neler olduğu ve ne

de bu değerlerin kimler tarafından tehdit edildiği açıkça

söylenilmektedir. Bu konuda karar alma durumunda

kalmaktan kaçınılmakta; bu tür sorunların toplumbilim

sorunu olarak ele alındığını ise pek seyrek görmekteyiz.

1930’larda - kendi dar “müminlikleri” içinde yaşamakta

direnen bazı belirli iş çevreleri dışında - herkes

toplumun ekonomik bir bunalımla karşı karşıya olduğunu;

bunun bireyler için de birçok kişisel sorunlara yol

açtığını görüyordu. O sıralarda “kapitalizmin bunalımı”

konusunda Marx’ın görüşleri, bu görüşlerin daha az

tanınan kimselerce ifade edilen biçimleri pek çokları için

durumun açıklığa kavuşturulmasında gerekli anahtar

düşünceleri sağlıyordu. Bazı kişiler, karşılaştıkları kişisel sorunlarını (Marxist açıklamaların) bu açılarından

anlamlandırıyor. Tehditlerle karşı karşıya kalan değerler,

varlıkları kolaylıkla hissedilen ve herkesçe üstün

tutulan değerler; bu değerleri tehdit altında tutan yapısal ve çelişkiler ise kolayca görülebilecek nitelikteydi.

Tehditte karşı karşıya kalmış bulunan değerler de, bunları

tehdit altında tutan yapısal çelişkinlikler de genişliğine

ve derinliğin» hissedilmiş, yaşanmış bulunuyordu. O

günler, bir bakına, siyasal bir dönemdi.

Fakat II. Cünya Savaşından sonraki dönemde tehditle

karşı karşıya kalan değerler, çoğu kez, ne fazla bilincinde

olunan değerlerdir, ne de bir tehditle karşı karşıya

bulundukları yeterince bilinmekte, hissedilmektedir.

Kişisel sorunların çoğu belirli bir biçime, anlatıma, değerlendirmeye kavuşturulmamıştır; kamusal çaptaki hastalıkların

ve çok inemli yapısal sonuçlara yol açabilecek

nitelikteki kararının pek çoğu kamusal sorunlar olarak

ele alınıp değerlendirilmemektedir. İnsan akıl ve özgürlüğünü

en yüce değerler olarak benimsemiş kimseler için

bu durum huzursuzluk ölçüsünde kişisel bir sorun olmuş;

toplumsal yönden de kayıtsızlık görünümünde bir sorun

niteliği kazanmıştır. Günümüzde bu sorunlar, belirgin

biçimde huzursuzluk ve kayıtsızlık görünümünü kazanmaya

başlamıştır.

Bu durumöylesine önem kazanmıştır ki çoğu kez,

günümüzde gödemciler bunları, formüle edilmeleri gereken

sorunların lendi türleri içinde bir değişim geçirmeleri

olarak saymakfıdır. Yaşadığımız yıllar için en önemli

sorunun artık elonomik nitelikte bir sorun olmaktan çıkıp,

bireysel yaşamı) niteliği ile ilgili bir sorun olduğu her gün biraz daha sık i&ri sürülmekte; yakında, bireyler için özel hayat diye bir şey kalmayacağı söylenmektedir. Çoklarına göre gününüz için önem taşıyan sorunlar, küçük

yaştaki çocukların çalıştırılmaları değil, serbest zamanın

kötü kullanılmazdır. Birçok özel ya da kamusal görünümlü

sorunlar “psikiyatrik” sorunlar olarak nitelendirilmekte;

modern toplumun en önemli sorunları bile, böylece, gözlerden saklanmak istenmektedir. Bu tür görüşleri savunanlar, diğer yandan, ele aldıkları sorunları Batılı toplumlara, hatta daha dar bir anlayışla, sadece Birleşik Devletlere ait sorunlar olarak değerlendirmektedir; böylece, bölgeciliğe varan bir dar görüşlülüğünün etkisinde kalmış olmaktadır. Oysa, bu düşünürlerin görmezlikten geldiği insanlığın geri kalan 'üçte ikisi de, bireysel yaşamdan kopmuş denecek kadar uzaklaşmış, büyük kurumlarla çerçevelenmiş bir yaşam sürdürmekte; çocukluktaki içtenlikli yaşam ortamı, sonraki yıllarda insanın içinde bir özlem olarak kalmaktadır.

Boş zamanların değerlendirilmesi sorunu bile, çalışma hayatı ile birlikte ele alınmadıkça, doğru değerlendirilemez.

Çocuk yayınlarıyla ilgili olarak ailelerin bugün karşılaştıkları sorunlar da, ailenin toplumsal yapının oluşturduğu yeni kurumlarla ilişkileri açısından ele alınmadıkları sürece, doğru değerlendirilemezler. Bugünkü Amerikan toplumunda kişisel ve toplumsal yaşamı etkileyen kayıtsızlık ve ölgünlük “havası” hesaba katılmadıkça, boş zamanların değerlendirilmesi sorununun açıklanması da, çözümlenmesi de olanaksızdır.

Amerikan toplumundaki bu “hava” içinde “kişisel yaşam” ile ilgili hiçbir sorun, şirketler topluluğu biçiminde yeni bir örgütlenmeye geçmiş bulunan ekonomik hayatın

yarattığı taleplerin kışkırtılması bunalımı hesaba katılmadıkça açıklanamaz. Bu bunalım şirketleşme çatısı

altında düzenlenen modern toplumda bireylerin meslek

hayatının ayrılmaz bir ögesi durumuna gelmiştir. Bireylerin,

“içlerinde kesinlikle tanımlayamadıkları birtakım

güçlerin etkisiyle bir yerlere sürüklenmekten şikâyet

ettiklerini” söyleyen psikanalizciler haklıdırlar. Ama işin

doğru olmayan yanı, Ernest Jones’un savladığının tersine,

“kişinin baş düşmanının ve karşısındaki en büyük

güçlüğü kendi özündeki anlaşılmaz nitelikler ve içindeki

karanlık güçler” olmadığıdır. Bugün, bireyin karşısındaki

büyük tehlike, çağdaş toplumun kendi yapısındaki

kavranması zor güçlerdir. Yabancılaşmaya yol açan

üretim yöntemleridir; siyasal görevlere gelebilmenin

belirli çevrelere kapalı tutulmasıdır. Uluslararası hayatta

bunun yarattığı anarşidir - tek kelimeyle, bireyin “doğasım”, yaşam koşullarını ve amaçlarını alt-üst eden varolan

bu toplumun yapısal güçleridir.

Günümüzde, toplumdaki huzursuzluğun ve kayıtsızlığın

öğelerini ortaya koymak - ikisi bu noktada çatıştığı

için - hem siyasal hem de entelektüel açıdan sosyal

bilimcilere düşen çok önemli bir görev olmaktadır. Fizik

bilimciler, sanatçılar, kısacası tüm entelektüel topluluk

sosyal-bilimcilerden bugün bu görevin yerine getirilmesini

beklemektedir. Sosyal bilimcilerin yüklendikleri ve

kendilerinden tüm entelektüel çevrelerce beklenen bu görev nedeniyledir ki, kanımızca, sosyal bilimciler kültürel yaşantımızda büyük bir önem kazanmış; toplumbilimsel düşün yeteneği büyük bir gereksinim durumuna gelmiştir.

4

Her entelektüel çağda kültürel hayatın göstergesi sayılabilecek bir düşünme üslûbu (style of reflection) ortaya çıkar. Günümüzde, bir yıllık süreler içinde bile birtakım entelektüel alanların topluma yayıldığı, sonra bunların gözden düştüğü ve yerlerini benzerleri olan yenilerine bıraktığı doğrudur. Bu hızlılık, bu acelecilik toplumun kültürel hayatının renklendirilmesinde bir nedendir, ama bunun entelektüel hayatta kalıcı izler bırakmadığı da açıktır. Bunların “Newton fiziği” ya da “Darwinci biyoloji” gibi ciddî düşünce okulları olmadığı da açıktır. Bu tür düşünce okulları kişilerin ya da dar zümrelerin düşünsel ya da tasarımsal (imagery) ufuklarını aşan bir ufka sahiptirler. Ünsüz, ama ciddi bilim adamları olsun, adı - sanı dört iklime yayılmış yorumcular olsun bütün sosyal bilimciler yaptıkları gözlemleri ve ilgi duydukları konularda ileri sürecekleri görüşleri bu tür düşüncelerin ya da bunlardan çıkarsanmış düşüncelerin ışığında yeniden ölçüye vurmak zorundadırlar.

Modern çağda Batı toplumlarında fiziksel ve biyolojik

bilimler, hem ciddi çevrelerin düşüncelerinde, hem de “avam” arasında yaygınlaşmış “metafizik" nitelikte sayılabilecek görüşlerde en önemli temeli oluşturmaktadırlar.

“Laboratuvar tekniği” entelektüel güvenlik ve düşünme biçimi olarak tek seçenek durumuna gelmiştir.

Günümüz entelektüel hayatının, insanın en içsel, en temel yanlarının bile bu yolla tanımlanabileceği açıklığa kavuşturulabileceği; bu yolun dışındakilerin ise bir kaçış ve bulanıklığa sığınma olduğu şeklinde savı da gene buradan çıkmaktadır.

Toplumda, bu gibi konularda, böyle başat bir anlayışın olması, başka tür düşünce biçimlerinin, duyarlık anlayışının olmadığı anlamına gelmez. Olsa olsa, entelektüel çevrelerin büyük kesiminde başat anlayışın bu nitelikte olduğunu; en belirgin biçimde bu şekilde formüle olduğunu; böyle formüle edilince, belirli bir çözüme ulaşılmasa bile, ona yakın bir duruma gelindiğine inanıldığını gösterir.

Fakat bence, günümüzde bu konuda bir dönüm noktasına gelinmiş; toplumbilimsel düşünce kültürel hayatımızın en önemli göstergesi olma durumuna gelmeye başlamıştır. Toplumbilimsel düşün, toplumbilimsel ve psikolojik çalışmalarda görülen bir düşünce biçimidir.

Günümüzde psikoloji ve toplumbilim dışındaki alanlarda yapılan çalışmalarda da bu toplumbilimsel düşün yaygınlaşmaktadır.

Fakat tek tek bireylerin, ya da genel

anlamda kültürel topluluğun (aydınların) bu düşünce

biçimini benimseyip kazanmaları yavaş olmakta ve çoğu

kez yetersiz kalmakta; hatta birçok sosyal bilimci

hâlâ sorunun önemini kavramamış bulunmaktadır.

Kendi konularındaki çalışmaları için toplumbilimsel düşünün

ne denli önem taşıdığını; kendilerine ne denli

yarar sağlayacağını kavrayamayan nice sosyal bilimci,

kendi bilim disiplinlerinin bu düşünsel nitelikteki klasik

geleneğinden yararlanamadıkları için, bugün onlardan

beklenen söz konusu kültürel görevi de yerine getirememektedirler.

Ama buna rağmen moral açıdan, gündelik işler açısından,

siyasal olguları daha derinden kavramak için

yapılan çalışmalar açısından konuyla ilgilenenler toplumbilimsel düşün yeteneğine değer vermeye başlamışlardır.

Birçok yönlerden, birçok eserlerde toplumbilimsel

düşün yeteneği entelektüel çabaların, kültürel

duyarlılığın varlığını gösteren bir simge sayılmaya başlamıştır.

Bu konularda yapılan çalışmalarla ilgilenen

değerli eleştirmenler ve ciddi gazeteciler bile - her ikisi

de bu açıdan değerlendirilip yargılanmaktadır - inceledikleri, hakkında değerlendirme yaptıkları eserlerde

toplumbilimsel düşün yeteneğini görmek, bulmak istemektedirler.

Bu gibi konularda yazan yazarlar ve her

düzeydeki eleştirmenler, günümüzde, estetik açıdan

olduğu kadar, toplumbilimsel açıdan da düşünmektedirler.

insan gerçeğinin kimi kez en saygıdeğer biçimde

anlatıldığı romanların yazarlarında da bu özellik görülmekte; romancılar bu konuda üzerlerine düşeni yapmaya

çalışmaktadırlar. Romancılar için toplumbilimsel düşün

yeteneğine sahip olabilmek, yaşanan günün bir

“tarih” olarak ele alınıp anlamlandırılması için yararlı bir

araç yerine geçmektedir. “İnsan doğası” gitgide daha

karmaşık ve problematik bir görünüm kazandıkça, toplumsal

kargaşalıklar ve ideolojik çatışmalarla dolu günümüzde

hem insan doğasını biçimlendiren, hem de

insan doğasının kendini dışa vurup ifade etmesini etkileyen

toplumsal katastroflar ve toplumsal rutinler gitgide

daha büyük bir önem kazanmaktadır. Kimi zaman, bütün

bu alanlarda toplumbilimsel düşün biçiminden yararlanma

çabaları bir moda gibi gözükyorsa da, toplumbilimsel

düşün yeteneği kazanmak için gösterilen çabaların

sadece bir modanın sonucu olduğu doğru değildir.

Toplumbilimsel düşün yeteneği, kendi benliğimizdeki,

kendi içsel yapımızdaki olguları toplumsal gerçeklikler

(realities) açısından ve çok daha doğru bir şekilde değerlendirebilmemize yarayan belirli bir anlayış ve değerlendirme

biçimidir. Üstelik, sadece çağdaş kültürel duyarlılık

ve anlamlılıkla ilgili bir düşünce ve değerlendirme

tarzı olmayıp - daha geniş bir kullanıma kavuştuğu

anda, bütün bu kültürel duyarlılık ve anlamlılık alanlarında

- insan usunun insanın edimleri üzerinde daha

büyük bir etkinlik kazanabileceğini de gösteren önemli

bir nitelik durumuna gelmiş bulunmaktadır.

Fizik bilimlerin kültürel anlamı - eskinin en önemli

kültürel göstergesi - ise bugün gitgide daha büyük ölçüde

itibarını yitirmektedir. Entelektüel bir anlayış biçimi

olarak fizik bilimler, bir bakıma, birçoklarına yetersiz

görünmeye başlamıştır. Düşünce, duyuş, tasarım ve

duyarlılığın bilimsel niteliktekilerine duyulan kuşkular

önceleri dinsel çevrelerce ve teoloji düşünürlerince başlatılmış

tartışılmıştır. Fakat, aynı kuşkuları toplumbilimsel

açıdan duyan bizlerin öncüleri olanlar fizik bilimlerin

mutlak geçerliliğine karşı eleştirilerine başladıklarında

dinsel ya da teolojik noktalardan yola çıkmış değildiler.

Günümüzde bu bilimlere karşı duyulan kuşkular laik

humanistic - ve çoğu kez yeter açıklıktan yoksun niteliktedir.

Fizik bilimlerde gerçekleştirilen son gelişmeler -

Hidrojen bombası yapımında ve bombanın dünyanın

istenen yerine kondurulmasında görülen teknolojik gelişmelerle birlikte - aydınlar topluluğunun ve kültürlü

kamuoyunun bugün büyük önem verdiği sorunlara herhangi

bir çözüm getirebilmiş değildir. Bu gelişmeler,

haklı olarak, olağanüstü uzmanlaşmış bir düşünce dalının

ürünü sayılmaktadır. Fakat bu alandaki gelişmelerin

olağanüstü ve sihirli şeyler olduğunu sananlar yanılmaktadır.

Bu gelişmeler, kültürel ve moral - sorunları

çözmek şöyle dursun, ortaya pek çok yeni sorunlar çıkarmış

bulunmaktadır. Bu yeni sorunlar, fiziksel bilimlerin

alanı dışında kalan, tamamen sosyal bilimlerin alanına

giren sorunlardır. Doğanın insan tarafından fethi,

yoksulluğun yenilmesi aşırı gelişmiş ülkelerde yaşayan

insanların tamamlanmış bir işi sayılmaktadır. Bugün bu

toplumlarda söz konusu fetihlerin baş aracı olan bilim,

bilinçsiz, amaçsız, ne yaptığını bilmez bir durumdaymış

gibi görülmekte; yeniden düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Fizik bilimlere karşı duyulan saygının, eski günlerden

beri sürdüğü doğrudur; fakat günümüzde teknolojinin

yarattığı *ethos* ve fizik bilimlere eşlik eden mühendislik düşüncesi umut verici ve gelişmeci olmaktan çok, güvensizlik

ve ürküntü yaratıcı bir nitelik kazanmış bulunmaktadır.

Elbette ki, fizik bilimlerde gerçekleştirilen bu gelişmelerin olumlu yanları da vardır, ama olumsuz yanlarının

istenemeyecek denli önem kazanmakta olmasından korkulmaktadır.

Bu, fizik bilimlere yeni bir görünüm, yeni bir

nitelik kazandırma konusunda duyulan gereksinimi yansıtmaktadır.

Bu konunun günümüzde tam bir açıklığa

kavuşmamasının ve nasıl bir yeniden değerlendirme

yapmak gerektiğinin belirtilemeyeişinin nedeni de, bilimin

toplumsal rolünün, askeri ve tecimsel sorun olan yanlarının,

taşıdığı siyasal öneminin yeterince kavranamamış

olmasıdır. Silahlarla ilgili bilimsel gelişmeler dünyada yeni bir siyasal düzenlenmeyi gerektirmekte; fakat yeni gerekliliğin sadece fizik bilimlere yerine getirilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Uzun dönemlerden beri “bilim” sayılan şeylerin

gerçekliği olmayan bir felsefeden; “gerçek bilim” sayılan

şeylerin ise insanın yaşadığı gerçeklerin sadece bulanık

ve ilintisiz parçacıklarını yansıtan şeylerden ibaret olduğu

açıkça görülüp kavranmaya başlamıştır. Günümüzde,

bilim adamlarının gerçekliği bir tüm olarak anlatamayacakları yaygın bir inanç durumuna gelmektedir.

Asıl önemlisi, “bilim” bugün pek çokları için yaratıcı bir

ethos ya da belirli bir yetiştirme biçiminin ürünü olmaktan çıkmıştır. Bilimi, bir *elthos* ya da yetiştirme biçimi ürünü olarak anlamayan teknisyenlerin işlettiği ve ekonomik

ve askeri çevrelerce denetlenen bir makinalaşmış

bilim görünümüne indirgenmiştir. Beri yandan, bilimi

savunuyorum diye konuşan birçok felsefeci de, çoğu

kez, “bilimcilikten” başka bir şey yapmış olmamakta;

savundukları türden bilimle insan yaşamının özdeş şeyler

olduğunu söylemekte ve çeşitli yaşam sorunlarının

ancak kendi anladıkları “bilimcilik” yöntemleri ile

çözülebileceğini ileri sürmektedir. Bütün bunlar ise, birçok

düşünürün “bilim”i bir çeşit Mehdi, ya da en azından

modern uygarlığın en güç anlaşılır öğelerinden biri

sanmasına yol açmaktadır.

Oysa ortada, C. P. Snow'un sözleriyle “iki ayrı

kültür” vardır: Bilimsel ve hümanist ister tarih isterse edebiyat, ister biyografi isterse şiir ya da

roman olsun,

bütün hümanist kültürün özü edebiyat olmuştur. Ayrıca,

saygın ve olumlu nitelikte bir edebiyatın, birçok bakımlardan bilimi andıran bir yanı da olduğu söylenebilir.

Bunun böyle olmasının nedeni, sadece kitle toplumunun,

kitle iletişimi araçlarının ortaya çıkışı değildir. Bu

alanlardaki gelişmeler ciddi edebiyata yardımcı olmuşlarsa

da, gerçek neden, yaşadığımız dönemin tarihsel

niteliği ve bu niteliği sezip anlayabilme duyarlığına sahip

yeni insanlara gereksinme duyulmasıdır.

Günümüzün tarihsel gerçekliğine ve siyasal olgularına

ne tür bir gazetecilik, ne tür bir yazarlık ve ne tür

bir sanat anlayışı denk düşecektir? Ne tür olursa olsun,

hangi cehennem resmi, hangi cehennem “tasviri” çağdaş

savaş tablolarının içeriğini kapsayıp yansıtabilir?

Salt kendisi için durmadan bir şeyler kazanmak, kazandığını

arttırmaktan başka bir şey bilmeyen insanların

moral duyarsızlığının ahlâki yönden savunulabilecek

yanı olabilir mi? Günümüz insanı bu tür sorulara cevap

aramakta; yaşadığı toplumsal ve tarihsel gerçekliği bilmek

istemekte, fakat çağdaş edebiyat kendisine bu

konuda yeterince yardımcı olmamaktadır. Günümüz

insanı olgulara bakmakta, bu olguların anlamlarını ka >-

ramaya çalışmakta; inanabileceği, kendisini anlamakta

yararlanabileceği bir “büyük tablo” görmek istemektedir.

Aynı şekilde, değerlerini yeni bir düzenlenmeye kavuşturmak;
yeni yaşanan güne daha uygun duygular, güdüler,
itkiler kazanmak istemektedir. Ama günümüz edebiyatından
bu konuda da bir yardım görmemektedir. Kaldı
ki, önemli olan, bütün bunlara yararı dokunacak niteliklerin
Çağdaş edebiyatta bulunup bulunmadığı değildir.

nemli olan, günümüz insanının bunları bulup bulamaması,
bunlara erişip erişememesidir(1).

Eskiden edebiyatçılar eleştirmen ve tarihçi olarak
İngiltere zerine yazılar yazarlar, Amerika'ya geziye
ıkıp Amerika'yı irdeleyen eserler yayınlardı. Eski günlerin
edebiyatçıları toplumu anlatırken onu bir bütün
olarak ele alırlar ve moral yönden de değerlendirmeye
alışırlardı. Tocqueville ya da Taine'in, bugün yaşasalardı
edebiyatçı değil de toplumbilimci olmayacakları
söylenebilir mi? Taine'le ilgili olarak bu sorun üzerinde
duran bir yazar ve incelemeci Times Edebiyat Eki'nde
(Literary Supplement) şu görüşü ileri sürüyor;

Taine'nin “sosyal bilimciden” çok bir “edebiyatçı”
olarak kalması, on dokuzuncu yüzyıl sosyal bilim anla-
1> Taine, insanı daima toplumsal bir canlı ve toplumu da
gruplar koleksiyonu olarak görmüştür. En küçük şeyleri
sabırla inceleyip gözleyen, usanmak nedir bilmeyen bir
saha araştırmacısı (field worker) olarak, özellikle sosyal

olgular arasındaki ilişkileri algılamak ve anlamakta çok yararlı bir niteliğe; bilgililiğe sahipti. Yaşadığı dönemle, aynı

dönemin daha sonraları en iyi tarihçilerinden biri sayılacak

kadar ilgilenir; romancı olarak yazarken bir teori kurucusu

kadar düşünceler geliştirir; edebiyatın bir çağın, bir dönemin, bir toplumun en iyi belgesi olması gerektiğine ve olabileceğine inanırdı... İngiliz edebiyatı üzerine yazdıkları

İngiliz edebiyatından çok, İngiliz toplumunun moral anlayışını, moral niteliklerini, İngiliz halkının pozitifizmini anlatırdı.

Her şeyden önce, toplumla ilgili konularda bir

teorisyendi.

yışının, doğal bilimlerde (natural sciences) bulunacağı

sanılan “yasalara” benzer yasalar arama tutkusunun

sonucudur. Sosyal bilimin yetersiz kaldığı yerlerde ve

dönemlerde, eleştiri yazarları, romancılar, tiyatro yazarları ve şairler çıkıp kişisel sorunları, hatta kamusal nitelikteki sorunları anlatıp açıklamaya çalışırlar; bu görevi

bir başına onlar yüklenirler. Sanat bu konulardaki duyguları

anlatabilir; dikkatleri bu konular üzerine çekebilir -

bu işi dramatik bir çarpıcılıkla da yapabilir - fakat bu tür

sorunları tam olarak anlamak, anlatmak, çözüm yolu

göstermek için gerekli entelektüel açıklık ve aydınlıktan

yoksundur. Sanat, bu duyguları, insanın karşı karşıya

kaldığı ve duyduğu huzursuzlukları, ölgünlüğü ve bunların

yol açtığı dizginlenmesi güç yıkılmışlığı dengelemek,

hafifletmek için, çözümlenmesi gereken bireysel ve toplumsal

sofunlar olarak ifade edemez; zaten bu kadarı

sanata düşmez. Gerçekten, sanatçı çoğu kez bu tür işe

koşmaz kendini. Kaldı ki, işini ciddiye alan sanatçının zaten başından aşkın dertleri vardır. Sanatçıya bu konularda yardım etme görevi, toplumbilimsel düşünceden güç alan bir sosyal bilime düşer. Bu nitelikte bir sosyal bilim kültürel ve entelektüel yönden sanatçıya yardımcı olmak zorundadır.

5

Benim bu kitabı yazmaktan amacım, sosyal bilimlerin kültürel açıdan çağımızda ne gibi görevler yüklenmesi gerektiğini açıklığa kavuşturmaktır. İstediğim toplumbilimsel düşüncenin gelişmesinde ne gibi çabalar gösterildiğini ana çizgileriyle belirtmek; toplumbilimsel düşüncenin siyasal ve kültürel yaşam üzerindeki etkilerine dikkati çekmek; belki, toplumbilimsel düşüncenin ne aibi niteliklere sahiD o lm a s ı aerektiâi k o n u s u n d a Ha bazı önerilerde bulunmaktır. Böylece, günümüzde sosyal bilimlerin doğasını ve kullanımlarını aydınlatmak; bir de, Birleşik Devletlerde toplumbilimsel düşüncenin bugünkü durumunu özetlemek umundayım®.

2) Şunu belirtmek istiyorum: burada “sosyal bilimler” yerine, “Sosyal incelemeler” diyebilmeyi isterdim - terimi, fizik bilimciler gibi sevdiğim için değil (tersine, sosyal bilimlere *bilim* demeyi çok seviyorum), fakat “bilim” terimini, çok büyük bir prestije sahip olmasına rağmen, anlamca açık - seçik bir şey ifade edemeyecek duruma geldiği için kullanamıyorum. Terimi, bir *metaphor* (mecaz) olarak kullanarak daha büyük anlam bulanıklığına yol açmak, ayrıca, terimin kazanmış olduğu

prestije sahip çıkmak da istemiyorum. Fakat diğer yandan,

“sosyal incelemeler” dediğim zaman da okuyucunun ortaokul ve liselerdeki yurttaşlık bilgisi gibi şeyleri anımsayacağından çekiniyor, insanın bilebileceği tüm bilgi dallarını ifade etmiş

olmak istemiyorum. “Davranışsal Bilimler” terimini kullanmam ise olacak iş değil; bence bu terim “Sosyal Bilim” terimi ile

“Sosyalizm”i bile birbirinden ayırt edemeyen Kongre üyeleri ile Vakıf yöneticilerinden çeşitli sosyal araştırmalar için para sızdırmaya yarayan bir propaganda aracı olarak uydurulmuş

benziyor. Aslında, burada kullanılabilecek en uygun terim

(insan sorunu ile ilgilendiği oranda psikolojiye de dayanan)

"tarih" olabilirdi. Burada bu terimler üstünde tartışmak için değil, bir şeyleri ifade etmekte kullanmak için arayıp saptamaya çalıştığımız için fazla tartışmaya yol açmayacak bir

terminoloji üzerinde anlaşmak yararlı olacaktır. Bu işi "beşeri disiplinler" terimi de görebilirdi. Fakat her ne ise. Fazla yanlış

anlaşılmayacağım umuduyla, ben gene de göreneğe uyup alışılmış

bir terim olan “sosyal bilimler” terimini kullanacağım.

Bir başka nokta: Umarım meslektaşlarım “toplumbilimsel düşün”

terimini kabul edeceklerdir. Kitabımın taslağını okuyan siyasal bilimci dostlarım “siyasal düşün,” antropolog dostlarım

ise “antropolojik düşün” teriminin kullanılmasını önermişlerdir.

Ama önemi olan, terimden çok, kitapta anlatmak istediğim düşüncemdir; bunun ise anlaşılacağını sanıyorum. 'Toplumbilimsel

düşün” terimi ile, hemen belirteyim ki, düz anlamda ve sadece akademik bir disiplin olan "toplumbilim" ile sınırlı kalmış

olmuyorum. Bu terimi kullanırken ifade etmek istediğim şey

düz anlamdaki "toplumbilim" teriminin içeriğini aşmaktadır. Nitekim, bugün İngiltere’de akademik bir disiplin olan toplumbilim

henüz yeterince gelişmiş bir alan olmadığı halde, İngiliz roman geleneğinde, gazetecilik anlayışında ve özellikle İngiliz tarihçilik geleneğinde çok gelişkin bir toplumbilimsel düşünün var olBazen, belirli bir anda, "sosyal bilim” toplumbilimcilerin

yapmakta oldukları şeylerden ibaret bir şey gibi

görünebilir, oysa bütün toplumbilimciler aynı şeyi yapmadıkları gibi, yaptıkları arasında türsel nitelikte farklılıklar

da bulunmaktadır. Sosyal bilim, diğer yandan,

biraz da geçmiş dönemlerin sosyal bilimcilerinin yapmış

oldukları şeylerden oluşur. Oysa bu alanda da, çeşitli

sosyal bilimcilerin kendi disiplinleriyle ilgili olarak çeşitli gelenekleri, değişik düşünürleri ele aldıkları; bunlara

değişik derecelerde önem verdikleri görülmektedir. Ben

de "sosyal bilimin temelleri" dedim. Umarım, bu sözlerim benim söylemek istediğim şeyleri ifade etmiş olsun.

Günümüzde, sosyal bilimciler arasında, kendi çalışma

dallarının aldıkları yönle ilgili olarak gerek entelektüel

ve gerekse moral açıdan bir huzursuzluk görülmektedir.

Bu huzursuzluk ve buna neden sayılabilecek

bazı talihsiz eğilimler, sanırım, biraz da çağdaş entelektüel hayatta genel olarak görülen yılgınlığın sonucudur.

Fakat, kendi alanlarında daha önceki dönemlerde verilen

eserlerde daha büyük umutlarla yola çıkıldığı, ilgi

konularının değişikliği ve kendi disiplinlerinde bugün iyi

eserlere büyük bir gereksinme duyulduğu için olsa

duğu görülmektedir. Aynı durum Fransa için de geçerlidir: İkinci Dünya Savaşından bugüne kadarki Fransız düşüncesinin

bulanıklığının yanı sıra, cüretkârlığı da Fransızların insanın geleceği sorusuna toplumbilimsel açıdan bakma çabalarının sonucudur.

Fakat bunu, profesyonel toplumbilimcilerden çok, edebiyatçılar ve yazarlar yapmaktadır. Bütün bunlara karşın,

gene de •"toplumbilimsel düşün" diyorum. Çünkü; (1) herkes kendi uğraşını her işin temeli sayar ve

iyi - kötü ben de bir "toplumbilimciyim;"

(2) tarihsel yönden baktığımızda da "toplumbilimsel

düşün"ün en çok ve en iyi, gene, klasik toplumbilimcilerde bulunduğunu görmekteyiz; (3) kitapta, daha çok, toplumbilimsel okullar üzerinde duracağım için temel olarak bu terimi

almam gerektiğini düşünüyorum.

gerek sosyal bilimciler arasındaki bu huzursuzluk bugün

daha da görülen bir duruma gelmiştir.

Bir noktayı belirtmek gerekir: Bu huzursuzluktan

habersiz sosyal bilimciler de vardır. Fakat sosyal bilimcilerin arasında böylelerinin de varolması, işlerine, işlerinin

geçmişten gelen geleneklerine saygı duyan sosyal bilimciler

için ayrı bir üzüntü kaynağı olmakta; bu tür sosyal

bilimciler dürüst oldukları için, son yılların çalışmalarının içtenlikten yoksun olduğunu kabullenmektedirler. Açık

yüreklilikle söylemem gerekirse, benim bütün istediğim de

bu huzursuzluğu arttırabilmek, bu huzursuzluğun bazı

kaynaklarını açıklamak, bu huzursuzluğa sosyal bilimlerin

kendilerinden beklenen işleri yapabilmeleri için bir baskı

ögesi niteliği kazandırmak, yeniye yer açmak için eskileri

söküp ayıklamak; kısacası, bugün önümüzde bizi bekleyen

işleri göstermek, günümüzde yerine getirmemiz gereken

bu işleri yapmamız için yararlanabileceğimiz olanakları

işaret etmektir.

Benim sosyal bilim anlayışım son günlere kadar

fazla itibarda olan bir sosyal bilim anlayışı olmamıştır.

Benim sosyal bilim anlayışım, kamusal nitelikteki büyük

sorunlarla ilgili olmayan küçük sorunlar üzerinde duran

ve ilerilere “uzanmak” istemeyen ya da içi anlaşılmaz ve bulanık bir yığın kavramlarla doldurulmuş görünüşü

ciddi kitaplar yazanların; toplumsal sorunlar üzerinde

duruyor gibi görünüp de “metodolojik” bir örtü altında

bürokratik tekniklerden ibaret bir sosyal bilimcilikten

başka bir şey yapmayanların anlayışından bütünüyle

farklıdır. Bu sahtekârlıklar, bu örtülü oyunlar, bu ürkeklikler günümüz sosyal bilimlerinde bir bunalıma, bir çıkmaza

yol açmakta; hiçbir çözüm de getirmemektedir.

Bazı sosyal bilimciler “teknisyenlerden kurulu

araştırma takımları” ile çalışmak gerektiğini savunmakta,

bazıları ise bilim adamının bireysel çalışmasının

daha saygıdeğer bir yol olduğunu söylemektedirler.

Bazıları araştırma ve inceleme yöntemlerini daha duyarlı

kılmak için büyük emekler sarf etmekte; diğer bazıları

ise entelektüel hayatın göreneklerinin terk edildiğini

düşünerek, bu göreneklerin, bu geleneklerin canlandırılmasına çalışmaktadırlar. Bazı sosyal bilimciler katı

mekanik usullerle çalışmakta ve bununla yetinmekte;

bazıları ise toplumbilimsel düşün’e varmak, toplumbilimsel

düşün yeteneğini kazanmak amacıyla çalışmaktadırlar.

Çok üst düzeyde bir “teori” biçimselciliğine kapılmış

birtakım sosyal bilimciler bazılarına çok ciddi bir

iş gibi görünen bir yolla, birtakım kavramları evirip -

çevirip cilt cilt kitaplar yazmakta; birtakım sosyal bilimciler ise, duyarlılığı ve düşünce yeteneğini

arttırabildiği

sürece bu tür çalışmaları doğru bulmakta, bunun dışında

ise, kavramlar üzerinde bu denli durmayı doğru

görmektedirler. Bazı dar çerçeveli araştırma ve incelemelerde dar ve küçük bir toplumsal ortam ele alınmakta;

büyük toplumsal yapılara bu dar çerçeveli araştırmalara

dayanarak geliştirilen kavramlarla varmak istenmektedir.

Bazıları ise, toplumsal yapıyı, birçok dar toplumsal

ortamı “yerleştirebilecekleri” bir araç olarak kabullenmektedirler.

Bazıları, karşılaştırmalı çalışmaları

bütün bütüne bir yana bırakarak, sadece belirli bir toplumda, belirli bir zamanda, belirli küçük bir topluluk üzerinde

incelemeler yapmakta; diğer bazıları ise bütün

bütüne karşılaştırmalı inceleme esasına göre çeşitli

ulusal toplumların sosyal yapıları üzerinde çalışmaktadırlar.

Bazı sosyal bilimciler çok kısa zaman dilimleri

içinde görülebilen toplumsal olgular üzerinde; bazıları

ise, ancak çok uzun bir tarihsel perspektif içinde gözlemlenebilecek olgular üzerinde durmaktadırlar.

Bazıları

çalışmalarında kendi akademik dallarına göre bir uzmanlaşmaya gitmekte; bazıları ise, birçok dallardan

yararlanarak, çalışmalarında katı bir akademik sınırlılık

tanımadan, inceledikleri konuya ya da önlerindeki soruna

göre değişebilen bir yol izlemektedirler. Bazıları tarih,

biyografi ve toplumun her türü ile ilgilenmekte; bazıları

ise bu yola hiç girmemektedirler.

Bu ve buna benzer zıtlıklar, devlet adamlarının yaptıkları tartışmalarda ya da uzmanlaşmanın kazandırdığı tembelce güvenlik içinde öyle gözükseler bile, gerçek seçenekler sayılmamalıdır. Şimdilik bunların henüz kesin biçimlerini almamış gelişmeler olduğunu söylemekle yetineceğim. Bu konuya, ilerde kitabın sonlarında tekrar değineceğim. Nerede, hangi konularda yan tuttuğumu da açık açık göstermeye çalışacağım.

Bence, kişinin vardığı yargılar açık olmalıdır. Fakat diğer yandan, kendi yargılarım ne olursa olsun, sosyal bilimlerin kültürel ve siyasal yönden taşıdıkları anlamı açıklamaya çalışacağım. Benim yanlılıklarım da (biases), inceleyeceğim yanlılıklardan geri kalan şeyler değil. Umarım, benim yargılarımda yanlılıkların etkisi altında kaldığımı söyleyecek olanlar kendi yanlılıklarını benim gibi, gene açık açık söyleyebilsinler! Bunu yapabilirlerse sosyal bilimlerin moral sorunları kabul edilmiş;

sosyal bilimlerin kamusal bir sorun olduğu saptanmış olacak ve gerçek bir tartışmaya girebilme olanağına kavuşmuş olacağız. Bir tüm olarak sosyal bilimlerin objektif kalabilmesi için ön - koşul olan böylesi bilinçlilik kazanabilmemiz, ne olduğumuzu ve ne yaptığımızı bilebilmemiz için bu gerekli görünmektedir.

Kısacası, benim inanışıma göre, klasik sosyal bilim, tanımlanma olanağına sahip yararlı bir gelenekler

düzenlenimine dayanmakta; her şeyden çok, tarihsel toplumsal yapılarla ilgilenmekte; klasik sosyal irdelemenin temel sorunları ile günümüzde çözümlenmesi gereken sorunlar ve tarih boyunca pek değişmeyen “insanal” sorunlar arasında bağlantılar bulunmaktadır.

Amerikan sosyal bilimcilerinin birçoğu, bana öyle geliyor ki, kendilerinden beklenenleri yapmak istememekte, bu konuda ürkeklik göstermektedirler. Birçoğu, sosyal bilimlerin yüklenmesi gereken entelektüel ve siyasal görevleri görmezlikten gelmekte; diğer bazıları ise, böyle bir görevi yüklenecek niteliklerden zaten peşinen yoksun bulunmaktadır. Çoğu zaman, neredeyse gönüllü denecek bir tutumla, eskinin bilinen oyunlarının oynanmasına yol açmakta; bu bilim adamlarında yeni yeni çekingenlikler, ürkeklikler de görülmektedir. Fakat bütün bu ürkekliklere ve çekingenliklere karşın, kamuoyu ve entelektüel çevrelerin toplumsal sorunlara karşı büyük bir ilgi duymaya başladığı şu günlerde, bütün sosyal bilimler için gelişmeye elverişli bir ortam oluşmaktadır. Bu ortam içinde sosyal bilimler entelektüel yönden kendilerinden beklenenleri yerine getirebilir, sosyal bilimlerin kültürel etkinlikleri arttırılabilir, insan ve toplumun siyasal yönden taşıdığı anlam ışık altına alınabilir.

oldukların bir yana, bütün bu talihsiz eğilimlerin,
“toplumbilim konusu içinde yer aldığı sanılması” üzücü
olmaktadır. Bunların kültürel ve siyasal sorunlardan
uzak kalmak istemeleri bile, diğer sosyal bilim atarının
daki eserlerde, çalışmalarda da görülen genel bir
özellik durumundadır. Siyasal bilim, ekonomi, tarih
ve antropolojide durum ne olursa olsun, örneğin Birleşik
Devletlerde bugün sosyal bilim denince akla toplumbilim
gelmekte; sosyal bilimler toplumbilim açısından değerlendirilmektedir.
Yöntemler konusuna gösterilen ilginin
odağında toplumbilim yer almış bulunmaktadır.
“Genel teori” kurma konusunda gösterilen ilgilerin de
odağında toplumbilim bulunmaktadır. Toplumbilimsel
geleneğin gelişmesinde pek çok başarılı entelektüel
çalışmaların katkıda bulunmaya başladığı görülmektedir.
Bu çeşitliliğe bakıp bunun bir toplumbilimsel gelenek
niteliği kazandığını sanmak aşırılık olacaktır. Bununla
beraber, günümüzde toplumbilimsel eser sayılabilecek
çalışmaların üç ana çizgi izledikleri üzerinde
belirli bir görüş birliği vardır. Bunların her üçü de, çıktıkları kökene yönelmiş bir eğilim
göstermektedir.

Eğilim I: Birinci yönelim tarih kuramına doğrudur.

Örneğin, Marx, Spencer ve Weber’de olduğu gibi

Comte' un görüşünce de toplumbilim, insanın toplumsal

hayatını tümüyle değerlendirmeye çalışan ansiklopedik

bir çalışma görünümü taşımaktadır. Bu düşünürlerin elinde toplumbilim hem tarihsel hem de sistemattiktir - tarihseldir, çünkü geçmişe ait konular ve materyaller üzerinde çalışmakta ve geçmişe ait konularla ilgilenmektedir; sistemattiktir, çünkü, tarihin akışındaki “aşamaları” birbirinden ayırt etmek ve toplumsal hayatın düzenliliklerini (regularities) saptamak için böyle olmak zorundadır.

Fakat unutmamak gerekir ki, insanlık tarihi hakkında (toplumbilimsel düşünceden uzak bir eğilimle kurulacak) teoriler kolaylıkla yanılgılara yol açabilir ve insanlık tarihiyle ilgili verilerin içine sıkıştırılıp doldurulabilir; sonra da, “bulanıklıktan” hoşlanan birtakım kehanetlere dayanak olmaya zorlanarak düzmece bir kalıp durumuna sokulabilir. Arnold Toynbee ve Oswald Spengler gibileri bunun en beylik örnekleridir.

Eğilim II: İkinci eğilim “insanın ve toplumun doğasına” ilişkin sistemattik bir teori geliştirme yönündedir.

Örneğin, en başta Simmel ve Von Wiese gibi biçimselcilerin (formalistlerin) eserlerinde toplumbilim, sosyal ilişkilerin sınıflandırılmasıdır; kendi varsayımları gereği toplumbilim bu ilişkilerin onlara göre değişmez sayılan özelliklerinin kavranılmasıyla görevlendirilmiş kavramsal bir çalışma alanına indirgenmiş bulunmaktadır. Kısacası, bu eğilimdeki düşünürlerde toplumbilim, çok yüksek

bir genellik düzeyinde toplumsal yapının ögelerini inceleyen, fakat bunu daha çok statik ve soyut bir yaklaşımla

yapmaya çalışan bir bilim olmakta, burada kalmaktadır.

Birinci Eğilimdeki sapmaya yanıt olarak, tarihin

tamamen bir tarafa bırakılması önerilebilir: İnsanın ve

toplumun doğasına ilişkin sistematik bir teori geliştirme

eğiliminde ise, sonu gelmez bir kavramlar yığınının gömülmeinden başka bir sonuç vermeyecek çok gelişkin,

çok “ince” ama kupkuru bir biçimselciliğe varmak da söz

konusudur. “Grand Teori” kurucusu olmayı yeğleyenler

diye adlandırdığım düşünürlerden bazılarındaki bu kavram

geliştirme tutkusu, sonunda, kendilerini onlara bile

çok fazla gelen kavram yığını karşısında bırakmıştır.

Çağdaş Amerikan toplumbiliminde bunun en iyi örneği

Talcott Parsons' ın çalışmalarıdır.

Eğilim III: Çağdaş olgular ve sorunların ampirik

incelemelerle anlaşılıp kavranması yönünde bir eğilimdir.

1914 ya da ona yakın yıllardan beri Amerikan sosyal

bilimlerinde Comte ve Spencer’ın büyük yeri olmuş

ve teorik yönden Alman düşünürlerinin etkisinde kalınmışsa

da, Amerikan sosyal bilimlerinde ampirik araştırmalara

çok eskilerden beri büyük bir önem verilmiştir.

Bunun nedenlerinden biri de, Amerika'da ekonomi ve

siyasal bilim öğretimi yapan kuruluşların toplumbilim

öğretimi yapan kuruluşlardan daha önce kurulmuş olmasıdır.

Bu nedenle, toplumbilim toplumun bazı belirli alanlarını inceleyen bir disiplin olarak tanımlandığı için, (bu alanda - ) akademik bakımdan “gecikilmiş” ve aralarında tutarlılık sağlanamayan araştırma ve incelemelerle dolu bir bilim alanı görünümüne bürünmüştür. Bugün Amerikan toplumbiliminde aile ve kent incelemelerinden tutun da, ırksal topluluklarla etnik topluluklar arası ilişkilere ve “küçük grup” incelemelerine kadar her çeşit konuda incelemeler yapılmıştır. İlerde göreceğimiz gibi, bu tutarsız çeşitlilik, sonunda, kendine özgü bir düşünce biçimine dönüşmüş bulunmaktadır. Bu düşünce biçimini ilerde “liberal pratikçiliği” başlığı altında inceleyeceğim. Gerçekten bugün çağdaş olgular incelenirken, küçük çerçeveler içinde sınırlı ortamlarla ilgili ve birbirleriyle ilişkisiz olgular üzerinde gereğinden fazla durulmaktadır. Amerika’da toplumbilim derslerinin durumu da bunu göstermekte; toplumsal çözölme (social disorganization) sorunuyla ilgili ders kitapları bunun en açık örneğini vermektedir. Diğer yandan, toplumbilimcilerin hemen nerdeyse her konuda birer araştırma teknisyeni olup çıktıklarını görmekteyiz. Bu tür toplumbilimciler çeşitli yöntemleri yücelte yücelte bunları başlı başına bir Yöntembilim (Methodology) biçimine sokmuşlardır. George Lundberg, Samuel Stouffer, Stuart Dodd ve Paul F. Lazarsfeld gibilerinin çalışmalarının çoğu ve bunların yarattıkları *ethos* günümüzde buna verilebilecek

örneklerdir. Bu iki eğilim; yani, sosyal bilimcinin dikkatinin aralarında tutarlı bir ilişki kurulmamış çeşit çeşit konulara dağıtılmasına yol açan eğilimle, tapınma derecesine

varmış bir yöntemcilik - ille de ikisinin birlikte görülmesi

gerekmez - aslında, bir yerde, birbirini tamamlamaya

yaramaktadır.

Toplumbilimin, tuhaf görünebilecek bu özellikleri

geleneksel eğilimlerden birinin ya da birkaçının birden

saptırılması, bozulması sonucu oluşmuş sayılabilir. Fakat

toplumbilimin yapabilecekleri, toplumbilimin işlevi ve

toplumbilimden beklenen işler de gene bu eğilimler açısından

değerlendirilmek durumundadır. Günümüz Amerikan

toplumbiliminde bugün Hellenistik bir alışma

olgusu ile karşı karşıyayız: Batı toplumlarındaki çeşitli

toplumbilim geleneklerine ait öğeler, amaçlar durmadan

harman edilmektedir. Bunun sakıncası, tehlikeli yanı şu

ki, toplumbilim geleneklerine ait öğeler alanındaki bu

aşırı çeşitlilik, bolluk diğer sosyal bilimcilerde sabırsızlığa yol açabilir; toplumbilimcileri koşuşturken bilim yapmaya

çalayan “araştırmacılar” düzeyine indirgeyebilir;

bunlar yüzünden toplumbilim saygıya değer varlık

nedenlerinden yoksun da düşebilir. Fakat içinde bulunduğumuz

bu koşulların olumlu bir fırsat sayılması gereken

bir yanı da vardır: Tüm olarak sosyal bilimlerin verebileceği ve daha bugünden vermiş oldukları şeylerin

çoğu toplumbilimsel düşün geleneğinin ürünü olarak

ortaya konulabilmiştir. Toplumbilim üzerine çalışanların

çeşitli toplumbilimsel düşün geleneklerinde saptayıp
görebilecekleri nüanslar ve bunlardan varılabilecek yargılar
burada hemen özetlenebilecek şeyler değildir.
Ama bu konu üzerinde durup düşünmekten kaçınmayacak,
üşenmeyecek olan toplumbilimcilerin çok şeyler
kazanacakları da açıktır. Bu işe girecek olan toplumbilimcilerin, çeşitli toplumbilimsel düşünce
gelenekleri
üzerine derinlemesine bilgi sahibi olmaları, sosyal bilimler
alanında kendilerinin yapacakları, girecekleri araştırma,
inceleme ve çalışmalarda yepyeni yetişimler
(orientations) sağlayabilir.
Ben de, toplumbilimsel düşüncenin en yaygın olarak
görülen saptırılmış, bozulmuş, çarpıklaştırılmış biçimleri
üzerinde durduktan (İkinci Bölümden Altıncı Bölümün
sonuna kadar) sonra, sosyal bilimin kendine düşen görevleri
ve toplumbilimsel düşünün sağlayabileceklerini
belirtmeye (Yedinci Bölümden Onuncu Bölüme kadar)
çalışacağım.

48

“GRAND TEORİ”

Konumuza girerken, örnek olarak bu anlayışın en
önemli eseri sayılan Talcott Parsons'un *The Social
System* 'İni ele alalım.

Belirli bir durumda içgüdüsel olarak açık olan
oryantasyon seçenekleri arasında yapılacak

seimlemede bir lut ya da standart görevi gorecek olan ortaklaşa benimsenmiş bir simgesel dizgenin her ögesine değer denmektedir... Fakat eylemin (action) totalitesinin gudsel oryantasyonu açısından, simgesel dizgenin rolü bakımından, bir “değer - oryantasyon” gornmnn ayrıklaştırılması gerekir. Bu gornm (işin bu yanı) işlerin aktörler için, aktörlerin doygunluk - yoksunluk dengeleri açısından umulan durumunun anlamıyla değil, fakat seimlemede (uygulanan) standartların içeriği ile ilgilidir. Bu bakımdan değer - oryantasyonları anlayışı, kültürel geleneklerin eylem dizgelerine geiştirilmesinin en önemli gornmlerinden birini formüle etmekte mantıksal bir araç olmaktadır.

Normatif oryantasyonun ve yukarıda belirtildiği gibi, eylem içinde değerlerin rolünün ıkarsanımı olarak her değerin bir dizgesinde sosyal referansla ilgili olduğu sonucuna varılmaktadır.... Bir eylem dizgesinde, dizge gereği, eylem, bir anlatımla, “normatif olarak oryante edilmiş” bulunur. Gösterildiği gibi, bu durum beklenti (umuş) kavramında ve eylem teorisindeki yerinden, özellikle aktörün amaçlarına erişmeye çalıştığı “ak tif evrede (phase) ortaya çıkar. Beklentiler o nedenle, karşılıklı - eyleşim (interaction) sürecinin “ifte zorunlu sonulandırıcılığı” (double contingency) ile birlikte, tamamen

emredici (imperative) nitelikte bir düzen sorunu

yaratırlar. Tersinden bakıldığında, bu düzen sorununun

iki farklı görünüşü (yani) olduğu anlaşılmaktadır: Bildirişimi

(communication) mümkün kılan simgesel dizgelerdeki

düzen ve Hobbes'culara yaraşır bir düzen sorunu olan,

beklentilerin normatif yanına olan güdüsel

oryantasyonun karşılığındaki düzen.

Düzen, yani istikrarlı toplumsal karşılıklı - eyleşim

dizgelerinin bütünlük kazanmasının doğası; yani, toplumsal

yapı sorunu, görülüyor ki, bizim anlayışımız içinde kişiler

arası esasa göre, eylem dizgesini bütünleştiren normatif

kültürel standartlarla aktörlerin itkilerinin (motivation)

bütünlüğe kavuşturulmasını kendine odak edinmiştir. Bu

standartlar, önceki bölümde kullanıldıkları içerikleri açısından değer - oryantasyonu kalıplarıdır ve bu nitelikleri

itibariyle de, toplumsal dizgenin kültürel geleneğinin özellikle önemli bir kısmını meydana getirirler0*.

Okuyucunun sayfaları çevirip bir sonraki bölüme

geçmesine yol açabilecek satırlar... Ama böyle bir duyguya

kapılmamak gerekir. “Grand Teori” - ki, kavramlar

arasında bağlantılar ve bağlantısızlıklar sağlamaya dayanır

- üzerinde durulmaya değer. Gerçekten, bir sonraki

bölümde ele alınacak olan yöntembilimsel sınırlamalar

kadar etkisi olmayan “Grand Teori” anlayışı bir

çalışma tarzı (üslûbu) olarak fazla yayılıp tutulmamıştır.

“Grand Teori”nin kolay anlaşılır bir şey olmadığı açıktır.

Hatta, bütün bütüne, anlamlı olup olmadığı bile kuşku

vericidir. Bu özelliği, bir bakıma, “Grand Teori”nin kendini

savunup korumasına yarayacak bir üstünlüktür de.

Ama *temel bildirimi* (pronunciamentos) sosyal bilimciler-1) Talcott Parsons, *The Social System*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1951, ss. 12, 36 - 37.

rin çalışma alışkanlıklarını etkilemek olduğu düşünülürse,

bunun bir üstünlük sayılmaması gerekir. Şaka yapmadığımı

belirterek, işin gerçeğini yansıtacak olursak,

“Grand Teori”nin ürünlerinin sosyal bilimciler tarafından değerlendirilme biçimleri şöyle sıralanabilir:

“Grand Teori”yi ve ürünlerini anladıklarını ve beğendiklerini söyleyenlerden hiç olmazsa bazılarına göre,

"Grand Teori" tüm sosyal bilim tarihinde en önemli

gelişmelerden biridir.

Anladıkları, ama beğenmediklerini söyleyenlerin

çoğuna göre, birbirleriyle ilgisiz ve anlaşılması güç safsata yığınının ibaret bir laf cambazlığıdır. (Beğenmedikleri,

ama anlamak için gerekli aşırı sabrı da gösteremedikleri

için böyle sert eleştirilere girişmek istemeyenler

ise daha da çoktur.)

Anlamadıklarını, ama çok beğendiklerini söyleyenlere

göre - ki, bunların sayısı hepsinden fazladır

“Grand Teori” ve ürünleri göz kamaştırıcı bir yığındır ve

çoğu yerde anlaşılabilir bir şey olmadığı için, özellikle

büyüleyici, sihirli bir güzelliği vardır.

Anlamadığını ve sevmediğini söyleyecek cesarete

sahip olanlara göre ise, Grand Teori ve ürünleri,

kıçına don giymeyi akıl edemedi sahneye çıkmış bir

imparatorlardan başka bir şey değildir.

Doğal olarak, görüşlerini açıklamayıp, sabırla tarafsızlığını sürdüren ve “profesyonel” yönden bunun ne

sonuçlar vereceğini bekleyenler de vardır. Son olarak,

belki aşırı bir kötümserlik sayılacak ama, sadece kulaktan

dolma birkaç şeyden başka bu konudan hiç haberi

olmayan sosyal bilimcilerin de bulunduğunu söylemek

gerek.

Bütün bunlar, sonunda, anlamlılık sorununa gelip

dayanmaktadır. Bu sorun, “Grand Teori” anlayışı ile sınırlı

değildir*2*. Ama “Grand Teoriciler” anlamlılık sorunuyla o

denii ilgilenmişlerdir ki, korkarım gene de şu soruyu sormamız gerekecek: “Grand Teori” karışık bir laf cambazlığı

mı, yoksa gerçekten anlamlı bir şey mi? Bence buna şu

cevap verilebilir: Arayıp bulmak belki çok güç, ama taa

derinlerde bunun da bir anlamı olduğu söylenebilir. Burada

sorun şu şekli alıyor: Anlamının kavranmasını güçleştiren

engelleri aştık diyelim. Nedir karşımıza çıkan anlam?

“Grand Teori” nereden, ne diyor?

1

Böyle bir soruya cevap vermenin bir tek yolu vardır:

“Grand Teori”nin özellikleri yansıtacak bir bölümü

önce bir çeviri metni biçimine sokmak, sonra da bu çeviri

metni üzerinde değerlendirmede bulunmak. Çevirmek

üzere seçtiğim bölümü yukarıda göstermiş bulunuyorum.

Fakat hemen belirteyim ki, burada Parsons'ın

çalışmasını bir tüm olarak değerlendiriyor değilim.

Parsons'un diğer yazı ve eserlerinden de söz edeceğim.

Ama sadece bu tek ciltlik eserindeki bazı noktaları

biraz daha açıklığa kavuşturmak için *The Social*

System'in içeriğini bizim bildiğimiz dile çevirirken yaptığım çevirinin kusursuz olduğunu söyleyecek değilim.

Ne var ki, anlamca bir şey yitirilmediğini söylemek isterim.

Ben, daha çok, kelimelerin ve aralarındaki sözsel

ilişkilerin ortaya koyduğu ifadeler üzerinde duracağım.

2* Bak. Ek, kesim 5.

Bu nedenle, çevirimın anlamca aslının aynı olacağını

sanıyorum. Bu nokta önemlidir; çünkü, bu noktanın

gözden kaçırılması her şeyin bir anda yıkılmasına; anlamca

bir açıklığa kavuşamamasına yol açabilir. Yapmayı

düşündüğünüz çevirinin ve irdelemenin gerekli

olduğunu gösterebilmek için, önce bazı pasajları çevireceğim; daha sonra da, tüm olarak *The Social*

System'in özet çevirisi olarak iki metin önereceğim.

Bu bölümün başlangıcında alıntı olarak verdiğim

kısmın çevirisi şudur: Kişiler çoğu kez ortak standartlara sahiptirler ve karşısındaki kişilerin de bunları benimsemelerini, bunlara uymalarını isterler, beklerler. Bu böyle

olduğu sürece, yaşadıkları toplum da düzenli olur (çevirinin sonu.)

Parsons şöyle yazıyor:

Bu “karşılıklı bağlanmışlık iki temele dayanmaktadır.

Önce standartların bireyler arasında benimseyip

yayılmasıyla (internalization) bunlara uyma (conformity)

ego için kişisel, ifadeci ve/veya araçsal (instrumental) bir nitelik alır, ikinci olarak, yaptırım (müeyyide /

sanction) olarak, dıştaki başkalarının *ego*’nun eylemine

tepkilerinin yapılanması kişinin standarda uymasının

türevi (function) olur. Bu nedenle, kişinin gereksinmeleriyle ilgili kazanılmış gereksinmelerin (need -

dispositions) dolaysız gereği olarak ortaya çıkan uyma

durumu, başkalarının yararlı tepkilerini kolaylaştırmak,

yararlı olmayan tepkilerine ise meydan vermemek için

gerekli bir koşul olmaktadır. Çok sayıda olan aktörlerin

eylemleriyle göreceli olarak değer - oryantasyonu stan

dardına uyma hem bu kriterlere denk düşmekte; yani,

sistemdeki herhangi bir aktör bakımından hem kişinin

kendi gereksinme - pozisyonlarının gereğinin yerine

getirilme biçimi olmakta, hem de sistemdeki diğer önemli

aktörlerin tepkilerinin optimize edilmesi için gerekli

bir koşul yerine geçmekte; söz konusu standart “kurumlaştırılmış”

olmaktadır.

Bu açıdan, bir değer kalıbı daima bir *karşılıklı* - etkileşim içeriği içinde kurumlaşmış olmaktadır. Bu nedenle

değer kalıbıyla ilintili bir bütünlüğü olan beklenti dizgesinin daima çift yanlı bir görünümü vardır.

Bir yanda,

referans noktası alınan aktörün, *ego*'nun davranışları için

kısmen standartlar koyan ve bunlarla ilgili olan beklentiler

vardır: Aktörün kendi rol beklentileri (umuşları). Diğer

yandan, aktörün bakış noktasından, diğerlerinin (yanıtsal

nitelikte) olası tepkileriyle (reaction) göreceli beklentiler destesi vardır. Bunlar yaptırımlarda (sanctions) ve bireyde

doğgunluk - sağlayıcı, olumlu ve olumsuz (positive -

negative) iki alt - gruba ayrılırlar. Görülüyor ki, rol beklentisi ile yaptırımlar (zorunluklar) arasında açık bir karşılıklı

ilişki vardır. Birey için, *ego* için yaptırım olan şeyler, bireye diğeri olanlar için rol - beklentisi (umulan rol) ya da

tersi, sayılırlar.

Bu durumda, rol belirli bir karşılıklı - eyleşim anlayışı

içindeki bekleyiş için örgütlenmiş bireysel aktörün

total oryantasyon sisteminin bir kesimi; belirli bir karşılıklı

- eyleşim anlayışı ile uygun tamamlayıcı roller içinde

bir ya da daha çok diğerleri ile yapılan karşılıklı -

eylemleri yöneten belirli bir değer - standartları

kümesi ile bütünleşmiştir. Bu diğerlerinin bireylerden kurulu gruplar olması gerekmez; bu, ortak değer - oryantasyonu

standartları ile ilgili beklentileri karşılıklı

gerektirecek şekilde *ego* ile tamamlayıcı karşılıklı - etkileşim ilişkisine giren herhangi bir *diğeri* de olabilir.

Rol - beklentileri destesinin ve ilgili yaptırımların

bireyler arasında ortaklaşa benimsenmesi (kurumlaşması:

institutionalization), açıkça, bir derece sorunudur.

Bu derece, iki deste değişkenin türevidir: Bir yandan da

ilgili beklentilerin ifasını ya da itkisel oryantasyonu belirleyen değişkenlerin. İlerde göreceğimiz gibi,

bu kurumlaşmanın derecesini, bu kanalların her biri aracılığı ile, birçok etmenler belirlemektedir. Bununla beraber tam kurumlaşma durumunun kutupsal antitezi karşılıklı - eyleşim sürecinde yapıya kavuşmuş bir tamamlanmışlığın yokluğu, ya da aynı şey olan, her iki bakımdan normatif düzenin tamamen çöküntüye uğraması olan *anomie* durumudur. Fakat bu durum, hiçbir zaman somut bir sosyal sistemin tanımlayıcısı olmayan sınırlı bir kavramdır. Nasıl kurumlaşma durumu derece derece ise, *anomie* durumu da derece derecedir. Bunlar elmanın iki yarısıdır.

Bir *kurum*, söz konusu sosyal dizge içinde stratejik bir yapısal öneme sahip ve bütünlüğü olan kurumlaşmış roller kompleksidir. Kurumun, role oranla, sosyal yapının daha üst düzeyden bir birimi sayılması gerekir ve gerçekten de, aralarında birbirilerine bağımlı çok sayıda rol kalıplarından, ya da onların içeriği olan öğelerden meydana gelmiştir.(3)

Ya da *diğer bir deyişle* : insanlar birbiriyle ve birbirlerine karşılık olarak eylemde bulunur. Her insan karşısındakinin kendisinden ne beklemekte olduğunu hesaba katar. Bu karşılıklı beklentiler yeterince belirli ve kalıcı olduğunda, standartlar diye adlandırılırlar. Her insan,

3> Talcott Parsons, *The S o c i a l S y s t e m* , Glencoe, Illinois. The Free Press, 1951, ss. 8 8-8 9.

karşısındakinin, kendisi ne yapmışsa o yaptığına yanıtta bulunacağına inanır, bunu bekler. Bu umulan tepkilere

(yanıtlara) sakınım ya da yaptırım denir. Bunların bazıları

kazandırıcıdır, bazıları değildir. İnsanlar standartlar ve

yaptırımlarca yönetiliyorsa, bu durumda birlikte rol oynuyorlar demektir. Bu uygun bir *metaphor* durumudur.

Gerçekten, kurum dediğimiz şey de, en iyi, az - çok istikrarlı bir roller destesi olarak tanımlanabilir. Bir kurumda

ya da kurumlardan oluşan toplumda standartlar ve

sakınımlar kişileri etkilemez olduğunda, bu duruma,

Durkheim'ın dediği gibi, *anomie* deriz. Bir uçta, demek ki, standartlar ve yaptırımlarla kurumlar; bir uçta ise *anomie* durumu bulunmakta; Yeats'in dediği gibi, ortada bir durumda

kalmak söz konusu olmamakta; ya da, bence,

normatif düzen sona ermektedir. (Çevirinin sonu.)

İtiraf edeyim ki, bu çeviri de bütünüyle sadık bir

çeviri olmadı. Çeviride, çok güzel fikirler işlendiği için,

metne elimden geldiği kadar açıklık kazandırmaya çalıştım.

Gerçekten, “Grand Teori”cilerin birçok fikirlerinin,

bunlar doğru dürüst İngiliz diline çevrildiklerinde, toplumbilim ders kitaplarında rastlanan “harcı âlem” şeylerden

ibaret olduğu görülmektedir. Fakat “kurumlarla”

ilgili olarak yukarıda verilen tanım tam değildir. Çeviri

yaparken bizim belirtmemiz gereken bir nokta var: Bir

kurumu meydana getiren rollerin her zaman “ortaklaşa

benimsenmiş beklentilere dayanmaları” ve “birbirilerini

tamamlama” niteliğine sahip olmaları gerekmez. Orduda

askerlik yapanlar, fabrikalarda çalışanlar, ya da, evli

olanlar ne demek istediğimi anlayacaktır! Bunlar da

kurumdur. Bu kurumlarda, bazı kişilerin beklentileri, diğerlerinin onlardan beklentilerine oranla daha önde gelmektedir. Bunun nedeni, bu kişilerin diğerlerine oranla daha büyük iktidara sahip olmalarıdır. Bu bakımdan, tam olmasa da, biraz daha toplumbilimsel bir ifade ile şöyle diyebiliriz: *Kurum, otorite yönünden derecelendirilmiş bir roller destesidir.*

Başka bir yerde Parsons şöyle yazıyor:

İtkisel açıdan düşünülürse, ortak değerlere bağlılığın anlamı aktörlerin değer kalıplarına destek olan ortak "hissiyata" sahip olmalıdır. Bu ise, negatif sakınımlardan kaçınma ile; bu tür bir uyumluluk (conformity) ile sağlanacak bir araçsal “avantajdan” nispeten bağımsız olarak, söz konusu beklentilere uymanın “iyi” sayıldığı anlamına gelmektedir. Üstelik, ortak değerlere karşı bu bağlılık, bir yandan aktörün anlık (acil) kazanımcı gereksinmelerine denk düşerken, bir yandan da sürekli olarak “moral” bir görünüm taşır; bu konudaki uyumluluk (conformity) “bir dereceye kadar” aktörün katıldığı toplumsal eylem dizgesi içindeki “sorumlulukları” tanımlanır. Açıktır ki, sorumluluğun belirli odağı, belirli ortak değer - oryantasyonları ile oluşan topluluktur (collectivity).

Ve nihayet çok açıktır ki, bu tür ortak değerlere

destek olan “hissiyat” kendi belirli yapısı içinde, organizmanın kuruluşundan gelen eğilimlerin düzenli bir

görgünleşme (tezahürü) sayılmamalıdır. Bunlar, genellikle,

öğrenilmiş; ya da kazanılmış şeylerdir. Üstelik,

eylemin oryantasyonunda gördükleri iş, tanıma yoluyla

ve “adapte olunarak” kazanılan kültürel objeler konusunda

değil, toplulukça benimsenerek kazanılan ve

aktörün kendisinin kişilik sisteminin yapısının bir kısmını

oluşturan kültür kalıpları alanındadır. Bu “hissiyat” ya da

“değer - tutumları” denen şeyler bu nedenle, kişiliğin

gerçek gereksinme edingileridir (dispositions). Ancak

kurumlaşmış değerlerin topluluktaki bireylerce benimsenmesi

(internalization) iledir ki, sosyal yapıdaki davranışlar

gerçek anlamda bir itkisel bütünlük kazanır;

itkinin en derindeki kökçükleri rol beklentilerinin yerine

getirilmesi işine koşulmuş olur. Ancak bu işin tam olarak

yerine getirilmesiyledir ki, bir toplumsal sistemin oldukça

yüksek bir derecede bütünleştiği ve topluluğun çıkarları

ile topluluğu oluşturan bireysel üyelerin çıkarlarını

birbirine denk düşecek şekilde birbirilerine yaklaştırdığı(

X) söylenebilir.

(Toplumu oluşturan) kişiliklerin gereksinme

edingeleri yapısının (topluluk bireylerince) benimsenmesiyle

ortak değer kalıplarının bütünleştirilmesi toplumsal

dizgenin dinamiği için en can alıcı olgudur. En

geçici (evanescent) karşılıklı etkileşim süreçleri dışında,

herhangi bir toplumsal dizgenin istikrarlılığın bu nitelikteki bütünleşmenin derecesine bağlı oluşu, denebilir ki,

toplumbilim için en temel dinamik teoremdir. Bu, sosyal

sürecin dinamik bir analizi olma iddiasını taşıyacak (görüşler için) en büyük izafet noktasıdır(4).

Bir başka deyişle: Aynı değerleri paylaşan insanlar, birbirilerinin ne şekilde davranacaklarını bekliyorsa,

bu beklentilerine uygun şekilde davranışlarda

(x> Tam bir denk düşme durumu, sürtünmesiz makine tasavvurunda olduğu gibi, çok sınırlı bir örnek sayılmalıdır.

Amprik olarak, tam uyum (tutarlılık) taşıyan kültürel kalıplarla bir itkileme ile toplumsal dizgenin mutlak bir bütünlük

kazandığı duruma rastlanmamışsa da, böylesine bütünlük

kazanmış bir toplumsal sistem kavramı büyük bir teorik

önem taşımaktadır (Parsons 'un dipnotu).

4) Talcott Parsons, *The S o c i a l System*, Glencoe, Illinois, The 58 Free Press, 1951, ss. 4 1-42.

bulunurlar. Ayrıca, böyle yapmayı çoğu kez iyi bir şey

sayarlar - hatta kendi anlık çıkarlarına karşı görüldüğü

zaman bile olumlu bulurlar. Bu paylaşılan değerlerin,

Kalıtımsaldan çok, öğrenilerek kazanılan değerler olması

bunların insanın itkilenimindeki önemini azaltmaz.

Tersine, (bunlar) kişiliğin bir kısmı olurlar. Bu nitelikleriyle de, toplumsal yönden beklenen (davranışlar) bireysel

yönden gereksinim durumuna gelecekleri için, toplumu

birbirine bağlamış olurlar. Bu özellik, herhangi bir sosyal

sistemin istikrarı için o denli önemlidir ki, toplumu sürekli oluşum içinde bir süreç olarak anlatabilmek için, bunu

kendime çıkış noktası olarak almak zorundayım (Çevirinin sonu).

Bu yolla, sanıyorum ki; 555 sayfalık *The Social System*'in yaklaşık olarak 150 sayfa içinde, hem de daha açık bir İngilizce ile yazılma olanağı vardır. Sonunda da, gene de fazla etkileyici bir şeyle karşılaşılacağını pek sanmıyorum. Ne var ki, böyle bir çeviri işleminin sonunda kitaptaki kilit sorunlar ve bu sorunlar için önerilen çözümler çok daha açıkça, çok daha belirgin bir anlatıma kavuşmuş olacaktır. Kuşkusuz, herhangi bir kitabın kapsayabileceği, sunabileceği herhangi bir fikir yirmi ciltlik bir kitap içinde de sunulabilir. Ama önemli olan, önemli sanılan şeylerin gerçekte ne önemde olduklarını doğru kestirebilmek ve bu önemli fikirlerin açık bir anlatımla yansıtılabilmesi için ne uzunlukta konuşmak gerektiğini; işlenen konunun ya da sorunun kavranabilmesi için kaç örnekle yetinilebileceğini; eldeki olanaklarımızın kaç sorunu çözmemize, hatta ifade edebilmemize yeteceğini sezebilmiş olmaktır. Parsons'un kitabını iki üç cümlede özetlemek de mümkündür; "Önce şu soruluyor: Toplumsal düzen nasıl olup da kurulmuş bulunuyor? Buna şu cevap veriliyor: Ortaklaşa kabul edilen değerler sayesinde." Hepsi bu değil, ama özü bu. Bir kitap için bu denli kısa özetleme olabilir mi? Olabilir. Örneğin benim kendi kitabımın özü de şöyle ifade edilebilir: "Kısacası, Amerika'yı kimler yönetiyor? Bütünüyle, sadece kendi başına yöneten

biri yok belki, ama bir yönetici grup varsa, o da “iktidar

seçkinleri" denen topluluktur.” Ya da, şimdi okumakta

olduğunuz kitabımı özetleyeyim: Sosyal bilimler neden

söz eder? İnsandan ve toplumdan söz etmesi gerekir;

bazen bu böyle olmaktadır. Sosyal bilimlerin amacı,

çeşitli sosyal yapılarda biyografi ile tarihi ve ikisi arasındaki ilişkileri açıklamaktır."

Parsons'un kitabını dört paragraf içinde daha geniş

olarak da çevirebiliriz:

İçinde bireylerin birbirleriyle bağıntılı olarak eylemde

bulundukları ve “toplumsal dizge” diye adlandırabileceğimiz

bir şey tasarlayalım. Bu eylemler, dizge

içindeki bireyler ortaklaşa değer standartlarına uygun

ve pratik davranış tarzlarına sahip oldukları için, çoğu

kez düzenlidirler. Bu standartlardan bazılarını normlar

demektedir; bunlara uygun eylemde bulunanlar aynı

durumlarda, aynı (benzer) biçimde eylemde bulunma

eğilimi göstermektedirler. Bu böyle olduğu sürece, gözlemleyebileceğimiz ve çoğu kez kalıcı (değişmez: dayanıklı:

durable) “sosyal düzenlilikler” oluşur. Bu tür

kalıcı ve istikrarlı düzenliliklere “yapısal” denebilir. Sosyal sistem içindeki bu düzenliliklerin tümünü büyük ve

karmaşık bir denge olarak kabul edebiliriz. Bu benim

pek kullanmak istemediğim bir mecaz (metaphor); benim

kullanmak istediğim kendi kavramım var: Sosyal

kararlı denge (social equilibrium).

Toplumsal kararlı denge başlıca iki yolla sağlanabilir.

Aynı şekilde dengesizlik durumu da gene bu iki

yolda karşılaşılabilecek başarısızlıklarla olur. Birincisi, yeni

doğan bireylerin toplumsal kişiler biçimine sokulmasında

kullanılan “sosyalizasyondur.” Bu toplumsal kişilik

yapımının bir kısmı, başkalarının bekledikleri ya da gerekli

olan toplumsal eylemlere girişme yolu ile kazanılan

motiflerden oluşur. İkincisi ise, bireylerin gerekli düzen içinde tutuldukları, kendi kendilerini düzen içinde tuttukları şeylerden oluşan “toplumsal denetlenim”dir. Düzen

içinde tutmaktan kastedilen anlam, toplumsal dizge

tarafından beklenen ya da onaylanan (doğru sayılan)

eylemler içinde tutulmaktır.

Toplumsal kararlı dengenin sürdürülmesi için çözümü

gereken ilk sorun kişileri, (toplumca) gerekeni ve

kendilerinden bekleneni ister kılmaktır. Bu yapılamadığında,

ikinci sorun olan, kişileri (düzen) çizgisinde tutmak

için diğer yollardan yararlanılır. Bu toplumsal

denetlenimlerin sınıflandırılması tanımlamasını en iyi

Marx Weber yapmıştır. Weber’e ve az sayıda bazı diğer

yazarlara benim katabileceğim pek az şey vardır.

Bir nokta var ki, bana biraz güç gözüküyor: Toplumda

bu toplumsal kararlı denge ile sosyalizasyon

denetlenimi kurulduğu zaman bile, nasıl oluyor da bazıları

kendilerine (toplumca) çizilen sınırı aşıyor (uymuyor)? Bu

noktayı, toplumsal dizgenin Genel Teorisi ve Sistematiği

açısından pek açıklayamıyorum, istediğim kadar açıklığa kavuşturmadığım bir nokta daha var: Toplumsal değişim; yani, tarihin oluşumu. Bu sorunlarda yapabileceğim tavsiye şu: Bu sorunlarla karşı karşıya kaldığınızda amprik araştırmaya başvurun. (Çevirinin sonu).

Bu kadarı yeter. Biraz daha uzun bir çeviri yapabilirdik, fakat “biraz daha”nın her zaman “daha yeterli” anlamına gelmeyeceği de açıktır. Bu bakımdan, daha fazlası için, okuyucunun *The Social System*'i okuması ve incelemesi daha iyi. Bizim burada yapmamız gereken üç iş var: Birincisi, “Grand Teori”nin temsil ettiği düşüncenin mantık anlayışının karakterini göstermek; İkincisi, bu tipik örnek içindeki bulanıklığı göstermek; üçüncüsü, günümüzde çoğu sosyal bilimcinin Parsons’un düzen sorununu ne şekilde ortaya koyduğunu ve çözdüğünü göstermektedir. Bütün bunları yapmaktan amacım, “Grand Teori”cilere, gereksiz yere çıkartılıp oturtuldukları yükseklerden inmelerinde yardımcı olmaktadır.

2

Sosyal bilimciler arasında asıl ciddiye alınması gereken ayrılıklar düşünmeksizin gözlem yapanlarla, gözlem yapmaksızın düşünenler arasındaki farklar değil; değişik düşünenler, değişik gözlem yapanlar ve bu

ikisi arasında değişik biçimde ilişki kuranlar arasındaki farklardır.

“Grand Teori” nin en önemli yanı, başlangıçtaki tercihi sonunda çok yüksek genellemeye dayanan bir düşünce sistemi kurması; bu nedenle, düşünürlerinin mantıksal bir yapı içinde gözlem düzeyine inememeleridir.

Hepsi de büyük teorici oldukları için, bu üst genelleme düzeyini bırakıp da yaşadıkları tarihsel ve yapısal içeriklerle ilgili sorunlar üzerine eğilememektedirler.

Gerçekliği olan, yaşanan sorunlara karşı gösterdikleri bu ilgisizlikleri, sonunda, yazdıklarının gerçeklikten uzak düşmesine yol açmaktadır. Bir başka sonuç da, yapmacıklı ve sonu gelmez bir şekilde, konuyu anlamamızı kolaylaştıracak ya da konuya anlamlılık kazandıracak nitelikte olmayan ayrıntılar, ayrışmalar üzerinde uzun uzadıya durmaları olmaktadır. Bu durum, insan davranışları ve toplum hakkında açık seçik konuşamamalarından da anlaşılmaktadır.

Yaşarken, konuşurken bir kelimeyi kullanmak istediğimizde kelimenin *semantik* özelliğine; aynı kelimeyi diğer kelimelerle ilintili olarak kullanacağımız zaman

ise, kelimenin *syntactic* özelliklerine göre karar alırız .(5) Bu terimleri kullanmaktan amacım, şu noktayı kısa ve

özlü bir biçimde ortaya koymalarıdır; “Grand Teori”

syntax sarhoşluğu yüzünden, *semantic* konusunda kör olup çıkmıştır. “Grand Teori” yandaşları bir

kelimeyi

tanımlarken, bu kelimenin bizim kullanılmasını istediğimiz

biçimde kullanılması için başka kelimeleri kullanmak

zorunda olduğumuzu yeterince anlamamışlardır.

Her tanım işleminin amacının bir olguya ilişkin savı olguya

bağlamak olduğunu; iyi bir tanımdan elde edilmesi

gereken sonucun terimlere ilişkin savları olguya ilişkin

görüş farklılıkları biçimine dönüştürüp ortadaki savlara

ilişkin değerlendirmeyi ve araştırmayı geliştirmek olduğunu

kavramamışlardır.

“Grand Teori”ciler *syntantic* anlamla öylesine fazla

ilgilenmekte, *semantic* referanslar alanındaki düşüncelerinde öylesine yaratıcılıktan uzak kalmakta ve çok

yüksek düzeylerde soyutlamalara öylesine kapılmış

bulunmaktadır ki, yaptıkları tipolojiler ve bunlar için gerçekleştirdikleri çalışmalar ortadaki sorunları sistematik

bir biçimde; yani açık ve düzenli bir biçimde tanımla*

Bir de kelimenin kimin tarafından kullanıldığına - pragmatik

yanına bakarız. Burada bu bizim için bir sorun değil. Bunları Charles M. Morris'in çok yararlı çalışması olan “İşaretler

Teorisinin Temellerimde anlattığı üç boyuttur"

In te rn a tio n a l E n cy c lo p a e d ia o f th e S o c ia l S c ie n ce, vol. 1, No. 2 University of Chicago Press, 1438.

makta ve bu sorunları çözme çabalarımızda bize yol

gösterici olmakta yetersizleşmektedir. Bu nedenle

Grand Theory kavramlar üzerine oynanan kuru ve verimsiz

bir oyun olarak kalmaktadır. “Grand Teori”cilerin çalışmalarındaki sistematik nitelikteki bu noksanlıktan almamız gereken en önemli ders, kendini bilen her düşünürün üzerinde çalıştığı soyutlama düzeyinin daima farkında ve bilincinde olması gerektiğidir. Soyutlama düzeyi ile anlam açıklığı ve kolay anlaşılabilirlik arasındaki çizginin iyi çizilmiş olması, yaratıcı ve sistematik bir düşünür için en önemli özelliktir.

"Kapitalizm", “orta sınıf, ya da “bürokrasi”, "iktidar seçkinleri” ve “totaliteryan demokrasi” gibi terimlerin kullanılmaları sırasında, çoğu kez, yakın anlamlı kelimeler akla gelmekte; yeterince kesin bir anlamsal açıklık sağlanamamaktadır. Bu nedenle, bu tür anlam bulanıklıklarına karşı dikkatli olmak gerekmektedir. Bu tür terimler, çoğu kez, "bileşik” nitelikte olgu ve ilişki destelerini akla getirdikleri gibi, çeşitli etmenlere ve gözlemlere göre yapılan tahminlere dayanan anlam taşıyormuş gibi de görünebilmektedir. Oysa, bir tanım yaparken, bunların ayıklanması gerekmektedir.

Kavramların *syntactic* ve semantik boyutlarını açıklığa kavuştururken, her kavramın ardındaki belirlilik (specificity) hiyerarşisine de dikkat etmemiz ve bu hiyerarşi sorununu her düzeyde göz önünde tutmamız gerekir.

Örneğin, şöyle sormamız gerekir; ”Kapitalizm” ile, buradaki kullanımımızda olduğu gibi, üretim araçlarının özel mülkiyet konusu olduğu toplum düzenini mi kastediyoruz?

Yoksa, bu terimi kullanırken fiyat, ücret ve

kârları belirleyen mekanizma olarak serbest piyasa mekanizmasını mı temel almış oluyoruz.

64

Bu gibi sorunları sorma alışkanlığı, sanırım, sistematik düşünce için büyük bir önem taşımaktadır.

Bunsuz yapılan iş, kavram fetişizminden başka bir anlam taşıyamaz. Bu noksanlığın bir sonucu, Parsons'un kitabının en önemli anlam karşılıklarından birini daha yakından incelediğimizde, belki daha da açık biçimde görülecektir.

3

"Genel bir Sosyoloji Teorisi" kurma iddiası taşıyan

"Grand Teori"çiler, gerçekte, insan toplumunun, toplumu anlamak için eskiden beri önem verilen pek çok yapısal özelliklerini betimlemek için geliştirilen pek çok kavramları dışarıda bırakan, bir yığın kavrama dayanmaktadırlar.

Açıkça anlaşılıyor ki, bu konudaki çabalarının

amacı toplumbilimcileri iktisatçıların ve siyasal bilimcilerin uğraşlarından farklı ve ayrı bir uğraş alanında

tutmaktır. Toplumbilimin, Parson'a göre, konusu: Toplumsal

dizge teorisinin, toplumsal dizge içindeki değer

oryantasyonu kalıplarının kurumlaşması, bu tür kalıplara

uymanın ya da bunlardan sapmanın koşulları ve bütün

bunlarla ilgili itkisel süreçlerle ilgili yanlarıdır(6)

Çevirirsek ve her tanımda olduğu gibi, varsayımsal

yanından ayıracak olursak, şu söyleniyor: Benim anlattığım

türden toplumbilimcilerin insanların istedikleri ve

değerli buldukları şeylerle ilgilenmeleri gerekir. Ayrıca, bu değerlerin çeşit çeşit oluşunun ve değişmelerinin nedenleri

üzerinde de durmak gerekir. Az - çok tek biçimli bir

değerler destesi ile karşılaştığımızda ise, niçin bazı kimselerin bunlara uyduklarını, bazılarının ise uymadığını

araştırmamız gerekir. (Çevirinin sonu.)

6) Talcott Parsons, *The Social System*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1951, s. 552.

David Lockwood'un belirttiği gibi,(7) Parsons'un

savunduğu bu toplumbilim anlayışı, toplumbilimcilerin

ekonomik ve siyasal kurumlarla, "iktidar" sorunuyla ilgilenmelerine gerek görmemektedir. Ben daha da ağır

konusacağım. Bu gibi sözler ve doğal olarak

Parsons'un bütün bir kitabı toplumsal kurumlar üzerinde

durmaktan çok, eskiden beri bilinen "haklılaştırmalar"

üzerinde durmaktadır. Sonuçta, bence, tanım gereği,

bütün kurumsal yapılar bir çeşit moral alana, daha aslına

sadık bir ifade ile, "simge alanına" dönüştürülmüş

olmaktadır^. Bu noktayı açıklığa kavuşturmak için, önce

bu alanda bazı açıklamalarda bulunmak; daha sonra

konunun sözü edilen özgünlüğünü ve bağlantısızlığını

tartışmak; ve üçüncü olarak da, Parsons'un kavramlarının

her hangi bir sosyal yapı analizinde ele alınması

gereken en önemli sorunların bile anlaşılmasını nasıl

güçleştirdiğini göstermek istiyorum.

Ellerinde otorite bulunduran kimseler kurumlar

üzerinde sürdürdükleri yönetimlerini haklı kılmak için,

sanki zorunlu bir ilişkiymiş gibi, bu otoriteleriyle toplumda inanılan moral simgeler, kutsal tanınan amblemler,

yasallığına İnanılan sözler arasında ilişkiler kurmaya

çalışırlar. Bu merkezi nitelikteki kavramlar tanrıdan ya

da tanrılardan, “çoğunluk oyun” dan, “halkın iradesinden,

“bilgi yada servetin soyluluğundan”, hükümdarın

hükümranlığının kutsallığından, ya da yöneticinin

kendince ileri sürdüğü olağanüstü yeteneklerinden söz

ediyor olabilir. Weber’in izleyicisi olan sosyal bilimciler

71 Cf. Lockwood'un çok yararlı makalesinde, “Soma Remarks

on *The Social System*,” *The British Journal of Sociology*, Cilt. VII, 2 Haziran 1956.

8) H.H. Gerth ve C. Wright Mills, *Character and Social Structure*, New York, Harcourt, Brace, 1953, ss. 274 - 7. Bu kesimde

ve 5. kesimde bu kaynaktan yararlandım.

bu tür kavramlara “haklılaştırmalar” ya da bazen "haklılaştırma simgeleri” derler.

Çeşitli düşünürler bunlardan söz etmek için çeşitli

terimler kullanırlar: Mosca’nın “siyasal formüller" ya da

“büyük hurafeler;” Locke’un “egemenlik ilkesi;” Sorel’in

“yönetici myht;” Thurman Arnold'un “folklor;" Weber’in

“haklılaştırmalar;” Durkheim’in “kolektif temsiller;”

Marx’in “başat idealar;" Rousseau’nun “genel irade;”

Lasswell'in “kamusal hissiyat” terimleri ve diğer benzerleri

sosyal analizde temel simgelerin ne denli önemli bir

yere sahip olduğunu göstermektedir.

Benzeri biçimde psikolojik irdellemelerde de, özelkişisel

- olarak alındıklarında bu temel simgelerin kişiyi

rollerine ve bunlara ilişkin sakınımlara yönelten nedenler

ya da itkiler olarak önem kazandıkları görülmektedir.

Örneğin, ekonomik kurumlar kamusal planda bu terimlerle

haklılaştırılmışsa, bireysel edimler için kişisel çıkara

atıfta bulunmak kabul edilebilir bir haklılaştırma olmaktadır.

Fakat toplumda bu gibi kurumlan haklılaştırmak

için “Kamu hizmeti ve Kamunun güveni” gibi açıklamalardan

yararlanmak gerekli görülmüşse, eskiden

kalma “kişisel çıkar” gerçeklerine dayanan haklılaştırmalar kapitalistlerin hoşuna gitmemekte; bunlar, suçluluk

duygusu yaratıyormuş gibi görünmektedirler. Kamusal

planda etkinlik gösteren haklılaştırmalar, çoğu kez,

gerektiği biçimde, kişisel etkiler olarak da etkinlik göstermektedirler.

Burada da Parsons ve diğer “Grand Teori”cilerin

“değer - oryantasyonları” ve “normatif yapı” dedikleri

Şeyler, esas itibariyle, haklılaştırma için de yararlanılabilecek temel simgeler niteliğindedir. Bu nokta, gerçekten

önemli ve yararlı bir noktadır. Bu tür simgelerle ku

rumların yapıları arasındaki ilişkiler sosyal bilimlerin en

önemli konularındandır. Bu tür simgeler, ne var ki, toplum

içinde kendi başına egemen bir alan meydana getiremezler;

bunların taşıdıkları toplumsal anlam, iktidar

düzenlenmelerini ve bu düzenleme içinde iktidar sahibi

kimselerin konumunu haklılaştırmak ya da bu duruma

karşı çıkmak için kullanmalarına bağlı olarak belirlenir.

Bu simgelerin psikolojik anlamları, iktidar yapısına bağlanmada ya da karşı koymada temel teşkil etmelerinden

kaynaklanır.

Herhangi bir toplumsal yapı parçalanıp dağılmadığı

sürece, bu tür değerler destesinin ya da haklılaştırmaların

toplumda ille de bulunması gerektiğini, ya da

herhangi bir toplumsal yapının bu tür “normatif yapılar”

aracılığı ile ille de tutarlı ve birleşik olması gerektiğini

söylemek yanlıştır. Ayrıca, bu tür herhangi bir “normatif

yapının” varlığı, onun *otonom* olduğu anlamına da

gelmez. Gerçekten, modern-Batı toplumlarında - ve

özellikle Birleşik Amerika'da - bugünkü durum bütün bu

varsayımların tersinin yaşanan gerçeklik olduğunu -

Birleşik Devletlerde ise, İkinci Dünya Savaşından beri

durumun modern Batı toplumlarının tersi olduğunu göstermektedir.

Batı toplumlarında yönetici otarileri birer

“İlah” durumundan alaşağı eden muhalefet hareketleri

haklılaştırmaya yarayan iyi örgütlenmiş simgeler oluşmuştur.

Amerikan siyasal sisteminin sürebilmiş olması

ve tarihinde sadece bir kere iç tehditle karşılaşmış olması

ise, bütünüyle kendine özgü bir durumdur. Değer

oryantasyonunun normatif yapısı konusunda Parsons'u

yanılgıya düşüren etmenlerden biri de bu olsa gerektir.

Emerson'un dediği gibi, Devletin kökeninin ille de

“insanın moral kişiliğine” dayanması gerekmez. Bunun

tersini savunmak devletin haklılaştırılması ile devletin

varlık nedenlerini birbirine karıştırmak; konu üzerine

bulanıklık aetirmek olacaktır. Çoğu kez, bu tür moral

bağıntılaştırmalardan yararlananların, kendi üstünlük

sembollerini topluma zorla kabul ettirdikleri, bu konuda

bir tekel kurdukları; bu yolla, kurumsal yöneticiler durumuna geçebildikleri görülmektedir.

Yüzyıl kadar önce bu konu üzerinde verimli tartışmalar

yapılmış; simgeler alanının kendi başına egemen

bir alan olduğuna ve bu tür "değerlerin" tarihi yöneten

başat etmenler olduğuna inananların görüşleri inceden

inceye işlenmiş otoriteyi haklı göstermekte kullanılan

simgeler otoriteyi ellerinde bulunduran kişilerden ya

da tabakalardan ayrı varlıkları olduğu görüşüne varılmıştır.

Bu görüşü savunanlara göre, egemen yönetici

olanlar bu simge ve fikirleri kullanan yönetici kişiler ve

egemen zümreler değil; simgelerin ve fikirlerin kendileri

oluyordu. Bu simgelere bir süreklilik kazandırabilmek

için de, bu belirtilen simgeler aralarında bağlantılıymış

gibi bir görünüm içinde sunuluyorlardı. Böylece, simgeler

“kendi başlarına egemen” bir güçmüş gibi görünürlerdi.

Bu ilginç gösterime canlılık kazandırmak için de,

çoğu kez simgelere "kişilik kazandırılır", ya da "bilinçli varlıklar" olarak sunulurlardı. Bu tutum ise, simgelerin,

tarihin, kavramlaştırmalarıyla, düşünceleriyle kurumsal

dinamikleri belirleyen “filozofların” ardıllanmış düşünceleri gibi değerlendirilmesini gerektiriyordu. Ya da, bir

başka deyişle ifade edecek olursak, normatif düzenin

düşünce planındaki yansımış görünümü fetişleştirilmiş

oluyordu. Bu sözlerimin, Hegel’den bahsederken Marx

ve Engels’in söylediklerine yakın olduğunu belirteyim{9).

Toplumdaki “değerler" çeşitli özel (küçük dar) topluluk

ortamlarında ne denli önemli olursa olsunlar, toplumdaki

kurumlan haklılaştırmaya ve kişileri kurumsal

Cf. Karl Marx ve Frederick Engels, *The German Ideology*, New York International Publishers, 1939, ss. 42 ve ardı.

9)

rollerini icraya yöneltmeye yaramadıkları sürece, tarihsel

ve toplumbilimsel yönden bir önem taşıyamazlar. Haklılaştırmakta yararlanılan simgeler, kurumsal otoriteler ve

itaat etmeleri beklenen toplum kişileri arasında karşılık

bir bağıntılılık olduğu açıktır. Bazı durumlarda üstün (temel) simgelere nedensel bir ağırlık atfetmemiz doğru

olabilir. Fakat bunların toplum düzeni, ya da toplumun

birlik ve beraberliği konusunda bir teori sayılmaları yanlış

olacaktır. Toplumda “birliğin” kurulması için, az sonra

göreceğimiz gibi, daha etkin yollar vardır. Bunlar önemli

toplumsal yapı sorunlarının ortaya konmasında daha

kullanışlı oldukları gibi, gözlemlenebilir materyallere de

daha yakındırlar.

“Ortak değerler” üzerinde inceleme yaparken, en

iyisi, bunları düzara *kavrayıp*, anlamlandırmaya çalışmak yerine, toplumsal yapı içinde her kurumsal düzenin

haklılaştırmalarını inceleyerek anlamlandırmak ve bunun

ışığı altında ’’toplumun terribini ve birliğini açıklamaktır.

”(10) Bence, “ortak değerler" diye bir şeyden söz

edilmesinin, bunların bulunduğı kurumsal düzenin üyelerinin

çoğunluğunun itaat ya da boyun eğme için gerekli

haklılaştırmaları benimsemeleri halinde mümkündür.

Ancak bundan sonradır ki, çeşitli roller için karşılaşılabacak

olan “durumları tanımlamak” ve önderler ile izleyicilerini

değerlendirmede birer ölçü oluşturmak için bu

tür simgelerden yararlanmaya başlanmaktadır. Bu tür

genel ve merkezi simgeleri kullanan toplumsal yapılar,

doğal olarak, en uç ve arı (pure) toplum tipleridir.

Karşıt uçtaki toplum tiplerinde ise, başat durumda

bulunan bazı yaptırım bildirimleri tüm toplumu denetimi

10) Örneğin, Amerikan iş adamlarının benimsedikleri “değerler"

ile ilgili olarak yapılan ampirik ve ayrıntılı bir döküm için, bak: Sultan, Harris, Kaysen ve Tubin, *The Am e ric a n*

B u sin e s s Creed, Mass., Harvard University Press, 1956.

altında tutarlar ve şiddet ya da şiddet kullanma tehdidi

ile kendi değerlerini topluma empoze ederler. Bu durum

toplumsal yapıda yıkıma yol açmaz: İnsanlar biçimsel

disipline kolaylıkla uyumlandırılabilirler. Diğer

yandan, disiplin konusunda kendilerine yönelen kurumsal

istemleri yerine getirmedi çe yaşamlarını sürdürme

olanağı bulamamaları da bunu kolaylaştırmaktadır.

Örneğin, çok iyi yetişmiş bir dizgici gerici bir gazetede

 alışıyor olabilir. Ekmek parası için işini kaybetmemeye;

işverenin koyduğu kurallara, disipline uymaya

zorunlu olan böyle bir dizgici, işyerinin dışındaki yaşamında radikal bir isyancı olabilir. Alman sosyalistlerinin

de çoğu kendi özel değerleri devrimci Marxizme yakın

olduğu halde, Kayzer'in sancağı altında son derece disiplinli asker olmuşlardır. Uyulan simgeler ile yapılan

edimler arasında oldukça geniş bir alan vardır ve tüm bu

bütünleşme yalnızca simgelere dayanan bir bütünleşmeden

ibaret değildir*11).

Bu tür değer çelişkilerine vurguda bulunmak “rasyonel

tutadığın gücünü” görmezlikten gelmek değildir.

Söylenen söz ile yapılan iş (edim) arasındaki tutarsızlık

Çoğu kez karakteristik nitelikte olmakla beraber, temel

olan, tutarlılık sağlamaya y nsemedir. Herhangi bir toplumda

tutarsızlığın mı, yoksa tutarlılığın mı başat olduğu

“insan doğası,” “toplumbilim ilkeleri,” ya da “Grand

Teori” yargılarına dayanarak kestirilemez. “Arı tip” denebilecek toplumlar tasarlayabiliriz; kusursuz bir disiplini

olan toplumsal yapılar düşünebiliriz. Ama bu tür toplum-

'arda bile, güdümlenen insanlar kendileri için belirlemiş

rolleri aksatmadıkları halde, güdücü değerleri

benimsemiyor; dolayısıyla, düzenin haklılaştırıcı inanç-

11) H. H. Gerth ve C. Wright Mills, *Character and Social Structure*, New York, Harcourt, Brace, 1953, s. 300.

sal temellerine katılmıyor olabilirler. Bu durum, tıpkı

forsaların çektikleri küreklerle yol alan; ancak forsaların

disipline uymaları nedeniyle kırbaççının forsalara fazla

eziyet etmek zorunda kalmadığı gemilere benzemektedir.

Forsalar, çoğu kez, geminin nereye gittiğini bile bilmezler.

Kürek çekenlerin kürek çekmede yapacakları

herhangi bir değişiklik ise güvertede durduğu için geminin

nereye gittiğini bilebilen gemi kaptanının öfkesini

uyandırmaktan başka bir işe yaramaz. Fakat böyle tasarımlar

yerine, düz bir anlatımla durumu açıklamaya

çalışayım.

Bu iki tip arasında ''ortaklaşa benimsenen değer

sistemi'' ile tepeden inme empoze disiplin arasında çok

sayıda "toplumsal bütünleşme" biçimleri vardır. Batı

toplumlarının çoğunda birbirine ters düşecek "değer

sistemlerinin" birlikte bulundukları, toplumun bunlardan

örüldüğünü; birliklerinin ise, çeşitli haklılaştırma ve baskı karmaşımlarıyla sağlandığı görülmektedir. Bu durum,

sadece siyasal ya da ekonomik değil, fakat bütün kurumsal

düzenler için geçerlidir. Bir baba, mirastan yoksun

kılma tehdidinde bulunmakla, aile üyelerine kendi

arzularını kabul ettirebilir, ya da bunu siyasal düzenin

bu durumda kendisine tanıdığı kadarıyla şiddet kullanarak

da yapabilir. Aile gibi yakınlık duygusuna dayanan

küçük gruplarda bile “ortak değerlerin” birliği ille de gerekmebilir: Aile, güvensizlik ve nefrete rağmen beraberliğini

sürdürebilmektedir. Bir toplum da “Grand Teori”

çilerin genel ve evrensel olduğuna inandıkları bu tür bir

“normatif yapı” olmaksızın da kurulmuş olabilir.

Burada *düzen* sorununa bir çözüm getirme zorunda

olan ben değilim; sadece, konuyu açmak ve bazı

sorulara ışık tutmak istiyorum. Bunu yapmazsak, açıkça

yapay olduğu belli olan bu tanımları gereği, Parson’un

72

tasarladığı “normatif yapının toplumsal sistemin kalbi

olduğunu" kabul etmek zorunda kalırız.

4

Bugünkü sosyal bilimlerde, genel kullanımı içinde

“iktidar" terimi, insanların yaşadıkları ortamla ilgili olarak yaptıkları düzenlenimler ile, kendi yaşam dönemlerinde

tarihi oluşturan olgulara ilişkin kararların alınabilmesi

anlamını taşımaktadır, insanlarca alınan bir karar ortada

yokken de bazı olgular olabilmekte; görülür, açık ve

ortada bazı kararlar olmaksızın da toplumsal

düzenlenimlerin değişim geçirdikleri görülmektedir. Fakat

bu tür kararların alındığı yerde ve alındıkları (ya da

alınabilecekleri halde alınmadıkları) sürece, bu kararların

kimlerce alındığı (ya da alınmadığı) önemli bir sorun

görünümünü taşımaya devam edecektir.

Günümüzde, işin derinine inildiğinde, insanların

kendi rızalarınca yönetildiğini söylemek güçtür. Bugün kullanılan ve büyük önem taşıyan iktidar araçlarından biri de

insanların rızalarını biçimlendirme ve güdülemedir. Yaşadığım dönemde bu tür iktidarların sınırlarını kesinlikle

belirleyememekte olmamız - fakat hiç değilse bunların sınırlı olduklarını ümit ediyoruz - günümüzde, uygulanmakta

olan iktidarın büyük bölümünün bireyin aklıyla ve özgür

rızası ile haklılaştırmaya gerek bile görülmeden uygulanmakta olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Kuşkusuz, denebilir ki, işin gerçeğinde, zor kullanma

iktidarın “sonul” biçimini oluşturmaktadır. Ama bu bile

iktidar sorununun derinlerdeki gerçeğini yansıtmamaktadır.

Otorite (gönüllü olarak itaat edenlerin inançlarıyla

haklılaştırılan iktidar) ve güdülemenin (manipulation),

(iktidarsız kitlelere kendini hissettirmeden uygulanan iktidar biçimi) de, zor kullanmanın yanı sıra hesaba katılması

gerekmektedir. Gerçekten, iktidarın doğası sorunu

üzerinde dururken, bu üç tip üzerinde de durup, bunları

birbirinden ayırabilmek gerekmektedir.

Modern dünyamızda, bence unutulmaması gereken

gerçek, iktidarın Orta Çağdaki gibi otoriteye dayanmakta

olmaması; yönetici durumundakilerin ellerindeki

iktidarı uygulamak için bir takım haklılaştırmalara

eskisi kadar muhtaç olmamalarıdır. Günümüzde alınan önemli kararların hiç değilse büyük kısmında -özellikle uluslararası nitelikte olanlarında - kitlelerin “ikna” olunmasına ’’gerek’’ duyulmamakta; işler oldu bittiye getirilmektedir.

Üstelik, iktidar sahiplerinin istedikleri zaman kullanabilmeleri ve yararlanabilmeleri için hazır bekleyen ideolojilerin, çoğu kez, kullanılmasına bile gerek kalmamaktadır, ideolojiler,genel olarak, iktidara karşıt olan ve toplumdaki iktidar yapısının savunduğu haklılaştırma ve değerlerin boş olduğunu etkili bir biçimde göstermeye başlayan hareketlerin ortaya çıkmasından sonra ve bu hareketlere cevap vermek gerektiğinde kullanılmaktadır. Birleşik Devletlerde, yeni bir yönetim ideolojisi arama ihtiyacı duyulmamaktadır; çünkü bu konuda yönetime karşıt ve etkin bir muhalefet oluşturulamamıştır.

Günümüzde, bugüne kadar sürdürdükleri siyasal yakınlıklarını sona erdiren birçok kimse yeni siyasal yakınlıklar, ilişkiler kurmuş; bu konuda tercihte bulunmuş değildir. Bu tür kimseler siyasete karşı, neredeyse, bütünüyle ilgisiz davranmaktadır. Bu tür kimseler ne radikalleşmişlerdir, ne de tutuculaşmışlardır; sadece, eylemsizleşmişlerdir. Eski Yunan’ın budalalaşmış kimseler için verdiği" salt kendinden ibaret adam" tanımını hatırlayacak olursak, kabul etmek gerekir ki, çağdaş

toplumların çoğunda, yurttaşların çoğu budalalaştırılmıştır.

Bu ruhsal durum - bu konuda hiç ulu orta

konuşmuyorum; tersine, ne dediğimi çok iyi bilerek konuşuyorum, bence çağdaş siyasal entelektüeller arasındaki

hastalıkların, bozuklukların olduğu kadar, modern

toplumdaki akıl almaz birçok siyasal sorunların da

başlıca nedenidir. Modern toplumdaki iktidar yapısının

oluşması ve varlığını sürdürmesi için, gerek yönetenler

açısından, gerekse yönetilenler açısından ne bilinçli

entelektüel “inanmışlığa” ve ne de moral “inanca” gerek

duyulmaktadır. İdeolojilere düşen rol konusunda bugünkü

Batılı toplumlarda iki ana siyasal gerçek görülmektedir:

iktidarın uygulanmasında çoğu kez haklılaştırmaya

gerek bile duyulmaması ve kitlelerin siyasete karşı soğuk

ve ilgisiz kalmaları.

Ciddi bir araştırma yapmak istendiğinde, benim

önerdiğim iktidar anlayışına benzer anlayış sahipleri birçok

sorunlarla karşılaşacaklardır. Fakat, tanımsal olarak

her toplumda, kendisinin hayal ettiği gibi bir “değer hiyerarşisinin”

bulunduğunu ileri süren Parsons’un kişiyi İktidar

sorunundan uzaklaştıran varsayımlarının bu konuda

bize bir yardımı dokunacağı söylenemez. Kaldı ki,

Parsons’un varsayımlarının öngördüğü yargılar en önemli

problemlerin bile açık ve anlaşılır bir dille ifade olunabilmelerini sistematik bir biçimde engellemektedir:

Parsons'un görüşlerinin kabul edebilmek için, iktidar

sorununu ve özellikle ekonomik, siyasal ve askeri

alandaki diğer tüm kurumsal yapılarla ilgili sorunları bir

tarafa ayırmamız; bunları görmezlikten gelmemiz gerekmektedir.

Bu denli soyut bir "genel teori" içinde, başkaları

üzerinde egemenlik kurmakta yararlanan bu tür

yapılara yer verilmeyeceği açıktır.

Parsons'un temel aldığı terimler içinde kurumların

ne ölçüde ve ne tarzda haklılaştırıldıklarına ilişkin amprik

sorunların ele alınması olanaksızdır, ileri sürülen normatif

düzen fikri ve bu fikrin Büyük Teori yandaşlarınca ele alınış

biçimi kişiyi, ister istemez, toplumdaki bütün iktidarın

haklılık taşıdığı sonucuna vardırmaktadır. Gerçekten

"Grand Teori" çilere göre sosyal sistemde, rol ve bekleyişlerin karşılıklı olarak birbirilerini tamamlayıcı duruma gelmeleri

sağlandıktan sonra, bu durumun korunması ve

sürdürülmesi sorun olmaktan çıkmaktadır.... Birbirini tamamlayıcı nitelikteki karşılıklı etkileşim oryantasyonunun

sürdürülmesi için açıklayıcı öze bir mekanizmaya gerek

kalmamaktadır*12*.

Bu anlayış içinde, toplumdaki çatışmaların düşünsel

planda ifade edilebilmeleri olanaksızdır. Yapısal

nitelikteki giderilmez çelişkiler (antagonisms), büyük

çaplı ayaklanma ve devrimler bu anlayış içinde kavranıp

tanımlanamazlar. Parsons'a göre, "toplumsal dizge"

bir kez oluşturulduktan sonra sadece istikrarlı olmakla

kalmamakta, fakat içsel bir uyumluluk kazanmakta; söylediğine bakılırsa, toplumda uyumsuzluk ve çatışmaların,

ancak, “dışarıdan ithal edilme” halinde ortaya çıkabilmeleri

gerekmektedir.*13* Normatif düzen anlayışı ise,

her toplumda çıkarlar arasında bir uyum olduğunu ve

bu uyumun bütün toplumlar için genel bir özellik olduğunu

ileri sürmektedir. Bu anlayışın, on sekizinci yüzyıl

felsefecilerinin doğal düzen anlayışlarına çok benzeyen

metafizik nitelikte bir çeşit çıkış noktası olarak kabul

edilmesi gerekir.*14*

Toplumdaki çatışmaları, çelişkileri sihirli bir biçimde

yok ediveren, toplumda hayranlık yaratacak nitelikte

bir uyumluluk durumu yaratıveren "sistematik" ve “genel”

teori için, bu nedenle, toplumsal *değişme ve tarih*

12* Talcott Parsons, *The Social System*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1951. s. 205.

13) Ibid., s. 262 .

14) CF. Cari Becker, *The Heavenly City* ve Lewis A. Coser.

Conflict, Glencoe , Illinois, The Free Press, 1956.

diye bir sorunla ilgilenmeye gerek kalmamaktadır.

“Grand Teori” çilerin normatif olarak kurdukları bu toplumsal yapı anlatımında, terörize edilmiş kitlelerin, heyecana

kapılmış güruhların, kalabalıkların ve hareketlerin

yeri olmayacağı açıktır. Fakat iş bununla da kalmamaktadır.

Tarihin nasıl oluştuğu, tarihin nasıl bir mekaniğe

sahip olduğu, nasıl işlediğine dair sistematik düşünceler

de “Grand Teori”nin yakınlık duymadığı ve

parsons’a göre sosyal bilimlerin de yakınlık göstermemesi

gereken konulardır: “Sosyal Bilimler bu yasalar

içinde geçerli bir teori kurabilecek düzeye geldiğinde

altın çağına ulaşmış olacaktır. Ama bu bizim çağımızda

olacak bir şey değildir, belki de hiçbir zaman olmayacaktır.

”(15> Kuşkusuz, bu çok bulanık ve bir ön kestirim.

Ayrıca, “Grand Teori”nin bir başka özelliği de,

özel nitelikte hangi önemli sorunları ele almak zorunda

kalmışsa bunu açık - seçik ortaya koyamamış olmasıdır.

Daha kötüsü: “Grand Teori”nin anlatımının çoğu kez

değer yüklü olması ve bir yığın ne olduğu anlaşılmaz,

her yana çekilebilir kelimeleri kavram diye kullanmasıdır.

Örneğin, modern kapitalizmin doğasındaki, içeriğindeki

ve biçimindeki değişikliklerden hiç söz etmeden

Amerikan toplumunu “genelleşmiş başarı kazanma tutkusuna”

dayanan bir “değer kalıbı” ile açıklamaya çalışmak

fazla ciddi bir tutum sayılmamak gerekir. Aynı

şekilde, Amerika Birleşik Devletlerindeki toplumsal tabakalaşmayı mülkiyet ve gelir düzeylerine dayanan

yaşam olanaklarını gösteren istatistiklere bile bakmak

gereği duymadan, her tabakadaki “başat değer sistemi”

Parsons, alındığı yer: Alvin W. Gouldner, “Some

Observations on Systematic Theory, 1945, 1955,"

Sociology in the United States of America, (ed.), Hans L.

açısından açıklamak da anlamsız ve boş bir çaba sayılmalıdır.(

16)

Fakat şurasını belirtelim ki, “Grand Teori”ciler bazı

soruları ciddi ve gerçekçi bir tutumla ele almak istediklerinde,

“Grand Teorilerinin kullanmadığı, hatta kendi

anlayışlarına ters düşen görüşlerdeki terimleri kullanmaya

başlamaktadırlar. “Gerçekten” diyor *Alvin*

Gouldner,

“Parsons’un, değişim sorununu teorik ve ampirik bir

açıdan ele alır almaz bir yığın Marxist kavram ve varsayımlardan yararlanmaya başlaması şaşırtıcı
olmaktadır....

Sanki, biri kararlı denge için, diğeri de değişim sorununun

incelenmesi için ayrı ayrı iki deste kitap yazılmış sanıyorsunuz.”(

17)

Gouldner, daha sonra, yenik düşen Almanya’ya ilişkin

olarak Parsons’un Junkerslere karşı kendi üslerinde

saldırıya geçilmesini tavsiye edişine ve ‘Alman

toplumundaki devlet memuriyetinin “sınıf temeline dayanan

bir devşirme işlemi” ile yürütüldüğünü söylemesine,

Alman toplumunun “belirgin sınıf ayrıcalıklarına”

dayandığını ileri sürmesine dikkati çekmektedir. Kısacası,

Almanya ile ilgili bu konularda yazdığında

Parsons’un birdenbire - tamamen Marxist terimler olan

ve Grand Teorinin öngördüğü normatif yapı (toplum - ç.)

ile hiçbir ilgisi bulunmayan - ekonomik ve mesleksel yapıya önem ve öncelik verdiği görülmektedir. Ama bu yazıların iyi tarafı da var: “Grand Teori”cilerin tarihsel gerçeklik ile bütün bütüne ilişkilerini kesemediklerini gösteriyor.

16> C F .Lockwood, “Some Remarks on *The S o c i a l System*, ” *The B r i t i s h J o u r n a l o f S o c i o l o g y*, Cilt VII. 2 Haziran 1956, s. 138.

17) Gouldner, *ap. clt.*, s.41.

5

Şimdi de, Hobbes’ın bir anlatımını andıran ve Parsons’un kitabında en önemli sorunlardan biri olarak işlenen *düzen* sorununa dönüyorum. Bu sorunu çok kısa bir biçimde işleme olanağı vardır: Sosyal bilimlerdeki gelişmeler sayesinde düzen sorunu yeniden tanımlanmıştır.

Bugün en yararlı olan, bu sorunu “toplumsal bütünleşme” sorunu olarak ele almaktır. Doğaldır ki, gene de, toplumsal yapı ve tarihsel değişimler gibi sorunlara ilişkin olarak geçerli bir kavramlaştırma gerekmektedir.

“Grand Teori”cilerin farklı olarak, öyle sanıyorum ki, bu soruna ilişkin olarak, sosyal bilimcilerin çoğu şu yanıtlarda bulunacaklardır:

Her şeyden önce, bir toplumsal yapıya neyin dirlik kazandırdığı gibi bir sorunun bir tek cevabı olmasa gerektir.

Bir tek cevap olmamasının nedeni, birlik derecesine ve türüne göre toplumsal yapılar arasında büyük

farklılıklar görülmesidir. Gerçekten de, toplumsal yapı tipleri bile genellikle farklı bütünleşme modellerine göre tanımlanıp belirlenmektedir. “Grand Teori”nin yükseklerdeki düzeyinden inip de tarihsel gerçeklikleri görebilecek düzeylere geldiğimizde, “Grand Teori”nin toplumsal yapılar arasındaki farklılıkları hesaba katmayan tekçi (monolithic) anlayışının geçersiz olduğunu görmekteyiz. Böyle bir toplumsal yapı anlayışı ile, 1936'ların Nazi Almanyasını, I.Ö. yedinci yüzyılın İsparta toplumunu, 1836'deki Birleşik Amerika'yı, 1886'da Japonya'yı, 1950'deki İngiltere'yi, *Diocletian* zamanındaki Roma'yı açıklayıp anlatamayız. Bu toplumların bunca farklı isimler taşıması bile, ampririk yollarla, bu toplumların ne gibi ortak yanları olduğunun araştırılmasını gerektirmektedir. Boş ve geçersiz biçimsel çalışmalarla toplumsal yapının tarihsel türleri üzerine söz söylemeye kalkışmak, kişinin toplumbilimsel inceleme ve araştırma 79 anlayışına sığmayan işlere girişmesi; bu konuda kendinden umulan yeteneği göstermemesi demektir. Sosyal yapı tipleri siyasal kurumsal düzenler akrabalık ilişkilerine dayanan kurumsal düzenler ya da askeri, ekonomik yahut dinsel kurumsal düzenler açısından ele alınabilir. Bütün bu kurumsal düzenlerin belirli bir tarih dönemindeki belirli bir toplumdaki temel özelliklerinin birbirinden ayırt edebilecek biçimde tanımlanabilmeleri

için, bunların her birinin diğerlerine nasıl eklendiğini; kısacası, birlikte nasıl olup da toplumsal yapıyı meydana

getirdikleri üzerinde durmak gerekir. Bu tür sorunların

cevaplandırılabilmesi için de, belirli dönemlere özgü

belirli toplumları öncelediğimizde. Bu kurumsal düzenlerin

birbirilerine eklenip bütünlük kazanmalarını sağlayan

ilintileri daha açık görmemizi sağlayacak "çalışma modelleri"

kurmamız gerekmektedir.

Böyle bir model örneği, bu kurumsal düzenlerin

her birindeki benzer yapısal ilkenin ne olduğunun ortaya

çıkartılması yolu ile kurulabilir - Tocqueville'in Amerika-,

sındaki gibi. Söz konusu klasik liberal toplumda her bir

kurumsal düzenin otonom olduğu, her kurumsal düzenin

özgür kalabilmesinin diğerlerinin eş

güdümlenmesine bağlı bulunmadığı tasarlanmıştır.

Onun Amerika'da Demokrasi çalışmasında ekonomik

kurumlar düzeninde *laissez faire* anlayışı temeldi; dinsel kurumlar düzeninde insan ruhuna kurtuluş kapısını gösteren

çeşitli mezhepler ve tarikatlar arasında açık bir

yarışma vardı; akrabalık kurumları düzeninde ise, kişilerin

birbirilerini seçtikleri bir evlilik düzeni vardı. Statü

elde etmede temel ilke, ailesi sayesinde yükselmek

değil, kişinin kendi kendini yetiştirmesi, kendi yetenekleri

ile yükselmesiydi. Siyasal düzende bireylerin oyları

için partiler arası bir yarışma vardı. Askerlik alanında

bile, eyalet milislerine alınmada bugünkü genel yükümlölük

ilkesine oranla çok daha büyük bir özgürlük vardı

ve - gerçekten çok büyük önem taşıyan bir durum söz

konusuydu - her insan bir tüfek sayılıyordu. Bütünleşmede

ise temel ilke ki, toplumun haklılaştırılmasında da

temeldi, birbirileriyle özgür yarışmada bulunabilen özgür

bireylerin serbest girişiminin (insiyatifinin) her kurumsal

düzende geçerli olmasıydı. Klasik liberal toplumun birlik

ve “tecanüs” kazanmasını, işte bu karşılıklı uyumluluklar

açısından anlamlandırmak gerekmekteydi.

Fakat bu uyumluluklar, benzerleri içinde sadece

tek bir türden; “düzen sorunu” için verilebilecek cevaplardan sadece biridir. Başka tipten birlikler de vardır.

Örneğin, Nazi Almanya”sı “eş güdümleme” ile bütünleştirilmişti.

Almanya için şöyle bir genel model kuruluyordu:

Ekonomik düzen içinde kurumlar oldukça ileri düzeyde

örgütlenmişti; büyük birimlerden birkaç tanesi

bütün işlemleri kontrol edebilecek durumdaydı. Siyasal

düzende bölüntüler daha çoktu: Birçok parti devlet üzerinde

etkide bulunmak için aralarında yarışıyorlar, fakat

belirli ellerde toplanmış bulunan ekonomik güç çevrelerini

denetleyecek iktidardan yoksundular. Bu ekonomik

gücün en az sayıda ellerde toplanmasıyla oluşan ve

denetim altına alınamayan sonuçlardan biri de kitlelerin

yoksulluğuydu. Nazi hareketi kitlelerin kırgınlığını istismar etmesini bilmiş; özellikle, alt - orta

sınıfların bu kırılganlıklarından yararlanarak, onları siyasal, askeri ve ekonomik düzenlerdeki sorunlarla kendi sorunları arasında bağlantılar olduğuna inandırmıştı. Bir süre sonra, siyasal düzen bir partinin tekeli altına alınmış, bu partinin isteklerine göre siyasal düzene yeni bir biçim verilmiş, diğer partiler bu tek partiye katılmışlar ya da kapatılmışlardı. Bütün bunları gerçekleştirebilmek için de, Nazi paisinin ekonomik düzendeki tekелci çevreler ve askeri düzendeki belirli bazı seçkinlerle çıkar birliğine 9irişmesi gerekmişti. Bütün bu temel düzenlerde her şeyden önce, bir iktidar yığımlanması (temerküzü) vardı; daha sonra her üçünün de iktidara el koyma konusunda ortak bir amaca sahip oldukları görölmekteydi. Başkan Hindenburg'un ordusu Weimar Cumhuriyetini korumayı, savunmayı kendine dert edinmiş bir ordu olmaktan çıkmıştı. Savaşçı ve kitlelerin sırtını sıvazlamayı şiar edinmiş Nazi partisinin gösterilerini dağıtmakta da isteksizdi. Büyük sermaye Nazi partisini finanse etmekteydi. Nazi partisi işçi hareketini söküp kazımak konusunda da iş çevrelerine söz vermiş bulunuyordu. Üç çeşit seçkinler çevresi, böylece, kendi aralarında rüzgardan nem kapacak kadar hassas bir koalisyon kurmuşlardı. Bunların her biri kendi alanında iktidarı elinde tutuyor; toplumun geri kalan kısmını ise birlikte yönetiyorlardı. Rakip siyasal partiler yasaklanmış, kapatılmış, ya da kendi kendilerini feshetmişlerdi.

Akrabalık

kurumlarına ve dinsel kurumlara, diğ er her çeşit kurumlardaki örgütlere ya sızılmış, ya bunların üzerinde dolaylı yollardan etkin denetimler kurulmuş, ya da bunlar en azından nötralize edilmişlerdir.

Totaliterci parti devleti ise, toplumdaki başat    düzenin üst üyelerinin kendi düzenlerini ve diğ er toplumsal, ekonomik ve siyasal düzenleri e  g d mlemelerine yarayan bir araç durumundaydı. Devlet, bir “hukuk devleti” olmak yerine, bütün bu düzenlere belirli amaçların empoze edilmesinde kullanılan bir “ st  er eve” teşkil ediyordu.

Parti ise, “yardımcı” ya da “ ye” kuruluşlar aracılığı ile toplumda yayıldıkça yayılıyordu. Bu yayılmada parti ya sızma yoluyla, ya da sızamadığı kuruluşları kapatma yoluyla, aile kurumu da dahil tüm kurumlar kendi denetimi altına almış bulunuyordu.

Tüm kurumlarındaki simgeler alanı da partinin denetimi altındaydı. Dinsel düzene tanınan kısmi bir serbestinin dışında, iktidarın haklı olup olmadığı konusunda söz söyleyebilecek  zg r hiçbir toplumsal  evre bırakılmamıştı. Eğitim kurumları dahil, bütün haberleşme üzerinde de parti tekeli kurulmuştu. Toplumdaki simgeler bile yeni bir düzenlemeden ge irilmişler ve bunlar yeni e  g d mlenmiş toplumu haklıla tırmakla g revlendirilmişlerdi. Mutlak ve karizmatik liderliğ  dayanan yönetim anlayışı katı bir hiyerarşinin

en üst ilkesi

durumuna getirilmiş; *etrafı hissedilir derecede bir parmaklıkla çevrilmiş toplumsal yapıya* bu yolla bir bütünlük

görünümü verilmişti(18).

Buraya kadar yaptığım özetleme, bu konuda söylemek

istediklerimi açıklığa kavuşturmaya yetecektir sanırım:

Überhaupt denen ve çok eski bir sorun olan sosyal

düzen sorununu, sosyal yapının birlik ve beraberliği sorununu açıklayabilecek evrensel bir şema; yani, tek Büyük

Teori yoktur, olamaz. Bu tür sorunları aydınlatabilmek

için, burada özetlediğime benzeyen çeşitli toplumsal

yapılarla bu modeller arasında ne gibi ampririk ilişkiler

bulunduğunu incelemek gerekmektedir.

Burada bir başka önemli nokta da bu bütünleşme

tarzlarının tarihsel değişim için de birer tasarım modeli

yerine geçebilmeleridir. Örneğin, Tocqueville zamanının

Amerikan toplumu ile yirminci yüzyıl ortalarındaki Amerikan

toplumuna bakıp, bu ikisi arasında bir karşılaştırma

yaptığımızda, on dokuzuncu yüzyıl toplum yapısının

“dokusunun” bugünkü bütünleşme tarzından çok farklı

olduğunu görürüz. Bu durumda şu soruyu sormamız

gerekecektir: Bütün bu kurumsal düzenlerin her biri

İfl Franz Neumann, *B e h e m o t h* ,New York, 1942. Bu araştırma, tarihin belirli bir dönemindeki belirli bir toplumun yapısal

analizinin nasıl olması gerektiği konusunda başarılı bir

örnektir. Yukarıdaki satırlarda anlatılanlar için , bak: H.H.

Gerth ve C. Wright Mills, *C h a r a c t e r a n d S o c i a l S t r u c t u r e*, New York, Harcourt, Brace, 1953, ss. 3 63 ve ardı.

nasıl değişmiş olabilir? Bu yapısal değişimlerin oluşum

hızı, değişik tempoları ne olmuştur? Her bir değişimde,

değişimin gerekli ve yeterli nedenleri neler olmuştur?

Doğal olarak, bu yeterli nedenleri araştırmaya kalkışmak

hiç değilse bir miktar tarihsel ve karşılaştırmalı

araştırma yapmayı gerektirmektedir. Çok genel bir çerçeve

içinden bakıldığında, bu tür bir sosyal değişim

analizi yapılabilir, özetlenebilir, sosyal bir değişim bir

“bütünleşme tarzından” bir diğerine geçiş olarak tanımlanabilir.

Örneğin, Amerikan tarihinin son yüzyılı geniş

ve gevşek dokulu bir toplumsal yapıdan, daha yoğun

biçimde eş güdümlenmiş bir toplumsal yapıya geçişi

göstermektedir.

Tarih kuramı alanındaki genel sorun ile toplumsal

yapı kuramı alanındaki genel sorunlar birbirlerinden ayrılması olanaksız sorunlardır. Sanırım toplumsal bilimciler,

yaptıkları çalışmalarda bu iki sorunun birleşik bir biçimde

ele alınması gerektiğini anlamakta güçlük çekmektedirler.

Tek bir Behemoth’un, sosyal bilim için *The Social*

System’den yirmi tanesine bedel oluşu belki de bu yüzdendir.

Bu sözlerimle, doğaldır ki, düzen ve değişim konusunda;

yani toplumsal yapı ve tarih konusunda tanımlayıcı

ve kesin bir görüş ileri sürmüş değilim. Sadece,

bu tür sorunları genel bir çerçeve içinde belirtmek,
bunlar üzerinde yapılacak çalışmalara işaret etmek istiyorum.

Böylece, sosyal bilimin sağlayabileceği şeyler
konusunda da bir açıklık getirmek, buna yardımcı olmak
istiyorum. Ve doğal olarak bir başka amacım da “Grand
Teori”cilerin sosyal bilimin önemli bir sorunu ile ilgili
alanda nasıl yetersiz kaldıklarını göstermektir. *The
Social System'de* Parsons, kendi kurduğu toplumsal
düzen modelinin bir bakıma evrensel bir model olduğu
inancına saplandığı; kendi kavramlarını fetiş olarak benimsediği için bir sosyal bilimci gibi
davranmamıştır.

Parsons’un “Grand Teori”sinde “sistematik” bir yan varsa, o da belirli ve ampirik bir sorunu ele
almaktan sistematik

bir biçimde kaçınmış olmasıdır. Bu büyük kuram,
şu ya da bu derecede anlamı ve önemi olan yeni bir
sorunu açık ve yeterli bir biçimde ele almamaktadır.

Parsons’un genel kuramı, toplumsal düzeni daha açık
bir biçimde görmek; insanların ve kurumların kendi somut
varlıklarını bulacakları, görecekleri tarihsel gerçeklikler
olarak ifade edilebilecek sorunları çözüme kavuşturmak
çaba ve isteğinin ürünü değildir. Tersine, “Grand
Teori” bu sorunlara çok yükseklerden bakmaktadır.

“Grand Teori”nin temel aldığı sorun, işleniş biçimi, bulup
önerdiği çözümler temelden kuramsal niteliktedir.

Sistematik, ama sadece kavramsal alanda sistematik

bir çalışma yapmak; bundan ileriye gitmemekte ısrar

etmek sosyal bilim çalışmaları içinde sadece biçimsel ve

“merasim düşkünü” bir tutumun sonucu sayılmalıdır. Bu

tür biçimsel çalışmaların bolluğunun, çok geçmeden, ansiklopedik ve tarihsel bir kullanıma kavuştuğunu anımsamak

yararlı olacaktır. Max Weber anlayışının başını çektiği

bu yapıtlar, klasik Alman geleneğinin topluma ilişkin

genel kavramlarının tarihsel verilerle de sıkı bir ilinti içinde bulunmalarının büyük bir payı olmuştur. Klasik Marxism

modern toplumbilimin gelişmesinde başlı başına bir odak

rolü oynamıştır. Max Weber, diğer birçok toplumbilimci

gibi, yapıtlarının ve çalışmalarının pek çoğunu Kari

Marx'la yaptığı diyaloglar sayesinde geliştirebilmiştir.

Amerikan sosyal bilimcisi ise, açıkça görülecek derecede,

bir bellek yetersizliği içindedir. “Grand Teo ıı’de bir başka biçimselci sakınım ile karşılaşmaktayız. Anlık bir duralamadan, bir tereddütten çok, “Grand Teori” de sürekli ve

kalıcı bir “bulaşmama” eğilimi görülmektedir. İspanyolların

0 güzel deyişinde söylendiği gibi: “İskambilde niceleri 'ardır ki, kâğıtları karmasını çok güzel bilir, ama oyun habberi

yoktur." <19>

19> Parsons'un eserlerinde savunulan türden bir toplum görüşü ve anlatımının rahatlıkla ideolojik bir kullanım taşıdığı; bu tür görüşlerin geleneksel olarak tutucu düşüncüyü yansıttığı açıktır.

“Grand Teori” yanlıları, çoğu kez, siyasal arenada görünmekten kaçınmakta; sorunlarını modern toplumun siyasal ı içeriği

açısından ele almamaktadırlar. Ama bütün bunlar, "Grand Teori"cilerin çalışmalarının, yazdıkları eserlerin belli bir ideolojik anlam taşımasına engel olmamaktadır. Parsons" un

yazdıklarını bence, bu açıdan özel irdelemeye bile gerek yok.

The Social System'in siyasal anlamı öylesine açık ve yüzzeydedir ki, yeterince "çevirisi"

yapılabildikten sonra, fazlası ı gereksiz oluyor. "Grand Teori" bugün dolaysız bir bürokratik rol oynamamakta; ve belirttiğim gibi, anlaşılabilirlikten yoksun oluşu, kamusal bir ilgi ve destek bulmasını önlemektedir.. Fakat bu da önemli bir özellik sayılmalıdır: Bulanıklığı, kesirlikten ve açıklıktan yoksun oluşu büyük bir ideolojik potanssiyel

kazanmasını sağlamaktadır.

“Grand Teori”nin ideolojik anlamı, istikrarlı egemenlik biçimlerini haklılaştırmasından, bunları yasal gösterme eğilimi tdaşımından ileri gelmektedir. Tutucu grupların egemenliklerine

ilişkin daha ince işlenmiş, daha rafine haklılaştırmalara k^arşı daha büyük bir gereksinme duymaları halinde, “Grand TTeori”

nin bu siyasal özelliğinin daha da büyük önem kazanmması

beklenebilir. Ben bu bölümde işe *The Social System'de* > savunulduğu biçimiyle "Grand Teori"nin bir “laf kalabalığı ı mı.

yoksa anlamlı bir görüş mü olduğu sorusuyla başladım. . Bu

soruya benim verebileceğim cevap şu: Yüzde 50 “laf kalaabalığı”; yüzde 40 ünlü bir toplumbilim kitabı; yüzde 10 oranında

da, belki Parsons'un da kabul edeceği gibi, okuyucunun kkendi takdirine, "kendi amprik irdelemesine kalmış bir şey. AAma bana göre yüzde 10 da, çok bulanık bir görünüm içindes de

olsa, - ideolojik nitelikte bir yapıt aynı zamanda.

SOYUTLANMIŞ

DENEYİMCİLİK

“Grand Teori” gibi, Soyutlanmış Deneyimcilik de

üzerinde uzun uzun durulmuş, çalışılmış bir düşünce ürünüdür.

Ne var ki, her ikisi de, sosyal bilimlerden asıl

beklenen görevleri yüklenmekten bile bile kaçınmaktadırlar.

Toplumsal konularda yazılan eserler için yöntem

ve kuram sorunları elbette ki uzun uzadıya durulması

gereken konulardır. Ama, Grand Teori ve Soyutlanmış

Deneyimcilik için yöntem kuram kısıtlanmışlığı, ürkekliği

bilimsel bir engel haline gelmekte; yöntembilimsel kısıtlanmış!

ık kavram fetişizmine koşut bir çizgi boyunca
artmaktadır.

1

Burada, soyutlanmış deneyimciliğin tüm çalışmalarının,
eserlerinin sonuçlarını özetlemeye kalkışacak

değilim. Sadece, çalışma ve araştırma üslûplarının ve
varsayımlarının genel özellikleri üzerinde duracağım.

Bu üslûbun temsilcisi sayılan yapıtlar, günümüzde az
çok kalıplaşmış bir görünüm kazanmaya başlamışlardır.

Pratikte bu yeni okul, “data” kaynağı olarak, örnekle
süreci ile seçilmiş birey serileriyle yapılan mülakatları

temel almaktadır. Bu bireylerin verdikleri yanıtlar sınıflandırılmakta, daha sonra, Pollerith kartlarına
delikler

açılarak işlenmekte, incelenen ilişkiler bu kartlardan
elde edilen istatistiklere dayanarak aranmaya başlamaktadır.

İşin bu kolaylığı, orta zekâlı birinin bile bu
işlemleri öğrenebilmesi yöntemin büyük bir ilgi görmesine
yol açmaktadır. Bu yöntemde, bulunan sonuçlar

normal olarak istatistiksel bildirimler şeklinde ifade
olunmakta; en basit düzeyde, bu belirli sonuçlar oransal
ifadeler biçimine sokulabilmekte; daha karmaşık düzeyde

ise, çeşitli sorulara verilen yanıtlar çapraz - sınıflandırmalardan geçirilmekte; bunlardan da, en
sonunda,

ölçekler (scale) yapılmaktadır. Bu yöntemin, bu tür “data”Tarı biçimlendirip işlerken kullandığı pek
çok teknikler

vardır. Fakat bizim için, bazıları kolay, bazıları daha zor

olan bu teknikler üzerinde durmak gereksizdir. Bizim

için önemli olan, belirtilen türden materyalin işlenmesinde

bu tekniklerden yararlanılmakta olmasıdır.

Reklamcılık ve kitle iletişimi araştırmaları bir yana,

“kamuoyu" diye bilinen dal - kamuoyu ve Kitle İletişimi’nin fazla bilimsel bir araştırma alanı olduğu söylenmiyorsa

da bu tür araştırma ve çalışmalar için başta

gelen konular olmaktadır. Bu tür çalışmalardaki genel

çerçeve soruların şu basit sınıflandırılmasından

oluşmaktadır: Kim, kime, hangi iletişim aracı ile bildirişimde bulunuyor ve ne sonuç elde ediliyor? Başlıca

terimlerin tanımlanması ise şöyle yapıyor:

. . . “Kamu" terimi ile özel olmayan, bireysel olmayan,

çok sayıda bireylerin hissiyat ve yanıtlarını; “vüsati”

ifade ediyorum. Kamuoyunun bu özellikleri örnekleri

araştırmalarını gerektirmektedir. “Kanaat” terimi ile,

kamusal, belirli ve tipik siyasal sorunlara ilişkin kanaatleri değil, fakat aynı zamanda, tutumları, duygu ve “hissiyatı,”

değerleri, enformasyonu ve ilişkin eylemleri de

ifade etmiş oluyorum. Bunları yakalamak için de, sadece

soru kâğıtları ve mülakatlar yetmemekte, ölçekleme

(scaling) ve projektif yöntemler de gerekmektedir. {1}

1) Bernard Berelson, *The Study of Public Opinion ; The State of the Social Sciences*, Dev.), Leonard D. White, Chicago, Illinois, Univers" of Chicago Press, 1956, s. 229.

Bu sözlerin anlamı, kamuoyu denen dalda kullanılması

gerektiği söylenen tüm yöntemlerle incelenebileceek

konuların karmaşık bir biçimde bir araya getirilmek

istenmiş olduğudur. Söylenen sözlerin aslı şu olsa

gerekir: Kamu kelimesi, burada kullandığım anlamıyla,

hangi “vüs atle" olursa olsun, ölçülebilir, istatistiksel olarak örnekleri işleminden geçirilebilir, bir toplamalar

tümlüğünü (aggregate) ifade etmekte; kanaat için,

kanaatları yakalamak; saptamak için de bireylerle konuşmak

gerekmektedir. Kimi kez, bununla beraber,

mülükatta bulunduğumuz kişiler sizin aradığınızı size

söyleyemez, ya da söyleyemezler; o zaman da

“projektif ve ölçekleme (derecelendirme) tekniklerinden”

yararlanmamız gerekmektedir.

Kamuoyu konusundaki çalışmalar, çok büyük ölçüde,

sadece tek bir Amerika Birleşik Devletlerinin ulusal

toplum yapısı içinde ve gene sadece son birkaç on

yıllık bir dönem içinde yapılmışlardır. “Kamuoyu” teriminin

anlamının daha gelişkin (rafine) bir duruma getirilmemesi,

bu alandaki temel sorunların yeniden formülle

edilmemesi de belki bu yüzdendir. Kendi kendilerine

tarihsel ve yapısal bakımdan belirli bir ortam seçmiş

oldukları; böylece kendi kendilerini sınırlandırmış oldukları için, en yetingen (mütevazi) ölçüler içinde bile olsa,

bu konuyla uğraşanlar bu işi başaramamışlardır.

Batı toplumlarında “kamu” sorununun ortaya çıkışının

nedeni, geleneksel ve alışılmış *toplumsal rızaya*

dayanan Orta Çağ toplumunun değişim geçirmesidir.

Orta Çağ toplumundan, günümüzde, kitle toplumu anlayışına

geçilmiş bulunmaktadır. On sekizinci ve on dokuzuncu

yüzyıldaki “kamu” yerine, yirminci yüzyılla birlikte

“kitleler toplumu” oluşmuştur. Üstelik, kamu yapısal

yönden de değişiklik geçirdiği için, bireyler “kitle içindeki insanlar” durumuna gelmiş; her biri kendisini güçsüz ve

zayıf hissettiği bir ortam içinde bulmuştur. Kamu, kamuoyu

ve kitle iletişimi alanlarında yapılan araştırma ve

çalışmaların konu seçiminde de esası bu gibi şeyler

oluşturmaktadır. “Demokratik totalitercilik” ya da “totaliterci demokrasi” başta olmak üzere, demokratik toplumların

günümüzdeki görünümelerini ve tarihsel aşamalarını

anlamak için de değerlendirmelerin bu çerçevede içinde

yapılması gerekmektedir. Kısacası, bu konularda sosyal

bilimin sorunlarının, bugünkü soyutlanmış deneyimciliğin

bakış açısı ve anlayışı ile ele alınması olanaksız ve

geçersizdir.

Soyutlanmış deneyimcilikten yana olanların ele

aldıkları bir çok sorun - örneğin, kitle iletişiminin etkileri -

bazı yapısal düzenlemeler olmaksızın yeterince ortaya

konulamaz. Bir kuşaklık bir ömre yakın süredir kitle iletişiminin etkileri altında kalmış ve bu konuda doygunluk

noktasına çoktan varmış bir ülkede, sadece böyle tek

bir ülkedeki “nüfusun” üzerinde yapılan araştırma ve

alışmalarla, kitle iletişimi araçlarının - hele hele, kitle iletişimi araçlarının kitle toplumunun oluşunu üzerindeki etkilerinin anlaşılması, açıklanması beklenebilir mi?

Kitle iletişimi araçlarından şunun ya da bunun uzun süre ve çok etkisinde kalanlarla kalmayanların birbirinden ayrılması reklamcılıkla uğraşanlar için anlamlı ve geçerli bir yol sayılabilir. Fakat bu, kitle iletişimi araçlarının toplumsal işlevi, rolü, önemine ilişkin bir kuramın geliştirilmesi için yeterli olamamaktadır.

Soyutlanmış deneyimci okul için siyasal yaşamla ilgili incelemelerde en ilginç konu “oy verme davranışı” olmaktadır. Bence bunun nedeni, oy vermenin, kolayca, istatistiksel yönden sayılara dökülebilecek bir davranış olmasıdır. Kullanılan yöntemler, teknikler duyarlı ve dikkatli bir biçimde uygulanınca sonuçlara da duyarlılık kazandırabilmektedir.

Siyasal bilimciler için, oy ayarlamada etkisi olan parti mekanizmasından, siyasal kurumlardan hiç söz etmeyen bu tür oy verme araştırmaları üzerinde durmak ilgi çekicidir. Örneğin, 1940’da Ohio’ya bağlı Erie “county” deki seçimlerle ilgili olarak yapılan nl *Halk Seiyor* (The People’s Choice) bu tür araştırmalar için verilebilecek en iyi örnektir. Bu araştırmadan öğrendiğimize göre zenginler, kırsal yerlerde oturanlar ve Protestanlar Cumhuriyeti Partiye oy vermekte; bunun tersi özellikleri olanlar da Demokratlara oy vermektedir. Aynı araştırma, Amerikan siyasal hayatının dinamikleri hakkında

ise fazla bir şey söylememektedir.

Haklılaştırma (meşrulaştırma: legitimation) *idea*'sı

siyasal bilimin en merkezi kavramlarındandır. Bu durum,

kanaat ve ideoloji konularıyla ilgilenen siyasal bilim

disiplinleri için özellikle geçerlidir. “Siyasal kanaatlarla”

ilgili olarak yapılan araştırmalar, Amerikan seçim politikasının kanaatları temel alan bir konuda kuşku yaratmaktadır.

“Kanaat” kavramı ve “siyasal anlam” deyimini

ciddi bir kavram, ya da deyim olarak ele alınırsa;

Amerika’daki seçim işleri politikasının psikolojik derinliği

olmayan ve siyasal anlamlılıkça yoksul bir oy verme

işlemi ile yetindiğini kabul etmek gerekecektir. Soyutlanmış

deneyimcilerin yaptıkları araştırma ve incelemelerde

ise bu tür sorunlar üzerinde durulması beklenemez.

Nasıl beklenebilir ki? Bu tür sorunlar üzerinde

durabilmek için sorunlara tarihsel bir açıdan bakabilmek;

soyutlanmış deneyimcilerde bulunmayan ya da

bunların kazanamadıkları bir psikolojik tutuma sahip

olmak gerekmektedir.

Son on yılların belki en önemli olgusu İkinci Dünya

Savaşıdır; son on yıllarda incelediğimiz, ele aldığımız

konuların belirlenmesinde bu savaşın tarihsel ve

psikolojik sonuçları çerçeve rolü oynamıştır. Ama ilginçtir

ki, belli bir dereceye kadar başarılı bir biçimde tarihsel

yönden belirli bir savaş biçimi olarak karakterize

ettiğimiz ve çağımızın en önemli olgusu olarak gösterdiğimiz

ikinci Dünya Savaşının nedenleri konusunda

bile geçerli bir araştırma yapılmış değildir. Savaşa ilişkin

resmi tarihler bir yana bırakılacak olursa, bu konuda

yapılan araştırmaların en iyisi Samuel Stouffer’ın yönetiminde Amerikan Ordusu üzerinde yapılan ve birkaç

yıllık bir dönemi kapsayan bir araştırma dizisidir. Bu

araştırmalar, bana öyle geliyor ki, sosyal araştırmaların

sosyal bilimlerin önem vermesi gereken sorunlar bir

yana bırakılıp, siyasal yönetimin yararlanacağı alanlarda

yapılmaya başladığını göstermiştir. Bu araştırmalardan

çıkan sonuçlar, savaş içindeki Amerikan askerinin

durumunu anlamak isteyenler için umut kırıcıdır.

Özellikle, bunca muharebenin, moralleri bu denli düşük

bu askerlerle nasıl olup ta kazanılabildiğini araştırmak,

öğrenmek isteyenler için. Bu tür sorulara cevap aramak,

“saygıdeğer” bulunan soyutlanmış deneyimcilik okuluna

göre, doğru değildir. Bu okul, bu tür çalışmalara girişmeyi

“spekülasyonculuk” saymaktadır.

Alfred Vagts’ın *M ilita rizm in T a rih i (H is to r y o f M ilita rism)* isimli tek ciltlik eseri, ya da S.L.A. Marshall’ın *A te ş A ltın d a k ile r (M e n U n d e r F ire)* isimli eserindeki olağanüstü anlatım tekniği Stouffer’ın dört ciltlik araştırmasından,

konunun cananıcı yanları açısından, çok daha

geçerli ve değerlidir.

Tabakalaşma konusundaki araştırma ve çalışmalara

geline, bu alanda yapılanlar da ortaya yeni bir

anlayış, yeni bir değerlendirme getirebilmiş değildir.

Diğer anlayışlarındaki çalışmalardan alınabilecek en temel kavramlar henüz “tercüme edilmemiş” bulunmakta; genellikle oldukça belirsiz nitelikteki “sosyo - ekonomik statü” indislerinden yararlanılmaktadır. “Sınıf bilinci,”

ve “yanlış sınıf bilinci,” “sınıf kavramına karşı statü

kavramı ve Weber’in *istatistiksel tabana dayanan* “*sosyal sınır* kavramı gibi sorunlarda bile bir ilerleme kaydedememişlerdir.

Üstelik, bu okul üyeleri yaptıkları araştırmalarda;

“örneklem alanı” olarak inatla ve ısrarla

küçük kentleri seçmekte; bu tür araştırmalar, bunlar hep

birlikte bir araya getirilse bile, ülke çapındaki toplumsal

hayatta *sınıf, statü ve iktidar* sorununa ışık tutamayacakları açık bir gerçek olduğu halde, bu tutumlarını değiştirmemektedir.

Üst üste konulacak olursa bu farklıklar (bugünkü

durumla 25 yıl önceki durum arasındaki) kamuoyu konusundaki

araştırma ve çalışmalar alanındaki devrim niteliğinde

bir değişiklik olduğunu göstermektedir; Kamuoyu

alanındaki araştırmalar teknik, kantitatif, a-teorik kısmını, özelci, kurumsalcı, modern, grupsal olmuş - kısacası,

karakteristik bir davranışsal bilim olarak Amerikanlaşmıştır.

Yirmi beş yıl ve daha da önceleri, bu alandaki önde

gelen yazarlar, toplumun işleyişi ve doğasına karşı duyulan

genel ilginin bir sonucu olarak, kamuoyunu "kamuoyu”

olarak değil, fakat geniş bir çerçeve içinde tarihsel,

teorik ve filozofik bir açıdan ele almışlar ve bu niteliklerde eserler vermişlerdir. Günümüzde ise,

belirli konularda

araştırma yapan araştırma takımları ile çalışılmakta; yapıtlar değil, bulgu raporları yayınlamakla yetinilmektedir.

Yirmi yıl önce kamuoyu ile ilgilenenler bilgince çalışıp

yazıyorlardı. Bugün ise, kamuoyu bir çeşit (müsbet) bilim

niteliği kazanmıştır/21

Kamuoyu konusunda yapılan araştırmalardaki

değişiklikleri tartışırken, bence soyutlanmış deneyimciliğin

en parlak sözcüsü olan *Bernard Berelson* şöyle

demiştir:

Soyutlanmış deneyimcilerin yaptıkları araştırma

ve çalışmaların genel özelliklerini anlatmak için yaptığım

bu kısa zetlemede, “Bu kimseler benim çok önem

verdiğim esas nitelikteki sorunlar üzerinde durmuyorlar”

ya da “oğu sosyal bilimcinin önemli saydığı

sorunlar üzerinde durmamışlardır” demek istemiyorum.

Söylemek istediğim şundan ibaret: “Bu kimseler

soyutlanmış deneyimciliğin sorunları üzerinde; fakat

sadece, bizzat kendi kendilerine düzenledikleri sorular

ve aldıkları yanıtlar üzerinde ve kendi *epistemolojilerini* dahi bile bile sınırlayarak durmuşlardır.”

Ve, kelimelerimi

dikkatle seçerek şunu da belirtmek istiyorum ki,

soyutlanmış deneyimciler yöntembilimsel nitelikli bir

sınırlanmıştık içinde kalmışlardır.” Bütün bu sözlerim,

sonuçları yönünden, şu anlama gelmektedir: Bu kimselerin

yaptıkları çalışmalarda ayrıntılar üzerinde öylesine

uzun uzadıya durulmuştur ki, özdeki *form* gözden

uzak kalmış; çoğu kere, daktilo işlerine bakanlarla,

basımevindeki dizgici ve mürettiplerinkinden başka bir

2) The Study of Public Opinion, "*The State of the Social Sciences*, (Dev.), Leonard D. White, Chicago, Illinois, University of Chicago Press. 1956, ss. 304 - 5.

lerinkinden başka bir *form* bile oluşturulamamıştır.

Ayrıntı niteliğindeki öğeler ise, ne denli çok olurlarsa

olsunlar, bu çalışmalara öz (esas) niteliğinde bir zenginlik, bir değerlilik kazandırmamaktadır.

2

Bir sosyal bilim anlayışı olarak, soyutlanmış deneyimciliğin, özsel (esasi) nitelikte belirli kurumlan, belirli

önergeleri de yoktur. İnsanın ya da toplumun doğasına

ilişkin yeni bir anlayış, yeni bir kavram getirmediği gibi,

insan ya da toplumla ilgili olguları da kendine temel almış

değildir. Soyutlanmış deneyimciliğin nitelikleri, bu anlayıştaki kimselerin inceleme konusu diye seçtikleri konularından

ve bu konuları incelemekte izledikleri kendilerine özgü

tarzdan oluşmaktadır. Kuşkusuz, bu tür çalışmalar,

bazılarının bu yöndeki kabullenmişliklerine ve inanmışlıklarına rağmen, fazla bir değer de taşımaktadır.

Fakat, gene hemen belirtmek gerekir ki, bu okulun

bulgularına bakarak kesin bir değerlendirme yapmak,

yargıda bulunmak olanağı yoktur. Okul olarak yeni

olan soyutlanmış deneyimci anlayış, yöntem olarak

uzun zaman alan bir yöntemdir. Bir araştırma ve çalışma

üslûbu olarak da ancak şimdilerde geniş bir problem

alanına yayılmaktadır.

Soyutlanmış deneyimci okulun - en önemli olmasa

bile - en dikkat çekici özelliği, aldığı, eğitip oluşturduğu

entelektüel emekçi tipleriyle yönetim organlarına

yararlı olma isteğinde kendini göstermektedir. Okulun

yararlı olmaya çalıştığı yönetim kuruluşları günümüzde

gitgide daha geniş ve etkin kuruluşlar görünümü kazanmakta

ve bu değişim kesiksiz sürmektedir. Okulun

çalıştırdığı entelektüel yöneticiler ve araştırma teknisyenleri ise - bunların ikisi de yepyeni profesyonel tiplerdir

- alıştığımız profesör ve bilim adamı tipleri ile yarışma

içindedirler.

Fakat, geleceğin üniversitesinin karakteri açısından,

özgür bilimsel anlayışın, amerikan akademik hayatındaki

gelenekleşmiş düşünce anlayışının geleceği

açısından büyük önem taşıyan bütün bu gelişmelere

karşın,sosyal araştırma alanında görülen soyutlanmış

deneyimcilik okulu hakkında bugün tam bir değerlendirme

yapma olanağı yoktur; bu tür gelişmeler böyle bir

değerlendirme için yeterli temeli teşkil etmekten uzaktırlar.

Bugünkü gelişmeler, okul üyelerinin çoğunun kabul

etmek istemeyeceği ölçülere varmıştır. Örneğin, çok

sayıda yarı - yetenekli teknisyenlerin bugüne dek görülmedik

ölçüde ve görülmedik koşullar altında istihdamına,

bu tür kimselerin geleneksel, akademik meslek güvenceleri kazanmalarına bu kimselerin diğer temel nitelikteki akademisyen özelliklerine sahip olup olmadıklarına bakmaksızın - yol açmıştır. Bu okulun çalışmaları ve araştırmaları, kısacası, yönetim (idare) açısından aceleci bir tutumun izlerini taşımakta; bu niteliği ile, gelecekteki sosyal bilim araştırmalarını etkileyebilecek, sosyal sorunlarda yapılacak bilimsel araştırmaların bürokratikleşmesine yol açabilecek gibi görünmektedir.

Soyutlanmış deneyimcilerin bilim felsefelerini, bu felsefeye olan bağlılıklarını, bu felsefeyi ne şekilde kullandıklarını 4 anlamak için, her şeyden önce, soyutlanmış deneyimciliğin entelektüel karakteristiklerine bakmak gerekmektedir. Yapılan en önemli araştırmaların tiplerini, bu araştırmalardaki yönetim ve personelle ilgili özellikleri belirleyen de soyutlanmış deneyimciliğin söz konusu bilim felsefesi olmaktadır. Soyutlanmış deneyimciliğin kendine özgü bilim felsefesinin entelektüel yönden haslaştırılmasında da, bugün bunların fiilen yaptıkları araştırmaların öz yönünden yalın oluşundan ve uygulamada çeşitli araç ve olanaklar gerektirmesinden yararlanılmaktadır.

Çok büyük bir hırsla (Müspet) Bilim olma iddiası taşıyan bir okulun değerlendirilmesinde, bu okul üyelerinin felsefi inançlarının önem taşımayacağı düşünülebileceği için, bu noktaya ağırlık vermek gerekmektedir.

Ayrıca, soyutlanmış deneyimcilerin çoğunun, böyle

yapmakla belli bir felsefeyi kendilerine temel ve dayanak almış olduklarının farkında olmamaları ise, bu gerekliliği daha da arttırmaktadır. Soyutlanmış deneyimci okul üyelerini tanıyanlar, bunların çoğunun kendi bilimsel statülerine önem veren; kendilerine amaç olarak doğal bilimci durumuna gelmeyi edinmiş bulunan ve buna büyük önem veren kimseler olduklarını bilir. Sosyal bilimin felsefi sorunları ile ilgili olarak görüşleri sorulduğunda ya kendilerinin doğal bilimci olduklarını söylerler, ya da en azından “doğal bilim görüşünü temsil ettiklerini” ileri sürerler. Daha akıllı, daha bilgili bilim adamlarının, ya da bu tür iddialarını tebessümle dinleyeceklerini bildikleri fizik bilimcilerin karşısında ise, aynı soyutlanmış deneyimciler kendilerin kısaca “müsbet bilimci” olarak tanımlarlar/35

2»

Bu konuda hemen verilebilecek örnekler var. “Ussal” olgu ve bu olgunun epistemoloji açısından yol açtığı sorunlara ilişkin görüşlerini açıklarken, ya da çeşitli felsefi sorunları tartışırken George A. Lundberg şöyle demiştir: “Buradaki “ekol” kavramının belirlenip tanımlanmasının güçlüğü ve “pozitivizm” teriminin çok değişik kimselerce kullanılmakta olması nedeniyle, kendi görüşlerimi, bakış tarzımı, en

Pratikle ilgili bir sorun olarak, soyutlanmış deneyimcilerin sosyal bilim çalışmalarından çok, bilim felsefesi ile ilgilenmekte oldukları görülmektedir. Yaptıkları ise, kendilerince Bilimsel Yöntem sayılan belirli bir bilim

felsefesini benimsemek şeklinde özetlenebilir. Bu araştırma modeli büyük ölçüde epistemolojik bir kurgu niteliğindedir; sosyal bilimlerde ise, yarattığı sonuçlar yönünden en belirgin özelliği, vara vara, yöntem yönünden bir kısıtlamaya varmasıdır. Bununla, anlatmak istediğim soyutlanmış deneyimci yöntemin taraftarlarının kafalarındaki Bilimsel Yöntemle ele alınabilecek ve işlenebilecek sorunların çok sınırlı konular oluşudur. Daha yalın bir anlatımla, bu kimseler için yöntembilim, ele alınacak sorunları zaten peşinen belirlemiş olmaktadır.

Bu ise, bu konuda yapılabilecek en hafif eleştiridir. Tasarlayıp benimsedikleri Bilimsel Yöntem bile, genellikle ve haklı olarak klasik sosyal bilim anlayışının ürünü olmadığı gibi, bu anlayıştan da çıkarsanmış değildir.

Soyutlanmış deneyimciliğin benimsediği Bilimsel Yöntem, bazı uyarılama ve değiştiremlerle, belirli bir doğal bilim felsefesinden çıkarsanmıştır.

azından Comte'dan beri pozitivizmin de içinde yer aldığı geleneksel ekollerinden biriyle özdeşleştirmek yerine, görüş ve anlayışın *d o ğ a l b i l i m* (natural science) görüş ve anlayışı olduğunu belirtmeyi yeğliyorum." Ve bir başka yerde de şöyle demiştir: "Dodd ve ben, birlikte, inanıyoruz ki, diğer tüm doğal bilimcilerle birlikte, deneyimci bilimin verilerinin (data), insan duyularının iletici araçları kanalıyla ortaya çıkan simgeleşmiş "duyu organlarımızın kiler de"

dahil olmak üzere, tüm tepkilerimizden oluştuğu varsayımından yola çıkmaktayız." Ve bir de şu cümle var: "Tüm

doğal bilimcilerle birlikte anlayışını kesinlikle reddediyoruz..."

"The Natural Science Trend in Sociology, *The*

American Journal of Sociology, C. L. XI, No. 3, Kasım 1955, ss.191 ve 192.

Sosyal bilime ilişkin felsefeler, kabaca, iki tür çabaya

dayanmaktadırlar: (1) Bazı Sosyal bilim felsefelerinde

düşünürler sosyal inceleme süreci içinde fiilen ne olup -

bittiğini incelemeye, daha sonra da en yararlı, en verimli

görünen araştırma süreçlerini genel eştirmeye ve bunlara

kendi içlerinde tutarlılık kazandırmaya çalışırlar. Bu iş zor bir iştir dikkat edilmezse, kolaylıkla bir saçmalığa varabilir.

Fakat bütün sosyal bilimciler bu işi başarmaya önem verirlerse bu zorluk giderilebilir, hafifletilebilir. Ayrıca, bunun

kendini sosyal bilimci sayacak olan herkes için bir zorunluluk olduğunu da belirtmek gerekir. Bugün için bu iş belirli

yöntemlerle ilgili uygulama alanlarında olabilmıştır.(2)

Soyutlanmış deneyimcilik dediğim sosyal bilim

okulu, *doğal bilim felsefelerini* adapte ederek sosyal bilim için yeni bir program, yeni bir kurallar bütüncesi

(canon: kural) oluşturmak çabası içindedir.

Yöntem denen şeyler, bir şeyi anlamak ya da açıklamak

isteyen kimselerin izleyebileceği, kullanabileceği

işlemlerden, süreçlerden oluşurlar. Yöntembilim ise

yöntemleri inceleyen bir disiplindir; kendi konusunda

araştırma yapan, çalışan kimselerin nasıl çalıştıklarına,

neler yaptıklarına ilişkin kuramlar geliştirmek amacını

gütmektedir. Ortada çok çeşitli yöntemler olduğu için,

yöntembilimin de genel nitelikte olması gerekmekte; bu alanda çalışmakta olanlara - bazen gösterebildiği oluyorsa da - çoğu kez, belirli süreçler gösterememekte, sağlayamamaktadır. Bugün bile, bu işle uğraşanlar “bilginin” öncelikle temelleri ve sınırlılıkları ile, kısacası, karakteri ile ilgilendikleri için, epistemoloji yöntembilime oranla çok daha yaygın ve geneldir. Çağdaş epistemolojistler, bu alanda kendilerine rehber olarak, Modern fiziğe yakışan yöntem saydıkları yöntemleri benimsemektedirler.

Kendilerine özgü bu bilim anlayışı açısından bilgi sorunun ele aldıkları ve soruları hep bu açıdan sorup gene bu açıdan cevaplandırıdıkları için, gerçekte, fizik felsefesi yapmış olmaktadırlar. Bu tür çalışmaları bazı doğal bilimcilerin ilgisini çekmekte, bazıları ise bu çalışmaları ciddiye almamakta; bazıları Felsefecilerin çoğunluğunun kabullendiği günün geçerli modelini benimsenmekte, bazıları benimsememekte - ve hatta şu da unutulmamalı ki, pek çok bilim adamı bu tür sorunlardan bütün bütüne habersiz bulunmaktadır.

Fizik, söylendiğine göre, bugün öyle bir aşamaya gelmiştir ki, kesin ve matematiksel kuramdan çıkarsanmış tam ve kesin deneyim sorunları ile uğraşmaktadır.

Fiziğin bugün bu aşamaya gelişi, epistemolojistlerin buna elverişli bir model kurup bu model içinde ilişkiler geliştirebilmiş

olmalarından değildir. Bu iki alandaki gelişme aşamalarının,
daha çok, tersine bir zamanlama ile gerçekleşmekte
olduğu bile söylenebilir: Bilim epistemolojisi,
ister kuramsal ister deneysel fizikçilerin kullana geldikleri yöntemlerden bir asalak gibi yararlanarak
gelişmesini
gerçekleştirebilmiştir.

Nobel armağanı kazanmış fizikçilerden Polykarp

Kusch “bilimsel yöntem” diye bir şey bulunmadığını; bu

şekilde isimlendirilecek yöntemlerle ancak çok basit sorunların incelenebileceği bildirmiştir. Nobel
armağanı kazanan

bir başka fizikçi, Percy Bridgman ise daha da ileri gitmekte ve şöyle demektedir: “Bilimsel yöntem diye bir şey yoktur, sadece bilimsel çalışmanın dayandığı bir esas vardır, *her düşüncede bir gerçek yatar.*,” Buluşların mekanizması, diyor “Wiliam S. Beck,“ bilinmemektedir...

Bence yaratıcı çalışmalarla bireyin hissî yapısı arasında öylesine güçlü bir yakınlık vardır ki... Bu konuda fazla bir genelleme yapmak güç görünmektedir...”(4)

3

Yöntem konusunda uzmanlaşmış kimseler, çoğu kez, sosyal felsefenin şu ya da bu türünde de uzmanlaşmış kimselerdir. Toplumbilim alanında bu gibi kimselerle ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli nokta, bunların uzmanlaşmış kimseler olmaları değil, fakat uzmanlaşmış olmalarının bir sonucu olarak, tüm sosyal bilimlerde görülen uzmanlaşma sürecini daha da ileri uçlara itmekte olmalarıdır. Üstelik, yöntembilimsel kısıtlamaları, yanı sıra bu kısıtlamayı oluşturan araştırma kurumlarının anlayışları da bu tür kimselerin söz konusu düşüncelerini etkilemektedir. Bu kimselerin yaptığı, çalışma alanlarına göre konusal bir uzmanlaşma, ya da toplumsal yapı sorunlarına ilişkin anlayışlara göre bir uzmanlaşma sayılmaz. Bu kimselerin benimsedikleri, savundukları uzlaşma, daha çok, içerikle, sorunlarla, konusal alanla ilgili olmayan; yani, yöntemin kullanıma dayanan

bir uzmanlaşma olmaktadır. Bu sözlerim sadece bir izlenimin sonucu olmayıp, kolaylıkla belgelenebilecek nitelikte sözlerdir.

Bilimsel çalışma biçimi olarak soyutlanmış deneyimciliğin ne olduğu, sosyal bilimde soyutlanmış deneyimcilerin oynamaları gereken rolün ne olduğu, en iyi,

4) William S. Beck, *Modern Science and the Nature of Life*, Macmillan, 1958 (Penguin Books, 1961).

bu okulun başta gelen sözcüklerinden Paul F.

Lazarsfeld tarafından ifade edilmiştir/51

Lazarsfeld “toplumbilimi”, kendine özgü yöntemleri açısından uzmanlaşmış bir disiplin olarak değil de, yöntembilimsel bir özel disiplin olarak tanımlamamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, toplumbilimciler tüm sosyal bilimlerin yöntembilimcileri olmaktadır.

Bu nedenle, açıkça ortaya koyabileceğimiz gibi, toplumbilimcinin ilk görevi bu olmaktadır. Toplumbilimci, insanın edimlerinin yeni bir bölümünün deneyimci bilimsel araştırma ve inceleme konusu olduğu şu günlerde, ilerlemeye, durmadan ilerlemeye çalışan sosyal bilimciler ordusunun öncüsü yol açıcısı olmak durumundadır.

En önde yürüyen odur. Sosyal felsefeci, bireysel gözlemci ve yorumlayıcılar ile, örgütü deneyimci araştırmacılar ve analizcilerin kurulu araştırma grupları arasında köprü kurma görevini yüklenen de toplumbilimcidir...

Tarihsel yönden bakacak olursak sosyal konuların başlıca

üç şeklide ele alındıkları anlaşılmaktadır: Bireysel

gözlemcilerce yapılan toplumsal irdelemeler; örgütü ve

tamamen deneyimsel bilimler dönemi; ve toplumsal

davranışın herhangi bir belli bölümü ile ilgili olan ve

toplumbilim dediğimiz geçici dönem.. Bu noktada sosyal

felsefeden deneyimsel toplumbilime geçiş aşama51

“What is Socilogy?” Universitet Studentkontor, Skrivemaskinstua., Oslo, Eylül 1948 (mimeo). Bu “paper” bir araştırma

enstitüsü kurmakta olan ve bu işle ilgili olarak bilgi

edinmek isteyen isteyen bir gruba sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Açık, kısa ve geçerli olduğu için, benim burada

belirtmek istediğim nokta için en iyi örnek. Daha gelişkin,

daha ayrıntılı belgeler de vardır. Örneğin, *The L a n g u a g e o f S o c i a l R e s e a r c h* , (Dev.), Lazarsfeld ve Rosenberg, Glencoe, Illinois, T he Press, 1955.

sındaki olup bitenlere ilişkin bazı yorumlarda bulunmak

yararlı olacaktır.(6)

“Bireysel gözlemci,” lütfen dikkat edilsin, ciddi

ciddi, "sosyal felsefeci" ile eş tutulmaktadır. Ve gene dikkat edilsin, bu sözler sadece entelektüel bir programla

ilgili olarak değil, fakat aynı zamanda yönetim açısından

da söylenmiş bulunmaktadır: “İnsan davranışlarının

belirli bazı alanları, ayrı ismi, kurumlan, bütçeleri, personeli,

“data’ları”, vb., olan örgütlü sosyal bilimlerin konusu

olmaktadır. İnsan davranışlarıyla ilgili diğer alanlar

ise, bu açıdan gelişmemiş alanlar olarak bir yana bırakılmıştır.

İnsan davranışlarına ilişkin her alan gelişebilir,

ya da “toplumbilim” niteliği kazanabilir. Örneğin:

Gerçekten, halkın mutluluğunu konu edinmiş bir

sosyal bilim adı yoktur. Ama böyle bir bilimin oluşumunu

olanaksız kılacak bir şey de yoktur. Gelir düzeyi, tasarruflar ve fiyatlarla ilgili olarak toplanan bilgiler gibi, halkın

mutluluk düzeyini gösteren konularla ilgili bilgilerin toplanması da ne daha güç, ne de daha pahalı bir işlem

olacaktır.

Bu anlayışa göre, bir seri uzmanlaşmış “sosyal bilimlerin”

ebesi olan toplumbilime, kala kala, henüz bu

Yöntemcilerin el atmadıkları “tamamen gelişmiş sosyal

bilimlere, ait olmayan konular kalmaktadır. Ne var ki,

tamamen gelişmiş sosyal bilimlerin anlamı açıklanmamış

bulunmakta; bunun sadece ekonomi ile demografiyi

kapsadığı izlenimi verilmektedir; “Bugün artık kimsenin

8) W n at is Sociology?, Universitet Studentkontor

Skrivemaskinstua, Oslo 1948, ss. 4-5.

kuşkusu olmasın; insan ve insanın edimleriyle bilimsel

bir biçimde ilgilenmek gereklidir ve olanaklıdır. Yüzyıla

yakın bir süredir insan davranışlarının çeşitli kesimleriyle

ilgilenen ekonomi ve demografi gibi gelişmesini tamamlamış

bilimlerimiz vardır." Bu kısa bölümde, “tamamen

gelişmiş sosyal bilimler” anlayışı üzerinde daha

fazla durmamız gereksiz.

Toplumbilim, felsefeyi bilime dönüştürme görevini
yüklendiğinde, yöntemin yüceliğine öylesine inanılmış
bulunuyordu ki, bu alandaki alışılmış bilginin de
bir dönüşüm geçirmesi gerekmeyecek sanılıyordu. Elbette
ki, bu tür bilgiler, bu kimselerin söylediklerinden
biraz daha fazla zamanı gerektirecek düzeydeydi:

Durum, siyasal bilimle ilgili şu sözlerden sonra daha bir
aydınlığa kavuşuyor: “Greklerde siyaset bilimi, Alınanlarda
Staatslehr, ve Anglo - Saxons toplumunda da
bilim var. Ama bugüne dek kimse çıkıp da, bütün bu
alanlardaki kitapların neden söz ettiğini ortaya koyan iyi
bir muhteva analizi yapmış değil...”⁷⁾

Bu anlayışa göre, bir yandan tam bir örgütlenme
içinde araştırmacı toplulukları şeklinde çalışan sosyal
bilimciler; bir yanda ise, örgütlenmemiş, bireysel olarak
çalışan toplum felsefecileri bulunmaktadır. Yöntembilimci
olarak, toplumbilimciler İkincileri de kendileri gibi
yapmak amacındadır. Bu anlayıştaki bir toplumbilimci

⁷⁾ Ibid., s. 5. “Muhteva tahlili bir deste materyal üzerinde yapılır ve *a p r i o r i* olarak saptanmış
kategorilere göre (kelimeler, cümleler, konucuklar gibi) küçük belge birimlerinin sınıflandırılmasına
dayanır.” Peter H. Rossi. “Methods of

Social Research, 1945-55,” *S o c i o l o g y i n t h e U n i t e d S t a t e s o f A m e r i c a* , (D e v .), Hans L.
Zetterberg, Paris, Unesco.

1956. s. 33.

ise, hem entelektüel hem Bilimsel (Scientific) ve hem de
idari yönden bilim-yapıcı sayılmaktadır.

“Bu geçişin (“sosyal felsefe”den ve “bireysel gözlemci”

den “rgtl, tamamen deneyimci bilime”) sosyal

bilimlerle ilgilenenlerin çalışmalarında dört temel değişiklikle kendini ortaya koyduğu söylenmektedir.

(1) “ Her şeyden önce, felsefe, kurumlar ve

idea’lar tarihi yerine, insanların somut davranışlarına önem verilmeye başlamıştır." Bu, ilk bakışta sanıldığı

kadar basit değildir; soyutlanmış deneyimcilik, Altıncı

Bölümde göreceğimiz gibi, gündelik deneyimcilik demek

değildir. Soyutlanmış deneyimcilik inceleme birimi olarak

“insanların somut davranışlarını” ele almamaktadır.

Burada şimdilik şunu belirteyim ki, soyutlanmış deneyimcilik, insanların somut davranışlarını ele almak yerine,

“psikolojicilik" diyebileceğimiz bir eğilim taşımakta;

Üstelik, kişileri kendi küçük ve dar ortamları içinde değerlendirerek, toplumsal yapıya ilişkin sorunlardan ısrarla

uzak tutmaya çalışmaktadır.

(2) “ikinci olarak,” diye devam ediyor Lazarsfeld,

“insan edimlerinin sadece tek bir kesimi yerine, her kesimine ilişkin diğer kesimlerle birlikte ele almak eğilimi

belirmiştir." Ben bunun doğruluğuna inanmıyorum; doğru

olmadığını anlamak için Marx’ın, Spencer’in, ya da

Weber’in yapıtları ile soyutlanmış deneyimcilerden birinin

yapıtları arasında bir karşılaştırma yapmak yeter.

Bu sözler, ancak, “ilişkin” kelimesi *sadece istatistiksel bir bağıntılılık* anlamına söylenmişse, doğru sayılabilir.

(3) “ncs, tek bir kez oluşan olgulardan çok,

durmadan kendini tekrarlayan, birden daha çok kez

oluşan olguları inceleme eğilimidir." Bu eğilim, ilk bakışta, toplumsal hayatta “tekrarlanmalar” ve “düzenlilikler”

kurulu toplumsal yapıyla ilgili şeyler oldukları için, yapısal bir yaklaşımın işaretleri olarak görülebilir. Nitekim,

gene bu açıdan bakıldığında, Amerikan seçim kampanyalarını

tam olarak değerlendirebilmek için siyasal partilerin

yapılarının, ekonomik hayat içinde bu partilerin

oynadıkları rollerin de kavranması, bilinmesi gerektiği

ortaya çıkmaktadır. Oysa Lazarsfeld’in izlediği yol kişiyi

(bilimsel çalışma yapacak - ç.) bu bakıştan yoksun kılıyor;

seçimlerin birçok insanın katıldığı, aynı şekilde edimde

bulunduğu ve sadece bir kez değil, defalarca

olan bir olgu oldukları; bu nedenle de bireylerin oy verme

davranışlarının istatistiksel olarak incelenebileceği,

bu incelemelerin tekrar ve tekrar yapılabileceği düşünmeye

sürüklüyor.

(4) "Lazarsfeld gibi düşünenlerin yöntembilimsel

anlayışlarının son bir özelliği de tarihsel nitelikteki sosyal olgulardan çok, günlük, çağdaş olgularla ilgilenme

eğilimi taşımalarıdır..." Bu "Tarihsel-olmayana" eğilim epistemolojik bir tercihin sonucudur: “.... Bu nedenle,

toplumbilimcilerin, daha çok, hakkında hemen veri ve

bilgi toplayabilecekleri kendi zamanlarına ait olay ve

olgularla ilgilenmeleri gerekmektedir...” Bu tür epistemolojik bir yanlılık (bias), sosyal bilimlerde incelenecek

sorunları ele alırken başlangıç noktası olarak kabul

edilmesi gereken için özüne ilişkin sorunların formüle

edilmesi ilkesine de ters düşmektedir(8).

8) Yukarıdaki paragraftaki alıntılarının tümü için, bk:

Lazarsfeld, "What is Sociology?", Universitets

Studentkontor, Skrivemaskinstus Oslo, 1948, ss. 5-6.

Bu belirtilen noktaları tek tek ele almadan önce,

Lazarsfeld'in, bunlardan da ayrı olarak iki görev daha

yüklettiği toplumbilimsel anlayışına biraz daha değinmek

istiyorum:

Toplumbilimsel araştırma bilimsel süreçlerin uygulanmasının

yeni yeni alanlara yayılmasını sağlamıştır. Bu

bilimsel araştırma süreçleri (Lazarsfeld'in gözlemleri),

sosyal felsefeden ampirik sosyal araştırmacılığa geçiş

döneminde görülen atmosferi karakterize etmek için planlanmıştır...

Toplumbilimci olarak insan edimlerinin yeni

yeni kesimlerini incelemeye başlayacağı için, kendi istediği

konuda veri toplamakla işe başlaması gerekmektedir.

Bu durumla ilişkili olarak burada toplumbilimcinin temel

görevlerinden ikincisi ortaya çıkıyor. Bu bakımdan toplumbilimci diğer sosyal bilimler için alet -
edevat imal eden

biridir. Burada, sosyal bilimcinin kendi konusunda

veri ve bilgi toplarken karşılaştığı birçok sorundan sadece

bazılarını hatırlatmak istiyorum. Sosyal bilimci, çoğu kez,

insanlara ne yaptıklarını, ne gördüklerini, ne istediklerini

sorar. Oysa, bu soruların yönetildiği insanlar bazen tam

olarak hatırlayamadan cevap verir, bazen soruları cevaplandırmaktan kaçınır; bazen de kendilerine ne sorulduğunu,

ne öğrenilmek istendiğini hiç anlayamaz. Bu sorunlarla

karşılaşa karşılaşa önemli ve güç bir iş olan mülakat

yöntemi geliştirilmiştir...

... Fakat toplumbilimci tarihsel yönden, *yorumcu*

olarak üçüncü bir görev daha yüklenmiştir... Toplumsal

ilişkilerin açıklanması ve yorumlanmasında yardımcılık

görevidir bu. Yorumlayıcılık düzeyinde, gündelik yaşantımızda

“niçin” sorusu ile karşılanabilecek birçok şeyleri

sorabiliriz: Niçin günümüzün insanları eskiler kadar çok

çocuk yapmıyor? Niçin günümüzün insanı kırsal yerlerden

kentlere göçüyor? Seçimi kazanan taraf niçin kazanıyor,

kaybeden niçin kaybediyor?

Bu tür açıklamalara varmakta yararlanılan temel

teknikler istatistiksel niteliktedir. Çok çocuklu ailelerle az çocuklu aileler arasında karşılaştırma; iş yerinde ciddi

çalışan işçilerle işini ciddiye almayan işçiler arasında

karşılaştırma yapabiliriz. Fakat bu karşılaştırmalarda

sorun, karşılaştırmaların *neye* göre yapılacağıdır*91.

Buradan anlaşılıyor ki, toplumbilimciler birden bire

ansiklopedistlere yaraşacak bir tutum takınmaktadırlar:

Sosyal bilimin her kesiminde yorumlama ve kuram bulunduğu

halde, yukarıdaki satırlara göre “yorumlama” ve

kuram oluşturma toplumbilimcilere ait bir iş sayılmak gerekmektedir.

Bu sözlerle gerçekte ne demek istendiğini

daha iyi anlamak için, diğer yorumların henüz bilimsel

sayılmadığını görmek yetmektedir. Bu satırlarda toplumbilimcilerin, felsefelerden bilimlere geçiş için çalışmalarında

dayanmaları gereken türden “yorumlar” istatistiksel

incelemelere yararlı “yorumlayıcı değişkenleri” olarak öngörülmektedir.

Ayrıca, yukarıdaki alıntının hemen devamında

görülen, toplumbilimsel gerçekliği psikolojik değişkenlere

indirgeme eğilimi de ilgi çekicidir.

Dışarıdan bakıldığında benzer sanılan durumlarda

insanların değişik değişik davranmalarına yol açan

kişilik, kişisel yaşam dönemleri ve tutumların bu niteliklerini de hesaba katmak gerekmektedir. Burada gereksinen

şey, amprik araştırmalarla sınanabilecek açıklayıcı

kavram ve düşünceler olmaktadır...

108 9J ibid., ss. 7-8, 12-13.

“Sosyal Teori”de, tüm olarak, istatistiksel bulguları

yorumlamaya yarayan değişkenlere ilişkin kavram ve

düşünceler yığını olmaktadır.

Bu kavramlara, sosyal davranışın birçok türlerine

uygulanabildikleri için sosyolojik kavramlar demektediriz...

Sosyologlar da bizce, fiyat analizleri, intiharlar,

suçlar, oy verme gibi belirli konularda elde edilen

amprik sonuçların yorumlanmasına yarayacak bu nitelikteki

kavram ve düşünceleri toplamak, analiz etmek

durumundadırlar. Bu kavramların ve aralarındaki ilişkilerin

sistematik bir biçimde sunumuna, bazı kereler sosyal

teori adı verilmektedir00*.

Bununla birlikte, hemen belirteyim, bütün bu toplumbilimcilerin bugün fiilen oynadıkları tarihsel role ilişkin

bir kuram olarak mı ele almak gerektiği; bunu belirli bir

durumda kesinlikle yetersiz saymak gerekip gerekmediği;

ya da bu sözleri toplumbilimcilere sadece teknisyen olarak

kalmaları için yapılmış bir çağrı olarak mı kabullenmek

gerektiği, yahut da, şu ya da bu durumda herhangi

bir toplumbilimcinin kendi önündeki sorunlarla ilgilenebilmek için bu çağrıya uyup uymamakta serbest bırakılıp

bırakılmadığı belirliğe kavuşturulmamış bulunmaktadır.

Bir gerçeği mi yansıtmakta, bir öngörü niteliğinde mi kalmakta, belirli bir program mı yansıtmaktadır?

Belki de bu, bir çeşit teknik felsefesi uğruna yapılmış

bir propaganda, yönetsel enerjiye karşı duyulan bir

hayranlık, doğal bilim tarihinin belirsiz bir yansımasıdır.

101 "What is Sociology?", s. 17.

Araştırma enstitülerinde gittikçe güç kazanan bu

bilim-yapan, araç-yapan ve yorumlar geliştiren toplumbilimci

anlayışı ve bu anlayışa uygun nitelikteki çalışma

üslubu, şimdi biraz daha sistemli olarak ele almak isteğim

birtakım sorunlara yol açmaktadır.

4

Soyutlanmış amprizm yandaşları günümüzde iki

özür ileri sürmekte; bulabildiği sonuçların önemli şeyler olmayışını benimsedikleri yöntemin içsel özelliklerine değil, geçici nitelikteki para ve zaman yetersizliklerine bağlamaktadır.

Bunlara göre, bu tür araştırmalar genellikle çok

pahalı araştırmalar olduğu için, bunlara karşı ilgi gösterebilecek çevrelerin istek ve arzu duyulacakları konularda

yapılmaktadırlar. Yapılacak araştırmaların hangi

konularda yapılacağı, bu tercihlerin dağınıklığı nedeniyle,

araştırmacılar tarafından seçilip belirlenememektedir.

Yapılan araştırmalar aynı konuda belli sayılara varamadığı

için incelenen konu hakkında belirli sonuçlara

da varılamamaktadır. Bu durumun sonucu olarak, araştırmacılar ellerinden geleni yaptıkları halde, önemli temel

sorunlar üzerinde duramamakta, bu gibi verimli

konulara eğilemedikleri için, kullanabilecekleri yöntembilim

anlayışına ilişkin gelişmelere önem veren çalışmalar

yapmaktadırlar.

Kısacası, gerçeği bulma işlemlerinin ekonomik

yanı olan yapılacak araştırmaların maliyeti ile, gerçeğin

siyasal yanı olan bu araştırmaların önemli konuları ele

alması ve siyasal tartışmaların gerçeğe yaklaştırılması

arasında bir çelişki belirmektedir. Bu bakımdan, toplumsal

konularda çalışan araştırma kurumlarının toplumbilimsel

araştırmalar için harcanan paraların dörtte

piri kadar bir olanağa kavuşması ve bu olanağı serbestçe kullanabilmesi durumunda bile sorunun büyük ölçüde çözümlenmiş olacağı ileri sürülmektedir. Ben bunun ne derece doğru çıkabileceğini bilemiyorum. Üstelik, bulundukları yerlerden daha yüksekçe yerlere getirilebileceklerini anladıkları anda bilimsel araştırmalarla uğraşmayı bir tarafa bırakmaya dünden hazır bürokratlaşmış aydınların dışında pek çokları da bu konuda benim gibi düşünmektedir. Fakat sorunu bu açıdan ele almak entelektüel eleştiriciliğin gereğini yapmamak olacaktır. Açık ve kesin olan şudur: Yöntemin pahalılığı nedeniyle, bu yöntemle çalışanlar yaptıkları araştırmaların bürokrasi ve iş çevreleri açısından taşıyacağı değere öncelik vermekte, bu ise, çalışmaların alacağı şekil, yön ve niteliği belirlemektedir. İkinci olarak, soyutlanmış deneyimciliği eleştirenlerin sabırsız oldukları ileri sürülmekte; bilimin gerektireceği bilimsellik niteliklerinin on yıllık, yirmi yıllık değil, yüzlerce yıllık dönemlerin sıralama ve düzenlenmesinin ürünü olabileceği söylenmektedir. Bu açıdan sorunu ele alan soyutlanmış deneyimciler, belirli bir dönem geçildikten sonra, kendi anlayışlarınca yapılan araştırma ve Çalışmaların da toplum hakkında genellemeler yapmaya elverişli duruma geleceğini savunmaktadırlar. Bu tür bir bilim anlayışı, bana kalırsa, bir binayı çeşitli ve belirli

sayıda duvarların yan yana gelmesinden ibaret saymak

9ibi bir şeydir. Bu görüşün temelinde, yapılan araştırmaların, belirli bir dönem sonunda, ya da bilinmez bir

gelecekte bir araya getirilip bir bütünlük kazanabilecek

nitelikte birer birim niteliği taşıdıkları inancı bulunmaktadır.

Bu görüş, salt bir varsayımdan da öteye, açık açık savunulan bir görüştür. “Deneyimse! bilimler,” diyor

Lazarsfeld;

Belirli sorunlar üzerinde durmak ve geniş çerçeveli

bilgilere çok sayıda, küçük çerçeveler içinde ele

alınan ve sabır isteyen uzun çalışmalarla varılabileceğini

unutmamak zorundadır. Sosyal bilimlerle uğraşanların

sayıca artmaları, kuşkusuz, istenen bir şeydir. Ama

bunun istenir bir şey olmasının nedeni, sosyal bilimlerin

akşamdan sabaha dünyayı dertlerinden kurtaracak olması

değil, bu yolla, sonunda, bütünlüklü ve toplumsal

sorunları anlayıp çözümlememize yardımcı olabilecek

bir sosyal bilimin oluşturulması işinin daha bir ciddiye

alınmasının sağlanabileceğinin umulmasıdır*11*.

Bir an için siyasal bulanıklığını bir yana bırakacak

olursak, önerilen bu programın çalışma alanını bulgularının

“bir araya getirilebileceği” varsayımı ile “dar” alanlı

inceleme ve araştırmalara indirgediği; bu bir araya getirilecek olan bulgulardan, sonunda, “bütünleştirilmiş bir

sosyal bilim" oluşacağı görüşünde olduğunu görüyoruz.

Bu görüşün yetersizliğinin nedenini açıklamak için, bu anlayıştaki araştırmacıların yaptıkları araştırmaların buldukları sonuçları kapsamadaki anlamsızlığı aşıp, bu

11) What is Sociology?, Universitet Studentkontor

Skrivemaskinstua, Oslo 1948, s. 20.

kimselerin üslûp ve programlarına bağlı olarak ortaya çıkan nedenler üzerinde durmamız gerekmektedir.

İlk olarak, teori ile araştırma arasındaki ve sosyal bilimcilerin daha büyük kavramsallaştırma ve ayrıntılı irdeleme alanlarındaki öncelik sorununda benimseyecekleri siyasa (hattı hareket tarzı, policy) arasındaki ilişkiye değinmemiz iyi olacaktır.

Sosyal bilimlerde çeşitli okullardan birçok kimse

teorisiz amprik araştırmanın körlüğünden, verilere dayanmayan teorilerin ise boşluğundan bol bol söz etmektedir.

Fakat, felsefi sözler etmektense, burada yapmaya

çalıştığımız gibi, işin pratiğini ve sonuçlarını incelememiz

daha yerinde olacaktır. Çok daha kestirmeden konuşacak

olursak, Lazarsfeld’in dediği gibi, “teori” ve

“amprik veri” sözlerinden kastedilen açıkça ortadadır:

“Teori” istatistiksel bulguları yorumlamakta yararlı değişkenleri ifade etmekte: “amprik veri” ise, hem söylenenlerden

hem de pratikten anlaşıldığı gibi, sayılabilen,

tekrarlanabilen, ölçülebilen, istatistiksel olarak belirlenebilen olgular ve ilişkilerle sınırlandırılmaktadır. Teoriyi

de, veriyi de böylesine sınırlı biçimde ele aldıktan sonra,

teori ile veri arasındaki karşılıklı etkileşim hakkında yapılan yorumların bolluğu bütün bütüne kaybolmakta; gerçekten de, teori ile veri arasındaki ilişkinin önemi hiç tanınmamış, kabul edilmemiş olmaktadır. Belirttiğim gibi, teori ve veri terimlerini böylesine dar bir çerçevede ele almanın felsefi yönden bir temele dayandırılması zorlaşmakta, sosyal bilim açısından ise terimlerin bu denli kısıtlanmasının haklı görülmesi bütünüyle olanaksızlaşmaktadır.

Bir genel anlayışı (conception) sınamak ve yeniden biçimlendirmek için elde, ayrıntılı sunumlara dayanan verilerin bir araya getirilmesiyle her zaman için genel ve kapsamlı bir kavramlaştırmaya ulaşılması beklenmemelidir.

Ayrıntılı bir sunum (exposition) için neyin seçilmesi gerekmektedir? Böyle bir seçmede ölçüt ne olacaktır?

“Bir araya getirme” ne anlama gelmektedir? Bu iş,

sözle anlatıldığı kadar kolay, mekanik bir iş değildir. Genel bir kavramlaştırma ile ayrıntılı bilgi yani, teori ve araştırma arasında karşılıklı eyleşimden (interplay) söz ettiğimiz

kadar, sorunlardan da söz etmemiz gerekmektedir.

Sosyal bilimlerin sorunları genellikle toplumda tarihsel

yapılarla ilişkili terimlerle ifade edilmektedir. Bu tür sorunların bir gerçekliğe sahip olduklarına inanıyorsak, sonuçları

ne olursa olsun, yapısal açıdan önem taşıyan sorunları

çözümlemekte ya da açıklığa kavuşturmakta yararlı

olabilecek bulguları sağlayabileceğine inanmamızı haklı

kılacak nedenler olmadıkça, dar kapsamlı alanlar üzerinde

ayrıntılı incelemeler yapmamızın anlamsız kalacağını

bilmemiz gerekecektir. Eldeki sorunlara dağınık dağınık

bireyler ve onların dar kapsamlı yaşam ortamları hakkında

istatistiksel ya da başka nitelikte bölük - pörçük

(scattered) bilgilere dayanan bir perspektiften baktığımızı

bile bile, bu tür sorunları şöyle düzara anlamış, anlatabilmiş

bile olamayız.

Araştırmadan varılacak düşüncelere gelince, en

geniş anlamıyla ayrıntılı bir araştırmadan bile çıkar sanabilecek düşünceler (ideas), araştırmaya başlamadan

önce, araştırmayı düşünürken kafanızda taşımakta olduklarınızdan fazla farklı şeyler olmamaktadır. Amprik

araştırmadan elinize birtakım bilgi (information) geçmekte;

bunlara dayanarak yapabileceğiniz şeyler ise, geniş

ölçüde, çalışmanız sırasında, sizin belirli amprik incelemelerinizi daha büyük düşünsel yapılar için denetim noktaları

olarak seçmiş olup olmamanıza bağlı bulunmaktadır.

Bilim - yapıcıları sosyal felsefelerden amprik bilimlere

yöneldikçe, bu bilim dalları için araştırma enstitüleri kurmuşlar; bu ise, ortaya birçok incelemelerin çıkmasına yol

açmıştır. Gerçekte ise, bu tür incelemelerde konu olarak

neyin ele alınacağını belirleyen hiçbir ilke ya da teori

bulunmamaktadır. "Mutluluk" böylesi incelemelerde araştırma

konusu olabildiği gibi, "satın alma davranışlarfda

konu olabilmektedir. Bu tür incelemelere bel bağlayanların

dayandıkları düşünce, yöntem uygun biçimde uygulanırsa

- Elmira'dan Zagrep'e, oradan da Şangay'a kadar

yapılacak olan bu nitelikteki incelemeler sayesinde - insan

ve toplum hakkında “dört başı mamur” ve “örgütlenmiş”

bir bilimin oluşturulmasının gerçekleşmiş olacağıdır.

Uygulamada bugün için varılan sonuç ise yapılan bu

nitelikteki her araştırmadan sonra, umulan bilimin gerçekleştirilmesi işini bir sonraki ve bir sonraki araştırmalara

ertelemek olmaktadır.

Bu tür araştırmaların “birbirine katılabilecek” üst

üste konulup daha anlamlı sonuçlara varılmasını sağlayabilecek nitelikte olmadığını ileri sürerken, soyutlanmış

deneyimciliğin fiilen yönelim gösterdiği toplum kuramına

dayanmaktayım. Hangi biçimi olursa olsun, deneyimcilik

bir metafizik yeğlemeyi - en doğru gözüken bir tercih

olarak yapılsa bile - gerektirmektedir. Burada biz de

belirli bir deneyimciliğin yeğlenişi ile karşılaşmaktayız.

Bence, bu tür araştırmaların, çoğu kez, psikolojizm^{02*}

diye bilinen anlayışa örnek teşkil ettiğini söylemek daha

doğru olacaktır. Çünkü, her şeyden önce şu ileri sürülebilir

ki, bu anlayıştaki araştırmacılar enformasyon sağlamakta

temel olarak bireylerden alınan örneklemelere

dayanmaktadır. Gene aynı araştırmalarda sorulan sorular

da, bireylerin psikolojik reaksiyonları çerçevesinde

cevaplandırılabilirler. Bu şekilde hazırlanmaktadır.

Bütün bunların sonucu olarak da, toplumun kurumsal

yapısı bu anlayışa dayanan araştırmalarla incelediğinde,
ancak, bireyler hakkındaki kişisel bilgilerle (data)
incelenmiş olmaktadır.

Toplumsal yapı sorunlarını ve bu sorunların bireysel
davranışları açıklama açısından bile taşıdıkları
önemi kavrayabilmek için çok daha geniş bir bakış açısına
dayanan gelişkin bir deneyimcilik gerekmektedir.

Örneğin apaçık ortada duran sosyal ve psikolojik pek
çok göstergelerden anlaşılmaktadır ki, bu tür incelemelerde
sosyal bilimcilerin kesinlikle hesaba katmaları
gereken çeşit çeşit davranışların ve edimlerin sadece
bir Amerikan toplumu - veya daha da ilginç, sık sık

12> “Psikolojizm” Sosyal olguları bireyin oluşumuna ilişkin olgular ve teoriler açısından açıklama
çabasındadır. Tarih

yönünden, bu Okul, sosyal yapı realitesinin metafizik bir

inkârından ibarettir. Diğer açılardan - tarihteki rolü açısından bakılırsa, bu anlayışın sosyal yapı
kavramını küçük

küçük, aralarında ilintiler bulunmayan yaşam ortamlarına

indirgeme hevesi taşıdığı görülmektedir. Daha genel olarak,

bizim şimdi burada yaptığımız gibi, günümüzdeki

sosyal araştırma politikaları açısından bakılacak olursa,

aynı anlayışın, sosyal yapı hakkındaki bilgilere ancak ve

ancak bir seri birey ve yaşam ortamları üzerinde yapılacak

araştırmalar ve bunların sonuçları aracılığı ile varılabileceği düşüncesine dayandığı görülmektedir.

"örneklem alanı" olarak seçile gelen belirli bir anda belirli bir Amerikan kasabası -çerçevesi içinde
incelenmesine

olanak bulunmamaktadır, incelenecek davranış ve edimlerin tüm çeşitliliklerine uygun olarak incelenebilmesi, sorunların bu gerekliliğe göre formüle edilebilmesi, ancak ve ancak, toplumsal yapı sorununa karşılaştırılmalı ve tarihsel bir açıdan bakmamızla mümkün olabilmektedir.

Ne var ki, kendilerine temel aldıkları bilgi bilimsel (*epistemological*) dogma nedeniyle, soyutlanmış deneyimciler sistemli bir biçimde tarihselcilik - karşıtı ve karşılaştırmacılık - karşıtı bir tutum içinde olup, küçük küçük konu - alanlarını ele almakla yetinmekte ve psikolojizm eğilimlerini sürdürmektedirler. Bu tür araştırmacılar ne sorunlarını tanımlamakta, ne de kendi mikroskobik bulgularını açıklamakta tarihsel toplumsal yapı düşüncesinden ya da kavrayışından yararlanmaktalar. Bunların yaptıkları küçük ortamlarla (çerçevelerle) ilgili araştırmaların bile fazla bir perspektif taşımalarını beklemek olanaksızdır. Tanımı gereği olduğu kadar, yapılan nice araştırmalardan da biliyoruz ki, küçük ortamlardaki birçok değişimlerin nedenleri o ortamlardaki bireylerin (mülakata tabi tutulan deneklerin) bilgileri dışında kalmakta, bu tür değişimlerin nedenlerini anlayabilmek için, incelenen soruna yapısal biçim değişimleri (transformation) açısından bakmak gerekmektedir. Böylesi genel bir bakış, doğaldır ki, psikolojizmin tam karşıt kutbunda yer almaktadır. Böylesi bir anlayışın yöntem yönünden neyi gerektireceği de açıktır: ayrıntılı

bir inceleme için ele alınacak bir sosyal ortamın seçimi

yapısal anlamlarının getireceği sorunlarla da uyum içinde

olmalıdır. Bu ortam içinde “tecrit” edilmesi ve gözlemlenmesi gereken “değişkenler”, yapıya ilişkin incelememiz

açısından önem taşıyacak niteliklere sahip

türden değişkenler olmalıdır. Elbette ki, ortam incelemeleri

ile yapı incelemeleri arasında çift -yönlü bir karşılıklı

-etkileşim (two-way interaction) olması gerekmektedir.

Sosyal bilimin gelişmesinde, her biri bir büyük topluluğu

oluşturan belirli sayıdaki tek tek bireyler üzerinde yapılacak incelemeler temel alınamaz. Çünkü ne

denli iyi

tanımlanırsa tanımlansın, bütünün küçük küçük parçacıkları

sadece mekanik ve dışsal bir bağlantı ile bir araya

getirilemez.

Oysa, soyutlanmış deneyimciliğin bugün çoğunlukla

izlediği yol, yarı - yetişmiş analizcilerin kullandığı

ve az çok hepsi standartlaşmış istatistiksel yöntemlerle

aranan “data’yı” elde edip bir araya getirmekten ibarettir.

Daha sonra bir ya da bir seri toplumbilimci bulunup

belli bir ücret karşılığı işler bunlara bırakılmaktadır. İşin bu noktasına ileride değineceğim.

Soyutlanmış deneyimciler arasında bazıları eserlerinde

“sorunla ilgili edebiyatı” özetleyen bir giriş yazma

eğilimi göstermektedirler. Bu, iyi karşılanması gereken

bir durumdur ve kısmen, kendilerine belirli bir yer

yapmış bulunan sosyal bilimlerden yönelen eleştirilere

karşı gösterilen bir tepki niteliğindedir. Fakat ne var ki, işin pratiğine bakılacak olursa, bu “giriş” kısımları "data” toplandıktan ve sonuçlar “kaleme alındıktan" sonra yazılmaktadır. Üstelik, işten başını alamayacak kadar sıkışık ve tempolu bir çalışma düzeni içindeki araştırmacılar büyük bir sabır ve emek isteyen söz konusu “giriş” kısımlarını gene çeşitli işler yüklenmiş bulunan yardımcılarına terk etmektedir. Yazılıp ortaya konan bu “anlaklar”;

daha sonra, deneyimsel araştırmayı teorik bir görünüme ve anlamlılığa kavuşturmak - ya da çoğu kez söylendiği gibi, araştırmadan daha iyi bir hikâye çıkarabilmek için kullanılmış olmaktadır. Fakat bu bile, hiç yoktan iyidir. Ama bu yapılan, çoğu kez, okuyucuyu yanılgıya sürüklemek; okuyucuyu elindeki araştırmayı sanki geniş ve kapsamlı bir takım kavramları ve varsayımları deneyimsel olarak sınamak için yapılmış bir araştırma sanmaya itmek için yapılmaktadır.

Oysa, bence bütün bu araştırmaların içinde böyle bir niyetle yapılmış olanlar pek azdır. Böylesi araştırmaları, sosyal bilim “edebiyatım” yeterli derecede izleyebilen, izlemek gerektiğine inanan; sosyal bilimlerdeki kavramların, teorilerin ve diğer ilişkin sorunların önemini fark edebilecek düzeye gelmiş olanlar yapabilmektedir.

Ancak bu nitelikteki kimselerin araştırmaları, sosyal bilimlerin temel sorunları ve kavramlarından uzaklaşmaksızın belirli bir anlam taşıyabilmekte: diğerlerinininki

ise, küçük sorunlar üzerinde durulan ve salt yöntem uğruna girilmiş içeriksiz çabalar olmaktan öteye gidememektedir.

Zaten gerçek sosyal bilimciler de çalışmalarında bu yolu izlemekte, fakat “amprik” terimini belli sayıda bireyler hakkında toplanmış istatistiksel enformasyon; “teori” terimini ise bir seri “yorumsal değişkenler” biçiminde ele almakta; böylece, kendilerini sınırlandırmamış olmaktadır.

Bu konuda girilen tartışmalarda ilginç hileciklere, aldatmacalara da başvurulmaktadır. Benim inceleyip değerlendirmeye çalıştığım bu tip araştırma ve çalışmalara mantıksal açıdan bakıldığında, elde edilen “data’nın” yorumlanmasında ve açıklanmasında kullanılan

“ilginç kavramların” önemli iki temel özellik taşıdığı görülmektedir: (1) Mülakatın yapısal ve tarihsel “etmenleri”

kendisi ile mülakat yapılan bireylerin etkilenebileceği bir düzeye indirgenmektedir. Ayrıca, araştırmanın formüle edilmesinde ve “data’nın” toplanmasında ne yapısal ne de psikolojik kavramlara önem verilmektedir.

Bu terimlere şu ya da bu yönde ve çok “kaba” bir şekilde değinilmekte ise de kendilerine belirgin ve “önde gelen” değişkenler gözüyle bakılmamaktadır.

Bunun temel nedeni açıkça görülmektedir, pratikte ana enformasyon kaynağı olan mülakatlar - toplumsal davranışçılığa dayanmayı gerektirmektedir. Bu tür

bir araştırmaya girişildiğinde, işin yönetsel ve akçal gerçekleri toplumsal davranışçılığı temel almayı kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü, diyelim ki araştırmamızda, çoğu araştırmalarda kullanılan yarı - yetenekli mülakatçıları değil de en yeteneklilerini kullansak bile, yirmi dakikalık bir mülakatla, hatta bütün bir gün sürece bir mülakatla fazla derin enformasyon elde edebilmemiz güçtür^{03*}. Aynı şekilde, bildiğimiz örneklem “survey” lerinden hangisini kullanırsak kullanalım, bu tür bir araştırmayla tarihsel bir anlayışla yapılan araştırmalardaki gibi yapı ile ilgili enformasyonun elde edilemeyeceği de açıktır. Ama bütün bunlardan sonra da, soyutlanmış deneyimcilerin yaptıkları araştırmalarda yapıya ilişkin kavramlarla derinlemesine psikolojinin kavramları

13) Ve gene şuna da değineyim ki, bu tür kılı-kırk yarıcı formaliteciliğin ve rakama boğulmuş araştırmacılığın boşluğunun bir nedeni de bu tür araştırmalarda, araştırmayı yapan kimsenin ayrı, fiilen gözlem ve mülakatları yapanların da ayrı ayrı kimseler olmasıdır. “Ampririk olgular” bürokratik usullerle yönetilen, çalıştırılan bir grup yarı-yetenekli kimseler marifetiyle saptanıp toplanmaktadır. Sosyal gözlemin çok üst düzeyde ve çok yoğun bir gözlem duyarlılığı taşıması gerektiği; sosyal bilimlerdeki bulguların sosyal gerçeklerin bulunduğu gündelik hayat düzeyine inebilen gelişkin kafaların eseri olduğu unutulmaktadır.

birbirine karıştırılmakta; bu iki ayrı yaklaşım birlikte kullanılmaktadır.

Belirli ve özel alanlarda yapılan gözlemler,

bunlardan apayrı tutulması gereken genel kavramlara
başvurularak açıklanmaktadır. Soyutlanmış deneyimciler
çalışmalarını kaleme alırken, sıra, işin derlenip
toparlanmasına geldiğinde, yapısal ya da psikolojik sorunları genel kavramlarla açıklamaktadırlar.
Bazı “araştırma imalathanelerinde" iyi satış yapacak
“parlak” araştırma dendi mi.ayrıntılı olguların ya da
ilişkilerin daha genel ve kapsamlı varsayımlarla “tanımlanabildiği”
araştırmalar anlaşılmaktadır. Kıymık kadar cüssesi
olmayan birtakım değişkenler, dağınık ve ilintisiz
ama anlamları kapsamlı sorunları açıklamakta kullanıldı
mı "şirin” bir sonuca ulaşılacağı kabul edilmektedir. Bu sözü, yukarıda belirttiğim bilimsel araştırma
imalathanelerinin anlattığım süreci tanımlamak için yeni yeni piyasaya
sürdükleri bir söz olduğu için, kullanıyorum.

Burada yapılan iş, önemli noktaları aydınlatmak
için istatistiği kullanmak, istatistiği aydınlatmak için de
önemli noktaları kullanmak olmaktadır. Bu önemli noktalar
ne sınanmış, ne de bunlara bir belirlilik kazandırılmıştır.
Kullanılacak olan figürler, figürler bu önemli noktalara
uyacak şekilde nasıl seçilip düzülmüşlerse, öylesine
düzülmüşlerdir. Genel noktalar ve açıklamalar,
başka figürlerin de, başka genel noktalar ve açıklamalar
için kullanılabilecek nitelikte oluşları gibi. Bu tür düzmece mantık kurgulamaları, işin en başında
kullanılan soyutlama
biçimi nedeniyle anlamlılığını yitirmiş araştırmalara
görünüşte bir yapısalılık (structural), tarihsel

ve psikolojik anlamlılık kazandırmak istemektedir. Belirtilen bu yollarla, ya da daha başka yollarla hem

yöntem ıırtkanlığı yapılmış, hem de sonuçların yüzeyselliğı, anlamsızlığı ört bas edilmiş olmaktadır.

Bu işlemlere, söz konusu araştırmalara “yerleştirilmiş”

bulunan “Genel Girişlerde, ya da “değerlendirme”

bölüm ya da kesimlerinde bol bol örnek gösterilebilir.

Benim buradaki amacım belirli birtakım araştırmaların

ayrıntlarına girmek değil; okuyucuyu okuyacağı bu

tür çalışmalara karşı daha dikkatli bir gözle eğilmeye

ağırmaktadır.

Önemli olan nokta şu oluyor: Sosyal bilimlerdeki

araştırmalar *idea*'laria yürütölmekte, olgularla disipline olunmaktadır. “Niçin halk kendi oy verme anlayışına uygun

biçimde oy veriyor” konulu ampririk *surveyier* için bu

söz ne denli geçerliyse, on dokuzuncu yüzyıl Rusyasındaki

aydınların durumu ve düşünce biçimi gibi bir konuda

yazan bazı tarihçilerin çalışmaları için de o denli geçerlidir.

Bunlardan ilkinin bilimsel törenlemeleri (ritual) çoğunlukla

daha gelişkin ve her zaman için çok daha gösterişlidir.

Son olarak, soyutlanmış deneyimciliğın ortaya koyabildiğı

sonuçların genellikle önemsiz şeyler oluşu

şöyle bir soru ile tanımlanabilir: Gerçek, fakat önemsiz

olanla; önemli, fakat gerçek olması ille de gerekmeyen

arasında bir gerilimin olması mı gerekiyor? Soruyu şöyle

sormak daha iyi olacak: Sosyal bilimlerde çalışan bir

kimse, hangi düzeyde bir (sorunun ya da olgunun - ç.)
gerçekliğini gerçekleştirme (verification) çabasına hazır
olmalıdır? Bu konuda isteklerimizde çok aşırı olup da,
vara vara, çok ayrıntılı bir sunuma (exposition) varmış
olabiliriz; ya da, çok isteksiz olup sadece büyük kavramlar
ve tasarımlarımızla baş başa kalmış da olabiliriz.

Yöntembilimsel kısıtlanmışlık tutkunu kimseler istatistiksel

Tapınımların kılı kırk yarıcı tapınağından

geçmedikçe modern toplum hakkında tek kelime bile

söylemekten kaçınmaktadır. Genellikle ileri sürülen, bu

kimselerin ortaya koydukları çalışmaların, önemsiz olsalar

da, bir gerçeklik taşımakta oluşlarıdır. Ben bu görüşe

katılmıyorum ve gitgide bu tür çalışmaların taşıdıkları

gerçekliğin ne gibi bir şey olabileceğini daha çok

merak ediyorum. Bu tür araştırmalarda “gerçeklik” denen

şeyle, ayrıntılarda kılı kırk yarıcılığın, ya da hatta

sözde - gelişkinliğin (pseudo - precision) ne denli birbirlerine karıştırılmış olabileceği de ayrı bir
sorun olarak

görünüyor bana. Bir yıl, ya da iki yıl süreyle, binlerce

saat süren, her biri dikkatli bir şekilde kodlanan, makinelerde delinip işlenen mülakatları yakından
inceleyerek

olursanız, olgu (fact) ya da veri denen şeyin, istendiğinde,

ne denli kötü etkilenebilir açık olduğunu görürsünüz.

Bunun yanı sıra, yapılanlar için “önemliliğine”

gelinece, aramızdaki en enerjik ve en akıllıların bazılarının

dogmatik bir biçimde bağlı oldukları bu yöntemin onların başka şeyleri incelemelerine izin vermemesi ve sadece ayrıntıları incelemekte ısrar etmeleri sayesinde, belirli derecede bir önemlilik de sağlanmış olmaktadır. Gitgide inanıyorum ki, bu tür çalışmaların çoğu, düpedüz bir ritüelin icra edilmesinden başka bir şey değildir - sözcülerinden birinin dediğinin aksine, "bilimin kesin istemine bağlılıksan çok, ticari ve vakıflardan akçasal yardım görmeyi sağlama almaya yönelik bir ritüel olmaktadır bu.

Duyarlılık ve gelişkinlik (percision) yöntem seçiminde tek kriter değildir; elbette ki, açıklık, çoğu kez

yapıldığı gibi, “amprik” ya da “gerçek" (true) anlamındakiyle karıştırılmamalıdır. Bizi ilgilendiren sorunlar üzerinde

durabilmemiz kadar, sorunları kendi gerçekliklerine

sadık bir biçimde inceleyebilmemiz de gerekmektedir.

Ama, en ilginç ve en güç sorunların geliştirilmiş tekniklerin henüz uygulanmadığı alanlarda yer almakta

oluşu gibi bir nedenle, bizi, inceleyebileceğimiz sorunları

ele almakta kısıtlayan bir yöntem olamaz; hiçbir yöntem

bu amaç için kullanılamaz.

Tarih içinde alacak oldukları yerlerden anlaşılacağı

üzere, hangi sorunların gerçek sorunlar olduklarını

görebiliyorsak, gerçek sorunu ve önemlilik sorunu da

kendi yanıtını kendisi getirecektir: Gerçekten önem taşıyan

sorunlara eğilmek ve bütün gücümüzle dikkatli ve sorunun gerçekliğine bağlı kalarak çalışmak. Sosyal bilimlerde önemli eserler eskiden beri olduğu gibi, bugün de, dikkatli bir biçimde geliştirilmiş ve kilit noktalarda daha ayrıntılı bilgilerle (information) belgelendirilmiş olan hipotezler olmuştur. Çoğu kimsenin önemli dediği sorunları ve konuları ele almakta ve incelemekte, hiç olmazsa bugün için, bir başka yol bulunmamaktadır. Araştırmalarımızda yönelmemiz gerektiği söylenen önemlilik, ya da daha yaygın bir deyişle, anlamlı (significant) sorunlar ne gibi şeylerdir? Ne için önemli, anlamlı? Burada, hemen belirteyim ki, araştırmalarımızın sadece siyasal, pratiksel ya da moral bir önemi olsun demek istemiyorum. Bu terimlerin anlamını nasıl düşünmüş olursak olalım, bu değil söylemek istediğim. Birinci durumda söylemiş olmamız gereken, bu tür araştırmaların düşüncemizde toplumsal yapı ve bu yapı içinde nelerin olmakta olduğu konusundaki tasarımlarla bağıntılı olabilmeleri gerektiğidir. “Özsel bir bağıntılılık” sözü ile belirtmek istediğim şey ise, araştırmalarımızın ve çalışmalarımızın bu nitelikteki tasarımlarımızla ilintili olabilmeleridir. “Mantıksal bir bağıntılılık” sözüyle de, çalışmalarımızda (araştırmamızda), gerek problem aşamasında, gerekse açıklama aşamasında

(explanatory phase) geniş çerçeveli sunum ile ayrıntılı

bilgiler arasında açık ve güçlü bir ortak doku olması

gerektiğini söylüyorum, “Önemli” sözünün siyasal anlamını

ise, daha sonra ele alacağım. Bu arada, soyutlanmış

deneyimcilik kadar kılı kırk yarıcı ve katı bir deneyimciliğin, günümüzün önemli toplumsal sorunlarını ve

insana ilişkin temel konuları araştırmada bunları konu

dışı tutmayı amaçladığı apaçık. Bu sorunları anlamak

isteyenlerin, bu sorunlar üzerine eğilmek isteyenlerin,

bu nedenle, inançları formüle etmek için, geliştirilmiş

diğer yollara başvurarak aydınlanmaya çalışmaları gerekmektedir.

Deneyimciliğin belirli - felsefeden ayrılmış olan -

yöntemleri birçok sorun üzerine yapılacak inceleme ve

araştırmalara uygundur ve elverişlidir. Ve bu yöntemlerin

söz konusu amaçla kullanılmasına niçin ve nasıl

karşı çıkıldığını anlayamıyorum. Uygun bir soyutlama

yaptıktan sonra, elbette ki, herhangi bir konuda sorunu

kendi gerçekliğine uygun ve eksiksiz inceleyebiliriz.

Ölçülmeye, kendi içsel nedenlerinden dolayı elverişli

olmayan hiçbir şey yoktur.

Kişinin üzerinde çalıştığı sorunlar istatistiksel işlemlerle

ifade edilmeye yatkınsa, daima bu yola gidilmeli

ve bunlardan yararlanılmalıdır. Örneğin, bir seçkinler

teorisi geliştirmeye çalışıyorsak, bir generaller grubunun

toplumsal kökenlerini bilmemiz gerekecek ve

doğa' olarak, çeşitli toplumsal tabakalardan gelenlerin oranlarını bulmaya çalışacağız. Eğer 1900'lerden bu yana beyaz - yakalıların gerçek gelirlerinin artmış mı, yoksa azalmış mı olduğunu inceliyorsak, belirli bazı fiyat endekslerine göre denetlenebilen bir gelir / zaman - serisi yapıp bunu uygulamamız gerekecektir. Fakat, bu işlemlerin, bu konularda başvurulabilecek tek ve biricik yol ve yöntem olduğunu söyleyecek bir genellemeye gidilmemeli; kimseden böyle bir görüşü kabul etmesi beklenmemelidir. Kuşkusuz, hiç kimse eldeki bütün yol ve yöntemin bu modelden ibaret olduğunu kabule mecbur değildir. Deneyimcilik konusunda tek anlayış bu kişilerinki değildir.

Yapısal bütünün kendisine ilişkin sorunları çözümleyebilmek için fazla ayrıntılara inmeyen bir anlayışla çalışırken, seçtiğimiz bazı belirli ve yeterince dar (minute) görünümüler üzerinde derin ve ayrıntılara inecek kadar durabiliriz. Bu tür bir tutum, bilgibilimsel (epistemological) bir dogmanın sonucu olmayıp, incelediğimiz sorunların gereklerine uygun olarak yapılmış bir tercih sonucu olacaktır.

Dar çerçeveli sorunlar üzerinde ayrıntılı incelemeler yapılmasına itiraz etmek, sanmam ki, bir hak olarak ileri sürülebilsin. Bu tür çalışmalarda soruna dar bir

çerçeve içinde bakmak belirlilik ve duyarlık (precision) taşıyan bir çalışma yapabilmenin gereği olabileceği gibi, hiç kimsenin itiraz hakkına sahip olamayacağı entelektüel bir işbölümünün, bir uzmanlaşmanın gereği de olabilir. Fakat, bugün yapılan bu tür çalışmalar sosyal bilimlerin amacı olan bir işbölümü anlayışının ürünleri değildir. Bütünün öteki bölümüne ilişkin araştırmaların yokluğunun fark edilmeyişi bunu gösteriyor.

Soyutlanmış deneyimcilerin hemen hepsi, belirtilmelidir ki, aynı ve benzer sloganları kullanma eğilimindedir.

Ev dışı çalışmaya (bu eski şaka, aslında, hiç de şaka değildir) önem verenler bu anlayışlarının kavramsal gerekliliklerini bugün pek iyi bilecek durumda olup; farklılıklar üzerinde çalışanlar (çoğu sadece bunu yapmaktadır) “deneyimsel gerçekleştirme (verification) modelini” bilmektedir. Genellikle herkes kabul etmektedir ki, her anlama girişimi ampirik içerik ile teorik özümseme arasında bir çeşit alternasyonu gerektirmekte; olgusal incelemelerde kavram ve *idea*'ların rehberlik etmesi, ayrıntılı inceleme ve soruşturmaların da *idea*'ların yeniden ve yeniden biçimlendirilmesine katkıda bulunması gerekmektedir.

Yöntembilimsel çekingenlik ve kısıtlanmada karşılaşılan, kişilerin deneyimci içeriklerde değil de, özünde bilgilimsel olan sorunlarda eleştirilere kapalı kimseler durumuna gelmeleri olmaktadır. Bu kimselerin çoğu,

özellikle genç olanları, bilgibilim konusunda pek bilgi sahibi olmadıkları için, kendilerine egemen olan bir deste kutsanmış ilkenin (canon) *dogmatic* “mümini” olup çıkıyorlar.

Kavram fetişizmi alanında karşılaşılan ise, bu kimselerin, genellikle “nahve” benzer nitelikte (syntactical) çok yüksek düzeyde genellemeler yapma tutkusuna kapılmaları ve ayaklarının yeryüzünden kesilmiş oluşudur. Sosyal bilimin işleyiş sürecinde birer duraksama olması gereken bu iki okulun ve eğilimin ciddi şeylermiş gibi ortada boy göstermesi şaşırtıcı. Aslında, ikisi de verimsizliğe sürüklenmekte.

127

Entelektüel yönden bu okullar klasik sosyal bilimin sona erdirilmesini (hallini: abdication) temsil etmektedirler.

Klasik sosyal bilimi ortadan kaldırma işleminde kullandıkları araçları ise, “yöntem” ya da diğer yandaki

“teori” üzerine kılı kırk yarıcı tek yanlı çalışmalarıdır; her ikisinin de bu tutumlarının en büyük nedeni, önemli temel

sorunlarla gerçekten ilgilenmekten kaçınmalarıdır.

Doktrinlere ve yöntemlere ilişkin yandaş görüşlerin yükselme

ve gerilemeleri düpedüz, sadece bu ikisi arasında

bir entelektüel yarışmadan ibaret kalmış olsaydı (ki

bu onlar için en büyük kazanç, dışarıdakiler için de en

verimsiz, en yetersiz yol olacaktı) “Grand Theori” ve

soyutlanmış deneyimcilik böylesine üstünlük kazanamazdı.

Bu durumda, “Grand Theory” felsefeciler

arasında rastlanan önemsiz - belki bazı genç akademisyenlerin kapılabileceği - bir eğilim olarak; soyutlanmış

deneyimcilik de bilim felsefecileri arasında görülen

teorilerden biri olacak, toplumsal araştırma ve incelemelerde kullanılan yöntemler arasında da yararlı bir

aksesuar olarak kalacaktı.

Bu ikisinden başka anlayışlar olmasaydı, yücelerdeki

yerlerinde yan yana sadece bu ikisi olsaydı, içinde

bulduğumuz konumumuz gerçekten pek acıklı olurdu.

Her ikisinin de getirecek olduğu, insan ve toplum

hakkında pek bir şeyler öğrenemeyeceğimizi kanıtlamak

olacaktı. Birincisi biçimsel ve bulanık çağdaşlaşma

düşmanlığı nedeniyle; İkincisi ise biçimsel ve bomboş

akılsızlığı nedeniyle bu noktaya varacaktı.

128

PRATİKCİLİK TİPLERİ

Sosyal bilimlerde anlaşmazlıklar “bilimsel” olduğu

kadar moral, entelektüel olduğu kadar da siyasal nitelikler taşımaktadır. Anlaşmazlıkların, bulanıklığın nedenlerinden

biri de, bu olguyu görmek istememek,

görmezlikten gelmektir. Çeşitli sosyal bilim ekollerinin

sorun ve yöntemlerini yargılayıp değerlendirebilmek

için, hangi problem olursa olsun, herhangi bir problemi

onun kimin problemi olduğunu bilmediğimiz sürece yeterince

ifade edip ortaya koyabilmemizin olanaksızlığı
nedeniyle, önce, birçok entelektüel soruna ve siyasal
değerlere ilişkin konularda düşüncelerimize yeni baştan
bir çeki - düzen vermemiz gerekmektedir. Bir kimse için
problem niteliği taşıyan bir konu, bir başkası için sorun
olmayabilir; iş, her birinin söz ko n u su sorunla ne gibi
ilgisi ve çıkar bağılılığı bulunduğuna v e bu çıkarının da
ne denli bilincinde olduğuna bağlıdır. Üstelik, işin bir de
talihsiz sayılabilecek *ethic* yanı va rd ır: insanlar, kendi gerçek çıkarları açısından ilgilenmeleri
gerekenlerle
ilgilenmiyor her zaman. Sosyal bilimcilerin öyle olduklarına
inanmalarına rağmen, insanların hepsi de pek öyle
rasyonel değildir. Bütün bunların a n lam ı, insan ve toplum
üzerinde bilimsel çalışmalar y a p a n kimselerin bir
takım moral (ahlaki) ve siyasal k a rarla ra varmış kimseler
olarak çalışmakta oluşlarıdır.

1

Sosyal bilim alanında çalışanlar, yanı başlarında
heP değerlendirme sorunları olmak ü ze re , onlarla birlikte
Çatışmışlardır. Bu bilimlerin gelenekleri, çoğu henüz hedefi
tutturmak için atışa devam eden, kimisi akla dayanır
görünen dogmatik çözümlerin ardılanmış biçimleriyle
doludur. Çoğu kez sorun dolaysız bir biçimde ele alınıp
incelenmemekte, belirli bir ücretle istihdam olunmak için
hazır bekleyen araştırma teknisyenlerinin uygulamalı

toplumbilimlerinde olduğu gibi, birtakım serpiştirilmiş cevaplar farz edilmekle - ya da uyarlanmakla - yeğnilmektedir.

Böyle bir uygulamacı (practitioner), tekniklerinin “farazi”

tarafsızlığından söz ederek kendini bu problemden

uzak tutamaz. Gerçekte onun yaptığı, söz konusu problemin

çözümlemesini diğertipten kimselere bırakmak

olmaktadır. Fakat kuşkusuz, entelektüel “meslek erbabının”

önündeki işini yaparken varsayımlarının ve gerekirliklerinin

bilincinde olması; içinde çalıştığı toplum için ve bu

toplumdaki rolü için taşıdığı *moral* ve siyasal anlamı anlamış

olması gerekmektedir.

Günümüzde, olguları ifade edişine ya da kavram

ve düşüncelerini tanımlayışına bakarak kişinin değer

yargılarının çıkarsanamayacağı genellikle kabul edilmektedir.

Fakat bu, söz konusu bildirimlerin ve tanımlamaların

yargılarla bağlantılı olmadığı anlamına gelmez. Birçok

toplumsal sorunun, olgulara ilişkin yanılgıların ve açıklıktan uzak kavrayışların olduğu kadar, değerlendirmedeki

yan tutmanın bir sonucu olduğu da kolaylıkla görülebilecek

bir şeydir. Sorunların gerçekten bir değerler çatışmasıyla

ilgili olup olmadığını görebilmek, ancak, bunların

mantık yönünden karışıklıktan kurtarılmasına bağlı bulunmaktadır.

Böyle bir çatışmanın olup olmadığına karar vermek,

eğer böyle bir çatışma varsa, olgu ile değerleri

birbirinden ayıklayıp ayırmak, doğaldır ki, çoğu kez

sosyal bilimcinin yüklendiği başlıca görevlerden biridir.

Böyle bir anlaşırılığa kavuşturma, bazen, sorunu çözümlenebilir kılacak biçimde yeni baştan ifade etmek

olmakta; aynı ilgilenme açısından bir değerler tutarsızlığı

içinde bulunduğu gösterilmektedir: Yeni yeni oluşan

bir değer gerçeğleşmesi, bir eskisi feda edilmedikçe

sağlanamamakta, bu nedenle de, bir edimde bulunabilmek

için, en değerli olan neyse, ilgi o yönde biçimlenmektedir.

Fakat mantık irdellemeleri ve olgulara dayanan incelemelerle

çözümlemeyecek derecede gerçekten

çelişkin çıkarlarca güçlü ve tutarlı bir biçimde benimsenmekte olan değerler söz konusu olduğunda, insanların

işlerinde ve edimlerinde aktın oynayacağı bir rol

kalmamaktadır. Değerlerin anlam ve sonuçlarını aydınlatıp

açıklığa kavuşturabiliriz, birbirleri ile tutarlı kılabiliriz ve fiilin önceliklerinin ne olduğunu ortaya koyabilir,

etraflarını olgular ve gerçeklerle kuşatabiliriz - fakat

sonunda sadece bir sav ya da karşı - savda bulunmuş

olma düzeyine inmiş oluruz. Eğer işin sonuna varabilirsek,

vardığımız bu son noktada moral sorunlar, iktidar

sorunları olur; en sonunda, eğer bu en son noktaya

varabilirsek, güç ve iktidarın sonul biçimi de zor gücüne

(coersion) varmış olur.

Hume'ün güzel deyişiyle, inandığımız şeylere bakarak

nasıl hareket edeceğimizi çıkarsayabilmemizin olanağı

yoktur. Aynı şekilde, bizim ne şekilde hareket etmemiz

gerekirdi diye düşünüp de, bir başkasının ne şekilde hareket etmiş olabileceğini çıkarsamamız da olanaksızdır.

Sonunda, eğer bu sona varıncaya kadar gidilebilmiş olursa, bizimle görüş birliğinde olmayanların kafalarını

kırmamız gerekecektir. Dileyelim, böylesi sonlara pek

©nder varılsın. Bu arada, şimdilik, olabildiğimiz kadar

“makul” olmamız; her konu üzerinde durup tartışabilmemiz gerekmektedir.

Değerler, incelediğimiz sorunların seçiminde işin

içindedirler; değerler, bu sorunları formüle etmekte kullandığımız kilit kavramlarda işin içindedirler; ve değerler,

bu sorunları çözümlememizde de işin içindedirler.

Kavramlar konusunda amacın, olanak ölçüsünde, “değerce yansız” kavramlar kullanmak ve geri kalan değerlerle

ilgili etkilenmeleri açıkça görülür durumda tutmak

gerekmektedir. Sorunlar konusunda amaç, sorunların

seçimine ilişkin koşullarda değerler yönünden açık seçik

kalabilmek; sorunların çözümü kişiyi nereye yöneltirse

yöneltsin, moral ve siyasal sonuçları ne olursa

olsun, kendimizi yan tutma eğilimlerinden uzak tutmak

olmalıdır.

Bazı tip eleştiriciler, ne var ki, sosyal bilimlerdeki

çalışmaları sonuçlarının aydınlık ve ferahlatıcı olup olmadığına, olumsuz ya da yapıcı görünüp görünmediklerine

göre değerlendirmektedirler. Bu aydınlık ve ferahlık

düşkünü *moralist* ler araştırmaların sonunda lirik bir final olmasını istemekte; bu son'la tazelenmiş ve neşeli bir

başlangıca temel alınabilecek umut verici bir iyimserlik

kıvılcımını görmekten mutluluk duymaktadırlar. Fakat

anlamaya çalıştığımız dünya siyasal yönden umutlu

olmamızı, moral yönden ise, gördüğümüzle yetinmemizi

her zaman mümkün kılmamakta; bu nedenle de, sosyal

bilimcilerin “küçük mutlu budalalar” rolünü oynaması

olanaksızlaşmaktadır. Kişisel olarak her zaman için

iyimser biriyimdir, ama itiraf edeyim ki, herhangi bir şeyin

iyi mi, kötü mü olduğunu beni mutlu edip etmeyeceğine

göre kararlaştırmam. Bir kere, insan gördüğünü

yeterince ifade edebilmek için onu kendi gerçekliği içinde

ve doğru görmek istiyor - görülen üzücü ise çok kötü;

fakat umutlandırıcı ise, çok iyi. Bu arada, “yapıcı

program" ve “umutlandırıcı bir kayıt" diye çırpınanların yaptığı, olgular ve gerçekler apaçık bir şekilde mutluluk

verici nitelikte olmadıkları zaman bile olgularla, gerçeklerle yüz yüze gelmekten kararlı bir biçimde kaçınmak

olmaktadır. Bu ise, sosyal bilimlerdeki çalışmalar için

gerekli olan gerçekçiliğe, yargı ve değerlendirmelerde

yansız kalmaya aykırı düşmektedir.

Entelektüel gücünü küçük çerçeveli ortamlar

(milieu) içindeki ayrıntılar üzerinde yoğunlaştıran sosyal

bilimciler de zamanın iktidar çevrelerinden ve siyasal

çatışmalarından uzak kalamamaktadırlar. Bu tür sosyal

bilimciler, hiç değilse dolaylı olarak ve fiilen toplumun kurulu düzeniyle çerçevelenmiş bulunuyor. Sosyal entelektüel görevlerini tam olarak benimsemiş birisi toplum yapısını aynen benimsemek zorunda değildir. Gerçekten, ona düşen görev, toplum yapısını görülür ve anlaşılır kılmak, bir bütün olarak incelemektir. En büyük yargıda da, bu işi gereğince yerine getirmekle bulunmuş olmaktadır. Ve Amerikan toplumu hakkında öylesine yanıltmalar yapılmıştır ki, Amerikan toplumunu yan tutmadan inceleyip anlatmak bile çoğu kez “vahşi bir naturalizm” olarak adlandırılmaktadır. Doğaldır ki, sosyal bilimcilerin inandıkları, benimsedikleri, ya da (yazdıkları ile. ç.) gerekli kıldıkları değerleri saklamak zor değildir. Hepimizin yakından bildiği gibi, bu amaçla kullanılan bir araç elimizde hazır beklemektedir: Sosyal bilimlerin, özellikle, toplumbilimin özel değişler ve terimlerinin (jargon) çoğu. Tarafsız kalma, sorumlu olmama konusundaki ısrar sonucundaki" usulüne uygun ifade etme yani maniyerizm". İstesin ya da istemesin, bilerek ya da bilmeyerek yapmış olsun, ömrünü toplumu incelemeye harcayan ve çalışmalarının sonuçlarını yayınlayan herkes her zaman için ahlâki ve çoğu zaman için de siyasal bir edimde bulunmuş olmaktadır. Sorun kişinin çalışmalarını bu koşulları bilerek mi sürdürdüğü, bilmezlikten gelerek ve bu durumu başkalarından da gizleyerek mi çalıştığı;

ahlaki yönden sorumluluktan kaçınıp kaınmadığıdır.

Birçok, hatta açıkça söylemem gerekirse, çoğu Amerikan sosyal bilimcisi i rahatlığı içinde, ya da bundan yoksun olarak, liberaldirler. Bunlar, bugün yaygın olan bir ykmllk altına girmeme endiğesiyle yağamaktadırlar.

Bu bayların “değer yargısında bulunuyor” diyerek onu bunu suçlamalarının nedeni, “bilimsel objektiflik” dğknlklerinden çok, içinde bulundukları bu durumlarının sonucudur.

Bu arada hemen belirteyim ki, ğretim konusundaki dğncelerim yazı yazma konusundakilerden bütünüyle farklıdır. Kiği bir kitap yazdığında yazılan kitap kamunun malı olmaktadır, yazarın, eğer varsa, duyuyorsa, okuyucusuna karėı tek sorumluluğu kitabını gücü yettiğince iyi bir kitap yapmaktan ibarettir ve tek yargı ölçüsü budur. Öğretmenlik yapanın sorumluluğu daha da ağırdır. Bir noktaya kadar, denebilir ki, ğrenci tutsak kılınmığ bir dinleyicidir, bir noktaya kadar, öğretmenin anlatacaklarına bağımlıdır; ğretmen öğrenciler için bir model olma durumundadır. Onun görevi, kendini yetiğtirmiğ düzenli bir “kafanın” nasıl dğndğn ve değerlendirdiğini elinden geldiğince canlı bir biçimde göstermektir.

Öğretmenlik sanatı, çok büyük oranda, yüksek sesle, ama anlağılır, akla uygun biçimde dğnme sanatıdır.

Kitapta kişi kendi düşüncelerinin vardığı sonuçlara okuyucularını inandırmaya ve ikna etmeye çalışır, derslikte ise öğretmen olarak, insanın nasıl düşünmesi gerektiğini, doğru ve güzel düşünebilmenin insana ne denli yüce bir mutluluk vereceğini gösterebilmekle görevlidir. Bu nedenle, bence, öğretmenin varsayımlarını, soruna ilişkin olguları, yöntemleri ve yargıları açıkça ortaya koyup bunları görülür kılması gerekir. Öğretmen olarak hiçbir şeyi desteklememesi gerekir, kendi tercihini ortaya koymadan önce, sorunla ilgili tüm *moral* seçenekleri bütün açıklığı ile ortaya koyması; kendi tercihini belirttiği her seferinde bunu da yapmaktan kaçınmaması gerekir. Bu anlayışla, bu üslupla yazmak ise, çok sıkıcı ve kuru olmaktadır. Ders vermekte gerçekten başarılı olan kimselerin yayınlarının pek başarılı olmayışının bir nedeni de budur.

"Positivistlerimizin, insana ilişkin bilimleri insancılıktan uzaklaştırma girişimlerine rağmen, bilimin moral bir yanı her zaman olmuştur" diyen Kenneth Boulding kadar iyimser olmamız güç. Ama, "Günümüzde uygarlık için en büyük tehlike, doğal bilimlerle yetiştirilmiş kafaların ekonomi ile teknik bilimler arasındaki farklılığı algılayabilecek yetenekten yoksun oluşlarıdır" diyen Lisnel Robbins'in bu görüşüne katılmamak daha da güç görünmektedir*1 J.

2

Bütün bunlarda ilk bakışta şaşacak bir şey yok;

bunlar, eleştirilmediği, uyarılmadığı zaman bile herkesin

doğrulayacağı şeylerdir. Günümüzde ise, sosyal bilim

araştırmaları generallerin, sosyal çalışmacıların, büyük

11 Bu iki alıntıyı, Jacques Barzun ve Henry Graff. *The M o d e r n R e s e a c h e r*, New York, Harcourt, Brace, 1957, s.

217 den yapıyorum.

şirketlerdeki yöneticilerin ve hapishane yöneticilerinin

hizmetine koşulmuş bulunmaktadır. Bu tür *bürokratik*

kullanım gitgide artmakta, kuşkusuz artmaya devam

edeceğe benzemektedir. Çalışmalar, incelemeler sosyal

bilimciler ve diğer kimseler tarafından *ideolojik* biçimde de kullanılmaktadırlar. Gerçekten, sosyal bilimlerin

ideolojik yanı, bunun bir toplumsal olgu oluşu nedeniyle

kendiliğinden ortaya çıkmakta (oluşmakta) dır. Her

toplum kendi doğası hakkında bazı imajlara sahiptir.

Özellikle, toplumun iktidar dizgesini ve iktidar sahiplerinin yararlandıkları yol ve araçları haklılaştırmaya yarayan

imajlar ve sloganlardır bunlar. Sosyal bilimcilerin

ürettikleri imajlar ve *idea*'lar toplumda varolan bu imajlarla tutarlı şeyler olabileceği gibi, tersi de olabilir. Ama

her iki durumda da, toplumun var olan imajları açısından

zorunlu bazı sonuçlara yol açmaktan geri kalmaz.

Yol açacağı bu sonuçlar ve etkiler fark edildiğinde bunlar

üzerinde durulmaya, tartışılmaya; şu amaçlar için

kullanılmaya başlamaktadır;

İktidarın toplumdaki düzenleniş şeklini ve iktidar

sahibi olanların kalıcılığını haklı ve yasal göstermek için

kullanıldıklarında imajlar ve *idea*'lar iktidarın otorite niteliği kazanmasına yaramaktadırlar.

Toplumda varolan iktidar düzenlenimlerini ve topluma

hükmedenleri eleştirmede kullanıldıklarında ise,

onları otorite (yasallaşmış iktidar - ç.) olma niteliklerinden soyutlamaktadırlar.

Toplumdaki iktidar ve otoriteye ilişkin sorunları

dikkatlerden uzak tutmak için kullandıklarında, toplumun

yapısal gerçekliklerini gözlerden saklamaya yaramaktadırlar.

Bu tür kullanımların sosyal bilimcilerin bilgisi içinde

yapılmış olması gerekmez. Böyle olabileceği gibi,

sosyal bilimcilerin eserlerinin siyasal bakımından yaratacağı etkilerden çoğu kez habersiz oluşlarına rağmen

de bu durumla karşılaşılabilir. İçinde yaşadığımız

ideoloji çağında, bunlardan biriyle olmazsa diğeriyle

karşı karşıya kalmak sosyal bilimcinin kaçınamayacağı

bir durumdur.

Çok büyük iktidarlara sahip yeni yeni kurumların

oluştugu, fakat bu iktidarlarını (toplumun gözünde - ç.)

yasallaştıramadığı; eski iktidar kurumlarının ise, eskiden

beri kullandıkları iktidarlarına bağlı yaptırımları bugün

de işlerlik içinde tutmaları nedeniyle de olsa, her

gün biraz daha artarak, artık apaçık ideolojik haklılaştırmalar, yasallaştırmalar istenmektedir sosyal bilimcilerden.

Örneğin, çağımızdaki dev şirketlerin ellerinde

bulundurdıkları iktidarı, Birleşik Devletlerdeki yasal

otoritenin temel dayanağı olan on sekizinci yüzyıldan

kalma liberal doktrinlerle otomatik olarak yasallaştırmaları

olanaksızdır. Her çıkar ve iktidar, her tutku ve yandaşlık,

her nefret ve umut, diğerlerinin sloganları, sembolleri,

doktrinleri ve çağrıları ile mücadele edebilmek

için ideolojik araçlarla kendini donatmak istemektedir.

Kamusal bildirişim yaygınlaşıp genişledikçe, hızlandıkça

bu araçların aşınmaları tekrarlanmalar nedeniyle

tezleşmekte; yani yeni slogan, inanç ve ideolojilere gereksinme duyulmaktadır. Kitle iletişiminin ve yoğunlaşan

halkla ilişkilerin bugünkü durumunda sosyal bilimlerdeki

çalışmaların bunların birer ideolojik “cephane”

olmasını isteyenlerin karşısında dokunulmazlıklarını

koruyabilmeleri gerçekten tuhaf olacaktır. Sosyal bilim

137

araştırmacılarının bu tür istekleri karşılamaktan uzak

kalabilmeleri gerçekten zor sayılmaktadır.

Sosyal bilimcinin, bu durumun bilincinde olsa da

olmasa da sırf bir sosyal bilimci olarak çalışmakta olmasıyla bile, bir dereceye kadar, bürokratik ya da ideolojik

bir rol oynamakta olduğu açıktır. Bürokratik rol ile

ideolojik rol kolaylıkla bir diğerine dönüşebilmektedir.

En biçimsel araştırma tekniklerinin bile bürokratik amaçlar

için kullanılması, kolayca, bu araştırmalara dayanarak

alınacak olan kararların haklılaştırılmalarına yaramaktadır.

Sonuçta, sosyal bilimlerin bulgularının ideolojik amaçla kullanılmaları kolayca bürokratik işlemlerin bir bölümü oluvermiştir: Günümüzde iktidara “yasallık” görünümü kazandırmak ve belirli siyasaları güzel göstermek, örneğin personel yönetiminin ve “kamusal ilişkilerin” önemli bir içeriği, bölümü olmuştur.

Tarihsel bakımdan, sosyal bilimler bürokratik yönde değil de, daha çok, ideolojik yönde kullanılmıştır. Denge tersine dönüyor gibi görünüyorsa da, bunun bugün de böyle olduğu söylenebilir. İdeolojik kullanımlar, kısmen, modern sosyal bilimlerdeki çalışmaların çok büyük bir bölümünün Marx'ın eserlerine karşı aılmış birer tartışma oluşlarının, ya da sosyalist hareketlerle komünist partilerin ortaya koydukları savlara karşı bir tepki oluşlarının sonucudur.

Klasik iktisat bir iktidar sistemi olarak kapitalizmin ana ideolojisi olmuştur. Bu alanda, Sovyet yayıncılarının ve tanıtıcılarının günümüzde Marx'ın eserlerini kullanırken yaptıkları gibi, klasik iktisat da “verimli bir biçimde yanlış anlaşılmış” bulunmaktadır. Klasik iktisatçıların Doğal Hukuk ve faydacı ahlak felsefesinin metafiziğinden yararlandığı, tarihçi ve kurumsalcı iktisat okullarının geliştirdiği klasik ve neo - klasik doktrinlerin eleştirileri ise, ancak, tutucu, liberal ya da radikal “sosyal felsefeler” açısından anlaşılabilir. Özellikle 1930’lardan bu yana

hükümetlere ve şirketlere danışmanlık yapan iktisatçılar, izlenen politikaları etkileyecek ve ayrıntılı ekonomik dökümlerin rutinlerini kuracak nitelikte yönetsel teknikler oluşturmuşlardır. Bütün bunlar, her zaman açıkça olmasa da, bürokratik olduğu kadar ideolojik kullanımlar da sayılabilecek şeylerdir.

İktisatta bugün karşı karşıya bulunulan kargaşa ve bulanıklık, yöntemlerle ve görüşlerle olduğu kadar, izlenen siyasayla da ilgilidir. Birbirlerinden hiç geri kalmayan en parlak iktisatçılar bile tamamen çelişkili görüşler ileri sürmektedirler.

Örneğin, Gardiner C. Means meslektaşlarını, “on sekizinci yüzyılın” atomistik işletmeler imajını yansıttıklarını ileri sürerek eleştirmekte ve fiyatları belirleyecek ve denetleyecek dev şirketlerin bulunacağı bir ekonomi modelini savunmaktadır. Diğer yandan, Wassily Leontief ise meslektaşlarının salt (pure) kuramcılar ve veri toplayıcılar olarak ikiye ayrılmalarını eleştirmekte, herkesi karmaşık girdi - çıktı (input - output) şemalarına yönelmeye çağırmaktadır.

Fakat Colin Clark bu tür şemaları “anlamsız derecede ayrıntıcı ve boşuna zaman harcatan analizler” saymakta, iktisatçıları insanlığın maddi esenliğini geliştirmenin çareleri üzerinde düşünmeye çağırmakta, vergilerin azaltılmasını istemektedir. Diğer yandan John K. Galbraith iktisatçıların maddi zenginliği arttırma sorunuyla ilgilenmelerine son vermelerini istemekte; Amerika’nın daha bugünden hile gereğinden fazla zenginleşmiş bulunduğunu, üretimi

daha da arttırmanın budalaca bir iş olacağını ileri sürmekte, meslektaşlarına kamu hizmetlerinin arttırılmasını, vergilerin de (gerçek ve satıştan alınan vergilerin) arttırılmasını iste, meleri için çağrıda bulunmaktadır*2*.

Bütünyle istatistiksel bir uzmanlaşma olan n(j).

fusbilim bile, ilk kez Thomas Malthus'ın başlattığı siyasa

çatışmalarından ve olgulara ilişkin tartışmalardan uzak

kalamamıştır. Bu tartışma ve çatışmalardaki konuların

pek çoğu eskiden sömürge olan ülkelerde yeniden ortaya

çıktığını; kültür antropolojisinin sömürgeciliğe ait

olgular ve *ethos* ile iç içe girmiş bulunduğunu görmekteyiz.

Liberal ya da radikal bakış açılarından bu ülkelerin

ekonomik ve siyasal sorunları genellikle, hızlı ekonomik

ilerleme; özellikle, sanayileşme gereksinimine

bağlanarak tanımlanmaktadır. Eski günlerdeki sömürgeci

devletler gibi, bu sorunlara ilişkin tartışmalara katılmakta; bugün az gelişmiş ülkelerdeki değişime kaçınılmaz

bir biçimde eşlik eden gerilimlere ve diriliş çabalarına

olanak bırakmamaya özen göstermektedirler.

Kültürel antropolojinin içeriğini ve tarihçesini, sömürgeciliğe ilişkin gerçeklerle kültürel antropoloji arasında bir

bağıntı olmadığı söylenemezse de, sömürgecilik olgusundan

ibaret “saymak” da elbette doğru değildir. Kültürel

antropoloji, istenirse, özellikle bizimki kadar karmaşık

yapıda olmayan toplumlarda yaşayan halkaların

içtenliğini ve dürüstlüğünü, insan karakterinin toplumsal

yönden göreceliğini vurgulamakta oluşu ve batılılar arasındaki dar kafalılığa karşı sürdürdüğü uğraş nedeniyle,

liberal ve hatta radikal amaçlara da hizmet edebilir.

Bazı tarihçiler, ancak ve ancak, bugünün ideolojik amaçları için yapılmış denebilecek şekilde, geçmiş

2) İktisatçılara ilişkin olarak *B u sin e s s Week*, 2 August 1 9 5 8 , p.48 deki yazıyla karşılaştırın.

İgniden yazmak eğilimindedirler. Bunun güncel bir örjjeği,

İç Savaş sonrasında şirketler topluluğu biçiminde,

da diğer biçimleri içindeki iş hayatının “yeniden değerlendirilmesi”

olmaktadır. Son birkaç on yılın Amerikan

tarihinin büyükçe bir bölümünü dikkatli bir biçimde

incelediğimizde, tarihin ne olduğuna ya da ne olması

igerektiğine bakarak ulusal ya da sınıf efsanelerinin

,(myth) neler olduğunu anlayabileceğimizi görmekteyiz.

Sosyal bilimlerden bürokratik biçimde yararlanmaya

başlayalı beri, özellikle de ikinci Dünya Savaşından bu

yana, “Amerika’nın tarihsel anlamı” diye bir konunun

işlenmeye başladığı; bunun bazı tarihçiler tarafından

tarih biliminden tutucu anlayış için, bu tutucu anlayıştan

ise, manevi ve maddi çıkarlar sağlayanlar için yararlanma

görünümü aldığı izlenmektedir.

- Siyasal bilimciler, özellikle ikinci Dünya Savaşından

beri uluslararası ilişkiler konusunda çalışanlar,

Amerikan siyasetini karşıtça (muhalif) eğilimler açısından

incelenmiştir denilemez. Profesör Neal Houghton

daha da ileri gitmekte ve “siyasal bilim alanında çalışanların ilgilendiği olayların çoğu, bu siyasaların dipnotlarla

desteklenmiş bir haklılaştırılmasından ve satışa

hazırlanmasından başka bir şey olmamıştır*3* demektedir.

Bu sözleriyle değindiği olguyu kabul etmemek de

Çok zor görünmektedir. Profesör Arnold Rogow’un “Büyük

Sorunlara Ne Oldu?” sorusuna da,(4) son zamanlarda

siyasal bilim adına yapılanların çoğunun önemli gerçekleri

anlamaktan çok, önemli resmi siyasaların ve

1 Western Political Science Association'da 12 Nisan 1958

konusması.

American Political Science Review, Eylül 1957.

kusurların bilim tarafından aklandırılması olduğu göz

önünde tutulmadıkça yanıt bulmak zor görünmektedir.

Bu kullanım örneklerine işaretle bulunmamın nedeni

bir eleştiride bulunmak, ya da bir yanlılık kanıtlamasına

girişmek değildir. Tek amacım, okuyucuya sosyal

bilimin kaçınılmaz bir biçimde bürokratik rutinlere ve ideolojik sorunlara bulaşmak zorunda kalmış olduğunu; bu

durumun, günümüzde sosyal bilim çeşitlerinde ve içinde

bulunulan bilimsel kargaşa ortamında belirli bir payı olduğunu; bu durumun siyasal anlamını saklı tutmaktansa,

herkesçe bilinmesini sağlamanın daha iyi olacağını işaret

etmektedir.

3

On dokuzuncu yüzyılın son yarısında, Birleşik

Amerika’da sosyal bilim doğrudan doğruya reform hareketleri

ve ıslahat çalışmaları ile bağlantılı olmuştur.

1865 yılında ‘‘American Social Science Association’’

içinde rgtlendirilen ‘‘sosyal bilim hareketi’’ diye bilinen hareket, aslında, açıkça siyasal nitelikte taktikler vermeksizin toplumsal sorunlara ‘‘bilimin uygulanmasını

ngren ve on dokuzuncu yüzyıl sonunun bir girişimiydi.

Hareketin yeleri, özetle ifade edilecek olursa, alt

sınıfların felaketlerini orta sınıfın sorunları haline dönüştürmeye çalışmışlardır. Yirminci yüzyılın ilk on yıllarından

itibaren, bu hareket gerektirdiği yn almıştır. Hareket,

köktenci (radikal) bir orta sınıf reform hareketi

olma yoluna girmekten kaçınmış; toplumun esenliğinden

söz eden uyarıları, sonunda, yardım derneklerinin

kurulması, ocuk bakım ve ıslah kuruluşlarının açılması,

hapishanelerin ıslah edilmesi ve sosyal yardım kuruluşlarının kurulması gibi sınırlı faaliyetlerle noktalanmıştır.

Fakat bir süre sonra ‘‘Amerikan Sosyal Bilim

Derneği’’nden çeşitli meslek kuruluşları, çeşitli akademik disiplinler oluşmuş, ortaya çıkmıştır.

Böylece, başlangıçtaki orta sınıf reform toplumbiliminin

sonuçları, bir yanda akademik uzmanlık dallarının

sayıca, artışı, bir yandan da daha da uzmanlaşmış

ve kurumsallaşmış toplumsal esenlik faaliyetlerinin başlatılması ile iki ana yönde ortaya çıkmıştır. Bu ikili ayrım,

bununla beraber, akademik uzmanlık dallarının

moral yönden yansız ve bilimsel alanda da *antiseptik*

oldukları anlamına gelmemektedir.

Birleşik Devletlerde liberalizm hem bütün toplumsal

incelemelerin ortak siyasal “alameti” olmuş, hem de bütün görülen kamusal *rhetoric*'in ve ideolojinin kaynağını oluşturmuştur. Bunun böyle olması herkesin çok iyi bildiği tarihsel koşulların; belki de her şeyden çok feodalizmin, bu nedenle de, anti-kapitalist seçkinler ve entelektüeller için gerekli olan aristokratik temelin bulunmayışı nedeniyle olmuştur, iş çevrelerindeki seçkinlerin önemli kesimlerinin dünya görüşünü bugün de biçimlendirmeye devam eden klasik iktisadın liberalizmi eskiden beri siyasal amaçlarla kullanılmış ve kullanılmakta; en bilimsel ekonomik anlatımlarda bile denge ya da kararlı - denge (equilibrium) *idea*'sı hâlâ tüm gücünü ve Önemini korumaktadır. Daha dağılgan bir yolla, liberalizm, toplumbilimi ve siyasal bilimi de *enforme* etmiştir. Avrupalı kurucu atalarının tersine, Amerikan toplumbilimcileri, sorunları belirli bir zamanda, belirli tek bir deneyimsel ayrıntı ve belirli bir küçük ortam (milieu) sorunu olarak inceleme eğilimi göstermişlerdir. Bir diğer deyişle, dikkatlerini dağınık tutmuşlardır. “Demokratik bilgi kuramına” uygun olarak bu kimseler tüm gerçeklerin eşit yaratıldığını farz etmişlerdir. Üstelik, bu bilginler her sosyal görüngü (phenomenon) için çok sayıda küçük küçük nedenlerin olması gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Adlandırıldığı üzere, bir “çoğulcu nedenleme” “bölük pörçük” reformlara tutkun liberal siyasete çok denk düşmüştür. Gerçekten, toplumsal olayların nedenlerinin çok sayıda dağınık,

küçük küçük olduğu düşünceci, çok geçmeden *liberal*
pratikçiliği(5) denilen anlayışa varmış; bu anlayışın bakış
açısını oluşturmuştur.

Amerikan sosyal biliminde tarihinden gelme bir örtülü
eğilim (orientation) varsa bu, kuşkusuz, küçük küçük
ve dağınık konularda, sadece olgusal verileri araştırarak
ve çalışmalarda çoğulcu nedenleme *dogma*’ sına olan
saplantıdan ayrılmaksızın inceleme yapma eğilimidir.

Bütün bunlar, toplumsal konuları incelemekteki üslubu
bakımından liberal pratikçiliğinin temel özellikleridir. Çünkü, eğer her şey sayısız denecek kadar çok
sayıda “etmenler”

tarafından nedenlendiriliyorsa, o zaman, izlememiz
gereken en iyi siyasal hareket tarzı, girişeceğimiz
uygulama eylemlerimizde çok dikkatli davranmak olmaktadır.

Birçok ayrıntılarla uğraşmamız gerekli görüldüğü
için, önce bazı küçük küçük konularda reformlar yapmamız
ve bunların ne sonuçlar doğuracağını beklememiz;

diğer şu ya da bu konudaki reformlara ise, daha sonra el
atmamız salıklanmış olmaktadır. Ayrıca, dogmatik davranmamamız, çok kapsamlı bir eylem programı
düzenlemeye

kalkışmamamız da salıklanmaktadır: Karşılıklı
etkileme ve etkilenme ilişkileri içinde yer alan nedenleri,

51 Cf. Mills, “T h e Professional Ideology of Social Pathologits,”
American Journal of Sociology, Eylül 1943 .

t)U nedenleri bilmemizin zor, hatta bütünüyle olanaksız

olabileceğini de göz önünde tutarak, hoşgörülü olmamız gerektiği anımsatılmış olmaktadır. Sosyal bilimciler olarak bizlere düşen ise, küçük toplumsal ortamlar üzerinde çalışmak; pratik insanlar olarak akıllıca davranmak, küçük ortamların çerçevesini aşmayan bölük pörçük ve biri şurada diğeri bir başka yerde yapılacak reformlarla uğraşmak olmaktadır.

Söylenen - birinin böyle söylediği açık - işlerin pek öyle basit olmadığıdır. Toplum, bu anlayışa uygun olarak, sayısız denecek kadar çok sayıda ufak ufak "etmenler" biçiminde tasarlanmaya başlayınca, doğal olarak, herhangi bir şeyi inceleyip değerlendirmekte pek azına gereksinmemiz olacak, ilgili tüm etmenleri ele aldığımızdan hiçbir zaman emin olamayacağız. Salt biçimsel bir özde "organik bütün" vurgulaması, yeterli sayıda nedenleri ele almama - ki bunun nedeni genel olarak yapısaldır - sadece tek bir durumu incelemeye zorunlanma gibi düşünceler toplumdaki *status quo*'nun yapısını anlamayı güçleştirmiş olacaktır. Bir denge sağlamak

için, diğer görüşleri de anımsamamız gerekmektedir:

Her şeyden önce, "ilkeleştirilmiş çoğulculuğun kendisinin de "ilkeleştirilmiş monizm" in kendisi kadar dogmatik olabileceği açık değil mi? İkincisi, nedenleri incelemek, anbele olmadan, ille de, bütünüyle olanak dışı mı? Gerçekte, sosyal bilimcilerin toplumsal yapıyı

incelerken yapmaları gereken de bu değil midir? Bu tür çalışmalar ve incelemelerle, kuşkusuz, bir şeyin yeterli nedenlerini bulmaya; böylelikle, siyasal ve yönetsel eylemin objeleri olan stratejik etmenleri ortaya koyarak insanlara toplumsal işlerinde insan aklının yardımlarından yararlanabilme olanağı sağlamak istiyoruz.

Fakat liberal pratikçiliğin “organik” metafiziğinde kararlı denge eğilimi olan her şey vurgulanmaktadır.

Her şeye “sürekli bir süreç” olarak bakıldığı için, olguların ani hızlanmaları ve devrimsel çözümler - ki bunlar

çağımızın en belirgin olgularıdır - görmezlikten gelinmekte;

görmezlikten gelinmezse, o zaman, sadece bir

“patolojik” olgu ya da “uygunsuz” uyarlanma sayılmaktadır.

“Alışılmış yaşam ve göreneksel değerler (mores)”

ve “toplum” gibi ibarelerin biçimselciliği ve “farazi”

birlikliği (unity), modern bir toplumsal yapının bir bütün

olarak ne olduğunu görme olanağımızı azaltmaktadır.

Liberal pratikçiliğinin parçacılık (fragmentary) karakterinin sebepleri neler olabilir? Niçin bu dağınık dağınık

sosyal ortamlar toplumbilimine gelip dayanılmıştır?

Akademik bölümlerin ısrarla artmakta oluşu sosyal bilimcilerin sorunları bölümlere ayırmalarını kolaylaştırmış

olabilir. Özellikle toplumbilimciler, çoğu kez, eski sosyal

bilimlerin temsilcilerinin toplumbilim diye bir şeyin ayrı bir yeri olduğuna inanmadıklarını sanmaktadır. Belki de,

August Comte gibi - ve Talcott Parsons benzeri büyük

kuramcılar gibi - toplumbilimciler kendilerine iktisattan ve siyasal bilimden apayrı, bütünüyle kendilerinin olan bir alan istemiş olabilirler. Fakat ben, akademik uğraş ve savaşımdaki bölüm (department) sınırlamalarının - ya da genel yetersizliğin - liberal pratikçiliğinin düşük soyutlama düzeyini ve yandaşı olan kimselerin toplumsal yapı sorunlarını ele almaktaki başarısızlıklarını açıklamakta yeterli olacaklarına inanmıyorum.

146

Kendisi için bunca toplumbilim kitabı yazdığımız kamuyu düşünelim: Bu disiplinde yazılan "dizgeseler ya da "kuramsal" eserlerin çoğu, dersane amaçları için hazırlanmış ders kitaplarında öğretmenler tarafından ortaya konulmuştur. Az çok yukarıda belirtilen, toplumbilimin diğer akademik dalların karşı koymasına rağmen kendine bir yer açabileceği olgusu bu ders kitaplarına olan gereksinimi arttırmış olabilir. Bugünkü ders kitapları verilerini (facts) gençlerin hemen bulup öğrenebileceği biçimde düzenlemekte; araştırmaların ve bulguların (discovery) ortaya koyduğu noktalar etrafında düzenlenmeyi düşünmemektedir. Bunun sonucu olarak da, ders kitapları az çok bir çözüme ulaşmış kavram ve anlayışları açıklayacak nitelikteki verileri mekanik bir biçimde derleyip toplamak gibi sınırlı bir amaçla hazırlanmadadır.

Yeni /ofea'lara ilişkin yeni yeni araştırmalar yapılması olanağı, belirli bir ders kitabı düzenlenimi

içinde biriktirilmiş, ğerlenmiş ayrıntıların sunulması kadar

önemli bulunmamaktadır. Eski *idea*'lar ve yeni veriler, çoğu kez, yeni *idea*'lardan daha önemli sayılmakta -

dershanelerde kullanılmak üzere hazırlanan ders kitaplarının

“uyarlamalarım” sınırlandırmak sakıncalı sayılmaktadır.

Bir ders kitabının kabul edip etmemekle profesörler

o kitabı yargılamakta ve kitabın başarılı olup

olmamasını belirlemiş olmaktadırlar. Ne de olsa, unutmayalım

ki, yeni ders notları yazmak vakit alıcı bir iştir.

Fakat kendileri için bu kitapların yazıldığı öğrenciler

kimdir? Çoğuncası, orta sınıftan gençler; büyük bölümü

- özellikle Orta - Batı okullarındakilerin - çiftçi ya

da küçük işletme sahiplerinin çocuklarıdır bunlar. Kendileri

için serbest meslek sahibi ve genç yönetici personel

olma yolunu seçmiş kimselerdir. Bu kimseler için

kitap yazmak, belirli bir okuyucu kilesi, bir orta sınıf

kamusu için yazmak demektir. Yaza" ve okuyucu, öğretmen

ve öğrenci hep aynı yaşan deneyimlerinden

geçmiş kimseler olmaktadır. Geldikeri yer, toplumsal

yaşamda erişmek istedikleri yer, yoları üzerinde karşılaşıacak oldukları şeyler iki yandan da hep aynıdır.

Daha önceki eski pratikçi küçük ortam toplumbilimi

pek ender olarak siyasal sorunları köktenci bir biçimde

ele almıştır. Liberal pratikçiliği a - *politik* olma

eğilimi göstermiş, ya da demokratik bir "eyyamcılıktan”

yana olmuştur.

Bu görüşün yandaşları siyasa nitelikte bir şeyle

karşılaştıklarında, bunu *pathological* /anları, “anti - sosyal”

yanları olan bir şey; ya da “bozulma” (ifsâd:

Corruption) olarak ifade etmişlerdir. Diğer durumda ise,

“siyasal” nitelikte olan şeyler siyasal *status quo* ’nun gerektiği biçimde işleyişi sayılmış ve bunlar hemen kolayca

hukuk ve yönetim olarak adlandırılmışlar; siyasal düzenin

kendisi pek ender olarak incelenmiş; gerçekte ise,

siyasal düzen sabit ve konu dışı bir çerçeve olarak kabul

edilmiştir.

Liberal pratikçiliği, toplumsal konumları (positions)

nedeniyle, bir seri bireysel durumları çoğu defa belli bir

yetkinlikle inceleyebilen kimselerin kendilerine yakın saydıkları bir eğilimdir. Yargıçlar, “sosyal çalışmacılar,” akıl

sağlıkçıları (mental hygienists), öğretmenler ve yörel reformcular sorunlarını “durum” açısından düşünme eğilimindedirler.

Bu kimselerin bakış açısı varolan standartlarla

belirlenmekte; meslek çalışmaları nedeniyle, bir seri

"örnekler" çıkarabilme yeteneklerini yitirmektedirler. Her birinin yaşam - deneyimi ve toplumu incelemedeki bakış

açıları birbirinin çok benzeri, çok homojendir; bütünü

oluşturma girişiminde bulunmalarına yol açacak yarışmaya

açık düşüncelerle karşılaşma olanağı bırakmayacak

niteliktedir. Liberal pratikçiliği, ahlakileştirmeyi amaç

edinmiş ve küçük toplumsal ortamları incelemeyi aşmak

istemeyen bir toplumbilimdir.

“Kültürel gecikme” kavramı da bu “ütopyacı” ve

ilerlemeci düşünce biçiminin zorunlu bir parçasıdır. Bu

düşünce, toplumda geri kalan bir şeyi ilerlemeci teknolojiye

uyacak biçimde “varılan çizgiye koyup yerleştirme”

gereğini savunmaktadır. “Geciktiği” düşünülen şey her

ne olursa olsun, yaşanan anda vardır; fakat o şey’in yaşanan

andaki varolma nedeni geçilmiş bulunan andaki

yerini sürdürmektedir. Yargılar, böylece, bir zaman sıralaması olarak gözden saklanmış olmaktadır. Eşit olmayan

bir “ilerleme” değerlendirmesi olarak kültürel gecikme

liberal ve dilemci (optavite) eğilimindeki kişiler için

çok yararlı olmakta; ne gibi değişimlerin “beklenir” duruma

geldiğine, ne gibi değişimlerin ise “olması gerektiği

halde” hâlâ oluşmadığına bu anlayışla karar verilmektedir.

Bu kesimler, nerelerde ilerleme sağlandığına, nerelerde

bunu başaramadıklarına gene bu anlayışla karar

vermektedirler. Patolojik bir “gecikmenin” ortaya konulabilmesi, elbette ki, bir bakıma, bunların sunulduğu tarihsel

bulanıklık ve sözde tarafsız bir ifade olan “beklenir

olma” sözüyle yüceltilmek istenen küçük programlar yüzünden

anlaşılması güç duruma gelmektedir.

Sorunları kültürel gecikme olarak ifade etmek bir

değerlendirme yapmak, ancak bunu biçim değiştirerek

(gözden saklayarak) yapmak demektir. Ama daha ca

önemli olan sorun şudur: Liberal pratikçiliği tarafından

hemen kolayca kullanılan değerlendirmeler ne gibi değerlendirmelerdir?

Bunlardan en yaygın olanı "kurumların",

genellikle “teknoloji ve bilimin” gerisinde kaldığıdır.

Bu düşüncede Bilim konusunda ve düzenli sırayla yapılan

ileriye yönelik değişim konusunda olumlu bir değerlendirme

yer almakta; kısacası Aydınlanma Çağı düşüncesinin

liberal bir devamı olarak ortaya çıkmakta; onun

tüm rasyonalizmini, düşünce ve eylem modeli olarak fizik

bilimlere karşı duyduğu eski *messianic*, şimdi ise

siyaseten çocuksu hayranlığını ayrıca zamanı ilerlemeci bir öge sayan anlayışı ile birlikte benimsemiş bulunmaktadır.

Bu ilerleme anlayışı ve inancı bir zamanlar yaygın

olan İskoç ahlak felsefesi ile Amerikan kolejlerine de

girmiştir, iç Savaş sonrasında başlayıp birkaç kuşak

öncesine gelinceye dek Amerika’daki kentsel orta sınıf,

kısmen, gelişmekte olan iş hayatından gelme kimselerden

oluşmaktaydı. Bu kimseler üretim araçlarını ellerinde

bulunduruyor ve sosyal prestij ve siyasal iktidar kazanmış

bulunuyorlardı. Eski kuşaktan akademisyenlerin

birçoğu ya bu yükselen tabakadan devşirilmiş kimselerdi,

ya da aktif bir biçimde onlarla kaynaşmış bulunuyorlardı.

Öğrencileri - kendi düşüncelerinin kamusu olanlar - bu

tabakanın ürünleriydi. Bilindiği gibi, gelirleri ve toplumsal konumları bakımından yükselmekte olanlar için, *ilerleme*

anlayışının, yakınlık duyulacak bir anlayış olduğuna sık sık değinilmiştir.

Kültürel gecikme kavramını kullananlar çıkar

gruplarının ve karar alıcıların (decision - makers) tutum

ve konumlarını genellikle incelememekte; toplumun

değişik alanlarında değişik “değişim hızlarının” bulunduğunu

görememektedirler. Denebilir ki, değişim hızı

yönünden kültürün hızlı değişim *geçirebildiği* kesimlerde, teknoloji çoğu kez “gecikmektedir.” 1930’lardaki

durumun bu olduğu kesindir. Bugün de ev içi yaşamında

kullanılan teknoloji ile kişisel ulaşım ve taşımacılık

kesiminde kullanılan teknoloji bu durumdadır.

Birçok toplumbilimcinin “gecikme” terimini kullanmasına

ters düşecek şekilde “gecikme, sızıntı (leak), ve

uyuşmama (friction)” terimlerini kullanan Thorstein

Veblen, terimlerinin verdiği yönseme ile, “iş çevrelerine

karşı sanayi çevreleri” analizi gibi yapısal bir analize

yönelmiştir. Şunu soruyor Veblen: “Gecikme” nereden

itibaren bir sıkıntı kaynağı olmaya başlıyor? V e daha

sonra, işadamlarının özel yetiştirmeleriyle kazandıkları, iş

hayatının girişimcilik yasalarına uygun hareket etmeyişlerinin, fiilen, giderek üretim ve verimlilik alanında nasıl

etkin bir sabotaj yerine geçmeye başladığını göstermeye

çalışmıştır. Veblen, özel mülkiyet sistemi içinde kâr

elde etmenin bu sorunda oynadığı rolün kısmen farkına

varmış, ama “çalışanların niteliklerini kazanamamanın

sonuçlan” dediği şeyler üzerinde yeterince durmamıştır.*

Fakat gerçekten önemli olan yanı, “gecikme”nin

yapısal mekaniğini aydınlığa kavuşturması olmuştur.

Bununla beraber, birçok sosyal bilimci “kültürel gecikme”

kavramını siyasetten yıkanıp arınmış bir içerikle;

böyle belirli ve yapısal bir çıkış (ya da bağlama) noktası

(anchorage) olmaksızın kullanmakta; bu kavramı

ya da düşünceyi inceleyecek oldukları sorunları

Veblen’in *A y l a k S ın ı f K u r a m ı*’ndaki görüşlerini anımsamakla Mills’in bu dediğini daha rahat anlayabiliriz. Veblen’e göre, egemen sınıfın bugünkü kuşaktan üyeleri *u z a k a t a l a r ı* gibi vurucu kırıcı, ya da iş bilen, becerikli kişiler olmayıp, doğuştan edindikleri bugünkü egemenlik konumlarını ve iktidarlarını

aşırı harcamalarda bulunarak yönetilenlerin gözlerini

yıldırmakta; yönetilenlere alt - konumdakiler olarak kalmayı

kabul ettirmektedirler.-ç.n.

özellikle bölük pörçük ele alacak bir biçimde her şeye

uygulamak üzere genelleştirmektedirler.

4

Pratikte ilgili sorunları meydana çıkarmak değerlendirme

yapmak demektir. Liberal pratikçilerin “sorun”

saydıkları şeyler çoğu kez, (1) orta sınıftan olanların,

küçük kasaba sakinlerinin yaşam biçiminden sapmış

olan şeyler, (2) kırsal yaşamdaki istikrar ve düzen ilkelerine ters düşen şeyler (3) iyimser ve gelişmeci “kültürel

gecikme" anlayışına ters düşen şeyler, (4) uygun

“sosyal ilerleme" anlayışına ters düşen şeyler olmaktadır.

Liberal pratikçiliğin özü (5) “uyarlanma” ve bunun tersi olan “kötü uyarlanma" kavram ve anlayışları aracılığı ile açıkça anlaşılmaktadır.

Bu kavram ve anlayış çoğu kez belirli bir içerikten yosun bırakılmakta: fakat bir yandan da, çoğu kez, küçük kent orta sınıfına uygun normlara ve edimlere uyumlanmayı (conformity) amaç edinen bir propagandaya yarayacak içerik taşımaktadır. Ne var ki, bu sosyal ve moral öğeler biyolojiden alınma bir benzetmeyle “uyumlanma” (adaptation) terimi ile maskelenmekte; oysa bu terim “varlık” ve “bekâ” gibi sosyal bakımdan hiçbir anlamı olmayan terimlerle yan yana kullanılmaktadır.

Biyolojik benzetmeyle “uyarlanmak” (adjustment) kavramı, biçimsel ve evrensel bir duruma getirilmiştir.

Fakat terimin fiili kullanımı, çoğu kez, küçük toplum ortamlarının amaç ve araçlarının benimsendiğini açıkça göstermektedir. Birçok yazar, ortaya konulan bu amaçlara erişmek için bazı zora dayanan ayrımcı terimlere gerek kalmaması için yararlı olacağına inandıkları teknikler önermekte; ayrıcalıksız durumda yakalanan bazı belirli grup ya da bireylerin, kurumsal çerçevede tüm olarak bir değişiklik yapılmadıkça bu amaçlara erişip erişemeyeceklerini çok kez düşünmemektedirler.

Uyarlanma (adjustment) fikri, bir yanda “toplumun ve diğer yanda da “bireysel göçmenin” bulunduğu toplumsal durumlar için çok daha rahat uygulanabilecek

niteliktedir. Göçmenin elbette ki topluma kendisini uyarlaması gerekmektedir. “Göçmen sorunu” toplumbilimcilerinin

çoktandır üzerinde durmaya başladıkları sorunlardan

biri olmuş, bunu ifade etmek için kullanılan kavram

ve anlayışlar tüm “sorunların” ifade edilmesinde

izlenen genel modelin bir kesimi haline gelmiştir.

Kötü uyarlanma (ya da uyarlanamama: Maladjustment)-

örnekleri ayrıntılı olarak incelendiğinde, ideal

olarak “uyarlanmış” kişinin tipi daha kolay anlaşılacaktır.

Eski kuşak toplumbilimciler ve liberal pratikçilerin

ideal kişi dedikleri insan “sosyalize” olmuş kişidir. Çoğu

kez bu “bencil”in *ethic* anlamda tersi bir durumdur.

Sosyalize olduğu için, böyle biri diğerlerini de düşünür

ve onlara karşı anlayışlıdır; kendini beğenmiş ya da

küskün değil; tersine, içinde yaşadığı topluluğun

(community) rahatça uyarlanabilecek bir hızla “gelişmesine”

yardım etmeye, gündelik yaşamının rutinine katılmaya

isteklidir. Böyle biri birçok toplum kuruluşlarına

girmiş bulunan ya da bunları destekleyen biridir. Böyle

kuruluşlara yardımcı olan; saygın kurumların “tedrici”

gelişmesine mutluluk duyarak katılan biridir. Annesi ve

babası hiç boşanmamış kimselerdir; ailesinde ciddi hiçbir

sorun çıkmamıştır. Ölçülülük içinde de olsa, ihtiraslarında

çok ölçülü olduğu için hayatta “başarılı” sayılan ve

erişemeyeceği şeylere uzanmayı düşünmeyen,

“fantazyalar içinde yüzmeyen” biridir, ideal bir “sıradan adam” olduğu için büyük para peşinde koşmaz. Bazı diğer faziletleri ise, açıklayamayacağımız kadar genel nitelikte şeylerdir. Bunlardan bazıları ise çok belirli niteliktedir ve düpedüz Amerika’nın küçük kentlerinde protestan normlarına göre yaşayan, küçük orta sınıf ortamına uyarlanmış kişilerin beylik özellikleridir. Liberal pratikçiliğin bu mutlu küçük dünyası - kabul etmeye ben de hazırım ki - bir yerlerde gerçekten varolmuş bulunması gereken bir dünyadır. Yoksa, bunun hepten uydurulmuş bir dünya olması gerekiyor.

Uydurulmuş bir şey diyecek olursak, böyle bir işin en çok son kuşaktan Amerikan toplumbilimcilerine yakıştığını ve bu gibi düşüncelerin en çok liberal pratikçiliğinin amaçlarına denk düştüğünü söylememiz gerekecektir.

5

Son birkaç on yıldır, eskinin bilinen liberal pratikçiliğinin yanı sıra yeni bir tür - hatta birkaç çeşit - daha oluşmuştur. Liberalizm bir reform hareketi olmaktan da çıkarak, refah devleti içinde toplumsal hizmetlerin idaresine yönelmiş; toplumbilim de eski reformcu etkisini de yitirmiş; parça parça sorunlara ve dağınık nedenlere olan eğilimi tutucu bir yöne saparak, bu anlayışı, kendin i şirketlerin, ordunun ve devletin kullanımına açtıkça açmıştır. Bu tür bürokrasiler ekonomik, siyasal ve askeri düzenlerde gitgide daha başat duruma geçtikçe “pratikçi”

olma niteliği de yön değiştirmiştir: şimdi artık bu gibi

154

büyük kurumların amaçlarına hizmet edebilmek “pratikçilik”
sayılmaktadır⁰³’.

Belki “sanayide beşeri münasebetler” okulu bu

yeni liberal pratikçiliğinin kısa bir örneğı olarak yararlı

olacaktır^{*7}. Bu okulun yazılı kaynaklarını incelediğimizde,

görüyoruz ki, yöneticiler çok sık bir biçimde “akıllı -

akılsız”, “rasyonel - irrasyonel”, bilgililik - bilgisizlik” ikilendirmeleri ile değerlendirilmekte; buna karşılık işçiler

sık sık “mutlu - mutsuz”, "verimli - verimsiz”, “moralî iyi -

moralî kötü” ikilendirmeleri ile değerlendirilmektedir.

Bu kişilerin ileri sürdüğü - açık ve kapalı - tavsiyelerin

çoğı, tam bir sadakatle, şu basit formüle indirgenebilir:

işçiyi mutlu, verimli, işbirlikçi yapmak için, yöneticileri

akıllı, rasyonel ve bilgili yöneticiler yapmak yetecektir.

Sanayide "beşeri münasebetlerin” siyasal önerisi

bu mudur? Bu değilse, nedir, ne olabilir? Eğer bu ise,

böyle bir öneri, pratik olarak konuşmak gerekirse, sınai

ilişkiler sorunlarını “psikolojikleştirmiş” olmuyor mu?

Böyle bir anlatım çıkarlar arasında doğal bir uyum olduğunu

söyleyen klasik liberal anlatıma dayanmıyor mu?

Yöneticilerin yeterince akıllı olamayışlarından ve

e v Liberal pratikçiliğın başlıca akademik otağı olan “sosyal sorunların” özel çeşitliliğı bile bu eski pratikçilikten yenisine geçişi ortaya koymaktadır. “Sosyal çözölme" (Social

disorganization) dersleri de eski anlamıyla kalmamıştır.

1958'den, bunun pratiğini yapanlar, ilgi konularının değerlerine karşı daha bir uyanmışlardır. Siyasal bakımdan bu

dal, bir ölçüde, refah devletinin yönetsel eklerinin ve önemli baskı gruplarının genel ideolojisinin bir bölümü hali y

ne gelmiştir.

"Mayo Ekolü'nün" ayrıntılı bir değerlendirilmesi için, bak: C. Wright Mills, "The Contributions of Sociology to Studies

of Industrial Relations" *Proceedings of First Annual Meeting of Industrial Relations Association*, Cleveland, Ohio 1948.

işçilerin de mutsuz irrasyonelliklerinden anlaşılan insan

ilişkilerindeki manevi seviyesizlik bunu açıkça ortaya

koymuyor mu? Bütün bu okulun yazdıkları, aslında,

yöneticilere otoriter yöneticiler olma eğilimlerini biraz

hafifleterek, işçilerin ve çalışanların durumlarını anlamalarını; daha güvenli ve salim bir yönetim etkinliği sağlayabilmek

için personelin yönetime karşı "informal"

dayanışmasını karşılayıp dengeleyecek güdümleyici

yetki kullanımını yeğlemelerini sınırlamaktan başka

nedir ki? Bütün bunlar, ahlâk kavramı ve anlayışı açısından

dikkatle değerlendirilmesi gereken şeyler olmuyor

mu?

Modern sanayideki çalışma hayatı bir hiyerarşi içinde

geçmektedir: Belirli bir otorite zinciri olduğu için,

bu zincirin dışındakiler için de belirli bir itaat zinciri bulunmaktadır.

Çalışmanın (işin) büyük bir kısmı yarı -

rutinleşmiştir - yani, daha yüksek bir üretim düzeyi için

her işçinin işi ve çalışması düzleştirilmiş, basmakalıp edimler haline getirilmiştir. Bu iki olguyu - sınai yapının hiyerarşik doğası ile işin büyük kısmının yarı - rutin niteliğini - bir araya getirecek olursak, modern fabrikanın belirli bir disipline dayandığını açıkça görürüz: Otoritenin karşısında duralamasız uyan ve basmakalıp hale getirilmiş bir itaattir aranan. İktidar faktörü; yani, “beşeri münasebetler” uzmanı olanların önem vermez göründükleri, hesaba katmadıkları bu etmen anlaşılıyor ki, işin moral yanını ve ahlâkî sorunları da yeterince anlayabilmek için temel önemdedir.

Fabrikalar, ne olursa olsun, sosyal ilişkilerin biçimlendirildiği yerler olduğu kadar, işin yapıldığı çalışma yerleri de oldukları için, bunların moral durumunu tanımlayabilmek için nesnel ve öznel kriterleri birlikte değerlendirmemiz gerekir. Öznel açıdan morla, önündeki işi yapmaya istekli olmak, yaparken mutluluk duymak, hoşnutlukla yapmak diye tanımlanabilir. Nesnel açıdan ise, moral, işin verimli bir biçimde yapılması; yani, işin en kısa sürede, en iyi şekilde, en belsüz ve en düşük maliyetle yapılması olarak tanımlanabilir. Bunun sonucu olarak da, modern bir Amerikan fabrikasında moral; yönetimin gözüyle, işçilerin tarafında mutlu bir itaat ve işin etkinlikle yerine getirilebilmesi olmaktadır.

“Moral” konusunda tam ve açık bir anlayışa sahip olabilmek kriter olarak kullanılan değerlerin de ifade olunmasını gerektirir. Burada, sorunla ilgili iki değer

görülmektedir: işçinin mutluluk ya da tatmin duygusu taşıması ve kendi çalışma hayatının akışını belirleme yetki ve gücünün derecesi. Bu konuda biraz daha derinlemesine düşünecek olursa, kendi işi hakkındaki kararı kendisi alan ve kendi kendini yöneten zanaatkârların daha değişik bir morale sahip olduklarını ve bunların böyle yapmaktan mutluluk duyduklarını anımsarız. Bu, Adam Smith ve Jefferson'un düşüncesindeki yabancılaşmamış insandır; ya da, Walt Whitman'ın deyişiyle “açık hava insanıdır”. Diğer yandan, hemen hatırlatmak durumundayız ki, böyle bir insanın günümüzde de varolabileceğin! söylemek, çalışma hayatındaki büyük ölçülere varan hiyerarşik örgütlenme nedeniyle saçma olacaktır. Klasik sosyalizm, olgusal olarak ve mantık gereği, klasik liberalizmden bu tek faktörün katılmış olması ile çıkarsanabilir. Bu bakımdan, ikinci tipten “moral” klasik “işçi kontrolü” fikri açısından değerlendirilip düşünülebilir. Bu tip “moral” büyük ölçüde, kolektifleştirilmiş Çalışma düzeninin nesnelleştirilmiş koşulları içinde iş gören yabancılaşmamış insanın moralidir. Bu iki ayrı “moral” tipine çelişki teşkil edercesine, “beşeri münasebetler” uzmanı olan kimselerin “moral” anlayışı, güçsüz fakat mutlu bir işçinin moralidir. Kuşkusuz birçok insan bu kategori içinde yer almaktadır. Fakat önemli olan, iktidarın yapısını değiştirmedikçe, ne

kollektif çalışmanın (zanaatkârlılığın) ne de kişinin kendi

işinde kendi başına buyruk olmasının gerçekleşebileceğidir.

“Beşeri münasebetler” uzmanı olan kişilerin öngördükleri moral, böylece, yabancılaşmış, fakat

güdümlenen ya da uyumlandırılmış “moral’e” uyabilen

insanların morali olmaktadır. Sanayiinin bugün varolan

yapısının değiştirilemez olduğuna ve sanayii yönetenlerin

amaçlarının kamunun amaçlarına özdeş olduğuna

inanan “beşeri münasebetler” uzmanı kişiler modern

sanayiin otoriteryan yapısını ve işçinin bu sanayideki

yerini incelememektedirler. Moral sorununu çok sınırlı

olarak tanımlamakta, ortaya koydukları tekniklerle kendilerinin müşterileri olan sanayideki üst yöneticilere,

istihdam ettikleri insanların morallerini kurulu iktidar

yapısı içinde nasıl geliştirebileceklerini açıklamayı işlev

edinmiş bulunmaktadırlar. Bu tutumları ise

güdümlericidir. Çalışanlara, içinde çalışma hayatını

geçirdikleri yapıyı değiştirmemeleri koşuluyla, “kazandaki

fazla buharı koyuverme” olanağı tanımaktadırlar.

“Keşfettikleri” şeyler ise şunlar olmuştur: (1) Modern

sanayiin otoriteryan yapısı (“formal organizasyonlar”)

içinde statü formasyonları (“informal organizasyonlar”)

yer almış bulunmaktadır; (2) bunlar otoritelere karşı sık

sık direnmekte ve işçileri otorite uygulanımına karşı

korunmaktadırlar; (3) bu nedenle, verimlilik sağlamak ve

“işbirlikçi - olmayan” eğilimleri (sendika ve işçi dayanışmasını) gidermek için yöneticiler bu

formasyonları

yok etmeye çalışmak yerine, bunları kendi amaçları

yönünde kullanmaya bakmalıdırlar; (4) bütün bunların

yapılabilmesi için ise, bu işlere katılan işçi ve personel

üzerinde, otoriter ve emir verici bir tutum yerine, onları

öğrenerek ve durumlarını kabul ederek güdümleyici bir

otorite kurulması gerekir. Bir diğer deyişle, “beşeri münasebetler”

uzmanı olan kimseler modern toplumdan

yana olma eğilimleri gereğince, toplumun akıllıca ve

yönetimdeki seçkinlerin yararına olacak bir biçimde

rasyonalize edilmesini savunmuş olmaktadır*8’.

8’ Sosyal bilimcilerin bu inceleme alanında sanayide beşeri

münasebetler ekolünün yaptıklarından daha iyilerini yapmadıkları sanılmasın. Gerçekten, bunlardan çok daha iyileri

yapılmıştır ve yapılmaktadır. Örneğin, Charles E.

Lindholm, John T. Dunlap, William Form, Delbert Miller,

Wilbert Moore, V. L. Allen, Seymour Lipset, Ross Stagner,

Arthur Kornhauser, William H. Whyte, Robert Dubin,

Arthur M. Ross ilk elde hatırlanacak olanları.

On dokuzuncu yüzyıl sosyal biliminin en büyük tezlerinden

birine göre, de, modern kapitalizmin evriminde insanlar

yapısal değişiklikler nedeniyle güçsüzlüğe ve yoksulluğa

sürüklenmişler ve kısa zamanda isyan duygusuna kapılmışlar,

psikolojik çareler aramışlardır. Buna bağlı olarak,

tarihsel gelişmenin ana çizgisi kestirilebilmiştir: Rasyonel

uyarmanın etkisiyle ve bilginin yayılması ile birlikte işçiler, yeni bir kollektif sentez içinde, yabancılaşmadan kurtulacaklar ve muzaffer proleteryanın moraline sahip olacaklardı.

Kari Marx yapısal değişim konusunda büyük ölçüde

doğru ve haklıydı, değişimin psikolojik sonuçları konusunda

ise yanlış ve yetersiz kalmıştır.

Sanayi sosyolojisinin, moral kavramı yüzünden entelektüel

ve siyasal alanda beliren teorik problemi, iktidar yapısı

ve bunun birey olarak işçinin hayatı açısından anlamı üzerinde sistemli bir şekilde durduğumuz zaman karşılaştığımız

çeşitli yabancılaşma ve moral tiplerini bulup ortaya çıkarmaktır.

Bu da psikolojik değişikliğin yapısal değişiklik

ile ne dereceye kadar birlikte oluştuğu; ve her defasında,

bunun niçin oluştuğunu incelememizi gerekli kılmaktadır.

Modern çalışma hayatına ilişkin bir sosyal bilim bu yolla

kurulup geliştirilebileceğe benzemektedir.

6

Yeni pratikselcilik yeni bir sosyal bilim ve sosyal

bilimci imajının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni

illiberal pratikselciliğin oluşumunu yeni kurumların oluşumu sağlamıştır: Sanayi ilişkileri merkezleri, üniversite

araştırma büroları, Şirketlerdeki yeni araştırma şubeleri,

hava kuvvetlerinde ya da hükümet kuruluşlarındaki

araştırma daireleri. Bu yeni *illiberal* pratikselcilik toplumun en altında yaşayan hırpalanmış ve horlanmışlarla -

yoldan çıkmış çocuklarla, yitik kadınlarla, göçmen işçilerle

Amerika'ya uyumlanamayan göçmenlerle ilgilenmemektedir.

Tersine, gerçekte de fantazyaya düzeyinde

de toplumun en üst kesimiyle, iş hayatındaki üst yöneticilerin en aydınlarıyla, büyük büyük bütçelerin başındaki

generallerle ilişkiler içindedirler. Bilim dallarının tarihçesinde ilk kez sosyal bilimciler toplumsal yardım kuruluşlarından

çok, toplum yapısının üst düzeyindeki özel ve

kamu kuruluşlarının iktidar sahipleriyle mesleksel alanda

ilişkiler içine girmiş bulunmaktadır.

Bu sosyal bilimcilerin konumları da değişmiş; akademik

nitelikte iken bürokratik olmuştur; vaktiyle reform

hareketlerinin içinde iken, şimdi karar alıcıların saflarına

geçmişlerdir; eskiden kendi bilimsel inceleme konularını

kendileri seçerlerken şimdi konularını yeni müşterilerinin

yeğlemeleri belirlemektedir. Bilginler olarak entelektüel

yönden gitgide daha az “dik kafalı” olmakta, her gün biraz

daha yönetimsel yönden pratik görüşlü olmaktadır.

Genel olarak *status quo*’yu kabul edip benimsedikleri için, yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar ve güçlükleri kendilerine konu edinmektedirler. Daha önce gördüğümüz gibi,

huzursuz ve iş moralinden yoksun işçiler ve insan ilişkile-

160 rini idare etme sanatından “anlamayan” yöneticiler

(manager) üzerinde çalışmaktadırlar. Ayrıca, haberleşme

ve reklamcılık sanayilerinin ticarete ve şirketler topluluğuna ilişkin amaçlarına da büyük bir gayretle hizmet etmeye

Özen göstermektedirler.

Yeni pratikselcilik “beşeri münasebetler” bilen yönetim

teknisyenlerine olan aşırı ihtiyacın ve bir iktidar

sistemleri olan büyük şirketler topluluğunun duyduğu kendini haklılaştırma gereksinimlerinin akademik alanda ortaya çıkmış bir yanıtı olmuştur. Bu yeni gereksinimler, yönetme ve ideolojik yönlendirme işindeki bu talepler Amerikan toplumundaki rakip bağıllık odakları olarak sendikaların gelişmesi işsizlik ve yoksulluk dönemlerinde kamuoyunun iş çevrelerine karşı husumet duymaya başlaması gibi değişimlerden; modern şirketlerin dev boyutlara varması ve iktidarın bunların elinde toplanmasından; refah devletinin yaygınlaşmasından ve kamuoyunca benimsenip gitgide daha çok alanlara karışmaya başlamasından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu yeni gelişmeler, üst düzeydeki iş aleminde ekonomik yönden pratik olma eğilimleri yerine siyasal yönden daha akıllıca ve daha gelişkin bir tutuculuğa geçilmesine neden olmuştur.

Pratiksel tutucular, ütöpik kapitalizmin aşıladığı *lais - faire*'ci anlayışları nedeniyle, sendikaları ekonomi politiğin gerekli ve yararlı öğeleri olarak gerçekte hiçbir zaman benimseyememişlerdir. Olanak buldukları her an, sendikaların kapatılmasını, yok edilmesini, olmazsa kısıtlandırılmasını! buyruklamışlardır. Pratiksel tutucuların toplumsal erekları hemen ve şimdi tez elden kâr elde etmek olmuştur. Bu açık kalpli görüşler orta ve küçük Çaplı iş çevrelerinin birçoğunda - özellikle perakendecilik

yapanlarda - ve büyükçe işletmelerin oluşturduğu
çevrelerde bugün bile başat durumdadır. En büyüklerden
olan *General Motors* ve *U. S. Steel*, savundukları tutucu görüşlerinin bu tür pratikselciliği yüzünden iş
çevrelerinde bile zaman zaman “tuhaf bulunmaktadır.

Tarihsel bakımdan, pratikselci tutuculuk, işadamlarının
yeni çıkmış ya da daha gelişkin duruma getirilmiş ideolojilere gereksinme duymaları olgusuna dayanmaktadır:

işadamlarının ideolojisinin içeriği ile yaygın ve karşı
çıkılmaz nitelikteki harciâlem avamî kanaatler arasında
çok yakın benzerlikler bulunmaktadır.

Haklılaştırıcı yeni ideolojilere gereksinme duyulması,
yeni ve kendine henüz “meşruiyet" kazandıramamış,
toplumun kurulu otorite simgelerinin şalına bürünememiş
yeni iktidar merkezlerinin ortaya çıktığı dönemlerde
olmaktadır. Akıllanmış ve gelişkinleşmiş tutucuların
en büyük özellikleri liberal simgeleri tutucu
amaçları için kullanmayı akıl edebilmiş olmalarıdır -
ortaya çıkışı en azından bu yüzyılın başlangıcına; iş
çevrelerinin kılı kırk yarıcı müfettişlerin ve bunlara karşı
cihat açmış gazetecilerin saldırısına uğradıkları günlere
dek gerilere gitmektedir. Büyük durgunluk havası içinde
Wagner Yasasının çıkması ile birlikte tekrar eski yerlerine
yükselmişler; ikinci Dünya Savaşı günlerinde ve
sonrasında gene başat duruma geçmişlerdir.

Sağın pratikselci olarak hareket eden sıradan

üyelerinin tersine, okumuş ve gelişkin tutucular, alanı genişlemiş liberal bir devletin yönetsel çerçevesi içinde güçlü iş çevreleri ile güçlü sendikaların karşı karşıya bulunduğu bir ekonomide kâr faaliyetinin devamı için gerekli siyasal koşullar konusunda son derece duyarlıdır.

işçi sendikaları ile devlet, yurttaş ve işçilerin bağılılıkları konulunda birbirleri ile yarışırken, bu çevreler,

kendilerinin de artık yeni yeni haklılaşma simgelerine gereksinme duyduklarını anlamakta, görmektedir.

Bu yeni pratikselcilikte işadamlarının ne gibi çıkarları

bulunduğu genellikle açıktır. Fakat profesörlerin

buldukları nedir ki? Bunların, bu işte ne çıkarları var? İş

çevrelerinin sözcüsü durumunda olanların tersine, profesörlerin temel nitelikteki ilgi konuları pratikselciliğin

parasal (pencuiary), yönetsel, ya da siyasal anlamı

olmamaktadır. Onlar için bu gibi sonuçlar, benim inancıma

göre, kendi “kariyerlerinde” odaklanıp başka

amaçlara erişmeye yarayan araçlar durumundadır. Yeni

yeni araştırma çalışmaları ve danışmanlık hizmetleri

sayesinde ücretlerde küçük küçük artışlar sağlanması,

kuşkusuz, profesörlerce de hoş karşılanmaktadır. Üst

düzeydeki yöneticilere daha verimli, kârlı ve daha problemsiz bir işyeri ortamı sağlamaktan mutluluk duyabilecekleri

düşünülebilir, ama duymayabilirler de. Kurulu

düzendeki iş çevrelerinin iktidarları için, benimsemesi

daha kolay ve yeni sayılacak bir ideoloji oluşturmaktan

dolayı başları göğre ermiş olabilecekleri düşünülebilir.

Ama, böyle olmayabilir de. Fakat bilim adamları olarak

kaldıkları sürece, entelektüel amaçlarının yanı sıra ortaya

çıkan bu gibi amaçlarının böylesi tatminlere yönelmiş

olması yakışık almamaktadır.

Bu tür işlere katılmalarının, kısmen, iş alemi ve

devlet kuruluşlarının ölçülerinin ve bürokratik karakterlerinin artması nedeniyle oluşan yeni iş olanaklarından;

Şirketler, devlet ve sendikalar arasındaki daha da yeni

olan kurumsal ilişkilerden kaynaklandığı da söylenebilir.

Bu gelişmeler uzmanlara duyulan talebin artması, dolaylı

olarak da, kendileri için üniversitelerin içinde olduğu

kadar üniversite dışında da yeni kariyerlerin açılması

anlamına gelmektedir. Üniversite dışındaki bu yeni istemlere

karşılık olarak, yüksek öğrenim kurumları gitgide

a- *politik* teknisyenler yetiştirme eğilimi göstermeye başlamıştır.

Akademik niteliğini koruyanlar için, eski tip profesörlükten

farklı olarak yeni bir kariyer çeşidi ortaya çıkmıştır:

Buna “yeni işletmecilik” ya da “yeni girişimcilik”

denebilir. Bu ihtirash danışmanlar, üniversite dışında

kazandıkları prestijleri ve küçük çaptaki iktidarları sayesinde üniversitedeki kariyerlerinde de yükselme sağlamaktadır.

Her şeyden önce, bu tür kimseler üniversite

binalarından birinde zengince kaynaklara sahip bir araştırma

ve ğretim kurumunun başına geçmekte, burası
aracılığı ile de, akademik topluluğun işadamları ile ilişki
kurmasında aracılık yapmaktadırlar. Dış çevrelerle ilişkileri olmayan meslektaşları arasında, bu tür
yeni girişimci
tipler çok geçmeden üniversite işlerinde lider durumuna
gelmektedir.
Bence kabul etmemiz gerekir ki, Amerika’da akademik
meslek, hırslı kişilerin sadece akademik kariyerle
yetinmelerine yetecek nitelikte bulunmamaktadır. Mesleğin
prestiji çoğu kez bu meslek uğruna katlanılan fedakarlıkla
oranlı olmaktan uzaktır; ücretler ve sağlanabilen
yaşayış biçimi yoksulluk düzeyindedir ve birçok
akademisyenin duyduğu hoşnutsuzluk bu kimselerin
kendilerinden hiç de daha parlak olmayan kimselerin
başka alanlarda daha yüksek iktidar ve prestije sahip
olabildiklerini görüp fark ettikçe daha da artmaktadır. Bu
tür mutsuz profesörler için, sosyal bilimlerin yönetim
açısından kullanıldığındaki bu yeni gelişmeler, örneğin,
Dekan olmadan, Yönetici (Executives) olma olanağı
sağlamaktadır.

164

Ayrıca, buna rağmen, bazı belirtilerden, bu yeni
kariyerlerin bir yandan profesörlerin akademik ortamdan
ayrı düşmelerine yol açarken, bir yandan da daha tez
canlı ve sabırsız genç akademisyenlerde kırgınlıklar yarattığı anlaşılmaktadır. Bütün bunlar, derecesi

ne olursa

olsun, belirli bir endişe yaratmakta; yeni akademik işletmeciler nasıl bir amacın peşinde olduklarından habersiz

görünmekte; gerçekten, çoğu kez, bu “puslu” amaçlara

erişmede başarı kazanmanın ne gibi koşullara bağlı olduğunu

pek fazla düşünmez görünmektedirler. Sürekli

huzursuzluk ve öfkelerinin yol açtığı hırçınlıkları da bundan olamaz mı?

Amerika’daki akademik çevreler, bir tüm olarak

yakından bulaştıkları bu yeni pratikselciliğe ahlâk yönünden

de kendilerini bütün bütüne açmış bulunuyor.

Öğretim kurumlarının çeşitli düzeylerindeki bilim adamları,

üniversitenin içinde ve dışında kurulmuş bulunan

yönetim mekanizmalarının içinde uzmanlık görevlerine

getirilmiş bulunmaktadırlar. Bu durum, kuşkusuz, var

olabildiği ölçüdeki siyasal düşüncelerinin ufkunu ve bu

konulardaki duyarlıklarını zayıflatmaktadır. Bir grup olarak

Amerikan sosyal bilimcileri siyasete belirli bir ölçünün

dışında ender karışmakta; teknisyenlik rollerinin

önem kazanması bu çevrelerin gitgide daha da a - *politik*

olmalarına yol açmakta, (olabildiği ölçüdeki) siyasal

ilgilenmelerini azaltmakta, çoğu kez. siyasal sorunları

anlamalarını bile güçleştirmektedir. Toplumbilimcilere,

iktisatçılara ve çok üzülererek söylüyorum, siyasal bilimcilere oranla, siyasal konulara karşı çok daha duyarlı ve

bilgili olan gazetecilerle karşılamakta olmamızın bir nedeni

de bu olsa gerektir. Amerikan üniversite sisteminde siyasal eğitim hiç yoktur denmese bile, çok yetersizdir; toplumda iktidar mücadelesi alanında neler olup bittiğini kavramaya, anlamaya yarayacak bir eğitim görülmemektedir.

Sosyal bilimcilerin çoğunun, topluluğun kurulu düzene karşıtlığı olan kesimleriyle ya hiç, ya da çok az ilişkisi bulunmakta; olağan bir siyasal bilimcinin yetişme döneminde akademik kariyeri boyunca toplumsal yaşamında karşılıklı olarak eğitici etkileşimler bulunacağı *sol* bir basın da yoktur, iş olanağı sağlaması şöyle dursun, siyasal entelektüellere bir destek sağlayacak, prestij kazandıracak bir siyasal hareket de kalmamıştır.

Akademik topluluk üyelerinin toplumdaki çalışanlar kesimiyle ilişkileri de varla yok arası düzeye inmiştir.

Bütün bunların anlamı Amerikan bilim adamlarının bu durum ve konumları sayesinde, hiçbir ideolojik yönelim olmaksızın pratikselcilikten yana sap tutmuş bulunmalarıdır. Bu bakımdan, içlerinden herhangi birinin “satılmışlıkia” suçlanması yerinde bir suçlama olmayacağı gibi, böyle bir şey fazla çocuksu bir suçlama olarak kalacaktır. Kuşkusuz, böyle ağır bir kelimeyi yerinde ve haklı olarak kullanabilmek için ortada, satın alınabilecek, satın alınması gerekecek bir şeylerin olması

da gerekmektedir.

166

* BUROKRATİK

ANLAYIŞ VE GORENEK

Bir yüzyılın çeyreği kadar süre içinde, sosyal bilimin

toplum yönetiminde kullanımında ve siyasal anlamında

büyük değişim olmuştur. Önceki dönemden

kalma “toplumsal sorunları” liberal pratikçilerce değerlendirilme biçimleri bugün de devam etmekte, fakat bugünkü

yöneticilerin ve güdümleyicilerin yeni tutuculukları

(ve sosyal bilimleri kullanış biçimleri, ç.) eskisini gölgelemiş

bulunmaktadır. Bu yeni ve liberal olmayan pratikçilik

çeşitli biçimlerde uygulanmakta; fakat genel eğilim

olarak bütün insan bilimlerini etkisi altına almış bulunmaktadır.

Bu anlayışın dayandığı ethos’u anlatmaya,

onun başta gelen rasyonalize edicilerinden olan Paul

Lazarsfeld'den bir örnek vererek başlamam uygun olacaktır.

"Toplumbilimci olacak bir öğrencinin dikkat etmesi

gereken son bir nokta var,” diye yazıyor Paul

Lazarsfeld:

Dünyanın durumu hakkında endişeleri, üzüntüleri

olabilecektir. Yeni bir savaş tehlikesi, toplumsal dizgeler

arasında bir çatışma, ülkesinde görmekte olduğu hızlı

toplumsal değişimlerin etkisiyle bir an evvel ve süratle

bu sorunlar üzerine eğilmek gerektiği düşüncesine kapılabilir.

Tehlikeli olan, eğer henüz bir kaç yılıdır toplumbilim

üzerinde çalışan biriye, bütün güncel sorunları

Çözümleyebileceği düşüncesine kapılacak olmasıdır.

Fakat ne yazık ki, bu gerçekleşebilecek bir umut değildir.

Uzun zaman çevrede ve toplumda neler olup bittiğini

öğrenmesi gerekecektir. Zaman zaman başarılı top-

* "Ethos" olarak geçiyor - ç.

lumsal eylemler için girişilmiş edimlere olanak bulacaktır.

Fakat toplumbilim bugün hâlâ *sosyal mühendislik*

için güvenilir bir temel olabilecek duruma gelememiştir...

Doğal bilimlerin ortaya çıktığı Galile ile, bu bilimlerin

dünya tarihi üzerinde önemli etkilerde bulunabildiği

sanayi devriminin başlaması arasında 250 yıl geçmesi

gerekmiştir. Deneyimci sosyal araştırma ise otuz ya da

kırk yıllık bir tarihçeye sahiptir. Dünyanın en büyük sorunlarına tez elden çözümler getirmesini, acil pratik sonuçlar

yaratmasını isteyecek olursak, {sosyal bilimlerin -

ç) *doğal gelişme seyrini bozmuş oluru*

Son yıllarda "Yeni Sosyal Bilim" diye adlandırılan

şey sadece soyutlanmış deneyimcilik değil, fakat aynı

zamanda bu yeni ve liberal olmayan pratikselcilik anlayışıdır.

Bu ibare, hem yöntemi, hem de kullanımını ifade

etmek üzere ve çok yerinde olarak seçilmiştir: Çünkü

soyutlanmış deneyimciliğin tekniği ile, bürokratik amaçlı

kullanımı düzenli olarak birleştirilmiş bulunmaktadır.

Benim savımca, bu birleşmenin sonucunda ortaya yeni

ve bürokratik bir sosyal bilim çıkmış bulunmaktadır.

Varlığının ve etkilerinin özelliklerinin tümü yönünden,

günümüzdeki uygulamasına bağlı olarak, soyutlanmış

deneyimcilik “bürokratik” bir gelişme göstermektedir.

(1) Sosyal araştırmanın her aşamasını

rasyonalize ve standardize etmekle, soyutlanmış deneyimcilik

türü entelektüel işlemlerin kendileri de “bürokratik”

birer işlem olmaktadır. (2) Bu işlemler, insana ilişkin

incelemelerin, genellikle kolektif ve sistemli bir biçimde,

araştırma kurumları, araştırma kuruluşları soyutlanmış

1) Paul Lazarsfeld, “What is Sociology?”, Universits Student kontur, Skrivmeskestua, Oslo, 1948, ss. 19-20. İtalikler benim.

deneyimciliğin çok iyi uyumladığı bürokratik örgütler

içinde yapılmasına yol açmış; başka hiçbir amacı olmasa

bile, sırf etkinlik ve verimlilik amacıyla araştırma işlemlerini, ancak büyük bir şirketin muhasebe servislerinde

görülebilecek derecede rutinleştirmiş bulunmaktadırlar.

(3) Bu gelişme, sonuç olarak, Üniversitelerdeki

personelin entelektüel ve siyasal niteliklerinde, düşüncelerinin biçimlendirilmesinde ve seçilmesinde de etkide

bulunmaktadır. (4) İş hayatında - özellikle reklamcılıkla

ilgili kitle haberleşmesinde - silahlı kuvvetlerde ve gitgide artan biçimde üniversitelerde kullanılışında “yeni

sosyal bilim” bürokratik müşterilerinin düşüncelerindeki

amaçlarına uygun hizmetler görmeye başlamıştır. Bu

tarz araştırmalara başlayan ve bunlardan yararlanan kimseler, kolayca, bürokratik müşterilerinin siyasal bakış açılarını benimsemektedir. Bu benimseme, çoğu kez, kabul etme anlamında bir benimseme olmaktadır.

(5) Bu tür araştırmalar, açıklanan pratiksel amaçlarına erişmekte başarılı oldukları ölçüde, toplumdaki bürokratik egemenlik biçimlerinin etkinlik ve benimsenirliklerini arttırmalarına, hatta bir ölçüde de sürüp gitmelerine hizmet etmektedir. Fakat bu açık amaçlarına erişmede başarılı olsalar da, olmasalar da (bu ayrı bir sorundur), bürokrasiye özgü görenekleri ve ahlak anlayışını hayatın diğer entelektüel kültürel ve moral kesimlerine de yayıp bulaştırmış olmaktadır.

1

Acı, ama gülünç bir durumdur ki, moral yönden antiseptik yöntemler geliştirme işine büyük önem verenlerin çoğu, “uygulamalı sosyal bilim” ve “beşeri mühendislik” işlerine kendilerini en yoğun şekilde vermiş kimseler arasında yer almaktadır. Soyutlanmış deneyimcilik alanındaki araştırmalar pahalı olduğu için, bunları ancak büyük kurum ve kuruluşlar yapabilmekte veya destekleyebilmektedir. Bunlar şirketler, ordu ve devlet kuruluşları ile, bunlarla bağlantılı diğer reklamcılık, tanıtma (promotion) ve halkla ilişkiler gibi alanlardaki

kuruluşlarıdır. Bu tür araştırmaları destekleyenler arasında vakıflar da bulunmakta; fakat bunların yönetimini elinde tutan personel, çoğu kez, pratiksel, yeni bürokratik kurallara uygun amaçlar gözetmektedir. Sonuç olarak, bu nitelikteki araştırmalar belirli kurumsal merkezlerde odaklanmış bulunmaktadır: 1920’lerden beri reklam ve pazarlama işletmelerinde; 1930’lardan beri şirketlerde ve ortaklık halinde çalışan kamuoyu araştırmaları kuruluşlarında; 1940'lerden beri, birçok araştırma bürolarının kurulmasıyla akademik hayatta; İkinci Dünya Savaşı döneminden beri de federal devletin çeşitli kuruluşlarında, bu çalışmalarda gitgide yaygınlaşmakta, fakat belirtilen bu alanlar hâlâ en önemlilerini oluşturmaktadır.

Bu pahalı tekniklerin biçimciliği bu tekniklerin, bunları finanse edebilecek durumda olanların kendileri için gerekli gördükleri enformasyonun elde edilmesi işine koşulmasına yol açmaktadır. Yeni uygulamalı araştırmalar tipik bir biçimde pratiksel; yani para kazanma ve yönetim ile ilgili eylemlere önem ve ağırlık vermektedir.

“Genel ilkeler” ortaya çıkarıldıkça, sosyal bilimlerin “pratik için doğru ve yerinde rehberlik edeceği” pek de olası ve doğru görünmemektedir. Çoğu kez, yöneticiler bazı ayrıntılara ve bu nitelikteki ilişkilere dair bilgiler edinmek istemekte, bundan başkasına ne gereksinim, ne de istek duymaktadır. Soyutlanmış deneyimcilerin

inceledikleri konuları kendi bilimsel tecessüslerine göre ve kendi başlarına kararlaştırmak gibi bir eğilimleri ender rastlanır bir şey olduğu için, bu gibi “bilimsel” konularda yapmaları gereken tercihleri başkalarına devretmeye zaten yeterince isteklidirler. Uygulamalı sosyal araştırmalardan yana olan bu toplumbilimciler, genellikle, “kamuya” seslenmemekte; yani, çıkarları, belirli ilgi konuları olan dar ve belirli çevrelerdeki müşterilerine çalışmaktadırlar. Kamu yerine, bu, belirli müşterilere yönelme bilimsel çalışmadaki objektiflik düşüncesini zayıflatmakta - dağınık, belirsiz ve çok sayıdaki küçük küçük baskı odaklarına karşı bir yanıt olarak düşünülmesi gereken bu çalışmaların - araştırmacıların bireysel ilgi konularına göre araştırmalar yapması ve bu nedenle dışardan güdümlenmemesi gibi ana ilkeler zayıflamış bulunmaktadır.

Her “düşünce okulu” akademik kişilere kariyerleri açısından belirli bir anlam ifade etmektedir, “iyi bir çalışma” yapmış sayılabilmek belirli bir okulun anlayışı açısından iyi bulunabilmeye bağlıdır. Bu nedenle de akademik başarı başat bir ekolün ölçülerini benimsemeye bağlı bulunmaktadır. Birçok, ya da en azından çok sayıda “okul” oldukça ve özellikle genişleyen bir profesyonel piyasa etkinliğini sürdürdükçe bunun böyle olması kimseyi üzmeyeceğe benziyor.

Sosyal bilimlerde bireysel gücü ve yeteneği ile çalışanlar ile, daha gelişkin ve karmaşık bir planda çalışanlar arasında, kişisel sınırlamalar dışında, pek az engel vardır. Fakat bu tür kendi başına çalışan kimselerin, uygun ölçülerde soyutlanmış deneyimci araştırmalar yapabilmeleri bu araştırmaların yapılması için gerekli türden malzemeyi ancak belirli büyüklükte araştırma kurumları sağlayabileceği için; hatta söylemek gerekir ki, böyle bir araştırmanın çeşitli işlemleri ancak böyle bir kuruluş içinde gerçekleştirilebileceği için, olanaksızlaşmış bulunmaktadır. Soyutlanmış deneyimci araştırmaların uygulanması bir araştırma kurumunun, biraz akademik dille konuşacak olursak, büyük fonlar bulmasını gerektirmektedir. Araştırmanın maliyeti arttıkça; araştırma bir *takım çalışmasını* gerektirdikçe bu çalışmanın türü bile pahalılık ögesi olmakta, yapılan işbölümünün üzerinde şirketler topluluğunun kurumlaşmış denetimi söz konusu olmaya başlamaktadır. Böylece, meslektaşlar topluluğu olarak düşünmeye alıştığımız üniversitelerde, gitgide, her birinde çok gelişkin ve ileri bir işbölümünün bulunduğu bir seri araştırma bürokrasisine, dolayısıyla entelektüel teknisyenliğe geçilmiş olmaktadır. Başka hiçbir nedeni olmasa da, bu teknisyenlerin etkin bir biçimde istihdam olunmaları için bile, kolay öğrenilmelerini

sağlamak amacıyla araştırma süreç ve işlemlerinin

kalifiye edilmesi yoluna gitmek gerekmiştir.

Araştırma kurumu, aynı zamanda, bir yetiştirme

merkezidir. Diğer kurumlar gibi, belirli tipte “kafalar” seçmekte; bunlarda, sunup sağladığı armağanlar aracılığı

ile belirli *mental* niteliklerin gelişmesine öncelik vermiş

olmaktadır. Eski tip bilim adamlarının ve araştırmacıların

yanı sıra, akademik ortam için yeni sayılabilecek iki

tip insan da bu durumun etkisiyle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bunlar, ilk olarak, entelektüel yöneticiler ile araştırmalardaki yardımcı (destek) görevdeki kimselerdir -

bunlar hakkında, akademik çevrelerin bilmediği yeni bir

şey söyleyemeyeceğim. Bu bayların akademik ünleri,

akademik ve toplumsal yerlerine, güçlerine dayanmaktadır.

Bu kimseler Komisyon üyesidirler; Müdürler Kuruluna

üyesidirler; sizi işe almak, size gezi olanakları ya da

araştırma bursları sağlamak bunların yetkisi içindedir.

Yeni ve tuhaf bir bürokrat türüdürler. Bunlar ”akıl yöneticisidirler”.

Diğer yandan vakıflardan para bulma işlerinde

de uzmanlaşmış; adeta, birer halkla ilişkiler uzmanı

olup çıkmış kimselerdir, iş hayatında diğer yerlerde

olduğu gibi, bu baylar için de kitabın yerini *memorandumlar* almıştır, istedikleri araştırma projesine yaşam

olanağı bağışlayabilirler; kurumlaştırıp etkinlikle gerçekleşmesini sağlayabilirler; “kitap” imal ettirebilirler. Çalıştıklarını

söyledikleri zaman dilimi, “milyarları bulan teknik

iş günü saati" olarak ifade edilmesi gerekecek niteliktedir.

Bu arada, özce zengin bilgiler hiç beklemememiz

gerekmektedir: Önce - yöntemlere ve araştırmaya

ilişkin - birçok yöntem bilimsel incelemelerin yapılması,

daha sonra da birçok “pilot çalışmaların” yapılması gerekmektedir.

Vakıf yöneticilerinin birçoğu çok sayıda

küçük küçük bireysel araştırmalar yerine, büyük ölçekli

(largescale) ve bu nedenle de yönetimi kolay ve - çoğu

kez, sorunları siyasal yönden görülür kılmak istemedikleri

için, “güvenlikli” (safe) anlamına da gelen - büyük B

harfi ile yazılan Bilimsel başlıklı projelere para vermeyi

yeğlemektedirler. Buna uygun olarak, sonuçta, büyük

vakıflar gerçekte küçük sorunlara eğilen, görünümleri

yönünden büyük, bürokratik yapılanma içinde yapılacak

araştırmaları desteklemekte, bu iş için de entelektüel

idareciler istihdam etmeyi yeğlemektedir.

İkinci olarak, sosyal bilimciden çok araştırma teknisyeni

diyebileceğimiz “genç devşirmeler” gelmektedir.

Bu oldukça cesaret isteyen bir nitelendirme, ama bunu

bilerek yapıyorum. Bir düşünme tarzının (style) sosyal

anlamını kavrayabilmek için, her zaman için, o düşüncenin

önderleri ile müritlerini, yeni yandaşı olanlar ile

rutin işçilerini; kurucusu olan ilk kuşağı ile, uygulayıcısı

olan ikinci ve üçüncü kuşaktaki kimseleri birbirinden

ayırt etmemiz gerekmektedir. Başarılı olabildikten sonra,

her okuldan bunların her ikisi de bulunmakta; bunun

böyle olması okulun “başarılı” oluşunun bir ölçütünü

meydana getirmektedir. Başarının entelektüel sonuçları

için de, bu durum, bir belirtken yerine geçmektedir.

Dönen değirmenin izleyicisi olanların düşünsel ve

ussal nitelikleri ile, yeniliği yaratan, söz konusu okulu kuranlarınkiler arasında daima bir fark olmuştur. Bu noktada,

düşünce okulları arasındaki fark daha da artmaktadır.

Bu farklılıklar, belirli bir ölçüde her okulun çalışma tarzının elverdiği ya da yeğlediği toplumsal örgütlenimden kaynak

almaktadır, incelediğimiz düşünce tarzının kurucularından

ve yöneticilerden en azından birkaçının çok iyi yetişmiş

“kafalar” olduğu söylenebilir. Bu kimseler gençliklerinde Batı toplumunun önde gelen düşünce modellerini

benimsemişler; kültürel ve entelektüel alanda uzun yıllar

çalışıp- çabalayıp yetişmiş kimseler niteliği kazanmışlardır.

Gerçekten çok iyi eğitim görmüş, kültürlü kişilerdi:

Kendi duyarlıklarının yaratıcı bir biçimde farkındaydılar ve

kendilerini kültür hayatında durmadan yenileyip canlı tutabiliyorlardı.

Fakat ikinci kuşak için; herkesin görüş birliğine varabileceği gibi, entelektüel yoksunluk içindeki Amerikan

High Sc/700/’larından mezun bu kimseler için aynı şeyleri söylememiz olanaksızdır. Hatta çoğu yeterli bir kolej öğrenciliği bile geçilmemiştir; en azından - nedenini bilmiyobilmiyorum

ama - araştırma kurumları için aralarından en

parlak olanlarının alınmakta olduğunu bile sanmıyorum.

Bu genç baylarla, zaman zaman, ben de karşılaşıyorum:

Çoğu kez, gerçekten entelektüel bir sorunla başları
derde girdiği zamanlarda oluyordu. Ama hiçbirini,
büyük ve önemli bir soruna karşı tecessüs duyarken;
insan aklını, *aradığını bulmak için* kendine çeki düzen vermeye mecbur kılacak nitelikteki sorunlarla
ilgilenirken
görmedim. Bu genç baylar, sözcüğün tüm tarihsel ve
teolojik anlamıyla yöntembilimsellikleri kadar bile huzura
sahip olmayan, tasarım yeteneğinden çok, sabretme
alışkanlıkları ile çalışan; her şeyden önce de, *dogmatik*
kafalı kimselerdir. Bu özelliklerinin bazıları, bir ölçüye
kadar günümüz Amerikan kolej ve Üniversitelerindeki
öğrencilerin çoğu için söz konusu olabilecek entelektüel
koşulların üzücü sonucudur. Fakat, bu özelliklerin, soyutlanmış
deneyimciliğin teknisyenleri arasında daha da
yaygın olduğuna inanıyorum.

Bu baylar sosyal araştırma alanını kariyer olarak
benimsemiş; çok erken çağlarında aşırı derecede uzmanlaşmış;
kendi deyişleriyle, “bir yığın kitap okuyup,
bunlardan yararlanarak yenisini yazmak”, ya da, “sadece
spekülasyonda bulunmak” saydıkları “toplumsal felsefe’ye”
karşı bir ilgi duymamayı öğrenmiş; bunları aşağılama
alışkanlığı kazanmış kimselerdir, insan bu bayların
konuşmalarını dinlerken; hakkında tecessüs duydukları
konuların ve sorunların neler olabileceğini anlamaya
çalışırken donmuş denecek kadar sınırlanmış,

donuklaşmış kafalarla karşı karşıya kalmış olduğunu
görüp sıkılıyor. Birçok bilim adamının, henüz yeterince
bilgi edinecek düzeye varamadığı sosyal dünyamızın
sorunları onları hiç de heyecanlandırmıyor.

Bürokratik sosyal bilimin propaganda gücünün
büyük bir kısmı, felsefi planda, kendisinin Bilimsel Yönteme
sahip olduğu iddiasından ileri gelmekte; kendisine
böyle kolayca yandaş devşirmekte oluşu ise, kişilerin bu
alandaki kolayca yetişip, geleceği parlak görünen işlere
girebilmeleri nedeniyledir. Her iki durum için de, teknisyenlerin kolaylıkla hazır bulabildikleri açık
bir biçimde

kodlanmış yöntemlerin varlığı başarının temel nedenini
oluşturmaktadır. Kurucuların bazılarında deneyimsel
teknikler, bile bile bastırılmış, ama varlığı daima hissedilen bir tasarımlama yetisine hizmet
etmişlerdir. Kurucu

durumundakilerden biriyle konuştuğunuz zaman
düşünen, düşünülebilen bir “kafa” ile konuştuğunuzu
hissediyorsunuz. Fakat bu tür çalışmalara ömründen
henüz üç dört yıl vermiş yeni yetme biriyle konuştuğunuzda,
modern toplumun incelenmesiyle ilgili sorunlar
üzerine konuşup derdinizi anlatmanız bile olanaksız
kalmaktadır. Böylelerinin konumu, kariyeri, ihtirası ve
kendine atfettiği değer, çok büyük ölçüde, benimsediği
bir tek perspektife, bir tek “sözlüğe,” bir tek “teknikler
destesine” dayanmaktadır. Gerçekte ise bunların dışında

bir şeyler bilmediği görülmektedir.

Bu öğrencilerin bazılarında düşünce yeteneği ile

kişilik birbirinden kopmuştur. Bunlar için akıllılık, becerikli bir biçimde ortaya konulmuş bir hüner işidir ve bunu

da en iyisinden yaptıklarına inanmaktadırlar. *Humanist*

bakıştan yoksunlaşmış kişiler oldukları için, insan aklına

saygı duyulmasını öngören değerlerden uzak kalmışlardır.

Eğitici olmayan bir eğitsel rutin ve hizmetine koşuldukları

ifsad edici “piyasa” nedeniyle toplumbilimsel

düşünce ve tasarım yeteneği kazanmayı unutmuş, hırslı

ve çalışkan teknisyenler olarak kalmışlardır. Bunlar

hakkında beslenebilecek tek umut, bu genç bayların

günün birinde kariyerlerinde doçentlik düzeyine eriştiklerinde, o zamana kadar bir miktar entelektüel evrim

geçirebilirlerse, bugün inanıp güvendikleri düşünürlerin

aslında kıcı çıplak imparatorlar olduğunu belki fark edecek

oluşlarıdır. Diyelim, aralarından bu evrim düzeyine

çıkabilenler çokça olsun. Soyutlanmış deneyimcilik anlayışı,

içindeki yöntem bilimsel dar kafalılık, benimsediği

pratikçiliğinin yönelimi, bunu benimseyen kurumların

seçip eğittiği "kafaların” niteliği yüzünden, günümüzde, sosyal bilimlerin toplum karşısında nasıl bir siyasa izlemesi gerektiği sorununun ele alınmasını adileştirmektedir.

Bu bürokratik anlayışın kurumsal içeriği, modern

sosyal yapının başat gelişme eğilimlerine ve onun karakteristik düşünce biçimlerine denk düşmektedir. Bu

nokta göz önünde tutulmadan sorunun açıklanabileceğine,

hatta anlaşılabileceğine inanmıyorum. Bu aynı toplumsal yönsemeler (trends), gerçekte, sadece toplumsal bilimleri etkilemekle kalmamakta Birleşik Devletlerdeki tüm entelektüel hayatı ve günümüzün insanla ilgili sorunlarında aklın yüklenebileceği rolü de etkisi altında bulundurmaktadır.

Burada sorunun özünün ne olduğu açık. Eğer sosyal bilim adamının özgür tecessüsüne göre yapılamıyorsa, kamusal hayatta sorumluluk yüklenmiş bir kurum niteliği de kazanamayacaktır. Araştırma araç ve yöntemleri gitgide daha geniş çerçeveli ve gitgide daha pahalı şeyler oldukça sosyal bilim adeta bu çevrelerce “istimlak edilme” durumuyla karşılaşmakta; sosyal bilimin bağımsızlığını koruması, ancak, sosyal bilimcilerin kolektif bir biçimde araştırma araç ve olanakları üzerinde tam bir denetim kurmaya yönelik çabalarına bağlanmış olmaktadır. Birey olarak sosyal bilimciler çalışmalarında bürokratik kuruluşlara bağımlı kaldıkça kişisel bağımsızlıklarını koruyamazlar; sosyal bilim, bürokratik çalışmalarla oluşan bir bilim olmaya başlayınca da, bilim olarak sosyal ve siyasal bağımsızlığını koruyamaz. Burada “kaldıkça” ve “başlayınca” diye şartlı konuştuğumu vurgulamak istiyorum. Açıktır ki, ben bir eğilimden söz ediyorum; önemli, ağırlığı olan bir eğilim bu. Ama her şey daha şimdiden bütünüyle bitmiş değil.

Kültürel ve entelektüel araştırmalar arasında herhangi bir yerde neler olup bittiğini anlamak istiyorsak, yapılanların en yakın (acil) toplumsal içeriğine bakmamız gerekir. Bu bakımdan, şimdi de, kısaca, akademik kliklere değinmek istiyorum. Doğal olarak, bir düşünce nedenli sürekli, önemli ve sağlamsa, herhangi bir kişi ya da klik de bu düşüncenin o denli geçici bir sembolü olmaktadır.

Ne var ki, “kliklerin,” “kişilerin” ve “okulların” işleri bu kadar basit değildir, daha karmaşıktır; sosyal bilimin gelişmesinin biçimlenmesi yönünden taşıdıkları önem, bizim kendileriyle daha yakından ilgilenmemizi gerektirmektedir. Başka hiçbir nedenimiz olmasa bile, her kültürel faaliyet şu ya da bu çeşitten belirli bir mali desteği ve eleştiri düzeyinde kendisine yardımcı olacak belirli bir kamuyu gerektirdiği için, bu klikler üzerinde durmak zorundayız. Ne bunlara verilen paralar, ne de bunlar üzerine yapılan eleştiriler sadece değerlilikleriyle ilgili objektif yargılara göre olmaktadır. Ayrıca, *değerlilik* derken kastedilen ile *objektiflik* konusunda da çeşitli savlar ileri sürülmektedir.

Akademik kliklerin işlevi sadece rekabeti düzenlemekten ibaret olmayıp; rekabetin koşullarını, bu koşullara uygun olarak yapılan çalışma ve araştırmalara verilecek armağanlandırmaları saptamak da kliklerin görevleri arasındadır. Kliklerin en önemli özelliği, kişilerin yargılandığı ve çalışmaların eleştirildiği

kurallar ve

düsturlar destesidir. Bürokratik sosyal bilimin, teknisyenlerinin benimsedikleri meslek ahlâk ve anlayışını

anlatırken değindiği noktaya - düşünce biçimlerinin sosyal

bilimlerde ün kazanılmasındaki etkilerine, başat düşünce

biçimlerinin oluşum ve güçlenmeleri üzerindeki

etkilerine, geçerli değerlendirme kriterlerinin belirlenmesindeki etkilerine - ek olarak, burada, bu akademik klik

topluluklarının içsel işlevlerini yerine getirmekte kullandıkları araç ve yollardan da söz etmek zorundayım:

Genç yaştakilere yapılan dostça tavsiyeler; iş teklifleri

ve kitaplarındaki bölümlere ilişkin uzunluk - kısalık hakkında görüşler; peşin peşin hayran kesilen eleştiricilere

kitap ithaf etmeler; makale ve kitap yayınında basım

kolaylıkları; meslek kuruluşlarında onursal yerler sunmalar;

mesleksen yayın organlarında yazı kurulu üyeliklerine

getirilmeler gibi. Akademik kariyerin gelişiminde

çok etkin belirleyiciler olabilen prestij kazandırıcı bu gibi mevki ve işlevlerin verilmesi, kişi olarak bilim adamlarının

ekonomik beklentilerini ve mesleklerindeki ünlerini

etkilemektedir.

Bir zamanlar akademik ün, genel olarak, kişinin

yazıp yayınladığı kitaplarla, çalışmaları, monografilerle

- kısacası fikir ve düşünce üretimiyle ve bilimsel eserlerle; meslek üyelerinin ve akıllı, bilgili okuyucuların bu

çalışmalar hakkında varacakları yargılarla ölçülür ve

oluşurdu. Sosyal bilimlerde ve diğer “humanities” denen

disiplinlerde bunun bir zamanlar böyle olmasının bir nedeni de, eskinin akademik dünyasında ayrıcalıklı uzmanlık konumlarının bulunmayışı; yeterliliğin ya da yetersizliğin herkesin katılabileceği bir yarışmayla, sınama ile ortaya konulabilmesi olsa gerektir. Oysa ki, bir şirket başkanının (president) herkesçe kendisine atfedilen beceri ve yeteneklerinin kendi kişisel yeteneklerinin mi, yoksa bulunduğu mevkiin kendisine sağladığı olanak ve yetkilerin sonucumu olduğunu kestirmek çok zor, hatta olanaksızdır. Ama, eski günlerin profesörleri gibi, mesleğinin zanaatkârı" olarak çalışmaya devam eden bilim adamları için böyle bir kuşkuya kapılmak hâlâ bugün de.

Bununla beraber, yeni akademik yöneticiler, şirket yöneticileri ya da askeri komutanlar gibi, ellerinde bulundurdıkları prestij aracılığı ile, kendi kişiliklerinden gelen yetenekleriyle hiç ilgisi olmayan bazı yeteneklenme olanakları kazanmakta; ancak bunlar, onun ürününün kendi içeriği sayılmaktadır. Devamlı bir profesyonel sekreter, kitaplık işlerine bakan bir memur, elektrikli bir daktilo, dikte cihazları, mimeoğraf makinası, kitap ve dergi almak için yıllık üç dört bin dolarlık küçük bir bütçeden meydana gelen büro araçları ve yardımcılar bile herhangi bir bilim adamının yetenekli biri gibi görünmesine çok büyük katkılarda bulunabilmektedir. Şirketlerde çalışan yöneticiler bu gibi “masumane” şeyleri ciddiye bile almayabilirler;

fakat profesörlerin durumunda bunlar ciddiye alınmayacak

şeyler değildir. En verimli olanlar bile, birkaçı bir yana,

bu gibi basit ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır.

Oysa ki, bu araçlar yeteneklenmek ve kariyer yapmak

için gerçekten etkilidirler. Bir yerlere kapılanmamış bilim

adamlarına oranla bu kliklerin üyesi olmuş kimselerin

böylesi olanaklara kavuşması çok daha olasıdır. Girilen

kliğin prestiji, bu olanaklara kavuşma şansını arttımakta;

bu ise, sonuçta, kişinin sahasında hızla ün kazanmasına

yardımcı olmaktadır.

Bu durum, gerçekte fazla yaratıcı olmayan, ortaya

fazla bir şey de koymaya birtakım kimselerin nasıl olup

da önemi boyutlara erişmiş birer ün haline gelebildiklerini

açıklamaktadır. Bu tür ünlenmenin ve parlak görünmenin

dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen biri hakkında bir meslektaşısı şöyle demiştir: “Hayatta kaldığı sürece sahasının

en önde gelen ve etkin kişisi olmaya devam edecektir;

ama ölümünden iki hafta sonra kimsenin onu hatırlayabileceğim sanmıyorum." Bu sözler belki biraz haşince söylenmiş

sözler; ama bunların, akademik klikler içinde yaşayanları

da sık sık pençesine alan bir endişeyi dile getirdiği

de açık.

Çeşitli klikler arasında bir yarışma ve rekabet söz

konusu olduğunda, aynı bilim dalındaki rakip bilim adamlarının göreceli konumları (position) kliklerin stratejilerini

belirleyen etmenler olmaktadır. Küçük ve önemsiz görülen

klikler, zamanı gelince, önde gelen klikler tarafından saf dışı edilebilmektedir. Bu gibi kliklerin üyeleri görmezlikten gelinerek, saf değiştirmeye zorlanarak, reddedilerek kliğin ikinci kuşağını yetiştirmesine önlenmekte, kliğin sönüp gitmesi sağlanmış olmaktadır. Unutulmamalıdır ki, kliklerin en önemli görevlerinden biri bir sonraki akademik kuşağını yetiştirmektir. Bir kliğin önemsiz olduğunu söylemek, bu konuda kliğin zayıf kaldığını söylemek demektir. Eğer ortada büyük iki klik; gelişkin ve etkin iki ekol varsa ve her birinde oldukça güçlü, oldukça prestijli liderler bulunuyorsa bu ikisi arasındaki ilişkiler bir almasılaşma sonucuna varmakta; ikisinin birleşmesiyle bir *kartel* kurma yoluna gidilmektedir. Ve doğal olarak, bir ekol kendisi dışındakiler ya da diğer klikler tarafından etkin bir saldırıya uğramışsa savunmanın ilk stratejilerinden biri gerçekte böyle bir ekolün ya da kliğin varolmadığını söylemek olmakta; ekolün sözcüleri işte bu andan itibaren ortaya çıkmaktadır.

Kliklere atfedilen önemli işler ile, bir ekolün gerçekten önemli çalışmalar yapıp yapmaması birbiriyle karıştırılmaktadır. Genç üyeler arasında bu durum kariyer şanslarını etkilemekte; yaşlıca üyeler arasında ise klikleşmeler idari yerlere gelmek, yükselmek, siyasal ilişkiler kurmak ve dost kazanma fırsatı edinmek gibi şeylere dayanmaktadır. Özellikle bu yaşlıca kişiler arasında

kazanılan ünlerin görünümü çok belirsizdir. Bu

kimselerin büyük üne sahip olmaları - diye sorabilir biri -

yaptıkları çalışmaların entelektüel önem ve kıymetinden

mi, yoksa klikleri içindeki konumlarından mı?

Klikler arası ilişkiler sorununu ele aldığımızda, derhal,

tek bir kliğin sözcüsü olmayıp da tüm bir “alanın”

sözcüsü durumunda olan kimselerle karşılaşmaktayız.

Bu kimseler sadece tek bir firmanın yöneticisi olmayıp,

bir sanayiın sözcüsü durumundadırlar. Bütün bir alan için

temsilcilik rolü oynamak isteyenler, fiilen, söz konusu

alandaki, söz konusu iki ana kliğin varlığını; bunlar arasında

gerçekten bir fark olduğunu reddetmiş olmaktadır.

Gerçekten de, bu kişiler, her iki kliğin ortak sözcüsü olarak, her şeyden önce, bu kliklerin “aynı amaca erişmek

için çalıştıklarını” etrafa göstermekle görevlidir. Bu konumları bakımından da, her kliğin kendisine ait biri olarak

benimsemek istediği; her iki klik arasında “fiili” ya da “zorunlu”

birliğin sembolü gibi görünebilen kimseler olmaktadır.

Her iki klikten de prestijini arttırma olanakları elde

eden bu kişiler, bu prestijleri sayesinde her iki kliğin de

üstünde yer almışlardır. Bunlar, neredeyse, tarafların her

ikisinin de kişisel prestijlerine saygı duydukları birer hakem durumundadır.

Diyelim, belirli bir disiplinin belirli bir dalında, biri

Kurama, diğeri Araştırmaya öncelik veren iki önemli

ekol var. Başarılı bir sözcü sık sık bunlar arasında yer

değiştirir; her ikisinden de görünür, her ikisinin de dışında ve üstünde biri gibi görünmesini iyi bilir. Prestiji ile,

bu ikisinin, kuram ile Araştırmanın birbiriyle uzlaşır olduklarını göstermekle de kalmaz; bu iki ekolün sosyal

bilimlerde bütünleşmiş bir çalışma modeli meydana

getirdiklerini de göstermiş olur. Bunun, umut verici bir

simgesi durumuna gelir. Bir umut simgesi olması, yaptığı

gerçek bir araştırmadan, yayınladığı bir çalışmadan

dolayı değildir. Bu konuda olanlar şöyledir: Kutlanması

gereken herhangi bir Araştırma çalışmasından sözcünün

bir kuram bulup çıkarması, bunu kutlaması beklenir;

o da, tamamen kendi ölçü ve “İhtiyarına” göre bunları

söz konusu çalışmada bulup gösterir. Herhangi bir

kuramsal çalışma yayınlandığı zaman ise, kendisinden,

bu çalışmada Araştırma niteliklerinin bulunduğunu göstermesi

beklenir; o da, gene kendi ölçü ve “ihtiyarına”

göre bunları bulup gösterir. Bu “buluşlar” uzun kitap

tanıtma ve inceleme yazılarıyla ortaya konulmuş olduğu

için, geniş okuyucu kitlesine de duyurulmuş; bu incelemelerde yer alan kişilere de böylece, prestij kazandırılmış

olur. Kuram ile Araştırmanın gerçekten kaynaştığı,

bir ve tek bir bütün haline gelebildiği çalışmalar ise,

belirttiğim gibi, henüz bir umut, bir simge olarak kalmaya

devam eder. Bu dönem içinde, sözcü durumundaki kişinin

prestiji hiçbir zaman böyle bir çalışmadan

kaynaklanmaz; hatta çoğu zaman ortada, böyle bir çalışmaya

pek rastlanmayabilmektedir de.

Bu tür sözcülük görevindekiler için, oynadıkları rolün

içinde yer alan trajik bir gerçek, bir olgu bulunmaktadır. Bu role çıkanlar çoğu kez birinci sınıf kafalardır - gerçekten

sıradan kafaların tüm öykünmelerine karşın bunu da yapamadıkları görülmektedir. Sözcülük durumundaki kimselerin

oynadıkları rol, fiilen kendi çalışmalarına engel olmaktadır.

Gerçekte kendilerinin yapabilmiş olduklarına

oranla öylesine haksız bir prestije kavuşmuşlar; kendilerinden öylesine olmayacak işler beklenir olmuştur ki, bu

durum, çoğu kez bu kişilerin kendilerini “araştırma” işlerine vermelerini engellemektedir. Önemli bir çalışmada, ya da

kitap hazırlığında kendilerine yer verildiğinde, başkaları

bitmiş saysa bile, kendi bölümlerinin bittiğine, yayınlanabilir duruma geldiğine karar vermekte çok çekingen davranmaktadırlar.

Bu gibi durumlarda, yüklenmiş oldukları

komisyon görevlerinden ve benzeri angaryalardan, (çalışmamaktan

- ç.) sızlanıp dert yanmakta; fakat, gerçekte,

yeni yeni görevler yüklenmekten de geri kalmamakta;

bazen bizzat kendileri bu gibi angaryaları arayıp bulmakta;

böylece, yüklendikleri bu tür işleri, kendilerini bilimsel çalışmalara verememiş olmalarının hem nedeni, hem de

özü olarak ileri sürmektedirler. Sık sık söyledikleri gibi, bir kapana sıkışmışlardır - ama gerçekte, kapandan çıkmamayı

isteyen de gene kendileri olmaktadır. Böyle

yapmazlarsa, yüklendikleri bu sözcülük görevinin başkalarının gözünde de, kendi gözlerinde de uzun yıllardan beri

süren verimsizliklerin özü durumuna indirgenmiş olduğunun

anlaşılabildiğini bayağı hissetmektedirler.

Akademik âlem sadece kliklerden ibaret de değildir.

Gerçekten çok sayıda çeşitlilik gösteren, yaptıkları

ve çalışmaları da çok zengin çeşitlilik gösteren bağıntısızlar (kliklerden hiçbirine girmeyenler - ç.) da vardır.

Başta güreşen kliklerden birinin üyelerinin bakış açısından

bakıldığında bu gibi bağıntısız kişiler dost olarak,

ya da hiç değilse, o kliğin ekolüne karşı tarafsız, yahut

da “sosyal eğilim”den yoksun kimseler olarak görünmektedirler.

Yaptıkları çalışmalar olumlu sayıldıkça,

değerli bulundukça, yararlı ya da saygıdeğer bulundukça

klik üyeleri bu kimseleri aydınlatmak, onlara yol göstermek

sonunda kendi aralarına almak isterler. Karşılıklı

birbirini beğenme, kutsama, saygı duyma ile yetinemezler.

Bağıntısızlar arasında oyuna hiç katılmayan,

prestij iddiasına başını çevirip ilgi bile göstermeyen

kimseler de vardır. Bunların bazıları, düpedüz, ilgisiz ve

kendini önündeki işine vermiş; bazıları ise, açıkça, (kliklere

- ç.) karşıt kimselerdir. Ekol çalışmasını hoş bulmazlar.

Olanak buldukları sürece, klikler bu iki türe girenlerin

ikisini de yok saymakta, görmezlikten gelmektedir.

Fakat bu basit ve güvenli strateji, sadece, klik

gerçekten üst düzeyde bir prestije sahipse geçerli olabilmektedir.

Klik, kendi alanında, o alanın tümünde tek

bir denetim kurduğu ve bunu sürdürdüğü sürece bunu o

alanın egemeni edası içinde (lordly) yapmaktadır. Fakat

gerçek durum böyle değildir; aynı sahada, genellikle

birçok tarafsız kimse vardır; birçok kimse *ecletic* çalışmalar yapmakta; ayrıca birçok başka klik de bulunmaktadır.

Üstelik, yardımcı bilim dalları ve bunlarda yapılan

çeşitli çalışmalar da vardır; bunun dışında, akademik -

olmayan birçok okuyucu ve izleyici bulunmakta; bunların

ilgileri ve çıkarlarının çeşit çeşit olması tek bir kliğin

sahada prestij, ün ve kariyer yönünden tekel kurmasını

engellemektedir.

Buna uygun olarak, kliği eleştirenler görmezlikten

gelemediği zaman klikçe uygulanan başka stratejiler

de bulunmaktadır. Ekolün üyelerini yönetmekte kullanılan

bütün araç ve usuller, doğal olarak, kliğe karşıt olan

dışarıdakilerle ilişkileri yürütürken de kullanılmaktadır.

Bunlardan sadece birine ve kısaca değinmemiz yetecektir:

Prestij kazandırmada en çok uygulanan, yararlanılan

kitap tanıtma yazıları. Diyelim, bağıntısız bir bilim

adamı kitap yazmış ve yayınlamış ve bunun

görmezlikten gelinmesi için elden gelen her şey yapılmış

olsun. Bu durumda yapılacak iş, kaba bir “püskürtme”

hareketidir: Kitapla ilgili değerlendirme yazısına

yazma işi, kliğin önde gelen üyelerinden birine, yazarla

rekabet içinde olan, ya da doğrudan doğruya hasım

olan birine, hiç değilse, karşıt görüşlerle ilişkili olan birine verilir. Daha esnek bir yol ise, bu görevi,

henüz fazla

bir yayını olmayan, bu nedenle de, görüşleri pek tanınmayan

önemsiz, fakat kendini göstermeye çalışan birine

vermektir. Bunun birçok üstünlükleri, yararları vardır.

Genç kişi için, bu, hem klişe olan sadakatini göstermeye

yarayan bir fırsattır; hem de, kendinden yaşlı ve daha

ünlü birinin eseri hakkında yapacağı eleştiri sayesinde

ün kazanma fırsatıdır. Diğer yandan, böyle birine

değil de, daha üst düzeyde birine yaptırılmış olsaydı

kitap daha bir önemsenmiş olacağı halde, bu durumda,

yıpratılmak istenen kitap önemsiz bir kitap olarak gösterilmiş

olmaktadır. Genç için de, bu, tehlikesiz bir roldür:

Kendisinden daha ünlü olan yazar “snobluk” döneminden

kurtulmuş biri olduğu için, kitabı hakkında yayınlanan

eleştiriye “cevaplamak” istemeyecektir; zaten, kitabı

eleştirilen bir yazarın profesyonel eleştiriciye cevap vermesi

.alışılmamış bir şeydir. Akıllı yayın organları bu gibi

şeyleri desteklememekte, ya da kesinlikle izin vermemektedir.

Fakat yapılan eleştiriye cevap verilmiş bile

olsa, bunun fazla önemi yoktur. Ömrü sadece kitap eleştirmekle geçmeyip de kitap da yazmış olan herkes

bilir ki, entelektüel işler arasında yapılması en kolay

olanı - hangi kitap olursa olsun - herhangi bir kitabı birkaç sütunluk bir tanıtma yazısı ile “yerin dibine batırmaktır.”

Böyle bir yazıya aynı uzunlukta bir yazıyla “cevap

vermek" ise olanaksıdır. Tartışmaya katılan her okuyucu kitabı bütünüyle okuyabilmiş olsa, eleştiri yazarının o an için haksız, ama etkin bir üstünlük kazanması zor olacaktır.

Eğer yayınlanan kitap, kendi alanı içinde ve dışında dikkat çekmiş ve büyük bir ilgi uyandırmışsa, o zaman, yapılacak tek şey, işi klik üyelerinin önde gelenlerinden birine vermek; tercihen, kliğin başsözcüsü durumundaki kimseye, kitabın içeriğine değinmeden kitabı göklere çıkarttırmak; kitabın, o alandaki egemen eğilimlere koşut düşüğünü; bu yönde önemli katkılarda bulunduğunu yazdırtmaktır. Ciddi ve işini iyi beceren bir kliğin meydan vermemesi gereken tek şey, kitapla ilgili tanıtma yazısını yazma işini, başka bir bağıntısız bilim adamının yapmaya kalkışmasına fırsat vermemektir. Böyle bir eleştirici, önce, eleştirdiği kitabın neleri ele aldığını, neler söylediğini gerçeğine uygun biçimde özetleyip verecek; daha sonra da,

harcıâlem ekollerden, kliklerden ve düşünce biçimlerinden ayrı ve bağımsız olarak bu görüşlerin eleştirisini, değerlendirmesini yapacaktır.

3

Sosyal bilimlerdeki çeşitli ekoller tarafından kullanılan sloganlar arasında hiçbiri, “sosyal bilimin amacı insan davranışının önceden kestirilebilmesi ve denetlenebilmesidir” sloganı kadar sık kullanılmamaktadır. Yaşadığımız şu günlerde ise, bazı çevrelerde, sık sık, apaçık ve belirli bir amacı ifade ettiği kolaylıkla anlaşılabilecek

bir ibare olan “beşeri mühendislik” sözünün kullanıldığını görüyoruz. Bu sözün belirtilen anlamının açık ve kesin olduğuna inanılmasının nedeni “doğa üzerinde egemenlik kurmak" ile “toplum üzerinde egemenlik kurmak” arasındaki benzerlikten yola çıkılmasıdır. Bu ibareleri kullanmayı alışkanlık haline getirenler, büyük çoğunlukla, “sosyal inceleme ve çalışmaları gerçek bir bilim durumuna getirmek” görüşünün en ateşli savunucuları ile, kendi çalışmalarını siyasal yönden yansız, moral yönden ise bağıntısız sayan kimselerdir. Çok sık olarak, temel düşünce, sosyal bilimlerin fizik bilimlerin ardından ve belirli bir “gecikme” ile gelişmekte oluşları biçimde ifade edilmekte; bunun sonucunda da, bu ikisi arasındaki boşluğun kapatılması gereğinden söz edilmektedir.

Bu teknokratik sloganlar, kendileri hakkında bu satırları yazdığım *Bilimcilerin* çoğunluğu için belirli bir siyasal felsefenin yerine geçmektedir. Bu kimseler, söyledikleri buna benzer sözlerle, fizikçilerle doğa arasında nasıl bir ilişki varsa, kendileri ile toplum arasında da buna benzer bir ilişki olduğunu söylemek istemektedir.

Siyasal felsefeleri çok basit bir görüşe dayanmaktadır:

Şimdi insanın atom üzerinde kontrol kurmasını sağlamış bulunan bilimin yöntemleri “toplumsal davranışı kontrol için” kullanıldığı takdirde insanlığın sorunları kısa zamanda çözümlenecek; herkes için barış ve bolluk

gelecektir.

Bu sözlerin ardında iktidar, akıl ve tarih kavramlarının

bulanık bir içerikle kullanıldığı; tümünün kesinlikten

uzak ve tam bir anlam karışıklığı içinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu kavramların bu biçimde kullanılması,

aklın insanın işlerinde çeşitli yönlerde roller yüklenebileceğini; iktidarın doğasını ve iktidar ile bilgi arasındaki

ilişkileri; moral eylem ve edimlerin anlamını ve bilginin

bu konuda sahip olduğu yeri; tarihin ne olduğunu; insanın

tarihin sadece bir ürünü olmayıp, tarihin, içinde yer

almış bulunan bir yaratıcısı, hatta düpedüz tarih yaratıcısı

olabileceğini bilmemenin sonucudur. Bütün bu sorunlara

değinmeden, sosyal bilimlerin siyasal anlamına

etkisi olan bu sorunları ele almadan önce, teknokratik

felsefecilerin kilit sloganlarından birine, ön kestirim ve

kontrol sloganına, kısaca da olsa, değinmek istiyorum.

Çoklarının yaptığı gibi önkestirim ve kontrol konusunda

bu denli açık ve tereddütsüz konuşabilmek için,

bir zamanlar Marx'ın işaret ettiği gibi, dünyayı manüpüle

edilebilecek bir obje olarak tasavvur eden bürokratların

perspektifini benimsemek gerekmektedir. Konuyu daha

iyi açıklığa kavuşturmak için, uç bir örnek alalım: Bir

kimse, hiç düşman bulunmayan bir adada bir askeri

birlik üzerinde güçlü ve etkin kontrol kurabilecek araç ve

gereçlere sahipse, böyle bir kontrole gerçekten sahip

olduğunu kabul etmek gerekir. Böyle biri iktidarının ve yetkilerinin tümünü kullanır ve açık ve kesin planlar yaparsa, belirli bir yılın belirli bir günü ve belirli bir saatinde emrindeki herkesin ne yapacağını, ne yaptığını bilebilecek durumdadır. Hatta, elinde birçok içsel denetim ve güdüleme araçları da olacağı için, her birinin nasıl bir ruhsal durumda olduğunu bile bilecek; onlara, çeşitli planlarına uygun hareketler yaptırabilecek; bazen kendisini tam bir despot gibi görebilecektir. Kontrol tam olarak elinde ise, her olayın ne yönde gelişeceğini önceden kestirebilecektir. Kurallara komuta etmek de bu kimsenin elinde olacaktır.

Fakat biz sosyal bilimciler elimizin altında bu derece güdümlenebilir objeler olduğunu ve kendimizin de insanların hepsinden daha aydın bir despot olduğumuzu düşünemez; böyle bir tasarımda bulunamayız. En azından, bu tasarımlardan herhangi birini yapmak demek, profesör olmuş kimseler için, tuhaf karşılanması gereken bir siyasal* tutum sahibi olmak demektir. Tarihsel hiçbir toplum, benim farazi bir örnek olarak verdiğim askeri birlik gibi kapalı ve tecrit olmuş bir durumda değildir ve olamaz. Sosyal bilimciler de - olmadığına da şükretmek gerekir - tarihi komutası altında tutan generaller değildir. Ama buna rağmen, birçoklarının savunduğu gibi yukarıdaki anlamda “ön kestirim ve kontrol”

den söz edebilmek için, benim konuyu açma amacıyla

iktidarını biraz abarttığım hayali generaliminki kadar

tek yanlı bir kontrolün sağlanabileceğini kabul etmek

gerekmektedir.

Bürokratik anlayışın siyasal anlamını açıklığa kavuşturabilmek için konu üzerinde biraz durmak istiyorum.

Bürokratik anlayışın daha çok - askeri kuruluşlar, şirketler, reklamcılık kuruluşları, devlet kuruluşları gibi - toplumun

hiyerarşik yapıdaki kesimlerinde uygulanmış ve

uygulanmakta olduğu görülmektedir. Birçok sosyal bilimci

de bu tür bürokratik kuruluşlarca birtakım işlerde çalışmaya

davet olunmakta; buralarda ilgilendikleri sorunlar

ise, söz konusu yönetsel kuruluşların en etkin yetkililerinin ilgi ve ihtiyaç duydukları sorunlar olmaktadır.

Bence, kim olursa olsun, insanın Profesör Robert

S. Lynd'in Amerikan Askeri (*The American Soldier*) kitabında yaptığı değerlendirmeye katılmaması olanaksız:

Bu ciltler (dolusu eser - ç.), insanları, kendi iradelerinin

dışındaki amaçlar için sınamak ve kontrol altına almak

için bilimin nasıl büyük bir ustalıkla kullanılmış olduğunu

göstermektedir. Bu durum kendi sosyal bilimlerini

doğrudan doğruya demokrasinin kendine özgü sorunlarında

değil de yan sorunlarda ve dolaylı olarak kullanan

liberal demokrasinin güçsüzlüğünü ve yetersizliğini göstermekte; sosyal bilim, nafakasını çıkarabilmek için, özel

sektördeki iş çevrelerinden, sentetik radyo programları ile

filmler arasında birlik oluşturabilmek için dinleyici ve seyirci tepkilerini önceden kestirebilme

amaçlı projeler, ya da ordudan yukarıdaki örnekte olduğu gibi, askere alınmaktan korkan kuralıları anlamını bile anlayamadıkları bir savaş için yiğitçe dövüşecek askerler haline sokmanın gereklerini ortaya koymak gibi sorunlarla ilgili araştırma projeleri almaktadır. Bu gibi, sosyal yönden ana çizginin dışında kalan ve sosyal bilimlerin kullanımını denetim « altına almış bulunan amaçlar geçerli oldukça, sosyal bilimlerin kullanımındaki her ilerleme bu bilimlere kitleler üzerinde denetim kurmaya yarayan bir araç olmaya; böylece de, demokrasi için biraz daha etkin bir tehdit durumuna gelmeye itmektedir^.

“Beşeri mühendislik” yandaşlarının sloganları bürokratik anlayışın, bu düşünce biçiminin ve bu araştırma inceleme yönteminin fiilen kullanılmakta olduğu alanların da dışına taşmasına hizmet etmektedir. Bu sloganları “kişinin ne olduğunu” gösteren bir biçimde kullanmak; insanın, fiilen yapmasa ve uygulamasa bile, bürokratik bir rolü benimsemesi demektir. Bu rol, kısacası, çoğu

kez sanki koşulu ile kabullenilmektedir. Teknoratik görüş yönünde düşünmeye ve buna uygun olarak hareket etmeye çalışan bir sosyal bilimci olmak kişinin *sanki* gerçekten "beşeri mühendis" olması demektir. Günümüzde sosyal bilimcinin kamusal rolü böyle bürokratik bir perspektif içinde düşünülmekte ve tasarlanmaktadır.

2) "The Science of Inhuman Relations," *The New Republic* 27 Ağustos, 1949.

“Diyelim ben bir beşeri mühendis oldum” diyerek birtakım

hareketlerde bulunmak, insan aklının etkinliğinin

(toplum yaşamının her yanını etkileyebilecek şekilde ç.)

yaygın ve demokratik bir biçimde yerleşmiş bulunduğu

bir toplumda salt bir eğlence olarak ilgi çekici olabilir.

Ama Birleşik Amerika’nın böyle bir topluma hiç benzemediğini

unutmayalım. Başka özellikleri şöyle de olsa,

böyle de olsa, bir özelliği var ki, kesindir: Fonksiyonel

yönden rasyonel bürokrasilerin "beşeri" iş ve sorunlarda, üstelik tarihi belirleyecek nitelikteki kararların alınmasında, gitgide daha çok kullanıldığı bir toplum olma

özelliği. Tarihsel değişimlerin, insan iradesine bağlı denetimlerin dışında ya da altında olma dereceleri bakımından,

her dönemin durumu başka başkadır. Bizim

dönemimizin özelliği, öyle görünüyor ki, bürokratik biçimde

kurumlaşmış seçkinlerin aldıkları ya da almaktan

kaçındıkları kilit önemdeki kararların tarihsel değişimlerin

gitgide daha etkin bir biçimde kaynağını oluşturdukları

bir dönemdir. Ayrıca, denetim ve iktidar araç

ve mekanizmalarının alanca yaygınlaşmasının ve merkezileşmesinin yanı sıra, sosyal bilimlerin, bu araç ve

mekanizmaların denetimlerini ellerinde tutan kimselerin

saptayacakları amaçlar yönünde ve geniş bir şekilde

kullanıldığı bir dönem ve toplumda yaşıyoruz. Bu gibi

gelişmelerin yol açtığı sorunları göğüslemedikçe “ön

kestirim ve kontrol’den” söz etmek, kişinin sahip olması

gereken moral ve siyasal bağımsızlığından vazgeçmesi

anlamına gelecektir.

“Kontrol'den” bürokratik perspektifin dışında başka

bir perspektiften yola çıkarak söz edebilir miyiz? Evet,

doğaldır ki, bu mümkündür. Çeşitli türde “kolektif öz denetimler”

düşünülebilmektedir. Böyle bir düşüncenin yeterlilik

kazanabilmesi fikirleri ve değerlere olduğu kadar,

özgürlük ve ussallığa ilişkin tüm sorunları da içermekte

olmasını gerektirir. Ayrıca, içeriğinde, bir sosyal yapı tipi ve siyasal beklentiler destesi olarak “demokrasi”

idea'sının da yer almış olması gerekmektedir. Demokrasi, üzerinde “rıza birliğine” (consensus) varılmış kurallara

uygun olarak yasaları ve hatta bu kuralları da değiştirebilme konusunda hukukun denetimi altında bulunan kimselerin

yetkisi ve özgürlüğü anlamına gelmekte; fakat,

bununla da kalmayıp, tarihin yapısal mekaniği üzerinde

bir çeşit kolektif denetim anlamına da gelmektedir. Bu

düşünce, daha sonra, daha ayrıntılı olarak değineceğim

gibi, karmaşık ve tasarımlanması güç bir düşüncedir.

Ben burada, sadece, demokrasiye inananların bulunduğu

bir toplumda "ön kestirim ve kontrol"den ciddi bir tutumla söz etmek isteyen sosyal bilimcilerin bu gibi sorunlar

üzerinde de bir miktar durmaları gerektiğini işaret etmek istiyorum.

Bürokratik anlayışın dışında bir anlayışla

“önkestirim” den söz etmek mümkün mü? Elbette,

mümkündür. Önkestirim komuta verir gibi saptanmış

(prescriptive) düzenliliklerle değil de, bir erek gütmeyen

düzenliliklerle yapılabilir. Denetime sahip olmasak da,

toplumsal hayatın başka bir kimsenin de denetim kuramadığı,

“gönüllü” ve rutin - dışı toplumsal faaliyetlerinin

minimum düzeyde olduğu alanlarda “önkestirim’de”

bulunabiliriz. Örneğin, konuşulan dildeki “teamüller”

insanların istekleri dışında değişir, ya da varlıklarını

sürdürür. Belki bu gibi düzenlilikler (regularities) de tarihin yapısal mekaniğiyle bağıntılı olarak oluşmaktadırlar.

Eğer John Stuart Mill’in “principia media” kavramının ne

olduğunu anlayabilir, bunun ana eğilimlerini kavrayabilirsek; kısacası, çağımızın geçirdiği yapısal transformasyonu

anlayabilirsek; “önkestirim için gerekli bir temel

elde edebilmiş oluruz.

Kaldı ki, belirli ve dar bir ortam içinde insanların nasıl

davranacaklarını çoğu kez denetleyebildiklerini; böyle

hareket edebilmelerinin derecesinin ise, bizim bilimsel

çalışmalarımızın amaçları arasında bulunduğunu unutmamamız

gerekir. Gene unutmamamız gerekir ki, yukarıdaki

varsayımsal generallerimiz gibi, gerçek generaller

şirket topluluklarının başındaki yöneticiler ve devlet başkanları da vardır. Ayrıca, hep söylendiği gibi, insanlar

çaresiz ve zavallı nesneler olmadıkları için kendi eylem

ve edimleri hakkında yapılan önkestirimlerden kendileri

de haberdar olabilir, buna uygun olarak, kendilerini yeniden

- yönlendirebilir; kısacası doğru da çıkabilir, yanlış

da. insanların ne şekilde bir edimde bulunacak oldukları

konusunda ise, henüz yeterince önkestirim yapma olanağı

bulunmamaktadır. İnsanlar bir miktar bile özgürlüğe

sahip oldukları sürece, ne yapacakları tam olarak önceden

kestirilemez.

Fakat, “sosyal bilimin” ya da “beşeri mühendisliğin

gerçek ve sonul amacı' önkestirim yapmaktır” demek,

aslında düşünülmüş yapılmış bir şeydir ve moral bir yeğlemenin yerine teknokratik bir sloganın ikame edilmesi

demektir. Bu ise - bir kez benimsendi mi - aksine bir moral

tercihte bulunmaya olanak bile bırakmayacak bir biçimde

bürokratik bakış açısını kabul etmek demektir.

Sosyal incelemelerin bürokratikleştirilmekte olması,

zamanla, bürokratik rutinlerin sınırsız büyüklüklere

ulaştığı diğer toplumlarda görülecek olan epeyce yaygın

bir yönsemedir. Elbette ki, yanı sıra İsa’ca ve çok yüceltici görülen, yönetsel araştırmalarda ise, bu özelliklerinden

yoksunlaşan bir kuram da bulunmaktadır. Dar çerçevelerde

ve belirli konularda yapılan, genellikle istatistiksel olan, bu nedenle de yönetim amaçları için kullanılabilme durumunda kalan araştırmalar temel kavramların değerlendirilmelerini etkilemekte; sonunda, bu tür değerlendirmeler ile söz konusu araştırmalar arasında bir bağıntı kurulamamakta; bunlar, sadece, rejimin ve rejimin değişen yanlarının haklılaştırılmasına hizmet etmiş olmaktadır. Bürokratlar için dünya, belirli ve kesin kurallara uygun olarak ele alınması ve davranılması gereken bir dünyadır. Kuramcılar için dünya, dikkat edilmesi gereken hiçbir kural olmaksızın biçimlendirilebilecek, güdümlendirilebilecek bir kavramlar (conceptions) dünyasıdır. Kuram çok çeşitli yollarla, otoritenin ideolojik haklılaştırılmasına hizmet etmiş olmaktadır. Bürokratik amaçlar için yapılan araştırmalar, otorite oluşturuçu planlamacılarca kullanılmak üzere bilgiler sağlayarak otoritenin daha etkin kılınmasına hizmet etmektedir. Soyutlanmış deneyimcilik, açık ve temiz ideolojik anlamları olsa bile, bazen bu nitelikte kullanılsa da, bürokratik bir çerçevede uygulanmaktadır. Daha önce belirttiğim gibi, “*Grand Teori*”nin dolaysız bir bürokratik kullanılışlığı bulunmamakta; bu amaçla kullanılmakta olması, siyasal anlamının ideolojik bir nitelik taşımasından ileri gelmektedir. Bu iki çalışma üslûbu - soyutlanmış

deneyimcilik ve “Grand Teori” - entelektüel bir
“düopol” meydana getirebilecek bir biçimde bir araya
gelecek, ya da sosyal bilimlerde başat çalışma tarzı
durumuna yükselecek olurlarsa, sosyal bilimden entelektüel
planda beklenenler ve - Batı uygarlığında klasikleşmiş
anlayışa uygun biçimde - insan aklının toplum
yaşamında oynaması beklenen rol için ciddi bir tehlike
ve tehdit meydana getirecektir.

196

BİLİM FELSEFELERİ

Sosyal bilimlerdeki karışıklık ve belirsizlik ki, artık
açıkça görülmekte olması gerekiyor - uzun süredir devam
eden, Bilim’in doğasına ilişkin tartışmalardan kaynaklanmaktadır.

Toplumla ilgili bilim dalında çalışanların
çoğunun kuşkusuz bir biçimde görüş birliği içinde olmaları
gerekmektedir ki, hoşnutlukla “Bilirrfi benimsemiş
olmaları, çoğu kez, taşıdığı anlam bakımından hem
biçimseldir, hem de belirlilikten uzaktır. “Bilimsel deneyimcilik”
birçok anlamlara gelmekte; bunun ne sistematik
kullanıma kavuşmuş bir biçimi (version), ne de benimsenmiş
bir biçimi bulunmaktadır. Bu konudaki profesyonel
beklentiler son derece karışık ve bulanıktır;
meslekte ustalaşmış olmak duygusu çok değişik inceleme
ve araştırma modellerinin içeriksel koşullarına

bağlı bulunmaktadır. Doğal bilim felsefecilerinin
bilgibilimsel modellerinin bu denli çekici oluşları da bu
durum yüzündendir*1).

Sosyal bilimlerde çeşitli çalışma üslûplarının bulunduğunu
gören birçok sosyal bilim öğrencisi büyük bir
istekle “bunların hepsini bir araya getirmek gerektiği”
görüşüne varmaktadır. Bazen bu program ikna etmeyi
amaçlayan bir dille ifade olunmaktadır: Gelecek on yılda
yapılması gerekenin On dokuzuncu yüzyılda özellikle
Almaların yaptığı geniş kapsamlı sorunlar üzerindeki
çalışmalar ve kuramsal teorik çalışmalarla, yüzyılımızda,
özellikle Amerikalıların yaptığı ve bugün başat duruma
gelmiş bulunan araştırma tekniklerini birleştirmek
olduğu söylenmektedir. Bu büyük diyalektik içinde,

1) Bölüm 3, kesim 1.

daha gelişkin kavrayışlara ve daha “inceleştirilmiş” işlemlere sahip olunabileceği umulmaktadır.

Bir felsefe sorunu olarak ele alındığında “bir araya
getirme” fazla güç görünmemektedir(2). Fakat ortada
şöyle bir sorun kalmaktadır: Diyelim ki, bunları şu, ya da
bu büyük araştırma ve inceleme modellerinden biri içinde
“bir araya getirdik” - sosyal bilimlerdeki çalışmalar

için, sosyal bilimlerin temel görecelerini ve yükümlülüklerini yerine getirmek için, böyle bir modelin
ne gibi yararı

olacaktır?

Böyle felsefi bir çalışma, benim inancıma göre,

kendi sahasında çalışan sosyal bilimcilerin işine yarayacaktır.

Böyle bir şeyin varlığından haberdar olmamız,

kavramlarımızı ve kullandığımız araştırma ve düşünme

süreç ve usullerimizi yeniden incelememizi, daha bir

açıklığa kavuşturmamızı sağlayacaktır. Bu işleri yapmakta

gerek duyduğumuz dili de gene bu yolla oluşturabiliriz.

Fakat sağlayabileceği bütün yararlar genel nitelikte

kalmak zorundadır; sahasında çalışmakta olan

hiçbir sosyal bilimcinin böyle bir modeli ciddiye almasına

gerek yoktur. Ve hepsinden önemlisi, böyle bir çalışmayı

sorunlarımız üzerine konmuş bir sınırlama olarak

değil de, tasarımlama yeteneğimiz için bir kurtuluş;

kullandığımız ve izlediğimiz süreç ve usuller için ise, bir

öneriler kaynağı olarak kabul etmemiz gerekir. “Doğal

bilim” adına, çalışmakta olduğumuz, incelediğimiz sorunlar

üzerine bir sınırlama koymamız bana ciddi bir

ürkeklik gibi görünmektedir. Elbette ki, yarı - becerili ve

Cf. Örneğin, zekice bir çalışma; Two Styles of Research in

Current Social Studies, *P h i l o s o p h y o f S c i e n c e*, Cilt 20, No. 4, Ekim 1 9 5 3 ss. 2 6 6 -75 .

2)

yarı - yetenekli araştırmacılar kendilerini bu tür sorunlarla sınırlamak isteyebilirler, böyle bir şeyi akıllıca yapılmış

bir öz - kısıtlama sayabilirler. Fakat, böyle bir şey,

bunun ötesinde bir anlam taşıyamaz.

Klasik sosyal analizciler hiçbir "katı" süreç ya da usulden yana olmak istememişler; yaptıkları çalışmalarda toplumbilimsel imgelemi geliştirmeye ve uygulamaya çaba göstermişlerdir. Klasikler kavramlardan yana olmaktan da, olmamaktan da fazla hoşlanmadıkları için ancak, duyarlılıklarını arttırabileceğine, referanslarına kesinlik ve doğruluk getireceğine, düşüncelerine bir derinlik kazandıracağına inandıkları zaman fazla inelenmiş sık dokunmuş terimler kullanmıştır. Yöntem ve teknik, onlar için bir kısıtlama nedeni olmamış; klasiklerin izlediği yol entelektüel ustalara özgü bir yol olmuştur. Uygulanmaya başlamış ve ilerlemekte olan çalışmalarda, ya da uygulamaya başlamak üzere olan çalışmalarda yönteme ve kurama ilişkin yararlı birer tartışma sunulmakta, bunlara marjinal notlar olarak yer verilmektedir. "Yöntem," her şeyden önce, sorunların yanıtlarının az çok sürengin (durable) olmasını güvenceye kavuşturacak nitelikte sorulmalarını ve yanıtlandırılmalarını sağlamak durumundadır. "Kuram" ise, her şeyden önce, kişinin kullandığı kelimelere, özellikle çoğu kere derecelerine ve mantıksal ilişkilerine önem vermek durumundadır. Her ikisinin de ana amacı, düşünceleri berraklaştırmak ve süreçte ekonomi sağlamaktır. Özellikle ve önemle şu günlerde ise, toplumbilimsel imgelemi kısıtlamaktan çok, onu özgürleştirmek.

"Yöntem" ve "Kuram" yönünden ustalaşmak demek,
kendi bilincinden ve vicdanından başkasına bağlı
olmayan bir düşünür olmak; neyle uğraşıyorsa onun varsayımlarını ve zorunlu sonuçlarını bilerek
kendini çalışmasına
verebilmek, çalışmak demektir. Salt "Yöntem" ve
"Kuram" yönünden ustalaştırılmış biri olmak ise, dünyamızda
olan-bitenler üzerinde çalışmaktan, bunlara ilişkin
bir şeyler aramaktan ve bulmaya çalışmaktan uzak kalmak
demektir. İşin yapılış "yol ve usulüne" önem vermedikçe, inceleme ya da çalışmanın sonuçları
yararsız ve
hastalıklı kalacak; araştırmanın önemli sonuçlar verebilecek
bir araştırma olarak yapılması konusunda kararlılık
gösterilmedikçe, kullanılan bütün yöntemler anlamsız bir
heves olmaktan ileri gidemeyecektir.
Klasik sosyal bilimci için yöntem de, teori de bağımsız
bir hüner gösterme alanı olmamış; yöntemler,
belirli bir boyuttaki sorun için yararlı sayıldıkları için kabul edilmiş; kuramlara da, belirli boyuttaki
görüngüler
(phenomena) için geçerli kuramlar olarak bakılmıştır.
Klasikler için yöntem de, kuram da kişinin yaşadığı ülkesinde konuşulan dil gibiydi: Kendi dilini
konuştu diye
kimse sevinmezdi, ama konuşamamak hayatı güçleştirici
ve üzücü bir eksiklik sayılırdı.
Kendi kişiliğini koruyarak çalışan bir sosyal bilimcinin,
ele aldığı sorunun her yönünü bilmesi gerektiğin
unutmaması zorunludur. Bunun anlamı apaçık bir şekilde

(bilim adamının - .) ilgili ve incelediği sorunla ilgili alandaki tüm bilgileri son durumuyla ve tam olarak biliyor olması demektir. Bir başka anlamı ise, açıklanabileceğini ve belirlenebileceğini sanmadığım bir derecede,

böyle bir araştırmanın benzer araştırma ve çalışma alanlarındaki çeşitli incelemelerin de gözden geçirilmesi ile yapılabileceğidir. Son olarak, gene başka bir anlamı da, böyle bir araştırmanın tek bir kişinin uzmanlığı ile, hele hele, gerçekte ya hiç, ya da pek az çalışması olan, yahut da, şu ya da bu anlayışla yapılmış araştırmalarda yer almaktan başka marifeti olmayan yeni yetme birinin uzmanlığı ile sınırlı, tek kişilik bir çatışma olarak yapılmasının doğru olmayacağıdır.

İnceleme ve araştırmalarımızda kuram ve yöntemle ilgili olarak durup düşünmemizin en büyük yararı, bunun sorunlarımızın yeniden ifade olunmamasına yol açmasıdır.

Fiili uygulamada her sosyal bilimcinin kendi yöntem bilimcisi ve kuramcısının kendisi olması gereğinin; ancak bu yolla entelektüel bir usta olabilmesinin gereği ve neden belki de budur. Her zanaat erbabının yöntem konusunda yapılacak genel bir derlemeden (kodifikasyondan) bir şeyler kazanması elbette ki olanaklıdır. Fakat bu yolla çoğu kez genel bir farkındalıktan başka bir şey kazanılamaz. Yöntembilim konusunda yapılan nice “debdebeli programın” sosyal bilimlerin gelişmesine katkıda

bulunmayışlarının nedeni de bu olsa gerektir. Gerçekten

de, sosyal konulardaki araştırma ve diğeri çalışmalarla

yakın ve köklü bir bağlantı içinde olmadıkça yararlı yöntemler geliştirilemez; sosyal bilim çalışması yapan kimselerin

düşüncelerinde, kafalarında sorunlardan hangilerinin

önemli sorun olduğunu ayırıştırabilecek bir kavrama yeteneği

ve içlerinde bu tür sorunları çözüme ulaştırma tutkusu

oluşturulamaz.

Bu nedenle, yöntemlere ilişkin gelişmelerin fiilen

yapılan araştırma ve incelemelerden elde edilen alçak

gönüllü genellemelerle gerçekleşebilmesi çok daha

olası görünmektedir. Bu gereğe uygun olarak, ayrıca,

kendi kişisel pratiğimize ve kendi disiplinimizin organizasyonunda yöntem ile, yapılan çalışma arasında yakın

bir karşılıklı etkileşme sağlamamız gerekmektedir. Yöntembilim konusunda yapılan genel tartışmalara, ancak,

bunları fiili çalışmayla dolaysız bir bağlantı (reference)

içinde olmaları durumunda büyük bir önem vermek gerekmektedir.

Bu tür yöntem tartışmaları sosyal bilimciler

arasında hep yapılmaktadır. Daha ilerde, bir ekte bu tür

tartışmaların yapılmasına ilişkin olarak bir yol önereceğim.

Yöntem ve yönteme ilişkin savlara ait görüşler, bir

teorinin diğerilerinden farklı yanlarına ilişkin açıklamalar

- bunlar ne denli canlandırıcı, hatta hoşnutluk verici

olursa olsun - sadece yararlı olabilecek birer umut kaynağıdır.

Yönteme ilişkin görüşler bir şey üzerinde çalışmaktayken

bizim daha iyi yollar ve usuller bulmamıza

yarayabilir; sorun ne olursa olsun, bu konuda bize genel

bir yol gösterebilirler. Sistemli ve sistemsiz kuram eleştirmeleri ve değerlendirmeleri ise, bu konuda yorumlara

giriştiğimiz de ne gördüğümüz ile ne görmemiz gerektiği

arasındaki farklılıklar konusunda uyanıklık kazanmamızı

sağlar. Fakat tek başına ne Yöntem ne de Kuram

fiilen yapılmakta olan sosyal araştırma ve diğer çalışmaların bir bölümü (part) olarak kabul edilebilirler. Böyle

bir tutum, bunlardan hangisini yeğlerse yeğlesin, bunun

tam tersi bir sonuca varacak; sosyal bilimin sorunlarından

bile bile bir kaçış ve bunun açık bir ifadesi olacaktır.

Genellikle, gördüğümüz gibi, bunlar, kendinden başkalarını

hor gören bazı büyük inceleme modellerine dayanmaktadır.

Bu tür büyük modellerin henüz yaygın bir

kullanım alanına kavuşma yeteneğinden yoksun oluşları,

bunları hâlâ dinsel ve tapınım gibi kullanılmakta olmaları

nedeniyle önemsiz sayılmamalıdır. Daha önce

açıklamaya çalıştığım gibi, "Grand Model" bir tür doğal

bilim felsefesinden meydana getirilmiş; çoğu kez de,

birçok yönlerden zamanı geçmiş bir felsefi fizik "haşiyeleri"

(gloos) diyebileceğimiz ıvır - zıvırdan oluşturulmuştur.

Bu küçük oyun ve kuralları ile, buna benzeyen diğer

oyunlar, çalışmalarımızın Marx Horkheimer'ın.

Prematür sonuçlar ve bulanık genellemelere ilişkin

olarak yapılan sürekli uyarılar, sınırlar kesinlikle çizilmemiş

oldukça, her türlü düşünme çabasına karşı

birer tabu yerine geçmektedir. Her düşünce, tam ve

bütünüyle geliştirilmedikçe ele alınamaz sayıldığı için,

önemli hiçbir yeni yaklaşıma izin verilmemekte; bu durum

ise bizi salt tezahürler (symptoms) düzeyinde tutmuş

ve kısıtlamış olmaktadır*31.

Demekle bilimsel “bilinemezlikten” başka bir sonuca

varmamasını amaç edinmiştir.

Gençlerin baştan çıkarılmaya istekli olduklarını

sık sık görüyoruz; fakat sosyal bilimlerde çalışan adamlarının da aramızda filozoflar gibi dolaşmaya özenmesi

çok daha tuhaf kaçmıyor mu? Bir İsviçreli iktisatçı ile bir

İngiliz iktisatçının klasik yöntem anlayışını dile getiren

sözleri, bazı Amerikan toplumbilimcilerinin açık açık

söyledikleri düşüncelerini yorumlamamız da anlamlı ve

aydınlatıcı bir değerlendirme yerine geçecek niteliktedir:

Birçok yazar içgüdüsel bir biçimde bu sorunları

doğru yönde ele almaya uğraşmıştır. Fakat yöntembilim

konusunda çalışmalara başlayınca kendilerini sayısız

3) *Tension that Cause Wars*, (Dev.), Hadley Cantril, Urbana, Illinois Universty Press, 1950, s. 297.

tuzakların ve diğer tehlikelerin beklediğini görmüşlerdir.

Sonucunda, başlangıçtaki doğru ve sapmaz tutumlarını

yitirmişler; ya baştan çıkmışlar ya da yararsız yönlere

sapmışlardır. Bu tip bilim adamları yöntembilimden artık

nasiplerini hiç alamayacak durumdadırlar^.

Bu durumda haykırmamız gereken sloganlar, hiç

kuşkusuz şunlar olmaktadır:

Herkes kendisinin yöntembilimcisi!

Yöntem bilimciler! İş başına!

Bu tür sloganları böyle rahatça haykırmamız tuhaf

kaçacak ve sosyal bilimciler olarak kendimizi savunmamız

gerekecekse de, bazı meslektaşlarımızın hepten

tuhaf ve bilim adamlığına hepten ters düşen bağınazlık

derecesindeki gayretkeşlikleri karşısında bizim yaptığımız

bu tür aşırılıkların çok daha hoş görülebilir şeyler

olduğunu hatırlatalım.

2

Sağduyuya dayanan gündelik yaşamdaki deneyimcilik

şu ya da bu belirli bir toplumla bağıntılı varsayımlara

ve stereotiplere dayanır; çünkü, sağduyu, görülen

ne ise ve nasıl açıklanıp görülüyorsa bununla belirlenir.

Bu gerçeği bir yana bırakacak olursanız; soyutlanmış

deneyimcilik aracılığı ile bu koşuldan kurtulmaya

4) W. A. John ve H. W . Singer, *The Role o f th e E c o n o m i s t a s O f f i c a l A d v i s e r*, Allen and Unvin, 1955, ss. 3/4. Bu arada belirtelim ki, bu kitap sosyal bilimde yapılan yöntem tartışmalarında takınılması gereken doğru tutumun ne olması

gerektiğini göstermektedir. Bir özelliği de, tecrübeli iki

sosyal bilim “zanaatkarının” karşılıklı konuşmaları şeklinde

kaleme alınmış olmasıdır.

kalkışırsanız, sonunda, mikroskobik ya da tarihsel düzeyin

altında kalan soyutlanmış ayrıntılarla uğraşmaya

başlarsınız. Sağduyuyu temel alan deneyimcilikten,

“Grand Teoriye” dayanarak kendinizi kurtarmaya kalkıştığınızda ise, incelemekte olduğunuz kavram ve düşünceleri

(conception) belirli ve açık deneyimsel referanslardan

yoksun kılarırsınız, sonunda kendi kurduğunuz

“tarih - aşırı" bir dünyada tek başınıza yapayalnız kalıverirsiniz.

Bir kavram ve düşünce (conception) deneyimsel

içeriği olan bir fikir ve düşünce (idea)dir. idea, içerikten

daha büyük (geniş) ise, “Grand Teori”nin öksesine tutuluyorsunuz demektir; İçerik *idea*) /1 yutacak kadar büyük

olduğunda ise, soyutlanmış deneyimciliğin tuzağına

düşüyorsunuz demektir. Burada söz konusu olan genel

sorun çoğu kez, “indislere olan gereksinme” olarak ifade

edilmekte ve günümüz sosyal biliminde yapılan fiili

araştırmaların en önemli teknik güçlüğüne meydana

getirmektedir. Hangi ekolden olursa olsun, herkesin

bildiği bir sorundur bu. Soyutlanmış deneyimciler İndisler

sorununu, çoğu kez, indekse girdiği farzedilenlerin

vüsat (scope) ve anlamlarını elemine ederek çözümlemektedir.

“Grand Teori” ise sorunu ele alıp yararlı bir

çözüm aramamakta, soyut olan *concept*1, kendisiyle eş

derecede soyut olan başka terimlerle açıklamaya kalkışmaktadır.

Soyutlanmış deneyimcilerin deneyimsel “veriler”

(data) dediği şey, bildiğimiz gündelik yaşamımızın çok

soyutlanmamış görünümlerinden ibarettir. Örneğin, orta

- büyüklükte kentlerde yaşayan, belirli gelir gruplarında

yer alan, cinsiyet gruplarına ayrılan kişileri yaş grupları

içinde incelemek gibi bir yol izlerler. Bütün bunlar ise,

incelenen konunun dört değişkene göre incelenmesi

demektir. Soyutlanmış deneyimcilerin birçoğu, bu yolla,

yaşanan dünyanın “alüminüt" bir resmini çekmekle yetinirler.

Oysa ki, hesaba katılmayan başka bir değişken

daha vardır: incelenen kişilerin Birleşik Amerika’da yaşamakta olmaları. Ama bu değişken, soyutlanmış deneyimcilerin

soyutlanmış dünyalarını oluşturan çok duyarlı,

çok gelişkin, çok soyut değişkenlerini karşısında

hesaba katılmaya değer bulunmayan bir “vericik” olarak

bir kenarda unutuluvermektedir. “Birleşik Amerika’da

yaşama" değişkenini hesaba katmak demek, bir yandan

sosyal yapı düşüncesine sahip olmayı, bir yandan da,

daha az katı bir soyutlanmış deneyimcilikle yetinmeyi

gerektirmektedir.

Klasik çalışmalardan birçoğu soyutlanmış deneyimcilik

ile, “Grand Teori” arasında yer almakta (bu nitelikleri

bakımından da bazen “makro - scopic” sayılmaktadırlar).

Bu tür çalışmalar da, gündelik yaşamın dar çerçeveli

ortamlarından yola çıkılarak yapılan soyutlamaları

gerektirmekte; fakat yaptığı soyutlama sosyal ve tarihsel yapılara yönelmiş bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar tarihsel gerçeklik (reality) düzeyindedirler. Bu ise, bunların sosyal bilimin klasik sorunlarının ifade olunduğu ve çözümlerinin önerildiği belirli bir sosyal ve tarihsel yapının koşulları içinde kalabilmiş oldukları demektir.

Bu tür çalışmaların deneyimcilik nitelikleri soyutlanmış deneyimciliğin deneyimciliğinden hiç de geri değildir: gerçekten, çoğu kez, daha bile deneyimci olmuşlardır; çoğu kez, gündelik yaşam deneyimlerine ve yaşamdan çıkan anlamlara çok daha yakın düşmüşlerdir.

Sorun çok basit, çok açıktır: Franz Neumann’ın Nazi Sosyal yapısı üzerine yaptığı inceleme Samuel Stouffer’in 10079 numaralı askeri birliğin morali üzerine yaptığı inceleme kadar “deneyimci” ve “sistemattiktir”;

Max Weber'in Çinli *mandarinlere*, Eugene Staley’in az gelişmiş ülkelere, ya da Barrington Moore’un Sovyet Rusya'ya ilişkin incelemeleri Paul Lazarsfeld'in Erie County’de ya da Elmira kasabasındaki kamuoyu üzerine yaptığı araştırmalar kadar “deneyimci” niteliktedir.

Üstelik, tarihsellik - altı ve tarih - aşırı çalışma düzeylerinde yapılan bu gibi inceleme ve araştırmalarda ileri sürülen düşüncelerin (idea) çoğu klasik araştırma ve incelemelerden aktarılıp alınmaktadır. Soyutlanmış deneyimciliğin ya da “Grand Teorinin” ortaya koyabilmiş olduğu, insanla, toplumla ve insanla toplum arasındaki

bağlantı ile ilgili ne gibi bir özgün düşüncesi, kavrayışı, değerlendirmesi olabilmiştir? Düşünce ve kavrayış açısından durumlarına bakılacak olursa, her iki ekolün de klasik sosyal bilim geleneği sayesinde geçimini sürdüren asalaklar olduğunu kabul etmek gerekecektir.

3

Deneyimsel doğrulama (verification) sorunu veriler içinde kaybolmadan “verilerin sonuna kadar inebilmek”, *idea’lar* içinde boğulmadan *idea’ları* verilere bağıntılamak (anchor) sorunudur. Sorun, önce *neyin* doğrulanacak olması; ikinci olarak da, *nasıl* doğrulanacak olması sorunudur.

“Grand Teori”de doğrulama umutluluğa dayanan bir çıkarsamacılıkla yapılmakta; ne neyin doğrulanacak olduğu, ne de nasıl doğrulanacak olduğu sorunu belirgin bir sorun kabul edilmektedir.

Soyutlanmış deneyimcilikte neyin doğrulanacak olduğu çoğu kez, ciddi bir sorun kabul edilmemektedir.

Nasıl doğrulanacak olduğu ise, hemen nerdeyse otomatik bir biçimde, incelenen sorunun ifade oluşuyla

biçimlendirilmiş olmaktadır: Bu ise korelasyonlara ve

istatistiksel süreçlere dayanan bir yol olmaktadır. Gerçekten de, bu tür bir doğrulamanın dogmatik bir zorunluluk

oluşundan başka bir şeyle çoğu kez hiç ilgilenilmemekte;

bu ise, söz konusu mikroskobik inceleme

üslûbunu benimsemiş bulunanlar tarafından ele alınan

sorunları ve kullanılan kavramları (concepts) sınırlandırmakta, hatta belirlemektedir.

Klasik uygulamada neyin doğrulanacak oluşu, nasıl doğrulanacak oluşu kadar, hatta ondan da fazla bir önem taşımıştır, *idea* lar birtakım özsel (substantive) sorunlar destesi ile bağıntılı olarak işlenmiş; neyin doğrulanacak oluşuna ilişkin yeğleme şuna benzer bir kural tarafından belirlene gelmiştir: İncelenen *idea*'hin öylesi yanlarını doğrulamaya çalışılmalı ki, inceleme açısından en ilgili olan çıkarsamalara (inferences) varılabilmiş olsun. Eksen ya da merkez değerde (pivotal) sayılan ve yanlar (özellikler) eğer gerçekten bu nitelikte iseler, bunun ardında, şu, şu ve şu özelliklerin de aynı nitelikte olduğuna varılabilmektedir. Eğer böyle olmadığı anlaşılmışsa - başka çıkarsama serileri izlenmektedir. Böyle bir sürecin işlenmesinin bir nedeni çalışmalarda belirli bir ekonomiye gitme gereksimidir: Deneyimsel doğrulama, kanıtlar, belgeleme, gerçeğe olan bağlılık son derece zaman alıcı, sabır isteyen işlerdir. Bunun gereği olarak da, kişi, üzerinde çalışmakta olduğu *idea* 'ları ve *teori* 'leri (kendi sorunu açısından onu ilgilendirmeyecek *idea* 'larve teorilerden - ç.) en yüksek oranda farklılaştırabilecek bir süreç izlemek zorundadır.

Klasik ustalar, genellikle, tek bir deneyimsel inceleme için tek bir büyük kurgu (design) ile yola çıkmazlardı. Klasik bir ustanın izlediği yol, makro bakışlı kavram ve düşünceler ile ayrıntılı gösterimler (expositions) arasında kesiksiz bir mekikleme şeklinde olurdu. Bunu kurgulamak için de bir seri küçük - çerçeveli deneyimsel incelemeler (bunlar mikro - bakışlı ve istatistiksel incelemeleri de kapsamaktaydı) yapar; bunların

her biri aradığı geliştirmeye çalıştığı çözümün şu

ya da bu bölümü için eksensel önemde olurlardı. Aranan

ve sınanan sonuçlar bu deneyimsel incelemeler

uygun olarak doğrulanmış, değıştirimlerden geçirilmiş,

ya da reddedilmiş olabilirdi.

Önermelerin cümlelerin, farzedilen olguların nasıl

doğrulanacağı klasik uygulamacılara, mikro bakışlı araştırmalar yapanların tersine, hiç de zor gelmezdi. Klasik

uygulamacılar bir tümceyi ilgili sayılan deneyimsel

materyallerin ayrıntılı gösterimi ile doğrulamakta; ve

doğal olarak, yineleyelim ki, kavram ve düşüncelerimizi

incelediğı sorunlarla bağıntılı olarak seçmek ve değerdendirmek kararına varmışsa, çoğı kez, ayrıntılı gösterim

çalışmalarında soyutlanmış, daha doğrusu, istatistiksel

araştırma yöntemlerinden de yararlanmaktaydı.

Diğerd sorunlar ve kavramlamalar için yapılan doğruluma

ise, tarihçilerin yaptıkları doğrulama gibi olmakta ve bir

belge ve kanıt sorunu niteliğı taşımaktaydı. Doğal olarak

(bu klasik gelenekte - ç.) gerçekten, hiçbir zaman

tam emin olamamakta ve “tahminlerde” bulunmak durumunda

kalmaktayız. Tahminlerimizin hepsi, doğru

çıkma olasılığı yönünden, eşit şansta olamamaktadır.

Klasik sosyal bilim, belirtmek gerekir ki, birçok başka

özelliklerinin yanı sıra, önemli konulara ilişkin olarak

yapılan tahminlerin doğru olabilme şansını arttırma girişimi

niteliği de taşımaktadır.

Doğrulama, kendimiz olduğu kadar, bizden başkalarını
da rasyonel olarak, inandırmak anlamına gelmektedir.

Fakat bunu yapmak için herkesçe kabul edilmiş
kurallara uymamız, her şeyden önce de, yapılan
çalışmanın, her aşamada başkalarınca denetlenebileceği
şekilde sunulması kuralına uymamız gerekmektedir.

Bu işi yapmak için ille de Tek Yol izlemek gerekmemekte;
fakat ayrıntılarda dikkatli olmak, açıklıktan
uzaklaşmamak, olgulara karşı uyanık olmak, bunların
olası anlamlarına ve diğer olgu ve nosyonlar açısından
taşıyabilecekleri anlamlara karşı kesiksiz bir tecessüs
duyabilmek gerekmektedir. Düzenlemeler ve sistemler
gerektirmektedir. Tek kelime ile, bilim adamlığına yakışır
bir iş ahlakını ve bu ahlaka sadakati gerektirmektedir.
Bunlar olmadıktan sonra, hiçbir tekniğin, hiçbir yöntemin,
hiçbir azmin yararı olmaz.

4

Sosyal konular üzerinde yapılacak her çalışma,
seçilecek her inceleme konusu, bunlar üzerinde çalışırken
kullanılacak olan yöntemlere ilişkin her tercih “bir
bilimsel ilerleme kuramı” gerektirmektedir. Herkes kabul

eder ki, bilimsel ilerleme bir birikimin ürünü olarak oluşur: Yani tek bir kişinin ürünü olmayıp,
birbirlerinin çalışmalarını yeniden inceleme işlemlerinden geçiren,
eleştiren, bir şeyler katan ya da bazı yanlarının geçersiz

olduğunu gösteren birçok kişinin ürünüdür. Çünkü, tek bir kişinin çalışmasını ortaya koyabilmesi için, kendi çalışması ile daha önce yapılmış olan ve yapılmakta olan çalışmalar arasında bağlantılar kurması gerekmektedir.

Bunun böyle olması bir bildirişimde bulunabilmek ve “objektif olabilmek için gereklidir. Kişinin yaptığı, başkalarının değerlendirebileceği, eleştirebileceği bir biçimde açıklaması, anlatması gerekir.

Soyutlanmış deneyimcilerin bilimsel gelişme siyasaları kendilerine özgü ve bir umudun sonucudur: Yavaş

ve küçük küçük çalışmalarla mikro - bakışlı bir yığın inceleme ve araştırmalar yaparak, küçük küçük kum tanecikleri

toplayıp tepeler yapan karıncalar gibi “bilimi inşa edelim.”

“Grand Teoricilerin" siyasası ise şöyledir: Günün

birinde ve bir yerde nasıl olsa deneyimsel materyallerle canlı bir ilişki kurabilecek duruma geleceğiz; o gün gelene

kadar bunları “sistematik bir biçimde" ele almaya

hazırlanalım; bu yolla, mantıksal olarak deneyimci doğrulama

usulü ve sınavabileceğimiz sistemli bir teorinin

nasıl geliştirilebileceğini de öğrenmiş olacağız.

Klasik sosyal bilim anlayışına bağlı olanların bilimsel

ilerleme teorisi ise, bir seri mikro - bakışlı çalışmalarla

ille de “tam gelişkin” bir sosyal bilime varabileceğimize

inanmaktan uzaktır. Klasik anlayıştan yana

olanlar, bu tür materyalin o anki amaçların dışında başka

amaçlara da yaramasının ille de gerekli olmadığı

görüştüdedirler. Kısacası, tuğlacıklardan ille de ev olacağını söylemeye (ya da, kırpıntıları toplayıp döşek

yapan yaşlı kadınların işine) benzeyen bir yolla sosyal

bilimin gelişebileceğine inanmamaktadırlar. Böylesi

çalışmalarla bir Newton ya da Darwin'in, çıkıp, günümüzdeki

mikro - bakışlı sosyal bilimin derleyip topladığı

mikro - bakışlı olguları bir düzene sokacağını sanmamaktadırlar.

Klasik sosyal bilim, bilim geleneğine bağlı

olanlar, diğer yandan, “Grand Teoriciler” gibi kavramlar

üzerinde belirli ve gerekli bir süre için yapılacak kılı kırk yarıcı çalışmaların deneyimsel materyaller üzerinde

yapılacak olan dizgelemeci sistematik, bir çalışma yerine

gececeğine de inanmamaktadırlar. Onların inancına

göre, bu tür kavramsal çalışmalar, ne denli uzun süreyle

yapılırlarsa yapılsınlar, bugün oldukları yerden

farklı bir yere varamayacaklardır.

Klasik sosyal bilim, kısacası, ne mikro - bakışlı

araştırmalarla “inşa edilebilir” bir şeydir, ne de salt kavramsal çalışmalarla varılabilecek olan bir şey. Klasik

sosyal bilimciler “inşayfda, çıkarsamayı da birlikte ve

aynı anda; yanı inceleme ya da çalışma sürece yeterli

oluncaya kadar yeniden ve yeniden formüle ederek yürütürler.

Böyle bir yolu izlemek - bir kez daha tekrarladığım

için ben de üzgünüm, ama, bence burası çok önemlidir -

incelemelerimizde, gerçekliğin tarihsel düzeyinde temel

önemdeki sorunlara eğilmekle; bu sorunları, kendilerine uygun düşecek bir biçimde ifade etmekle; daha sonra da, ne denli gözü yukarılarda bir kuram olursa olsun, ayrıntılar üzerindeki çalışmalar ne denli uzun ve yorucu olursa olsun, yapılan her çalışma bittiğinde, varılan çözümü soruna makro bir bakışla bakarak ifade etmekle olur. Kullanılacak olan yöntemleri ve kavramları, bunların nasıl kullanılacağını incelenecek sorunların karakteri sınırlar ve önerir. “Yöntembilim” ve “Teori” konusundaki değişik görüşlerle ilgili tartışmalar, büyük bir olasılıkla, nelerin temel sorunlar sayılmakta oluşu ile de yakın ve kesiksiz bir ilişki içindedir.

5

Kişi ister biliyor olsun, ister bilmiyor, kişinin ele alacağı sorular - bunları nasıl ifade edeceği ve her birine

nasıl bir öncelik tanıyacağı - yöntemlere, kuramlara ve değerlere bağlıdır.

Oysa, kabul etmek gerekir ki, sosyal bilimlerde çalışan bazı kimseler sorunlarını nasıl kararlaştıracakları konusunda kendi başlarına hiçbir cevap verememektedirler.

Ayrıca, böyle bir gereksinim de duymamakta ve gerçekten de, çalışacakları, inceleyecekleri sorunları kendileri belirlememektedir.

Bazıları, herkesin gündelik yaşamda kendi küçük ortamlarında bildiği, karşılaştığı sorunları seçer ve bunlar

üzerinde çalışırlar; bazıları ise yetişmelerinin sonucu olarak, otoritelerin ya da ilgililerin resmi ya da resmi olmayan biçimlerde tanımladığı sorunları seçer ve bunlar üzerinde çalışırlar. Bu sonuncusunu, Doğu Avrupa ve Rusya'daki meslektaşlarımız bizden daha iyi bilirler; çünkü, hiçbirimiz entelektüel ve kültürel alanın resmen bir siyasal örgütün denetimi altında olduğu ortamlarda yaşamış değiliz. Ama bu olgunun Batı'da da olmadığı, hele hele Amerika'da, bulunmadığı da söylenemez.

Sosyal bilimcilerin ele aldıkları sorunların siyasal, fakat özellikle ekonomik nitelikte ve belirli bir açıdan seçilmekte olması kendi iradeleriyle olmakta; bu kimseler

işbirliğine dünden "istekli" hazır, beklemektedir.

Eski pratikçi liberal toplumbilimciler arasında da

bu sorunlarla karşılaşmış; bunların sorunlarının incelenmesinde kullandıkları ölçüt niteliğindeki değerler

açıklığa kavuşturulamamış; gerçekleştirilebilecek oldukları

yapısal koşullar ne işlerliğe kavuşturulabilmiş ve ne

de bu koşullara karşı çıkılabilmıştır. Çalışmalar, değerli

yanları ayıklanmamış yığınla bilgilerle doldurulmuş,

bunlar çalışmalara ayak bağı olmuş; bilim adamları bu

olgu ve verileri özümseyecek ve düzenleyecek entelektüel

tekniklerden yoksun kalmış; bu ise, nedenlere ilişkin

romantik bir çoğulculuğa (pluralism) yol açmıştır. Ne

olursa olsun, liberal pratikçi sosyal bilimcilerin varsayımlarında kullandıkları değerler - bunlar benimsenmiş

olsalar da olmasalar da - bugünkü dünyamızda
refah devletinin yönetsel liberalizmi ile sıkı sıkıya kaynaşmış
bulunmaktadır.

Bürokratik sosyal bilimde - soyutlanmış deneyimcilik
bunların en uygun aracı, “Grand Teori” ise, gerçekte
teorisizlikleridir - sosyal bilim adına yapılan tüm çalışmalar toplumdaki otoritelere hizmet etme
durumuna
indirgenmiş bulunmektedir. Ne eski liberal pratikçilik, ne
de bugünkü bürokratik sosyal bilim toplumsal sorunları
ya da kişisel felaket ve güçlükleri, bu ikisini sosyal bilimin sorunları içinde bir araya getirebilecek
biçimde, ele
alıp incelemektedir. Bu okulların entelektüel karakteri ve
siyasal kullanımları (bu bakımdan her sosyal bilim okulu
ayrı durumdadır) hemen kolayca birbirinden ayrılamazlar:
Bunların günümüz sosyal bilimindeki yerlerine erişmeleri
siyasal kullanımları ve entelektüel karakterleri
(ve akademik örgütlenme biçimleri) sayesinde olmuştur.

Klasik sosyal bilim geleneğinde, problemler öylesine
ifade olunurlar ki, yalnızca (bizatihi) ifade edilme
biçimleri bile çeşitli bireylerin karşı karşıya bulunduğu,
çok sayıdaki kişisel sorunlar bu kişilerin içinde bulundukları belirli ortamcıkları bir araya getirmiş
olur; bu
ortamcıklar ise, bilimsel çalışmalarda, daha geniş tarihsel
ve sosyal yapılara yerleştirilir.

Kendileriyle bağlantılı değerler ve onlara yönelir
görülen tehditler ifade olunmadıkça, hiçbir problem yeterince formüle edilemez. Bu değerler ve bu

değerler

için tehlike teşkil eden şeyler problemin ele alınış koşullarım (hangi açıdan ele alınacaklarım) da belirler. Klasik

sosyal analizin dokusunu meydana getiren değerler,

bence özgürlük ve akıl olmuş; günümüzde bunlara yönelen

tehditler ise, çağdaş dönemin karakterize edici

yanlarını meydana getiren özellikler sayılmasa

bile, çoğunlukla, çağdaş toplumdaki temel yönsemelerle

(trends) birlikte varolan olgular sayılmıştır. Bugün de

sosyal araştırma ve çalışmaların önde gelen sorunlarında

genel olarak bu özellik görülmektedir: Günümüzdeki

sosyal bilimlerin de önde gelen sorunları bu iki

temel değeri tehdit eden koşullar ve eğilimlerle; bu tehdidin insanın doğası ve tarihin oluşturulması açısından

getireceği sonuçlarla ilgili sorunlardır.

Fakat benim için önemli olan, kendi tercihlerim de

dahil olmak üzere, belirli bir sorunlar alanından çok,

sosyal bilimcilerin yaptıkları çalışmalarda ve bu çalışmaların planlarında ele aldıkları sorunlar ile, yaşanan

(actual) sorunlar üzerinde bir değerlendirmede bulunma

ihtiyacında oluşlarıdır. Ancak böyle bir değerlendirme

iledir ki, sosyal bilimciler kendi sorunlarını ve bunlar için olası seçenekleri açıkça ve dikkatli bir biçimde ele almış

olabilirler. Yaptıkları çalışmalarda objektif kalarak ilerleyebilmeleri de ancak bu sayede mümkün olabilir. Çünkü,

sosyal bilim çalışmalarında objektiflik incelenen sorunla

ilgili olabilecek her şeyi hesaba katmak, her şeyden

haberdar olmak konusunda kesiksiz bir çaba içinde

olmayı; bu tür çabalarda geniş ve eleştirel bir alış verişte

bulunmayı gerektirir. Sosyal bilimcilerin kendi disiplinlerinde verimli bir gelişme sağlayabilmeleri ne Bilimsel

Yöntemin dogmatik modelleriyle, ne de Sosyal Bilimin

Sorunları adına yapılan özentili çığırtkanlıklarla

gerçekleştirilebilir.

Bu nedenle, sorunların formüle edilmesinde bir seri

kamusal sorunlara ve kişisel güçlük ve meselelere de

açık bir dikkat atfedilmesi; ortam (ya da yaşanan sosyal

çerçeve - ç.) ile sosyal yapı arasındaki nedensellik bağlantıların da eleştirilere açık kılınacak derecede gözler

önüne serilebilmesi gerekmektedir. Sorunları formüle

etmemiz de, söz konusu sorunlar ve güçlükler de tehdit

altında kalmış bulunan değerleri açıklığa kavuşturmamız;

bunları kimlerce değer kabul edildiğini, kimlerin ya da

nelerin bu değerleri tehdit etmekte olduklarını ortaya

koymamız gerekmektedir. Bu tür şeyleri ifade edebilmek,

tehlikeyle karşı karşıya bırakılmış sayılan değerlerin

başka kişilerce ya da kamuca tehdit altında sayılmayabilecekleri ya da tehdit altında sayılan değerlerin sadece

bizimkilerden ibaret olmayabilecekleri gerçeği nedeniyle

çoğu kez güçleşmektedir. Bunun gereği olarak şu sorulara

benzeyen sorular da sormamız gerekmektedir: İlgililerin

(actors) karşı karşıya bırakıldıklarına inandıkları tehlikeler nelerdir? Bu tehlikelerin kimlerden ya da nelerden

ileri geldiğine inanmaktadırlar? Bu değerlerin öneminin gerçekten farkındalar mı, bu değerler zarara uğradıklarında gerçekten üzülmüyorlar ve kırılıyorlar mı? Bu değerlerin, duyguların (hissiyatın), savların ve korkuların da sorunu formüle edişimiz sırasında hesaba katılmaları gerekir; çünkü, bu gibi inançlar ve beklentiler, ne derece yetersiz ve yanılgılı olursa olsun (incelemek istediğimiz - ç.) sorunların ve güçlüklerin özünü meydana getirmektedirler.

Kaldı ki, soruna bir cevap verilebiliyorsa, bu cevabın bir dereceye kadar, incelemek istenen sorunları ve güçlükleri, bunlar yaşanırken, açıklamakta yararlı olup olmaması ile sınanması gerekir.

"Temel sorun" ve yanıtı, bu arada belirtelim ki, gerek biyografinin "derinliğinden" ortaya çıkan gerginliğe, gerekse bir tarihsel toplumun kendi yapısının oluşturabileceği kayıtsızlığa karşı dikkatli olmayı şart koşuyor.

Sorunları seçmemiz ve ifade etmiş olmamızla, her şeyden önce, kayıtsız kalmak yerine sorunu önemsemeyi öğrenmiş oluruz. Önümüzdeki sorunu ifade ederken neleri sorun saydığımızı açıkça belirtmemiz gerekiyor.

Her iki aşamada da, ilgili olabilecek çeşitli değerleri ve bu değerlere yönelmiş bulunan tehditleri gücümüzün yettiğince basit ve gerçekliklerine sadık bir biçimde ifade etmeye ve bunlar arasında bağlantı kurmaya çalışmamız gerekiyor.

Bir soruna yeterli sayılabilecek bir “yanıt” bulabilmek

de, buna bağılı olarak, stratejik müdahale noktalarını

- yapının varlığının sürdürebileceğı ya da değıştirebileceğı

kaldıraç (manivela) dayanak noktalarını ortaya

koyabilmeyi; müdahale de bulunabilecek konumda olup

da bunu yapmayanların durumlarını hesaba ve değıerlendirmelere katmayı gerektirmektedir. Sorunların formüle

edilmesi konusunda anlatılması gereken daha

birçok şey var. Ama ben burada bu konuya sadece genel

çizgileri içinde ve özet olarak değıinmek istedim.

217

◆İNSANLARIN CEŞİTLİLİĞİ

Sosyal bilimde başat durumda olan bazı yönsemeler

üzerinde durduktan sonra, artık, çok daha pozitif

hatta pragmatik bir nitelik taşıyan, sosyal bilimin

gelecekte neler verebileceğine ilişkin düşünceler üzerinde

durmak istiyorum. Sosyal bilimin doğası konusunda

bazı karışıklıklar olabilmekte, fakat bunlar üzüntüyle

karşılanmaktan çok, kötü amaçlar için kullanılmaktadır.

Bu bir hastalıktır belki, fakat durumun

böyle olduğunu görebilmek ve kabul etmek hastalığın

teşhisi ve tedavinin başlamasını kolaylaştıracaktır.

1

Sosyal bilimin konusu, insanın yaşadığı, yaşamakta

olduğı, ilerde yaşayabileceğı tüm sosyal dünyaları

kapsayan farklı farklı insan toplulukları, tüm insanlıktır.

Bunlar arasında, bildiğimiz kadarıyla, binlerce

yıldan beri çok az değişiklikler geçirmiş ilkel toplumlar

yer aldığı gibi, bin anda denilecek kadar kısa sürede ve

şiddet yolu ile ortaya çıkmış büyük devletler de bulunmaktadır.

Bizans ve Avrupa, klasik Çin ve *ancient* Roma,

Los Angeles kenti ve *ancient* Peru imparatorluğu -

bütün bunlar bizim ilgileneceğimiz ve inceleyeceğimiz

insanlığın yaşadığı dünyaları meydana getirmektedirler.

Bu dünyalar içinde ülke - yüzeyinde serpiştirilmiş

yerleşme birimleri, baskı grupları, çocuk çeteleri,

Navajo petrolcileri; yüzlerce mil genişliğindeki

Metropolitan mntıkaları yok etmeye hazır hava kuvvetleri;

köşedeki polisler; herhangi bir odadaki sohbet gru-

* “T h e Human Variety” nin karşılığı olarak - ç.

bu; suç toplumları; dünya kentlerinin meydanlarındaki

kalabalıklar; Hopi çocukları ve Arabistan’daki esir satıcıları, Alman siyasal partileri, Polonya’daki sosyal sınıflar,

Mennonite’lerin okulları, Tibet’teki akıl sağlığını yitirmiş

kimseler ve dünyanın her yerine ulaşan radyo yayın

şebekeleri yer almaktadır. Irkları ayrı olanlar ve farklı

etnik gruplardan olanlar bazı yerlerde aynı sinema salonlarına girebildikleri halde, bazı yerlerde girememekte;

evlenip mutlu olabilmekte, ya da sistemli biçimde

birbirlerinden nefret etmeye devam etmekte; endüstride

ve iş hayatında, devlet kuruluşlarında, mahalli idarelerde

ve kıta denecek genişlikteki ülkelerde binlerce ve

binlerce iş çeşidi oluşmuş bulunmaktadır. Her gün milyonlarca pazarlık yapılmakta, anlaşmaya varılmakta;

her yerde, sayılamayacak kadar çok, küçük gruplar

bulunmaktadır.

İnsanların farklı farklı oluşları, çeşitlilikleri tek tek

insanlarda da aynen görülmekte; bunlar da toplumbilimsel

düşünün anlaması, kavraması gereken sorunlar arasında

yer almaktadır. Bu nitelikte bir toplumbilimsel düşün

için, 1850'lerin Hintli bir Brahmanı ile Illinois'ya ilk

gelen çiftçiler; on sekizinci yüzyıldan bir İngiliz soylusu ile Avusturalyalı bir yerli; yüz yaşında bir Çin köylüsü ile,

günümüzdeki Bolivyalı bir siyaset adamı; Fransalı bir

şövalye ile 1914 'teki açlık grevine katılan biri;

Hollywood'dan bir yıldızcık ile *ancient* Romalı bir

patrician hep incelenmesi gereken konular olmaktadır,

“insan” üzerine yazı yazmak demek bütün bu insanlar

üzerinde - Goethe üzerine olduğu kadar, bitişiğimizdeki

genç kızla ilgili olarak da - yazmak, yazabilmek demektir.

Sosyal bilimci bütün bu insan çeşitliliğini düzenli bir

biçim içinde anlamak ister, fakat konunun genişliğini ve

derinliğini düşündüğünde şu soru ile karşı karşıya bulur

kendini: Bu gerçekten mümkün müdür? Sosyal bilimlerdeki

kargaşalık ve anlam belirsizliği, sosyal bilimler üzerine

Çalışanların incelemeye çalıştıkları şeylerin zorunlu bir yansıması değil midir? Benim yanıtım, bu çeşitliliğin, sadece bir bölümü listelediğimizde karşımıza çıktığı gibi, hiç de "düzensiz" olmadığı; kolej ve üniversitelerdeki dersler de düzensizmiş gibi göstermek için girişilen çabalara rağmen, bunun böyle olmadığıdır. Düzenlilik de, düzensizlik de bakış açısına göre değişen göreceli şeylerdir: İnsanı ve toplumu bir düzen içinde düşünüp anlayabilmek için, bu nitelikte bir anlamayı mümkün kılacak basitlikte ve açıklıkta bir deste bakış açısına (görüşe) gerek vardır. Sosyal bilimin ilk ve bugün hâlâ sürmekte olan uğraşlarından biri de, bu nitelikteki bakış açılarının edinilmesi olmuştur.

Doğal olarak, herhangi bir bakış açısı demek, bir seri soruna; (Bölüm 1'de önerdiğim) sosyal bilimlerin tüm sorunlarına eğilmeyi; sosyal bilimi biyografi ve tarih ile, bu ikisinin sosyal yapı içindeki ortak konumlarına ilişkin sorunlar üzerinde yapılan çalışmalar biçiminde ortaya çıkmış bir bilim dalı olarak kabul etmeyi gerektirmektedir.

Bu tür sorunlar üzerinde çalışmak, insana ilişkin çeşitli konuları incelemek için, çalışmalarımızın kesiksiz ve yakın bir biçimde gerçeklikle - ve bu gerçekliğin erkek ve kadın bireyler için ifade ettiği anlamlı - bağlantılı olması gerekmektedir. Amacımız bu gerçekliği betimlemek ve bu anlamı açıklığa kavuşturabilmektir; klasik sosyal bilimin sorunları bunlar aracılığı ile formüle

olunmuş; bu sorunların içeriğini meydana getiren toplumsal ve bireysel güçlükler ve meseleler de bunlar aracılığı ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu ise, dünya tarihinde ortaya çıkmış bulunan ve bugün de varlığını sürdüren sosyal yapıları kavramaya çalışmamızı gerektirmektedir.

Bir başka gereği ise, dar çerçeveli ortamlarda seçilip incelenen sorunların daha geniş tarihsel yapılar çerçevesi içinde değerlendirilmesi gereğidir. Diğer yandan, yapay ve zoraki bir biçimde aşırı akademik dallara parçalanmaktan sakınmamızı; böyle bir uzmanlaşma (specialization) yerine, çalışmalarımızda en uygun perspektif ve *idea*’ ları, materyalleri ve yöntemleri aramamızı gerektirmektedir.

Tarihsel olarak, sosyal bilimciler daha çok siyasal ve ekonomik kurumlar üzerinde durmuşlar, fakat askerlik, akrabalık, din ve eğitim kurumları da çeşitli incelemelerine konu olmuştur. Kurumların nesnel (objektif) olarak yüklendikleri işlere göre yapılan bu tür bir sınıflandırma yanıltıcı derecede basit ise de, şimdilik işimizi görecektir. Eğer bu kurumsal düzenlemelerin birbirleri ile nasıl ilintili olduklarını anlarsak, bir toplumun sosyal yapısını da anlamış oluruz. Çünkü, “toplumsal yapı” en

yaygın kullanım biçimi olan bu anlamı yönünden, bundan başka bir şey ifade etmemekte: Her biri yerine getirdiği işlere göre sınıflandırılan kurumların bir kombinasyonu

anlamına gelmektedir. Bu niteliği ile de, sosyal bilimcilerin üzerinde çalıştıkları en kapsamlı çalışma birimini

meydana getirmektedir. En büyük amaçları da, buna

uygun olarak, toplumsal yapının her değişik yanını, içeriklerini ve bütünü anlamaktır. “Toplumsal yapı” teriminin

kendisi bile çok değişik biçimlerde betimlenmekte, bu

kavramı ifade etmek için başka başka terimler de kullanılmaktadır.

Fakat incelemede ele alınan dar çerçeveli

ortam ile yapı arasındaki bağıntı kurum nosyonu ile

birlikte göz önünde tutulacak olursa, bu sorunla

ilgili çalışmalara girecek olan bir kimsenin toplumsal

yapı *idea*’sını unutmaması sağlanmış olacaktır.

2

Yaşadığımız dönemde, toplumsal yapılar genellikle

bir siyasal devlet çatısı altında örgütlendirilmektedir.

İktidar sorunu açısından ve diğer ilginç birçok kavram

açısından da, toplumsal yapının en kapsamlı birimi ulus-

devletidir. Dünya tarihinde günümüzde başat biçim

olan ulus-devleti, bu niteliği bakımından, her insanın

hayatında temel olgulardan biridir. Ulus-devleti, derece

derece ve değişik biçimlerde kıtaları ve “uygarlıkları”

bölmekte, yeniden-örgütlemektedir. Ulus-devletinin

yaygınlaşma derecesi ve içinde bulunduğu aşama modern

tarih ve dünya tarihi için en anlamlı öge durumuna

gelmiştir. Günümüzde askeri, siyasal, ekonomik ve kültürel

karar-alma mekanizmaları ulus-devleti çatısı altında örgütlenmiş; insanların çoğunun kamusal ve özel hayatlarını içinde yaşadıkları tüm kurumlar ve belirli ortamlar şu ya da bu ulus-devleti içinde örgütlenmiş bulunmaktadır.

Sosyal bilimciler, doğal olarak, her zaman ve sadece ulusal toplumsal yapıları incelemezler. Burada belirtilmesi gereken nokta, ulus-devletinin, sosyal bilimcilerin küçük ve daha büyükçe birimlere ilişkin sorunları çoğunlukla ulus-devletinin çerçevesi içinde ifade etmeyi istemekte olduklarıdır. Diğer “birimler” hemen kolayca ve çoğu kez ya “ulusallık-öncesi” ya da “ulusallık sonrası” gelişmeler olarak kabul edilmektedir.

Ulusal birimler, uygarlıklardan herhangi birine aittirler; bu, doğal olarak, dinsel kurumların şu ya da bu “dünya dinlerinden” birine ait oldukları anlamına gelmektedir.

Bu tür “uygarlık” ile ilgili olgular, ve diğer birçok benzerleri, bugünkü ulus-devletleri arasında karşılaştırmalar yapmakta izlenebilecek yolları göstermektedir.

Fakat, bence, örneğin Arnold Toynbee gibi yazarların kullandıkları şekliyle (uygarlık - ç.) bir birim olarak kesinlikten ve belirlilikten uzaktır ve sosyal bilimler için “anamlı bir çalışma alanı” oluşturamamaktadır.

Genel çalışma birimi olarak ulusal toplumsal yapıyı seçmekle uygun bir düzeyde genelliği de benimsemiş

olmaktayız: Bu düzeydeki genellik hem sorunlarımızı incelemekten kaçınmak zorunda kalmamızı önlemekte, hem günümüz insanının edimlerine ilişkin pek çok ayrıntı ve güçlüklerle açıkça ilişkili olan yapısal güçleri hesaba katmamıza olanak vermektedir. Üstelik, etkin iktidar mekanizmaları ve araçları, bundan dolayı da, belirli bir ölçüye kadar tarih yapımı, iyi ya da kötü ulusal-devletlerin içinde ya da aralarında örgütlenmiş bulunduğu için, ulusal toplumsal yapıları seçmiş olmamız kamu açısından en önemli ve temel nitelikteki sorunlar üzerine eğilmemize de olanak hazırlamış olmaktadır.

Ulus-devletlerin hepsinin de tarih yapmakta eşit güç ve iktidara sahip olmadıkları, elbette ki, bir gerçektir. Bazıları öylesine küçük, öylesine başka devletlere bağımlıdırlar ki, bu tür devletlerde olup-bitenler, ancak ve ancak, Büyükler denen devletleri günü gününe incelemekle anlaşılabilmededir. Fakat bu durum, birilerimizi- ulusları-kullanışlı bir biçimde sınıflandırmakta ve zorunlu olan karşılaştırmalı incelemelerde sadece bir başka sorun görünümü taşımaktadır. Bir başka gerçek ise, bütün ulus devletlerinin birbirleriyle etkileşim içinde bulundukları, bazılarının da kendi aralarında ortak geleneklere sahip olduklarıdır. Ayrıca, özellikle Birinci Dünya Savaşından beri, gücü yeten her ulus-devleti kendine yeterli bir duruma gelmiş bulunmaktadır.

Birçok iktisatçı, birçok siyasi bilimci, “dış ticaret”
ve “uluslararası ilişkiler” alanındaki çalışmalarında bile,
temel inceleme birimlerinin ulus-devleti olduğunu açık
pir gerçek olarak kabul etmekte; bu incelemelerinde
çeşitli ve belirli tipteki ulus-devletleri açısından değerlendirmelerde bulunmaktadır.
Antropologların durumları
gereği bugün de yapmakta oldukları çalışmalar da,
doğal olarak, toplumun ya da kültürün “bütünü” üzerinde
olmakta; modern toplumlar üzerinde çalıştıkları zaman,
değişik başarı dereceleriyle de olsa, ulusları birer
tümlük (whole) olarak ele almak istemektedirler. Fakat
toplumbilimciler - ya da daha doğrusu, araştırma teknisyenleri
- toplumsal yapı kavramı üzerine yeterli bir
fikre sahip olmadıkları için, ulusları birer birim olarak
çoğu kez, ölçü yönünden çok büyük birimler saymaktadır.
Açıktır ki, bu anlayışları, kullandıkları “data toplama”
teknığının dar çerçeveli ortamlarda yapılan araştırmalarda
daha az masraflı oluşundan etkilenen bir yanlılık
(bias) taşımaktadır. Bunun anlamı, doğaldır ki, *birim*
konusundaki tercihlerinin seçtikleri sorunun gereğine
göre olmaması; tersine, gerek inceledikleri sorunların,
gerekse incelemelerindeki birimlerin yöntem konusundaki
tercihlerince belirlenmekte oluşudur.

Bir bakıma, elinizdeki kitap bu tür bir yanlılığa
karşıt bir sav olarak yazılmış bulunmaktadır. Bence,

sosyal bilimcilerin çoğu, herhangi bir sorun üzerinde ciddi bir incelemeye başladıklarında, sorunu ulusdevletinden daha küçük bir çerçeve içinde formüle etmekte büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Toplumsal tabakalaşma, ekonomik siyaset, kamuoyu, siyasal iktidarın doğası, çalışma hayatı ve serbest zaman faaliyetleri konularında yapılacak incelemeler için durum bu olduğu gibi, belediye kuruluşları çerçevesindeki yönetim sorunları bile, bu sorunların ulusal çerçeveyeyle ilişkileri hesaba katılmadıkça, yeterince değerlendirilememektedir. Bu nedenle, sosyal bilim sorunları üzerinde çalışan herkes, birçok deneyimsel kanıt aracılığı ile, ulus-devleti çerçevesinin taşıdığı önemi öğrenmiş bulunmaktadır.

3

Toplumsal yapı *idea*'sı ve toplumsal yapının sosyal bilimin (incelemelerinin - ç.) temeldeki çerçeveleyici birimi olduğu inancı, tarihsel bakımdan toplumbilim ile yakından ilgilidir ve toplumbilimciler bu görüşün klasik savunucuları olmuşlardır. Gerek toplumbilimin, gerekse antropolojinin geleneksel inceleme konusu toplumun bütünü (total society); ya da, antropologların deyimiyle “kültür” olmuştur. Toplumun bütününe belirli bir yanı üzerinde yapılan bir incelemenin özellikle “toplumbilimsel” olması ise, toplumun inceleme konusu yapılan yanının,

toplumun bütünü hakkında bir kavrayışa varabilmek için, toplumun diğer yanlarına bağıntılanması konusundaki kesiksiz çaba sayesinde ortaya çıkmaktadır.

Toplumbilimsel düşün, daha önce belirttiğim gibi, bir dereceye kadar, bu tür çabalara dayanan bir geçmişinin olması sayesinde kazanılabilmektedir. Fakat böyle bir düşün ve pratik yeteneğinin, sadece toplumbilimcilere, sadece antropologlara özgü bir nitelik olduğu hiçbir şekilde savunulamaz. Bir zamanlar bu disiplinler aracılığı ile sağlanabileceği umulan bu özellikler, bugün genel olarak bütün sosyal bilimlerde bir erek; hiç değilse “alçak sesle” kabul edilen bir erek durumuna gelmiştir.

Klasik geleneği ve günümüzdeki gelişmeleri bakımından kültürel antropoloji, bence, toplumbilimsel çalışmalardan temel nitelikte bir farklılık göstermemektedir.

Çağdaş toplumlar üzerinde yapılan araştırmaların az olduğu, ya da hiç yapılmadığı günlerde antropologlar kenar köşe yerlerde kalmış okur-yazarlık öncesi topluluklar üzerine bilgiler toplamak durumundaydı. Diğer

sosyalbilimler-tarih, demografi ve siyasal bilim başta olmak üzere-ise, ilk günlerinden itibaren, okur yazarlık

düzeyindeki toplumlar üzerinde belgesel materyaller

derleyip toplamak durumunda kalmışlardır. Bu olgu ise,

söz konusu disiplinlerin birbirinden ayrılmalarına yol açmıştır.

Günümüzde ise çeşitli “deneyimsel araştırmalar

(surveys)" bütün sosyal bilimlerde kullanılır olmuştur.

Gerçekten de bu teknik, en çok, tarihsel toplumlara ilişkin

olarak psikologlar ve toplumbilimciler tarafından geliştirilmiştir.

Son yıllarda ise, antropologların, çoğunlukla

biraz soğuk karşılaşmalar da gelişkin topluluklar ve ulusdevletler üzerinde; buna karşılık, toplumbilimciler ve iktisatçıların

da, “gelişmemiş topluluklar” üzerinde çalışma

yaptıkları bir gerçektir. Günümüzde, antropoloji’yi iktisattan ve toplumbilimden ayıran ne bir yöntem farklılığı, ne

de bir konu sınırlaması kalmıştır.

Bütün bunlar yerinde ve doğru şeyler sayılabilir.

Fakat iktisat için gerçekleşmiş bulunan siyasal bilim ve

toplumbilim için ise oluşum döneminde bulunan iki ayrı

gelişme, devlet ve ekonomiye ilişkin biçimsel modellerin

aşırı işlenmiş; yani, biçime ve karşılıklı olarak birbirini

dışarıda bırakan (exclusive) sınırlar getirmesine yol

açmaktadır: (1) az gelişmiş denenen alanların ekonomik

ve siyasal gelişmeleri (2) hem totaliteryan ve hem de

biçimsel bir demokratiklik özelliği olan yirminci yüzyıla

özgü “siyasal ekonomi” biçimlerini oluşturma yönsemesi

(trend). İkinci Dünya Savaşı felaketinden sonraki günler,

kulağı tetikte bekleyen iktisat teorikileri ve sosyal

bilimci denmeye değer sosyal bilimciler için hem aşındırıcı

(erosive), hem de yapıcı günler olmuştur.

Sadece ekonomik nitelikteki bir “fiyat teorisi” mantıksal

yönden iyi işlenmiş olabilir bile, deneyimsel yönden yeterli sayılamaz. Yeterli bir teori için iş hayatındaki kurumların yönetim sorunu üzerinde, bu kurumlar içinde ve bu kurumlar arasındaki karar alıcıların rolü üzerinde durmak; maliyetler, özellikle ücretler konusundaki beklentilerin (expectations) psikolojisine dikkat etmek; önderlerini anlamamız gereken iş çevrelerindeki kartellerin saptayıp durduğu fiyatlar üzerinde durmak, vb. gerekmektedir.

Aynı şekilde, “faiz haddini” anlayabilmek için, çoğu kez, kişisel-olmayan ekonomik mekanizmalarla birlikte, bankerlerle devlet memurları arasındaki resmi ve kişisel trafik üzerinde de durmak gerekmektedir.

Bence, sosyal bilimci olan herkes için tek yapılacak iş sosyal bilime katılmak, bu bilimde, günümüzde önemli bir derecede ilgi çekmeye başlayan karşılaştırmalı çalışma yolundan ayrılmamaktır. Günümüzde, sosyal bilimin gelişmesi açısından en umut verici görünen yol, gerek teorik ve gerekse deneyimsel nitelikteki karşılaştırmalı araştırmalardır. Böyle bir yol, en iyi, birleştirilmiş (unified) bir sosyal bilim çatısı altında izlenebilir.

4

Her sosyal bilim dalında ilerlemeler kaydedildikçe, ilgili sosyal bilim ile diğer sosyal bilimler arasındaki etkileşim de yoğunlaşmaktadır, iktisadın inceleme konusu, günümüzde, tekrardan, ilk günlerdekine dönüşmekte; her gün biraz daha tümcül (total) bir toplumsal yapı içinde ele alınır olan “siyasal iktisafa dönülmektedir.

John Galbraith gibi bir iktisatçı, artık, bir Robert Dahl ya da David Truman kadar siyasal bilimci olmakta; gerçekten de, Amerikan kapitalizminin bugünkü yapısı üzerine yaptığı çalışması Schumpeter'in kapitalizm ve demokrasi üzerine geliştirdiği toplumbilimsel bir siyasal ekonomi teorisi, ya da Earl Latham'ın grup siyasal hayatına ilişkin teorisi kadar toplumbilimsel bir teori niteliği taşımaktadır.

Harold D. Lasswell ya da David Riesman, yahut da Gabriel Almond birer toplumbilimci oldukları kadar, birer siyasal bilimci ve psikolog olmuşlardır. Bu kimseler sosyal bilimlerle uğraşmaktadırlar ve işleri budur; sosyal bilim ''dallarından'', şu ya da bu, birinde yetişmek ve gelişmek isteyen bir kimsenin, diğer "dallarda" da kendini yetiştirmesi; yani, klasik geleneğe ait olan tüm alanlarda bilgili olması gerekli görülmeye başlamıştır.

Bu gibi kimseler, elbette ki, tek bir kurumsal düzen içinde uzmanlaşmışlardır, fakat kendi dalları için temel nitelikteki şeyleri öğrenip anlamaya çalışırken, kendi sorun ya da konularının sosyal yapının bütünü içindeki yerini; böyle diğer kurumsal alanlarla olan ilişkilerini de anlamak durumunda kalmaktadırlar. Çünkü,

oldukça açık bir gerçektir ki, incelenen bir olgunun ya da sorunun her gerçekliği (reality) bu ilişkiler içinde varlık kazanmaktadır.

Elbette ki, toplumsal hayatın çeşitli görünümleri ile karşı karşıya bulunan sosyal bilimcilerin, önlerindeki bu

iş i rasyonel bir biçimde kendi aralarında bölüşmüş oldukları düşünülmemelidir. Her şeyden önce, söz konusu disiplinlerden her biri gelişmesini kendi başına ve tamamen ayrı ayrı ve belirli koşullara birer yanıt olarak gerçekleştirmiştir. Hiçbiri, bir genel planın bölümü olarak ortaya çıkmamıştır. İkincisi, bu çeşitli disiplinler arasındaki ilişkiler konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmakta, ayrıca, her birindeki uzmanlaşma derecesinin en uygun olduğu çizginin nerede başladığı konusunda da görüş birliği bulunmamaktadır. Fakat günümüzdeki en önemli olgu, bu görüş farklılıklarının entelektüel farklılıklardan çok, akademik hayatın olguları olarak kabul edilmeleri ve akademik yönden, bence, gelişmelerini sürdürebilmek için bu konuda bir çözüme varma eğilimi göstermeleridir.

Entelektüel yönden, günümüzdeki temel olgu, (disiplinler arası - ç.) sınırların gitgide eriyip yok olması kavramı ve düşüncelerin bir disipline diğerine kolayca aktarılmakta olmasıdır. Birçok örnekten anlıyoruz ki, günümüzde, sadece belirli bir disipline ait sözlük konusundaki uzmanlık yeteneğinin, bir başka disipline ait geleneksel alanda kullanılmasına dayanan kariyerler oluşmuş bulunmaktadır. Uzmanlaşmaya dayanan dallar vardır ve olacaktır, ama bu iş in, bildiğimiz rasgele kurulmuş, bağımsız disiplinler görünümünü almış bugünkü disiplinlerin ortaya çıkışı gibi olmaması gerekirdi. Uzmanlaşmanın, çözümlenebilmeleri geleneksel olarak

söz konusu disiplinlere ait olan ve entelektüel aygıtları (equipment) gerektiren sorunlara bağlı olarak saptanıp belirlenmesi gerekirdi. Gün geçtikçe, benzer kavramlar ve yöntemlerin tüm sosyal bilimciler tarafından kullanılması da artmaktadır.

Her sosyal bilim belirli bir çeşit entelektüel içsel gelişme tarafından biçimlendirilmiş; her biri, ayrıca, kurumsal “rastlantılar” tarafından önemli derecede etkilenmiş -bu gerçek, (her disiplinin - ç.) her bir Batılı ulustaki biçimlenmelerinin farklı farklı oluşuyla kendini dışa da vurmuş bulunmaktadır. Oluşumlarını daha önce tamamlamış bulunan felsefenin, tarihin ve diğer “beşeri bilimlerin de aralarında yer aldığı çeşitli disiplinlerin gösterdiği hoşgörü ya da ilgisizlik, toplumbilimin, iktisadın, antropolojinin, siyasal bilimin ve psikolojinin kendi alanlarını çoğu kez etkilemiştir. Gerçekten de, bazı yüksek öğrenim kurumlarında bu tür bir hoşgörünün bulunması ya da bulunmaması, sosyal bilimlerin birer akademik bölüm olup olmamalarını belirlemiş bulunmaktadır. Örneğin, Oxford ve Cambridge’de “toplumbilim bölümleri” bulunmamaktadır.

Sosyal bilimi bölümlere ayırma işini aşırı ölçülere vardırma tehlikesi, ekonomik, siyasal ve diğer sosyal kurumların her birinin ayrı ve bağımsız sistemler olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır. Elbette ki, daha önce

işaret ettiğim gibi, bu varsayım, çoğu kez gerçekten yararlı olan “analitik modeller” inşa etmek için kullanılmıştır ve bugün de kullanılmaktadır. Genelleştirilmiş ve bir okulun bölümleri içinde dondurulmuş haliyle, “siyasa” ve “ekonominin” klasik modelleri on dokuzuncu yüzyıl başlarındaki İngiltere’nin ve özellikle Birleşik Devletlerin yapısına uygun düşmektedir. Gerçekten de, tarih yönünden, birer ayrı alan olarak iktisat ve siyasal bilimin, bir ölçüye kadar, modern Batı’nın geçirdiği ve her kurumsal düzenin kendini bağımsız bir alan saydığı tarihsel safhaların kendi koşullarına göre yorumlanıp değerlendirilmesi gerekir. Fakat açıktır ki, bağımsız kurumsal düzenlerden bileşiklenmiş bir toplum modeli, sosyal bilimin yapacağı çalışmalarını koşullarına göre yürüteceği tek model değildir, olamaz da. Entelektüel çalışmalarımızın tüm bölümleri için böyle tek bir tip uygun olamaz. Bu durumun farkına varılmış olması, günümüzde sosyal bilimlerin birleştirilip bir araya getirilmesine yol açan itici güçlerden birini meydana getirmektedir. Siyasal bilimin ve ekonominin, kültürel antropolojinin ve tarihin, toplumbilim çeşitli disiplinleriyle ve psikolojinin hiç değilse bir temel bölümü arasındaki aktif bir kaynaşım ve birleşmeyle (fusion) akademik müfredatın planlanmasından ve yapılan incelemelerin kurgulanmasında çoktan beri görülen bir olgu niteliği kazanmıştır. Sosyal bilimlerin birleşmesine ilişkin entelektüel sorunlar her şeyden çok, belirli bir toplumdaki ve belirli

bir dönemdeki siyasal ve ekonomik, askeri ve dinsel, ailesel ve eğitimsel alanlardaki kurumsal düzenlerle ilgilidir ve daha önce belirttiğim gibi, önemli sorunlardır. Çeşitli sosyal bilimler arasındaki pratikteki güçlüklerin çoğu ise, içeriğin sınırlanması (curricula) ve akademik kariyerlerin saptanması ile, her bir disiplinde yetişen mezunların bugünkü iş bulabilme olanakları ile ve dilsel (linguistic) bulanıklık ile ilgili güçlüklerdir. Sosyal bilim alanında birleştirilmiş çalışmalar yapılmasında karşılaşılan önemli güçlüklerden biri de, tek-disipline dayalı ders kitaplarıdır. “Sahalar” arasındaki sınırların oluşumu ya da disiplinler arası birleşmeler, çoğu kez, diğer entelektüel ürünlerle değil de, söz konusu ders kitapları aracılığı ile ortaya çıkmaktadır. Bu iki oluşum için, ders kitaplarından daha olası bir neden bulmak güçtür. Bununla beraber, ders kitabı işine para yatıran toptancıları da, kitap yazarlar ve okuyanlar da kısa süre içinde ortaya çıkmakta iseler de, bu işte önemli bir payları olduğu unutulmamalıdır. Ders kitaplarının sağladığı bütünleşmenin yanı sıra, sosyal bilimleri birleştirip bütünleştirme çabaları, sorunlara ve inceleme konularına göre olmaktan çok, yöntemlere ve kavramlara (conceptions) göre olmaktadır. Buna uygun olarak da, ayrı “alanlar” fikri (idea) kesin ve belirli bir sorun-alanları ayrımına değil de, daha zayıf olan kavramlar ayrımına dayanmaktadır. Bu kavramlar ayrımı ise, karşı konulması güç bir şeydir.

Bu konuda başarı kazanılıp kazanılmayacağından kuşkuluyum. Fakat bence akademik disiplinler topluluğu içindeki belirli bazı yapısal gelişmeler, zamanla, kendi uzmanlaşmış dar çalışma alanlarında kalmakta ısrarlı alanların direnmelerini sona erdirebilme şansına sahip görünmektedirler.

Bu arada, kuşkusuz, birçok sosyal bilimci “kendi disiplinlerinde” çalışmalarını en iyi düzeyde yürütebilmek için de, sosyal bilime düşen görevleri ortaklaşa yerine getirmek üzere hazırlanan çalışmalara katılmalarının uygun olacağını anlamaya başlamışlardır. Günümüzde, sosyal bilim alanında çalışan kişilerin “rastlantı” sonucunda bölüm seçmelerinden; rastlantılara göre bölümler oluşmasından çok, bilim adamlarının seçimiyle işler beyle gitmektedir. Sosyal bilimciler hangi sorunların gerçekten önemli olduklarını kavrayabilecek yetenekte bunları çözümlemek için gerekli sabır ve sebat sahibi kimseler durumuna geldikçe, çoğu kez, diğer ilgili disiplinlerde ortaya çıkmış bulunan fikirleri ve geliştirilmiş yöntemleri de öğrenmek zorunda olduklarını anlamaya başlamaktadırlar. Bu durumda, artık, hangi sosyal bilim dili olursa olsun, hiçbir disiplinin kendi başına kapalı bir kutu gibi kalamayacağını; bunun entelektüel yönden anlamlı bir şey olmayacağını da görmeye başlamaktadırlar. Ayrıca, sosyal hayatın belirli alanlarından

hangisi üzerinde çalışıyor olurlarsa olsunlar, belirli bir sosyal ilim dalı üzerinde değil, bütün bir sosyal bilim alanına çalışan kimseler olduklarını da anlamaya başlamaktırlar.

HÇ kimsenin, tutkunlar gibi çalışmadıkça, gerçek anlamda tam bir ansiklopedik kafaya sahip olamayacağı sık sık leri sürülen bir görüştür. Bunun ne derece doğru

bir görüŖ olduğunu bilmiyorum, ama böyle de olsa, ansiklopedik bir görüş kazanmamız ille de olanaksız mıdır?

Bütün >u sosyal bilim dallarındaki her düşünciyi, her materyali, bu disiplinlerdeki her yöntemi tam olarak öğrenmenizin olanaksız olduğu bellidir. Üstelik, “düşünsel

çevirilete (conceptual translation)” ya da materyallerin ayrıntılı bir sunumu ile “sosyal bilimlerin bütünleştirme”

girişimki, çoğu kez, üstü cilalı pakette içi kof şeyler olmaktadır.

Nitekim, “genel sosyal bilim” başlığı altında

toplanan ders programları bu düzeyde kalmaktadır. Buna

rağmen, bu tür bir ustalaşmayla bu tür bir sunumla, bu tür

bir ders programı ile, “sosyal bilimlerin birliği” denen şeyin elde edilebileceği sanılmaktadır.

“Sosyal bilimlerin birliği” demekle kastedilen şudur:

yaşadığımız dönemin önemli sorunlarından herhangi

birini betimleyebilmek ve çözmek için sosyal bilimlerdeki

disiplinlerden birinin değil, birkaçının materyalleri,

düşünceleri ve yöntemleri konusunda bir seçimleme

yapmak gerekmektedir. Bir sosyal bilimcinin kendi materyalleri ve incelediği sorunları açıklığa kavuşturmak

için kullandığı perspektifler konusunda yeterince bilgili

olabilmesi için “sahasının uzmanı olması” gerekmez.

Uzmanlaşmanın, akademik sınırları içindeki alanlara

göre değil, konu edinilen “sorunlara” göre olması gerekmektedir.

Günümüzdeki oluşum, bence, bu yönde

seyretmelidir.

234

TARİHİN KULLANIMI

Toplumsalbilim biyografi sorunları, tarih sorunları

ve bu sorunların toplumsal yapılar içindeki kısmebölümleri

ile ilgilenmektedir. Bu üçü - biyografi, tarih ve

toplum-insana ilişkin bir çalışmanın değerli bir ilişki

olabilmesi için gerekli koordinat noktalarıdır ve klasik

geleneği terk edenlerin oluşturdukları çeşitli toplumbilim

okullarını eleştirirken dayandığım temel de budur. Günümüzün

sorunları - insanın kendi doğası bu sorunlar

arasına alınmıyor - toplumsal incelemelerin belirsizliğinin

tarih olduğunu kavramadan ve böyle bir kavrayışa

denk düşecek bir uygulama çizgisi izlemeden; ayrıca,

toplumbilimsel bir temele dayanan ve tarih açısından da

tutarlı görülen yeni bir insan psikolojisi geliştirmenin bir gereksinim olduğu kabullenmeden, ifade bile duramazlar.

Sosyal bilimciler, günümüzde, temel bakış yollarını

oluşturması gereken sorunların hangileri olduğunu ifade

etmek için tarihten yararlanmak; psikolojik sorunlara

bile, tarihsel bir gözle bakmak zorundadır.

1

Tarih konusundaki çalışmaların bir sosyal tlim sayılıp sayılmayacağına ilişkin sürüp giden tartışmlar ne önemidir, ne de ilginç. Bu soruya verilecek cevap apaçık biçimde, ne tür tarihçilerden,, ne tür sosyal bilimlerden söz etmekte olmamıza bağlıdır. Bazı tarihçiler dipedüz olgular üzerinde durmakta ve “yorumlama” işimen kaçınmakta; çoğu kez verimli olmakla beraber, tarilin bazı bölüntüleri ile ilgilenmekte; inceledikleri olguları dıha geniş çerçeveleri dolduracak olgularla birlikte ele almak istememektedirler. Bazıları tarihin sınırları dışıırda kalmakta- çoğu kez verimli olmakla beraber - yaklaşan yıkımların ya da yaklaşan yükselmelerin tarih - aşırı değerlendirmelerinin ya da yaklaşan yükselmelerin tarih - aşırı değerlendirmelerinin içinde kendilerini yitirmektedirler. Bir disiplin olarak tarih ayrıntılar üzerinde inceden inceye çalışmayı gerektirmekte; fakat diğer yandan, kişinin, belirli dönemler için doruksal önem taşıyan olguları sosyal yapının gelişimi içinde ele alıp değerlendirmenin zorunluluğunu anlayacak kadar “anlayışlı” bir bakışa sahip olmasını da gerektirmektedir.

Tarihçilerin, belki de çoğu, sosyal kurumların tarihsel transformasyonlarını anlayabilmek için “olgulardan emin olmaya,” ve bunun için “nakiller” aracılığı ile bu olguları yorumlamaya önem vermektedir. Birçok

tarihçi de, buna karşılık, yaptıkları çalışmalarda sosyal hayatın her kesimini, ya da hangisi olursa olsun, herhangi bir kesimini ele almaktan kaçınmamaktadır. Bu nedenle de, bu tür tarihçilerin bakışı, bu kimseler de diğer sosyal bilimciler gibi siyasal tarih, ekonomik tarih ya da düşünceler tarihi alanlardan birinde uzmanlaşmış olsalar bile, sosyal bilimin bakışı ile aynıdır. Tarihçiler kurumların tipleri üzerinde inceleme yaptıklarında, şimdiye kadar, zaman içinde ortaya çıkan değişimleri vurgulama eğilimi göstermişler ve karşılaştırmalı olmayan bir biçimde çalışmışlardır. Buna karşılık, çoğu sosyal bilimci kurumların tipleri üzerine yaptıkları incelemelerde, tarihçilere oranla, karşılaştırmalı araştırmaları daha çok tercih etmişlerdir. Fakat şurası bir gerçektir ki, bu farklılık sadece bir vurgulama farkıdır ve ortak bir görevin yerine getirilmesine ilişkin bir çeşit uzmanlaşma görünümündedir.

Şu yaşadığımız günlerde bile, birçok Amerikan tarihçisi çeşitli sosyal bilimlerin düşüncelerinden, sorunlarından ve yöntemlerinden etkilenmektedir. Barzun ve

Graft yakın günlerde yaptıkları uyarılarla, “sosyal bilimcilerin, tarihçileri kullandıkları teknikleri yenilemeye yönelttiklerini”;

“çünkü,” sosyal bilimcilerin çok yoğun bir

biçimde tarih okuduklarını” ve “kendi materyallerini bile,

kendilerinin alışkın oldukları biçim (kalıp) içinde sunulmadıkları zaman tanıyıp kavrayamadıklarını”

belirtmiş

bulunmaktadırlar0*.

Herhangi bir tarih çalışmasında, doğaldır ki, birçok

tarihçinin rüyasında bile göremeyeceği kadar çok

yöntem sorunları ile karşılaşılmalıdır. Oysa bugünkü

durumda bazı tarihçiler rüyalarında yöntem sorunlarından

çok, bilgibilimsel nitelikte sorunlar görmekte ve -bu

rüyaları, sonuçta, onları tarihsel gerçeklikten garip bir

biçimde "ricat" ettirecek bir nitelikte olmaktadır. Belirli bazı "sosyal bilimlerin" bazı tarihçiler üzerindeki etkileri

ise, çoğu kez, üzücü olmaktadır. Fakat bu durum, burada

uzun boylu üzerinde durmamızı gerektirecek bir ölçüye

varmış değildir.

Tarihçinin ana görevi insanlığın yaptıklarının izlerinin

doğru bir biçimde kaydını tutmaktır. Fakat bu, amacın

yanılgılara yol açabilecek kadar basit bir ifadesi

olmaktadır. Tarihçi insanlığın örgütlü belleğini temsil

etmektedir ve bu bellek yazılı tarih olarak, istenilen her

biçime sokulabilecek niteliktedir. Çoğu kez de, tarihçilerin

bir kuşağından diğerine çok büyük değişikliklere

uğramaktadır. Bu değişiklikler, sadece, daha ayrıntılı

araştırmaların yapılması ile yeni gerçekler, yeni belgeler

ortaya çıktığı için olmamaktadır. Tarihin yazılı kayıtları

1) Jasques Barzun ve Henry Graff, T he Modern Researcher,

New York, Harcourt, Brace, 1957, s. 221.

rındaki bu değişiklikler, biraz da, ilgi duyulan noktaların ve tarihçinin kullanacağı kayıtların tutulduğu toplumsal çerçevenin değişmesi nedeni ile ortaya çıkmaktadır.

Bunlar ise, ortada duran sayısız olgu ve gerçeklerden hangilerinin seçileceğini belirleyen seçim kriterleri ve aynı zamanda seçilen olguların anlamlarının yorumlanmasında yönlendirici yorumlamalar olmaktadır. Tarihçiler yorumlamalarının elden geldiğince az ve ölçülü olduklarını ileri sürseler bile, olgular konusunda yaptıklarının bir seçme işi olduğunu saklayamazlar, bundan kaçınamazlar. Tarihin, devam eden yazım süreci içinde, kendi gerçekliğinden ne denli büyük bir kolaylıkla çarpıtılabileceğini bilmek için, 1984 bu durumu çok anlaşılır

bir görünüm içinde sunmakta ise de, George Orwell’ın bu tasarımıyıcı ön kestirimine gerek bile yoktur. Ümit edelim ki, bazı tarihçi meslektaşlarımızı bu eser biraz irkiltmiş olsun.

Tarihçilerin çalışma alanında karşılaştıkları bütün bu tehlikeler tarih biliminin “beşeri” disiplinlerin en teorik olanı haline gelmesine yol açmakta; bu durum ise, tarihçilerin bu konudan habersiz oluşlarına ayrı bir önem kazandırmaktadır. Bu ilgisizlik, bu habersizlik etkileyici olduğu kadar, karanlık ve bulanıktır da. Sanırım, benimsenen perspektiflerin rijit ve monolitik olduğu dönemler görülmüş; tarihçiler bu dönemlerde önlerindeki konuları tartışmasız benimsemiş, başka şeylerden habersiz kalabilmişlerdir. Ama bugün içinde bulunduğumuz

dönem böyle değildir; tarihçiler “teorisi” olmazsa, tarihin yazılması için gerekli materyalleri sağlayabilseler bile, tarihi kendi başlarına yazamazlar. Tarihin kaydını tutmaya katılabilirler; ama tarihin doğru ve olması gerektiği biçimde tutanaklandırılmasını sağlayamazlar.

Böyle bir görevi yerine getirmek, içinde yaşadığımız dönemde, sadece “olgular” üzerinde değil, daha başka şeyler üzerinde de durmayı gerektiriyor.

Tarihçilerin ürünlerinin tüm sosyal bilimler için zorunlu şeyler olduğu ileri sürülebilir - ben bunun doğru ve yararlı bir görüş olduğuna inanıyorum. Bir disiplin olarak, bazen de, tarihin bütün sosyal bilimleri içerdiği de söylenmekte - ancak, bu görüşü az sayıda ve yollarını şaşırmış bazı “hümanisfler savunmaktadır. Bu görüşlerin her ikisinden de daha sağlam temelleri olan bir başka

görüş ise, her sosyal bilimin - ya da daha iyisi, ciddi denebilecek her toplumsal çalışma dalının- düşüncelerinin

tarihsel bir bakışa dayanması ve tarihsel materyallerden tam olarak yararlanması gerektiğidir. Bu yalın anlayış, benim savımdaki temel fikri de dile getirmektedir.

Başlangıçta, belki de, sosyal bilimcilerin tarihin materyallerini kullanmalarını kabul etmeyenlerin görüşlerini

karşılamamız gerekmektedir: bu kimseler göre, bu tür materyaller, günümüzün daha kesin, daha iyi işlenmiş materyalleri karşısında, kullanılmaları doğru bulunamayacak

derecede iyi işlenmemiş, doğrulanmamış materyallerdir.

Bu itiraz elbette ki, sosyal araştırma ve incelemenin

en önemli sorununu işaret etmekte; fakat fiiliyatta

bir şey ifade edebilmesi, kişinin kabul edilebilir enformasyon türlerini sınırlaması ile mümkün olmaktadır. Daha

önce bir sav olarak ileri sürdüğüm gibi, klasik sosyal

analizci için en önemli düşünce, herhangi bir rijit yöntemin

sınırlamalarından çok, kişinin incelediği sorunun

gereklikleri olmuştur Üstelik bu itiraz sadece belirli bazı sorunlar için geçerli olabilecek niteliktedir ve gerçekten

de, çoğu kez, gerçeği tersine çevirmektedir: birçok sorun

hakkında sadece geçmişle ilgili olarak yeterli bilgi edinebilmekteyiz.

Geçmiş ve bugüne ait bilgilerimizin güvenilirlik

derecesini ölçmekte, resmi ve gayri resmi sınırların

varlığı ve halkla ilişkilerin her alanda ve her konuda kullanılmakta oluşu gibi çağdaş olguları da hesaba katmamız

gerekmektedir. Bu itiraz, tek kelime ile, yöntembilimsel

kısıtlanmanın bir başka türü (version) olmakta ve

çoğu kez siyasal yönden durgun “bilinemezlik” ideolojisinin bir yansıması olmaktadır.

2

Tarihçilerin sosyal bilimci olma ya da öyle sayılmalarının

derecesine, ya da nasıl davranmaları gerektiğine

oranla daha da önemli, daha da büyük bir tartışma

konusu ise sosyal bilimlerin kendilerinin tarihsel disiplin

olup olmadığı sorunudur. Sosyal bilimciler üzerlerine

düşen görevi yerine getirmek, hatta bu görevleri dile

getirebilmek için bile tarihin materyallerini kullanmak zorundadırlar. Tarihin doğasına ilişkin olarak tarihi-aşan bir teoriyi benimsemiş olmadıkça, ya da toplum içindeki insanı tarihsel- olmayan bir varlık olarak tasarlamadıkça hiçbir sosyal bilim tarih bilimini görmezlikten gelip, onu aşamaz. Toplumbilim adını taşıyabilecek değerde olan bir toplumbilim “tarihsel toplumbilim” niteliğini de taşımak durumundadır. Böyle bir toplumbilim, Paul Sweezy'nin nefis deyişi ile, “yaşanan günü, tarih olarak yazmak" demektir. Tarih ile toplumbilim arasında bu denli yakın bağlantıların bulunmasını haklı kılan çeşitli nedenler vardır:

(1) Açıklanan şeyin ne olduğunu ifade etmek için

bile, ancak, *tarih içinde insana ve topluma ilişkin şeyler konusundaki bilginin sağlayabileceği birçok* başka bilgilere sahip olmamız gerekmektedir. Belirli herhangi bir

sorun-örneğin, militarizmin tipleri ile milliyetçilik biçimleri arasındaki ilişkiler gibi - incelediğinde, soruna kendi

içinde incelenen toplum ya da dönem değiştikçe, değişik

cevaplar bulunabilmekte; bu ise, sorunun kendisinin

bile (her durumda - ç.) yeniden ifade edilmesi gerektiği

anlamına gelmektedir. Toplumbilimsel sorunları inceleyip

cevaplamak için değil; buna bile varmadan, birer

soru şeklinde ifade edebilmek için bile tarihin bize sağlayabileceği çeşitliliklere (variety) gerek vardır. Vereceğimiz

yanıtlar ya da açıklamalar, her zaman olmasa da,

çoğu zaman, karşılaştırmalar yoluyla olmaktadır. Anlamaya

çalıştığımız her ne olursa olsun; ister kölelik biçimleri,
ister suçun belirli anlamları, ister aile tipleri, ister
köy topluluğu, isterse de kolektif çiftlikler önümüzdeki
sorunun temel nitelikteki koşullarını anlamamız için bile
karşılaştırmalar yapmamız gerekiyor. İlgilendiğimiz sorunu
değişik ortamsal ve çevresel koşullar altında gözlemek
de gerekiyor. Böyle yapmazsak sadece kuru bir
betimlemede bulunmuş oluruz.

Bu noktayı aşabilmek için, tarihsel olduğu kadar

çağdaş olanları da kapsayacak şekilde bilgi sahibi olabileceğimiz tüm sosyal yapı türlerini
incelememiz gerekmektedir.

Tüm örneklerini olmasa da, yaygın olarak

ilgili bulunabilecek çok sayıdaki türleri üzerinde incelemeler yapmazsak ortaya koyacağımız
bildirimler

(statements) deneyimsel yönden yeterli olamaz. Toplumun

çeşitli görünüşleri arasında ortaya koyabileceğimiz

bu gibi düzenlilikleri ve ilişkileri açıklığa kavuşturmak

kolay değildir. Kısacası tarihsel tipler incelediğimiz

şeylerin önemli bir kısmını meydana getirmekte; ayrıca,

incelediğimiz konuyu açıklamamız için vazgeçilmez

olma niteliği taşımaktadır. Bu tür materyalleri - insanın

yaptıkları ve insanın oldukları diyebiliriz bunlara - çalışmalarımızda ayıklayıp bir kenara bırakmak,
analık sürecini

görmezlikten gelerek doğum sürecini incelemeye

kalkışmak gibi bir şeydir.

Kendimizi tek bir çağdaş toplumla (genellikle Batılı

bir toplumla) ve tek bir ulusal birimle kısıtlarsak, insan toplulukları, tipleri ve sosyal kurumlar arasındaki temel nitelikteki farkları görüp saptama umudumuz olamaz.

Bu nokta, genel nitelikteki gerçek sosyal bilim çalışmaları için belirli ve özel nitelikte sayılabilecek bir anlam

kazanmıştır: herhangi bir toplumun gelişim sürecinin bir belli anında öylesine çok sayıda ortak inanç, değer ve kurumsal biçim görünimleri ile karşı karşıya kalırız ki, yaptığımız çalışma ne denli dikkatli ve derinlemesine olursa olsun, incelediğimiz tek bir toplumda, toplumun

belirli bir anında bile kişiler ve kurumlar arasındaki önemli farkları tam olarak ortaya koyamayız. Gerçekten

de, belirli bir zaman ve belirli bir yer ile sınırlı çalışmalar çoğu kez bir homojenliğe dayanmakta, ya da bunu öngörmekte;

bu ise, kendi başına bile bir sorun olarak ele

alınmayı gerektirmektedir. Günümüzde Sosyal Bilim

araştırmacılığında çoğu kez yapıldığı gibi, bu sorunu

sadece basit bir örneklem alma sürecine indirgememiz

verimli olamaz. Bu sorun, tek bir yerin ve tek bir anın

özellik ve koşulları açısından belirlenmiş bir problem

olarak formüle edilemez.

Toplumlar hem kendi içlerindeki belirli görüngülerin

(phenomena) çeşitliliğinin zenginliğine göre, hem de,

çok daha genel bir biçimde, bunların toplumsal homojenlik

derecelerine göre kendi aralarında farklılıklar

göstermektedir. Morris Ginsberg'in işaret ettiği gibi, incelemekte olduğumuz şey “aynı toplum, ya da aynı zaman

periyodu içinde yeterince bireysel çeşitlenme

göstermekteyse, söz konusu toplumun ya da dönemin

dışına çıkmaksızın gerçek (reel) bağlantıların

(connections) kurulması olasıdır”*2*. Bu, çoğu kez doğrudur,

fakat her zaman böyle bir varsayımda bulunmamızı

haklı kılacak kadar kesinlik ve belirlilik taşımamakta;

ne zaman doğru olduğunu, ne zaman doğru olmadığını

anlamak için, çoğu kez, çalışmalarımızı toplumsal

yapılar arasında yapılacak karşılaştırmalar biçiminde

kurgulamamız gerekmektedir. Bunu yeterince yapabilmek,

çoğu kez, tarihin bize sağlamakta olduğu (tarihten

bulabileceğimiz - ç.) çeşitliliklerden de yararlanmamızı

gerektirmektedir. Çağdaş toplumların ve tarihteki toplumların türleri konusunda karşılaştırmalı bir

bakışa

sahip olmadıkça, -modern kitle toplumundaki biçimiyle,

ya da, tersine, geleneksel toplumdaki biçimiyle - toplumsal

homojenlik sorununu bir çözüme bağlamak şöyle

dursun, bu sorunu gerektiğince ifade bile edemeyiz.

Örneğin, siyasal bilimin “kamu” ve “kamuoyu” gibi

kilit önemdeki konuları böyle bir çalışma olmaksızın açıklığa kavuşturulamaz. Yapacağımız

çalışmada ilgili tiplere

geniş bir şekilde yer vermezsek kendimizi yanıltıcı sonuçlara ve karanlığa mahkum etmiş oluruz.

Örneğin,

siyasal ilgisizlik olgusunun çağdaş Batılı toplumların siyasal hayatındaki en önemli gerçeklerden biri olduğu

görüŖüne karŖı çıkan olacağını sanmıyorum. Ama “seçmenlerin siyasal psikolojisi" konusunda yapılan karŖılaŖtırmalı

- olmayan ve tarihsel de olmayan araŖtırmalarda

2* Morris Ginsberg, *E ssa ys in S o c i o l o g y a n d S o c i a l P h i l o s o p h y* C: II, 39, Heinemann, 1956.

bu ilgisizliği gösteren “seçmenlerin” ya da “siyasal insanların” kimler olduğunu ortaya koyan bir sınıflama bile yapılmıŖ değildir. Gerçekten de, tarihsel yönden belirli olan böyle bir siyasal ilgisizlik ve kayıtsızlık, hele hele bunun taŖımakta olduğu anlam, bu tür oy verme araŖtırmalarının llerine göre formüle edilemez.

SanayileŖme öncesindeki bir dünyanın köylülerinin siyasal ilgisizliğinin modern kitle toplumundaki insanın siyasal ilgisizliği ile aynı anlamı taŖıdıđı söylenemez. Her Ŗeyden önce, siyasal kurumların toplumdaki yaŖam biçimi ve koŖulları için taŖıdıđı önem iki ayrı toplum için apayrıdır. Diğer yandan, bu iki toplumda siyasal katılma alanındaki biçimsel olanaklar da farklıdır.

Ayrıca, modern Batı’ daki burjuva demokrasilerinin geliŖmesi sürecinde ortaya çıkan siyasal katılma beklentisi sanayileŖme öncesi toplumlarda her zaman ortaya ıkmayabilmektedir. “Siyasal ilgisizlik” ve “siyasal kayıtsızlığı” modern toplumlar açısından anlamak, açıklamak için siyasal ilgisizliğin eŖitli koŖullar altındaki eŖitli tipleri üzerinde karŖılaŖtırmalı alıŖmalar yapmamız; bunun için de tarihsel ve karŖılaŖtırmalı materyalleri

toplayıp incelememiz gerekmektedir.

(2) Tarihsel - olmayan çalışmalar çoğu kez durgun

(static) ya da sınırlı bir ortama ilişkin kısa dönemli çalışmalar olmaktadır. Bunun başka türlü olamayacağı kesindir.

Çünkü, büyük ölçüleri olan toplumsal yapılardan haberdar

olmamız, bu yapılardaki değişmelerle kolaylaşmakta;

bu tür değişmelerden haberdar olabilmemiz ise,

ancak ve ancak, uygun ölçülere kavuşabilmiş bir tarih

dönemini kapsayacak genişlikte bir bakış açısına sahip

olmamızla kolaylaşabilmektedir. Dar ereveli ortamcıklar

ile geniş ölçülerdeki yapılar arasındaki karşılıklı -etkileşimi anlayabilme şansımız da, incelediğimiz dar çerçeveli bir

ortam üzerinde etkin olan büyük kapsamlı nedenleri görebilme

şansımız da tarihsel materyaller üzerinde ciddi

anlaşmalara varmış olmamıza bağlı. Toplumsal yapıların,

bu kilit terimin bütün anlamıyla, önemini kavrayabilmiş

olmamız ve dar çerçeveli ortama ilişkin güçlükleri ve sorunları ifade edebilmemiz sosyal bilimleri tarihsel disiplinler

olarak benimsememizi ve bu anlayışla çalışmamızı

gerektirmektedir.

Tarihsel çalışmalara önem vermekle sadece toplumsal

yapıların önemini kavrayabilme şansımızı arttırmış

olmakla da kalmayız; tek bir toplumu bile, tek bir

toplumun tek bir sorununu, üstelik sorunu durgun halinde

bile anlayıp aıklayabilmemiz tarihsel materyalleri

kullanmamızı gerektirir. Herhangi bir toplumun görüntülenmesi (image) tarihsel anlamda özgüllük ve

belirlilik

taşıyan bir (görünümü algılamaktır - ç.) görüntüdür.

Marx'ın "tarihsel özgülleşmişlik ve belirlenmişlik ilkesi

bir (principle of historical specificity)" dediği şey, her

şeyden önce, bir "müdür ilkeye" atıfta bulunmaktadır:

Herhangi bir toplumun var olduğu kendi belirli döneminin

koşulları açısından anlamlandırılması gerektiği ilkesi

belirli bir "dönemin" betimlenmesinde, söz konusu dönemdeki

kurumlar, ideolojiler, başat insan tipleri hep

birlikte kendine özgü (unique: nevi şahsına münhasır)

bir kalıp (pattern) meydana getirirler. Bunun böyle olması,

bir belli tarihsel tipin diğer tarihsel tiplerle karşılaştırma yapılamayacağı anlamına gelmediği gibi, söz

konusu kalıbın sadece sezgi yolu ile kavranabileceği

anlamına da gelmez. Fakat bu şu demektir ki - ilkeye

ilişkin ikinci referans oluyor şimdiki - çeşitli değişim mekanizmalarının belirli ortak yanlarının görülüp anlaşılabilmesi

bu tarihsel tip içinde mümkün olabilmektedir.

John Stuart Mills'i izleyen Kari Mannheim'ın deyişiyle

bu *principia media*, sosyal yapı üzerinde çalışan sosyal bilimciler için, kavranması gereken mekanizmanın tam

tamına kendisini ifade etmektedir.

Eski sosyal teorikiler topluma ilişkin değişmez

(farklı toplumlarda farklılık göstermeleri gerektiğini düşünmeksizin

- ç.) yasalara erişmek istemişler - bu yasalarla,

tıpkı "doğa"nın niteliksel zenginliğini heder eden

fizik bilimlerdeki soyutlanmış süreçler gibi, tüm toplumları

kapsamaya kalkışmışlardır. Ben inanıyorum ki,

hangi sosyal bilimci olursa olsun, bir sosyal bilimcinin

ortaya koyduğu “yasalardan” hiçbiri tarihten-aşkın değildir;

yani belirli bir dönemin, belirli bir yapısına bağlı

olmayı aşan bir anlamlılık taşıyan hiçbir yasa olamaz.

Bu ölçülerin dışında kendine “yasa” adını takan yasalar,

düpedüz, ya boş soyutlamalardır ya da bulanık laf

cambazlığı. “Toplumsal Yasalar”ın ya da hatta" toplumsal düzenliliklerin taşıyabileceği tek anlam, görebilirseniz,

yukarı ki *principia media* içindeki anlamdır; ya da,

kurabilirseniz, tarihsel olarak belirliliğini ortaya koyabildiğiniz bir belli dönem içinde toplumsal yapı içindeki

anlamdır. Tarihsel değişime ilişkin (her değişim ve her

dönem için aynen geçerli - ç.) genel (universal) ilkeler

yoktur; değişimin mekanizmalarının, incelediğimiz toplumsal

yapı ile bağrntılı olarak, farklı farklı olduğunu

biliyoruz. Çünkü, tarihsel değişim toplumsal yapıların

değişimidir; sosyal yapıları meydana getiren içeriksel

öğeler (component) arasındaki ilişkilerin değişimidir.

Sosyal yapıları nasıl çeşit çeşitse, tarihsel değişim ilkeleri de o denli çeşit çeşittir.

(3) Bir toplumu anlamak için o toplumun tarihini

bilme gereği, iktisatçıların, siyasal bilimcilerin ya da

toplumbilimcilerin gelişmiş sanayi toplumlarından çıkıp

da farklı sosyal yapılar içindeki - Orta Doğuda, Asya’da,

ya da Afrika’da - kurumlar üzerinde çalışmaya başlamaları

ile birlikte, apaçık bir gereksinme olarak kendini

duyurmaktadır. Araştırmacılar olarak bu kimseler “kendi

ülkelerinde" çalışırken farkında bile olmaksızın, tarihle iç içe çalışmakta; tarihlerine ilişkin kendi bilgileri, kullandıkları düşüncelerin ve kavramların zaten özünde

“içeriklenmiş” bulunmaktadır. Daha geniş türleşmelerle

karşılaştıklarında, bunlar arasında karşılaştırmalı

çalışmaya başladıklarında ise, hakkında genel bilgiler

edinmekle yetinmeyip, gerçekten anlamak istedikleri bir

konunun tarihsel içeriğini de kavramaları gerektiğini

kabul etmek zorunda kalmaktadırlar.

Zamanımızda Batı toplumlarının sorunları, hemen

hemen kaçınılmaz bir şekilde, dünyanın da sorunları

olmaktadır. Bu durum bizim dönemimizi belirleyen ve

betimleyen bir özellik niteliği kazanmış bulunmakta;

dünyamızdaki çeşit çeşit toplumsal dünyalar belki de ilk

kez böylesine ciddi, hızlı ve açık bir etkileşim içine girmiş

bulunmaktadır. Yaşadığımız dönemi incelemek, bu

dünyalar ve karşılıklı etkileşimleri üzerinde yapılacak

mukayeseli araştırma ve incelemeleri zorunlu kılmaktadır.

Belki de, bir zamanlar sadece antropologların ilgilendikleri

exotic yerlerin, günümüzde siyasal bilimcilerin,

toplumbilimcilerin ve onlardan hiç de geri kalmayacak

derecede iktisatçıların ilgilendikleri ve düzenli olarak

kendilerine konu edindikleri dünyanın “az gelişmiş ülkeleri”

durumuna gelişinin nedeni de bu olsa gerektir. Günümüzdeki en iyi toplumbilim çalışmalarından bazılarının dünyanın çeşitli bölgelerini ve mntıkalarını kapsayacak ölçüler içinde yapılmış olmasının nedeni de bu olsa gerek.

Karşılaştırmalı çalışma ile tarihsel çalışma arasında çok derin bağlantı vardır. Günümüzdeki az gelişmiş, Komünist, kapitalist siyasal ekonomileri yüzeysel ve zamandan yoksun karşılaştırmalarla anlayamazsınız. Yapacağınız irdelemenizde (analysis) anlık ve geçici kavrayışlarınızı aşmanız gerekmektedir. Yaşadığımız günde önünüzde duran çağdaş olguları anlayabilmeniz ve anlatabilmeniz için, değişik oran ve yöndeki gelişmişlik ya da gelişmemişlik olgularını oluşturmuş bulunan tarihsel evreleri (phases) ve tarihsel nedenleri bilmek zorundasınız. Örneğin, Kuzey Amerika ve Avustralya’da on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda kurulan kolonilerin belirli bir süre içinde sınai yönden gelişkin kapitalist toplumlar durumuna gelebilmelerine karşılık, Hindistan, Latin Amerika ve Afrika’dakilerin yirminci yüzyıla kadar niçin yoksul, geri ve köylü toplumlar olarak kalmış olduklarını bilmek, öğrenmek zorundasınız. Görülüyor ki, tarihsel bir bakış açısı taşımak toplumlar üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapmanıza

yol açmaktadır: herhangi bir Batılı toplumun geçirdiği önemli bir tarihsel safhayı, ya da bugün sahip olduğu temel özelliklerinden herhangi birini sadece ilgili toplumun kendi tarihi açısından anlamanız ve açıklamanız da olanaksızdır. Bunları söylemekle, sadece, söz konusu toplumun tarihsel gerçeklik (reality) içinde diğer toplumların gelişmesi ile karşılıklı etkileşim içinde bulunmuş olduğunu söylemek istemiyor; tek bir toplumsal yapının tarihsel ve toplumbilimsel sorunlarını, diğer toplumlarınkilerle olan zıtlıklarını ve karşılaştırmalarını görüp öğrenmedikçe, ifade bile edemeyeceğinizi, düşünsel yeteneğinizin buna yetmeyeceğini de vurgulamak istiyorum.

(4) Yaptığımız çalışma açıkça karşılaştırmalı nitelikte olmasa bile - tek bir ulusal sosyal yapı ile sınırlı bir alan üzerinde çalışıyor olsak bile - tarihsel materyallere sahip olmamız gerekmektedir. Zamanı bir bıçakla keser gibi durdurmaya kalkışmamız, sosyal realiteyi gereksiz yere ihlal etmekten başka bir şey olamaz. Elbetteki bazı durgun görünümle ya da hatta panoramalar çizebiliriz. Ama bu tür yapılanmalarla (constructions) çalışmamızı sonuçlandırırız. Üzerinde çalışmakta olduğumuz şeyin değişiklik geçirmeye açık bir şey olduğunu bildiğimiz için, en basit betimleyici (descriptive) düzeyde bile, şu soruyu sormamız gerekmektedir: En belirgin

gelişim yönsemesi hangisidir? Böyle bir soruya cevap bulmak için, hiç değilse “neden, neden” ve “niye” sorularına da cevap bulmamız gerekmektedir.

Bu yönseme konusunda bulacağımız cevap bildirim çok kısa süreli ya da dönemsel uzunlukta olabilir; ve doğal olarak bizim amacımıza göre belirlenir. Fakat, zamanca ne uzunlukta olursa olsun, genellikle yeterli sayılabilecek uzunlukta bir yönsemeye gereksinme duyduğumuz açıkça ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemli

yönsemeler ise, çoğu kez, tarihsel yöreselcilikten (provincialism); yani, yaşanan dönemin bir tür bağımsız

yaratık olduğu varsayımından kurtulmamız gerektiğinde, açıkça bir ihtiyaç olarak görünmektedir.

Çağdaş bir toplumsal yapıda dinamik değişimi anlamak istiyorsak, söz konusu değişimin uzun süre içindeki gelişimlerini de ortaya koymamız ve bu açıdan şu soruyu sormamız gerekmektedir: Bu değişim yönsemelerini oluşturan, söz konusu toplumun yapısını değiştiren mekanizma nedir? Gelişim yönsemeleri üzerinde durmamız bu türden sorularla anlam kazanabilir.

Bu sorun, bir dönemden diğerine tarihsel geçişi; yani, belli dönemin yapısı diyebileceğimiz olguyu anlamamız için temel sorundur.

Sosyal bilimci yaşanan dönemin doğasını anlamak, yapısını ortaya koymak, içindeki etkin temel güçleri

göstermek ister. Her dönem, gerektiğinde betimlendiğinde,
“anlaşılmaya açık bir bilimsel çalışma alanı” olmakta;
dönemin kendine özgü *tarih yapımının* mekanizmasını
aydınlatabilmektedir. Örneğin, tarih yapımında
iktidar seçkinlerinin rolü, karar almanın kurumsal
araç ve yollarının merkezileşme derecesine bağlı olarak
değişmektedir.

“Modern dönem” dedikleri dönemin yapısı ve dinamikleri,
böylesine önemli ve kendine özgü (unique)
özellikler. Bunların çoğu kez önemleri yeterince kavranamasa
da, sosyal bilimler için çok önemlidirler. Siyasal
bilimciler modern devlet, iktisatçılar ise modern
kapitalizm üzerinde çalışmaktadır. Toplumbilimciler
ise, özellikle Marx’la sürdürdükleri diyalektik içinde,
inceledikleri sorunların çoğunu “modern zamanların
karakteristikleri” olarak sunmakta; antropologlar da,
okur-yazarlık düzeyine gelmemiş toplumları incelerken
modern dünyaya karşı duydukları duyarlılığı taşımaktadır.
Modern sosyal bilimin-siyasal bilimin ve iktisatın
durumu da bundan farklı değildir-klasik sorunlardan
çoğu, gerçekte, belirli tek bir tarihsel yoruma ilişkin
sorunlardır: Modern Batı’nın kentsel ve sınai toplumlarının
genellikle Feodal çağla olan karşıtlık içinde yükselmeleri,
içerikleri, biçimleri üzerine değerlendirmeler,

yorumlamalar.

Sosyal bilimlerde en sık kullanılan kavramların

çoğu feodal çağın kırsal topluluklarından modern çağın

kentsel toplumuna tarihsel geçiş sorununa ilişkindir.

Maine’ın “statüler” ve “sözleşme” (contract); Tönnies’in

“Cemaat” ve “toplum”, Weber’in “statü” ve “sınıflar”, St.

Simon’un “üç aşama” Spencer’in “askeri” ve “sınai”;

Pareto’nun “seçkinlerin dolaşımı;” “Cooley’in “birincil ve

ikincil gruplara”; Durkheim’in “mekaniksel” ve “organik”;

Redfield’in “folk” ve “urban”, Becker’in “kutsal” ve “laik”;

Lasswell’in “pazarlık toplumu” ve “garnizon devleti” gibi

kavramları, bunların kullanılışları ne denli genelleşmiş

olursa olsun, hepsi de kökenini tarihten almış kavramlardır.

Çalışmalarının tarihsel bir bakış taşımış olabileceğine

inanmayanlar bile, bu gibi kavramları kullanmakla

bir ölçüde tarihsel yönsemeleri göz önünde tutmuş;

hatta bugünkü sorunlarını bir belli dönem açısından

düşünmüş olmaktadır.

Sosyal bilimcilerin “yönsemeler”e karşı duydukları

beylik ve alışılmış ilgiye “modern dönemin” biçiminin,

dinamiklerinin ve bunalımlarının doğası konusundaki

duyarlılıkları açısından bakmak gerekmektedir. Olayların

ardındakileri görebilmek ve düzenli bir anlama kavuşturmak

için yönsemeler üzerinde durmamız gerekmektedir.

Bu tür çalışmalarda, çoğu kez, her gelişmeyi, bulunduğu noktanın az öncesinden ele almaya; asıl önemlisi, bütün gelişme yönsemelerini dönemin *total* yapısının hareket halindeki bölümleri olarak birlikte ve topluca görmeye önem verilmektedir. Doğaldır ki, belirli bir anda, sadece, belirli bir gelişme yönsemesi üzerinde durmak; her yönsemeyi gerçekteki durumlarında olduğu gibi diğerlerinden ayrı ayrı ele almak; daha sonra da, hepsini birden görmeye çalışmak entellektüel yönden daha kolay (ve siyasal yönden daha uygun) olmaktadır. Düz anlamdaki sade deneyimcilere göre ise, önce biri sonra bir başkası üzerine dengeli makaleler yazmak, daha sonra da “konuyu bir bütün olarak görmeye” kalkışmak “aşırı aşırııcılık” olmaktadır.

“Bir tüm olarak görmenin” entelektüel birçok tehlikeleri elbette ki vardır. Her şeyden önce, birinin bir tüm diye gördüğünü, bir başkası sadece bir bölüm olarak görebilir. Bazen de, özetleyici (synoptic) bakış noksanı nedeniyle, betimleme ihtiyacı her şeyin önüne geçecek kadar ağır basar. Girişim elbette ki belirli bir yandaşlık taşıyacaktır, fakat bence bir bütüne ilişkin *idea* ile bağlantılı olmaksızın, doğru dürüst incelenebilecek hiçbir ayrıntıyı seçme olanağı bulunmamakta; çünkü, böyle bir seçme ister istemez yapay bir nitelik taşımak durumunda kalmaktadır. Tarihsel bir bakış taşıyan herhangi bir

Çalışmada, diğerk yandan, “n kestirim (prediction)” ile

“betimleme” arasında da yeterli bir ayrım yapamama

tehlikesi,ile karşı karşıya olduğumuz unutulmamalıdır.

Bununla beraber, bu ikisi arasında kesin bir ayrım koymak

da zordur. Ayrıca, gelişme yönsemelerine bakışta

tek yol bunlardan ibaret de değildir.

Gelişme yönsemelerini “nereye gidiyoruz?” sorusunu

cevaplamak için girişilmiş bir çaba olarak inceleyebiliriz-

sosyal bilimciler de çoğu kez bunu yapmaya

alışmaktadırlar. Böyle yapmakla, tarihin geçmiş günlerine

dönmekle kalmayıp tarihi incelemeye; “sadece gazeteci

olarak kalmayıp” yaşanan günlerdeki çağdaş

gelişmeleri dikkatle incelemeye; “kehanette bulunmaya”

kalkışmış olmaksızın bu gelişme yönsemelerinin gelecekteki

durumlarını kestirmeye çalışmış olmaktadır.

Bunları yapmak zordur. Unutmayalım ki, üzerinde durduğumuz,

incelediğimiz şeyler tarih materyalleridir ve

hızla değişmekte olan şeylerdir. Bunların tersi olan yönsemeler de bulunmaktadır. Bir tüm olarak dönemin

kendine özgü (belirli) gelişim yönsemelerinin anlamlarını

ortaya koyabilmek için gerekli genel emeler ile, zaman

içinde incecik bir dilim olan “yaşanan gün” arasında

daima bir denge kurmamız da gerekmektedir. Fakat

her şeyden önemlisi, sosyal bilimcinin birden çok sayıdaki

gelişme yönsemesini birlikte - birbirinden ayrı ortamlarda

oluşmuş yeni hiçbir şey getirmeyen, hiçbir katkıda bulunmayacak gelişmeler olarak değil de, yapısal olarak - görebilmesi gerekmektedir. Bir dönemi anlamakta gelişme yönsemesini incelemeye değer kılan ve tarih materyallerini tam ve ustaca kullanmayı zorunlu kılan da bu temel amaçtır.

3

Günümüzde, sosyal bilimlerde yaygın olan “tarihten yararlanma”, tarihten gerçek anlamda yararlanmaktan çok, bir çeşit *ritüel* biçiminde olmaktadır. Sözünü ettiğim bu “tarih kullanımı” herkesçe bilinen çağdaş toplum üzerine yapılan araştırma ve incelemelere önsöz olarak konulan metinlerdeki “tarihsel önbilgiler vermek”, ya da “tarihsel bir açıklama” sunmak denen *ad hoc* bir süreç niteliğinde olmaktadır. Bu gibi açıklamaların, bunlar tek bir toplumun geçmişine dayandıkları için, yeterli olabilenlerine pek ender rastlanmaktadır. Bu gibi araştırmalara ilişkin olarak üç noktaya değinmek gerekmektedir:

Birincisi, kabul etmemiz gerek, çalışmalarımızın tarihle ilgili olan bölümünü çoğu kez baştan savma yapmaktayız.

Bununla söylemek istediğim, tarihsel açıklama

olarak yaptıklarımızın, çoğu kez, açıklanması gereken

sorunun bir başka türlü ifade olunmakta oluşudur. “Geçmişten günümüze sürüp gelen” bir şey olarak “açıklamak”

yerine, (sorunumuzun bu tarihsel yanını - ç.) “niçin sürüp gelebilmiş bulunuyor?” sorusuna cevap verebilecek biçimde

ele almamız gerekmektedir. Genel olarak, bu soruya aradığımız yanıtın, incelediğimiz şeyin geçirdiği evreler neler ise, onlara göre değişik değişik olabileceğini; çünkü bu evrelerden her birinin ne gibi bir rol oynamış olabileceğini, bir sonraki evreye nasıl ve niçin geçilmiş olabileceğini ortaya koymaya çalışacağımız için, bulacağımız cevabın tek olmayacağını göreceğiz.

İkincisi, çağdaş bir toplum üzerinde çalışırken, işe, toplumun çağdaş özellikleri, çağdaş işlevleri açısından açıklamalarla başlamak çoğu kez yararlı bir kural olarak görünmektedir. Böyle yapmak, toplumun çağdaş özelliklerini çağdaş bütünlüklerinin kısımları olarak ele almak, değerlendirmek demektir. Eğer amacımız sadece betimlemek ve açıklık kazandıracak biçimde sınırlandırmak, içeriklerini açıklığa kavuşturmak ise, toplumun çağdaş özelliklerini az ya da çok dar tutulmuş - fakat gene de tarihsel bir zaman dilimi sayılabilecek - bir dönem içinde ele almak izlenebilecek en iyi yol olacaktır.

Yetişkin yaştaki bireyler üzerinde çalışmalar yapan Freud'cular - belki de en belirgin Karen Horney - bugün aynı yolu izliyormuş gibi görünmektedirler. Bu çalışmalarda genetik ve biyografik nedenlere, önce çağdaş özellikler ve karakteri oluşturan diğer özellikler üzerinde durulduktan sonra inilmektedir. Bu konuda

sorunun tümüyle ilgili klasik bir tartışma da fonksiyonel ekolle tarihsel ekol arasında olmuştur. Bunun bir nedeni, bence, “tarihsel açıklamaların” çok kez tutucu ideolojiler haline gelebilmiş olmaları; kurumların gelişmesinin çok uzun bir zaman içinde gerçekleşebilmesi, bunun sonucunda da, bunların kısa bir süre içinde incelenemeyişleridir.

Bir diğer nedeni, tarihsel bilinçliliğin çok kez bir tür radikal ideolojiye kök teşkil etmesi; kurumların sadece geçici şeyler olarak, sürengin ya da “doğal kurumlardan biri olarak değil de, her şey gibi değişmek durumunda olan geçici olgular olarak görülmesidir. Bu görüşlerin her ikisi de, çoğu kez, bir çeşit tarihsel determinizm'e ya da kaçınılmazlığa dayanmakta; bunlar ise, hem durgunluk ve cansızlığa, hem de tarihin nasıl olmuş olabileceği konusunda ve nasıl olabilmekte olduğu konusunda yanıltıcı görüşlere yol açabilmektedir.

Kazanabilmek için gerçekten büyük çabalar sarfettiğim *tarihsel açıdan düşünebilme, değerlendirebilme alışkanlığını* küçümsemiyorum. Ama diğer yandan da, kendi

açıklama biçimim ile, “tarihsel alinyazısı” görüşünün tutucularca ya da radikallerce kullanılışının aynı şeyler olmadıklarını da belirtmek istiyorum. İlerde açıklamaya

çalışacağım gibi, ben “kader” ya da "alinyazısını” evrensel bir tarihsel kategori olarak kabul etmiyorum.

Benim sonul dayanağım (görüşüm) daha da tartışma

götürür nitelikte: Ama, gerçekten ben haklıysam, gerçekten önem kazanacak niteliktedir: Benim inancıma göre, dönemlerin ve toplumların durumu, kendilerini anlayabilmenin, “tarihsel etmenlere” atıfta bulunmayı gerektirip gerektirmemesine göre değişmektedir. Belirli bir dönemdeki belirli bir toplumun tarihsel doğası öyle olabilir ki, toplumu anlamakla “tarihsel geçmişi” arasında zorunlu bir bağıntı bulunmayabilir.

Elbette ki, yüzyıllar boyunca yoksulluk, gelenekler, hastalıklar ve cehalet içinde çeşitli devrelerden geçmiş yavaş değişen bir toplumu anlamak için, toplumun tarihsel durumunu ve bu tarihi içindeki müthiş tutsaklığına neden olan tarihsel mekanizmayı ele alıp incelememiz gerekmektedir. Böyle bir toplumun geçirdiği devreleri (cycle), her devredeki mekanizmayı açıklayabilmek çok derinlemesine tarihsel irdelemeler yapmayı gerektirmektedir.

Her şeyden önce açıklanması gereken ise, çeşitli iniş-çıkışlardan oluşan devrenin tamamının mekanizması olmaktadır.

Fakat bugünkü durumlarıyla, örneğin Birleşik Devletler, kuzey - batı Avrupa ulusları, ya da Avustralya tarihin demirden çemberine bağımlı kalmamışlardır. İbni Haldun’un çölden oluşan dünyasındaki^ bu tür devresel dönemler bu toplumların tarihinde yaşanmamıştır.

Bu toplumları söz konusu koşullar açısından anlamaya kalkışmak, bana öyle görünüyor ki, başarısız kalmış ve tarihsellik-dışı saçmalıklar olmaktan öteye gidememiştir.

Kısacası, tarihin (sorunumuz açısından - ç.) bize

ilgilendiren bir şey olması tarihsel belirliğin bulunup bulunmamasına bağlıdır. Hiç kuşkusuz, “her şeyin geçmiştten

oluştugu” söylenebilir. Fakat asıl sorun da “geçmiştten

oluşmak" ibaresinin anlamıdır. Dünyada tamamen

yeni şeyler de olmakta; bu durum ise, tarihin kendini

hem “tekrar ettiğı, hem de etmediğı; “bunun toplum-

31 Bak.: Muhsin Mahdi, *Ib n K h a l d u n n 's P h i l o s o p h y o f H i s t o r y*, Allen and Unwin, 1957; ve *H i s t o r i c a l E s s a y s*, Macmillan, 1957, H. R. Trevor-Roper’in konuyla ilgili değerlendirmesi

de bulunuyor.

sal yapıya ve incelenen toplumun tarihinin ilgili dönemine

bağılı bulunduğu anlamına gelmektedir*4*.

Yani bu toplumbilimsel ilke bugünün Birleşik

Devletleri için de geçerlidir. Diğer dönemlere ve çeşitli

diğer toplumlara oranla bizim toplumumuzun içinde

bulunduğı dönem için tarihsel açıklamanın daha az

geçerli olabileceğı, bence, Amerikan sosyal biliminin

bazı önemli özelliklerini ve yanlarını anlamamıza yardımcı

olabilecek bir noktadır. Bu özellikler şunlardır: (1)

Çoğu sosyal bilimcinin sadece çağdaş Batı toplumlarıyla

hatta daha da dar olarak, Birleşik Devletlerle ilgilenmekte

oluşu ve tarihsel inceleme yöntemini kendi çalışmaları

için yararsız bulması ve bunun nedeni; (2)

bazı tarihçilerin, bence hırçın denecek bir üslupla, Bi4)

Emeğin tarihinin tipleri üzerine değerli bir çalışması olan

Walter Galenson' un da bu görüşü desteklemekte olduğunu

belirteyim:

... Önemli yeni materyallerin olmaması halinde — eski toprakların ekilip dikilmesinin sağlayacağı marjinal hasıla küçük

olacaktır. — Fakat son gelişmeler üzerinde

birikimlenmeye haklılık kazandıran tek neden bu değildir.

Çağdaş işçi hareketi otuz yıl önceki işçi hareketinden sadece niceliksel olarak değil, niteliksel olarak da farklıdır.

1930'lardan önceki dönemde, işçi hareketi karakterce

sekteryandı; kararları önemli ekonomik sektörler arasında

yer almıyordu ve ulusal siyasetin çoğunlukla dar ve içsel

sorunlarıyla ilgilenmekteydi; (Walter Galenson, Reflections

on the Writing of Labor History; industrial and Labor

Relations Review, Ekim 1957.) Antropoloji ile ilgili olarak;

fonksiyonel ve tarihsel açıklamalar arasındaki tartışmalar

doğal olarak çok eskiden beri sürmektedir. Antropologların

fonksiyonalist olmaları, antropologların fonksiyonalist olmalarının zorunlu oluşundan değil, inceledikleri “kültürlerin” tarihi

hakkında herhangi bir şey bulamamış olmalarındandır.

Antropologlar gerçekten de, yaşanan bugünü bugünle açıklamak; bir toplumun çeşitli çağdaş yanları arasındaki anlamlı

karşılıklı-ilişkilerden yararlanarak açıklamalara varmak

zorundadırlar. Konu üzerinde aydınlatıcı bir araştırma için,

bakınız: Ernest Gellner, Time and Theory in Social Anthropology,

“Mart, Nisan 1958.

limsel Tarihten söz etmesi ve oldukça biçimsel bir şekilde,

hatta açıkça tarihsel olmayan teknikleri kullanmak

istemesi ve bunun nedeni; (3) diğer tarihçilerin ise, sık

sık, özellikle gazetelerin pazar ilavelerinde yazdıklarıyla,

tarihin bir “palavra" olduğunu, gerek liberal ve gerekse tutucu açıdan günün ideolojik ihtiyaçları için bir *myth*

üretme aracı olduğunu savunmaları ve bunun nedeni.

Mutlu tablolar çıkarmak için Birleşik Devletlerin geçmişi

gerçekten olağanüstü bir kaynaktır; ve-eğer, günümüzde

tarihi fazla yararlı bulmayanlar hakkındaki düşüncelerimde

hakkıysam - bu durum, ideolojik amaçlar için

tarihten yararlanmayı hepten kolaylaştırmaktadır.

Tarihsel çalışmanın sosyal bilimin gelişmesi ve

sosyal bilimlerin görevlerini yerine getirmesindeki yararlılığı, elbette ki, bu bir tek “Amerikan tipi” toplumsal yapıya

ilişkin”tarihsel açıklama" ile sınırlı kalmamaktadır.

Üstelik, tarihsel açıklamanın yararlılık ve geçerliliğinin

değişik derecelerde olması anlayışının kendisi bile, tarih

açısından tartışılması ve sınanması gereken, tarihsel

bir /cfe'a'dır. Bu bir tek çağdaş toplum açısından ileri

sürülen (tarihsel açıklamanın - ç.) geçersizliği ve yararsızlığı görüşü kolaylıkla reddedilebilir. Bir toplumda,

toplumun çağdaş görünümünü anlamak için temel önem

taşıyan belirli tarihsel evrelerin bulunmadığını fark

edebilmemiz de, ancak, karşılaştırmalı çalışmalarla
olanaklıdır. Feodal Çağın yaşanmamış olması bugünkü
Amerikan toplumunun, toplumdaki seçkinlerin karakteri,
toplumsal statülerin aşırı geçişkenliği gibi, çoğu kez
Amerikan toplumunda sınıf yapısının ve “sınıf bilinçliliğinin”
olmayışı gibi yanılgılara yol açan birçok özellikleri
için temel koşul olmuştur. Sosyal bilimciler kavram ve
tekniklere ağırlık veren bir biçimselcilik aracılığı ile kendilerini tarihten uzak tutmaya çalışmış
olabilir - gerçekten
birçoğu bugün bunu yapmaktadır. Fakat bu girişimleri
nedeniyle, tarihin ve toplumun doğası konusunda
faraziyeler yapmak zorunda kalmakta; bunlar ise, ne bir
gerçeklik taşımakta ne de bir yarar sağlamaktadır. Tarihten
böylesine uzak kalmak, tarihsel bir yapı olan ve
toplumbilimsel bir ilke olan *her toplumun tarihsel bir
belirlilik taşıdığı* ilkesini kendimize rehber almadıkça, bu, bir tek toplumun bile özelliklerinin
gerçeğe uygun
olarak anlaşılmasını olanaksızlaştırmaktadır.

4

Sosyal ve tarihsel psikolojinin sorunları, birçok
bakımlardan, günümüzde inceleyebileceğimiz en karmaşık
sorunları meydana getirmektedirler. Zamanımızın,
yeni Batı uygarlığının başlıca entelektüel geleneklerinin
birbirlerini en ilginç etkilemeleri de bu alanda
olmaktadır. “İnsan doğasının doğası” Aydınlanma çağından

kalıtımlanmış insanın jenerik görünümünün totaliter

yönetimlerin etnografik göreceliği, insanın irrasyonelliğinin taşıdığı büyük potansiyelin ortaya çıkarılması

kadın ve erkek insanlığın tarihsel yönden hızlı bir

değişim geçirmekte oluşu nedeniyle en önemli sorun

durumuna gelişi de, gene işte bu alanda olmaktadır.

İnsan biyografilerinin, bireylerin türlü türlü olabilmelerinin, soruna insanın gündelik hayat ortamının içinde

örgütlendirildiği tarihsel yapılar açısından bakmadıkça,

anlaşılamayacağı görüşüne varmış bulunuyoruz.

Tarihsel biçim değişimleri (transformation), sadece bireysel

hayat biçimi değil, fakat insanın karakteri insanlığının

olanakları ve sınırlılıkları-açısından da

anlam taşımaktadır. Tarih-yapımının birimi olan, dinamik

ulus-devleti de, insan çeşitliliklerinin ayıklandığı ve

biçimlendiği, özgürleştirildiği ve baskı altında tutulduğu

birim; yani, insanı şekillendiren birimdir. Uluslar ve ulus

toplulukları arasındaki mücadelelerin, aynı zamanda

günümüzde Orta Doğu'da, Hindistan'da, Çin'de ve Birleşik

Amerika'da egemen duruma gelecek insan tiplerine

ilişkin mücadele olmasının; toplumbilimsel düşünceye

böylesine bir gereksinim ve talep olmasının da sebebi

budur. Çünkü, insanı sadece soyutlanmış biyolojik

bir yaratık olarak, bir refleksler ya da içgüdüler toplamı

olarak; “anlaşılabılır bir alan” ya da kendi içinde ve kendi

başına bir sistem olarak ele almakla onu anlayamayız.

İnsanoğlu, her ne olursa olsun, ancak ve ancak,

toplumsal ve tarihsel yapı ile yakın ilişkisi içinde anlaşılabilir toplumsal ve tarihsel bir aktördür.

Doğaldır ki, “psikoloji” ve “sosyal bilimler” arasındaki

ilişkiler konusunda sayısız savlar ileri sürülmektedir.

Bu savların çoğu, “birey” ve “grup” hakkındaki çeşitli

idea’ları bir bütünlüğe kavuşturma girişimleri olarak ileri sürülmüşlerdir. Şu ya da bu bakımdan bunların bazı

kimselere yarar sağladıkları kuşkusuzdur: Fakat, sosyal

bilimin bakış açısı konusunda burada yapmaya çalıştığımız

açıklama açısından, üzerinde uzun boylu durmak

zorunda değiliz. Psikologlar sadece kendi inceleme

alanları saysalar bile, iktisatçılar, toplumbilimciler, siyasal bilimciler, antropologlar ve tarihçiler de yaptıkları

çalışmalarda “insanın doğası” konusunda birtakım “faraziyelerde”

bulunmak dozundadırlar. Bu “faraziyeler”

günümüzde, çoğu kez, bir “sınır disiplin” olan “sosyal

psikoloji” kapsamına girmektedir.

Şöyale psikolojiye karşı gösterilen ilginin, tarihe

karşı duyulan ilgi gibi, böylesine artmış olması sosyal

bilimler alanındaki çalışmalar için öylesine temel niteliktedir ki, bu tür sorunlara karşı psikologların ilgisizliği

sürdükçe, sosyal bilimcilerin kendi sorunları için gere'

ken ölçüde psikolog olmaları kaçınılmazlaşmaktadır.

Sosyal bilimcilerin içinde en eskilerinden biri olan iktisatçılar günümüzde, bir zamanlar “iktisadi insan” denen

haz düşkünü ve tutumlu insanının ekonomik kuramları

yeterince incelemekte güvenilir bir kaynak olamayacağını

anlamış bulunmaktadırlar. Antropolojide “kişilik ve

kültür" sorununa karşı duyulan ilgi devamlı olarak artmakta; toplumbilimde ve psikolojide ise üzerinde en

yoğun çalışılan disiplin “sosyal psikoloji” olmaktadır.

Bu entelektüel gelişmelere tepki olarak bazı psikologlar

“sosyal psikoloji” anlamında çeşitli çalışmalar

yapmışlar; bazıları, çeşitli yollardan giderek, sosyal etmenlerden arınmış bir disiplin oluşturacak biçimde psikolojiyi

yeniden betimlemeye kalkışmışlar; çalışmalarında

kendilerini insan fizyolojisiyle sınırlandırmışlardır.

Ben burada-günümüzde çeşitli dallara ayrılmış bulunanpsikoloji alanındaki akademik dalları incelemeyi, hele

hele yargılamayı hiç istemiyorum.

Akademik psikologlar tarafından açıkça benimsenmeyen,

fakat bununla beraber kendilerinin de-ve

tüm entelektüel yaşamımızın da-etkilenmekte olduğu bir

psikolojik düşünce biçimi (üslubu) bulunmaktadır. Psikanaliz

de, özellikle Freud’un kendi çalışmalarında “insan

doğasının doğası” en geniş içerikleriyle ifade olunmuş

bulunmaktadır. Son kuşak içinde, kısacası, eskileri

kadar rijit olmayan psikanalizciler ve bunların etkisi altında kalan kimselerce ileriye doğru iki önemli adım

daha atılmış bulunmaktadır:

Birincisi, bireysel organizma fizyolojisi aşılmış, korkutucu

melodramların kendi içinde oluştuğu küçük aile

ortamları (milieu) üzerinde çalışmalara geçilmiştir. Denebilir ki, hiç beklenmedik bir bakış açısından-tıbbi-bakarak

Freud bireyin ana baba ailesi erevesi içinde incelenmesi

gerektiğini sezip ortaya koymuştur. Elbette ki, “ailesinin”

birey üzerindeki “etkisi” öteden beri bilinmekteydi;

işin yeni olan yanı, bir toplumsal kurum olarak, Freud’un

görüşünce, ailenin bireyin karakteri ve hayatı için birincil /

temel önemde kabul edilmesi olmuştur.

İkincisi, psikanalizin görüşünce sosyal öğenin

önemli ölçüde büyümesi; özellikle “süper-ego” konusundaki

toplumbilimsel çalışmalarda büyük ölçülere

ulaşması olmuştur. Amerika'da ise, psikanalitik gelenekle,

kaynağı apayrı bir gelenek, George H. Mead’in

sosyal davranışılığından gelen bir gelenek birleşip

kaynaşmıştır. Fakat bunun ardından bir sınırlanma (kısıtlanma) ya da ikircelik (tereddüt) dönemine girilmiş. -

"Kişilerarası ilişkilerin” dar-çerçeveli düzenlenimleri açıkça ortaya konulmuş; bu ilişkilerin kendilerinin ve doğal

olarak da bireylerin konumlandırıldıkları daha geniş

Çerçeveli bağlam (context) ise açıklığa kavuşturulamamıştır.

Elbette, bu alanda da kuraldışlıklar vardır. Özellikle

Erich Fromm ekonomik ve dinsel kurumlan da

ilintilendirmiş; birey tipleri için bunların taşıdığı anlamı

ortaya koymaya çalışmıştır. Genel ikirceliğin bir nedeni

analizcinin sınırlı toplumsal rolü olmuştur. Analizcinin

alışması ve perspektifi, meslek gereği, bireysel hastalarla”

bağlantılı olmuş; uygulamalarının koşulları altında,
aslında kolaylıkla görüp anlamlandırabileceği sorunlar
bile sınırlı kalmıştır. Ne yazık ki, psikanaliz akademik
araştırmanın köklü ve tümleyici bir bölümü durumuna
gelememiştir*5*.

5) “Kişilerarası ilişkilere” Kutsallık kazandırma eğiliminin önemli bir diğer nedeni, insanın
derinliğindeki toplumsal yanının

varlığının anlaşılıp ifade olunduğu “kültür” kelimesinin bir

Psikanalitik çalışmalarda bundan sonra yapılması

gereken, Freud’un seçilmiş bazı akrabalık kurumları

zerinde büyük bir başarı ile başlattığı çalışmasını diğer

kurumsal alanlarda da en geniş şekilde sürdürmektir.

Gerekli olan, her birini, Freud’un bazı akrabalık kurumlarını inceleyişi gibi, inceleyeceğimiz
kurumsal düzenlerden

oluşan bir toplumsal yapı fikridir. “Kişilerarası”

ilişkilerin gerçek tedavisi olan psikiyatride daha şimdiden

Çok g bir noktayla ilgili sorunlar üzerinde durulmaya

başlamıştır: Değerleri ve normları, incelemek için

ele alınan bireylerin varsayılan gereksinmelerine dayandırma

eğilim.

Fakat, bireyin doğası bile sosyal gerçeklikle birlikte

ele alınmadıkça anlaşılamayacağına göre, sorunu böyle

bir ilişki içinde ele almamak gerekecektir. Böyle bir irdeleme biyografik bir varlık olarak bireyin
Çeşitli kişilerarası

ortamlara konumlandırılması ile değil; bu ortamların,

kendilerinden oluşan toplumsal yapı içinde konumlandırılması

ile incelenebilecektir.

s

Bir tüm olarak sosyal psikolojide olduğu gibi, psikanalizdeki gelişmelere dayanarak, artık, sosyal bilimlerin

psikolojik ilgi alanlarını da kısaca belirtebiliriz. Burada,

çok kısa bir özet vererek sadece en verimli olan ya

sünger gibi her biçime sokulabilme ve sınır olma özelliğidir.

“Toplumsal yapı’nın tersine, “kültür” kavramı sosyal bilimlerdeki her yönde en kolay biçimlendirilen, belki de bu nedenle

uzmanının elinde çok yararlı bir terim haline gelebilen

bir kavramdır. Uygulamada, “kültür” kavramı yeterli bir toplumsal yapı fikrinden çok, toplumsal ortama ve onunla beraber

“geleneğe”, zayıf bir atıfta bulunmadır.

da bu konuda çalışan sosyal bilimciler için en “meşru”

sayılabilecek olan bazı varsayımlardan söz edeceğim*6*.

Bireyin hayatı, bireyin biyografisinin içinde gerçekleşmiş

olduğu kurumlar ele alınmadıkça, yeterince

anlaşılamaz. Çünkü, bireyin rollerini öğrenmesini, unutmasını, değiştirmesini, daha yakın ilişkiler içinde bir

rolden diğerlerine geçebilmesini bu biyografi kaydeder.

Birisi belli bir ailede küçük bir çocuk olabilir, birisi belirli bir çocuk grubu içinde bir oyun arkadaşı olabilir; bir

başkası ise öğrenci, işçi, ustabaşı, general, ya da ana

olabilir, insan hayatının büyük bölümü belirli kurumlar

içinde bu tür rollerin oynanmasından meydana gelmektedir.

Bir bireyin biyografisini anlamak için, oynadığı ve

oyynamakta olduğu rollerin anlam ve önlemlerini anlamak;

bunları anlamak için de, bunların birer bölümünü

oluşturdukları kurumları anlamak gerekmektedir.

Fakat insanı toplumsal bir yaratık sayan görüş

sayesinde, toplumsal rollerin oluşturduğu dışsal bir biyografiye göre çok daha derine inebilmekteyiz. Böyle bir

görüş insanın çok daha içsel ve “psikolojik” yanlarını

anlayabilmemizi gerektirmektedir; özellikle, bireyin kendisi

hakkında taşıdığı öz-görüntüyü (self-image) vicdanının

ve aklının gelişmesini. Belki de son yılların psikoloji

ve sosyal biliminde en radikal buluş, bireyin en içsel

sayılan yanlarının çoğunun bile ne denli sosyal bir biçimlenmişlik içinde bulunduğunun; hatta bunların toplumca

kazandırılmış olduğunun ortaya konulması olmuştur.

Salgısal ve sinirsel aygıtların en genel sınırları

içinde korku, sevgi ve nefret duygularının her çeşidinin

6* ifade olunan bu noktaya ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma için, bak.: H. H. Gerth ve C. Wright Mills *Character and Social Structure*, New York, Harcourt, Brace, 1953.

toplumsal biyografi ve bunun yaşandığı ve ifade edildiği

toplumsal içerik açısından anlaşılması gerekmektedir.

Duyu organlarının fizyolojisinin en geniş sınırları içinde

fizik dünyayı algılamamız, renkleri fark etmemiz, kokuları

alabilmemiz, acılarımız ve gürültülerden rahatsız

olmamız bile toplumsal bir kalıplanmışlık içindedir. Toplumsal koşullar içinde biçimlendirilmiştir bunlar, insanların

dürtülerinin derecesinin de toplumdaki yaygın dürtüler

ve bu alandaki toplumsal değişimler ile, bunları ifade eden sözlükteki anlam karışıklıkları açısından anlaşılması gerekmektedir.

Bireyin biyografisi ve karakteri sadece küçük ortamına ve kuşkusuz ilk yaşam ortamlarına-bebeklik ve çocukluk dönemindeki ortamlarına bakmakla anlaşılamaz.

Bunları yeterince anlayabilmek için, bu içsel düzenlemeler arasındaki ilintilerin daha geniş yapısal çerçeveler içinde ele alınması; bu yapısal çerçevedeki değişimlerin ve bu değişmelerin dar yaşam ortamları üzerindeki etkilerinin de hesaba katılması gerekir.

Sosyal yapıları ve yapısal değişimleri daha içsel yaşam dönemleri açısından önem ve etkileri yönünden anladığımız zaman belirli dar ortamları içinde yaşayan bireylerin edim ve duygularının bireylerin kendilerinin bile farkında olmadığı nedenlerini anlayabilecek duruma gelmiş oluruz. Herhangi bir kişilik tipinin sınanmasında, bu tipe giren kişilerin bu tipi kendilerine yakıştırdıkları

Öz-görüntüye (self-image) uygun görmüş olmalarına

dayanmak yeterli değildir. Bireyler sınırlı ve dar ortamcılarda yaşadıkları için, kendi koşullarının ve benliklerinin

sınırlarının tüm nedenlerini bilemezler; bilmeleri de

beklenemez. Kendi benlikleri, kendi koşulları, kendi

toplumsal konumları hakkında yeterli görüşü olan insanlar

pek enderdir. Bunun tersini düşünmek; çoğu kez

bazı sosyal bilimcilerin kullandıkları çeşitli yöntemlerde
görülene benzer bir değerlendirmede bulunmak; on
sekizinci yüzyıl psikologlarının bile kabul edemeyecekleri
insanın belirli bir derecede rasyonel bir özlük bilincine
ve öz-görüntü izlenimine sahip olabileceğini savunmak
olacaktır. Marx Weber’in, dürtüleri ve dinsel ve
ekonomik kurumlan içindeki işlevleri ile birlikte “Püriten

İnsan” kavramı, bu tür kişileri, kendilerinin kendi benliklerini anlamalarından çok daha iyi
anlamamızı sağlamıştır.

Yani, Weber’in yapı kavramını kullanmış olması

bireyleri, onların kendilerini ve dar ortamlarını anlayabilmelerinden çok daha iyi anlayabilmemizi
sağlamıştır.

İlk dönemdeki yaşam dönemlerinin önemi, yetişkin

karakterinde çocukluk psikolojisinin “ağırlığı” çeşitli

toplumlara ve bu toplumlardaki çocukluk ve toplumsal

biyografi tiplerine bağlı olarak değişebilir, göreceli şeylerdir.

Örneğin, artık biliyoruz ki, kişiliğin kurulmasında

“babanın” rolü’ nün, belirli aile tipleriyle sınırlı olarak ve bu tip ailelerin, bu ailelerin birer ögesi
olduğu toplumsal

yapı içinde kapladığı yere bağlı olarak değerlendirilmesi

gerekmektedir.

Toplumsal yapı fikri de, sadece belirli birey serilerinden

ve bu kişilerin kendi dar ortamlarına yanıtlarından

elde edilecek olan verilere ve fikirlere dayanarak

oluşturulamaz. “Birey” hakkındaki psikolojik teorilere

dayanarak toplumsal ve tarihsel olguları açıklama girişimleri, çoğu kez, toplumun dağınık ve çok

sayıdaki bireylerden ibaret olduğu; bu “atomlar “ ile ilgili her şeyi bilebildiğimizde bu bilgilerimizi birbirine katarak toplumu da öğrenip anlayabileceğimiz yolundaki düşünceden kaynak almaktadır. Oysa bu hiç de verimli bir varsayım değildir. Gerçekten de, “bireyin” en temel özellikleri hakkında bile bireyi toplumsal yönden tecritlenmiş bir yaratık sayan psikolojik çalışmalar aracılığı ile bir şeyler öğrenmemiz olanaksızdır. Soyut bir model oluşturmaktaki yararı bir yana, ne iktisatçıların *İktisadi İnsan* kavramını, ne de aile psikiyatrislerinin (ve bu bir tek toplumsal alan içinde uzmanlaşmış çeşitli psikiyatrislerin) klasik *Oedipal* (Ödipal) İnsan kavramlarını tamamen doğru ve geçerli sayabiliriz. Bireylerin ekonomik edimlerini anlamak için ekonomik ve siyasal rollerinin yapısal ilişkileri nasıl temel derecede bir önem taşıyorsa, Victoria Çağı’nın babalık kurumundan bu yana modern toplumlardaki bir kurum olarak ailenin yerine işlevler yüklenen yeni kurumlar ve ailenin içindeki rollerin değişimlerini de hesaba katmak gerekmektedir.

Tarihsel belirlilik ilkesi sosyal bilimler kadar, psikoloji için de geçerlidir. Bireyin en kişisel, en içsel özelliklerinin ifadesi bile, tarihsel yönden belirli bir içerikle sınırlı sorunlar olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu düşüncenin akla uygun bir düşünce olduğunu anlamak için, bir an insanlığın tarihinde gelmiş-geçmiş insanların

ne denli çok çeşitli olduklarını düşünmek bile yeter.

Sosyal bilimciler gibi, psikologların da konusu “insan”

olan tek bir cümlede bile, gerçekten çok iyi düşünmeleri gerekmektedir.

İnsanların çeşitliliği öylesine zengindir ki, hiçbir

“elemental” psikoloji, hiçbir “içgüdüler” teorisi, hiçbir “insanın temel doğası” ilkesi bu tıpsel ve bireysel çeşit-

•enmişliği açıklayabilmemize yetmemektedir, insan hayatının

toplumsal ve tarihsel gerçekliklerinden kopmuş

bir biçimde insana ilişkin olarak ileri sürülebilecek görü?

ler, karşılaşmakta olduğumuz insan tiplerinin bir panoramasını oluşturan insan türlerinin çok geniş biyolojik

olanaklarına ve kısıtlamalarına ilişkin görüşler olarak

kalacaktır, insanı, çoğu kez, çöplükte görülen rasgele

bir fare hakkında geliştirilmiş birtakım teorilerden farklı

olmayan, “temel insan doğası” teorisi açısından açıklamaya kalkışmak, insanlık tarihini de “insan doğası” hakkındaki

verimsiz ve yararsız bir kavramlar yığını içine

itip gömmektir.

Barzun ve Graff benzer bir soruna ilişkin olarak

şöyle diyorlar: “Dr. Kinsey’in ünlü *Erkeğin Cinsel Davranışları* kitabını örtülü-ve burada ise yanlış-bir faraziye için

verilecek çok ilginç bir örnek saymak gerekmektedir:

Kitap, erkek türü hakkında değil, fakat yirminci yüzyılın

ortalarında ve Birleşik Devletlerde yaşayan erkekler hakkındadır...

İnsan doğası *idea*'sı konusunu aydınlattığını

söylemek ise ortadaki sorunun sorun olan yanını görmezlikten

gelmek demektir. Sorunun can alıcı yanı, asıl

sorun olan yanı ise, çok değişken bir sorun olan “insan
kültürü" dür*7).

İnsanlarda, insan oldukları için ortak bir “insan

doğası" bulunabileceği düşüncesi, insana ilişkin dikkatli çalışmalarda bulunması gereken toplumsal
ve tarihsel

özgüllük ölçütünün ihlali; en azından, sosyal bilim öğrencilerinin yapmaya hakları olmadıkları bir
soyutlama

olacaktır. Kuşkusuz zaman zaman hatırlamamız gereken

bir gerçektir ki, aslında insan hakkında pek fazla bir

bilgimiz bulunmamakta; insan hakkındaki bilgimiz, ne

denli büyük olursa olsun tarih ve biyografide ifadesini

bulan insanın çeşitliliğinin sırrını çözebilmekten uzaktır.

7) Jacques Barzun ve Henry Graff, *T h e M o d e m R e s e a r c h e r*, New York, Harcourt, Brace,
1957, ss. 222-23.

Bazen bu sırrı çözemeyeceğimizi düşünürken kendimizin

de bu sırrın bir parçası olduğumuzu, ya da olmamız

gerektiğini düşünmüş olmaktadır. Fakat Batılı insanlar

olduğumuz için, ister istemez insanın çeşitliliği sorunu

üzerinde de durmamız gerekmekte; bu ise, insanın çeşitliliğini dayandırdığımız sırrın kafamızda işgal
ettiği

yere son vermemiz demek olmaktadır. Bunu yaparken

de, üzerinde çalıştığımız şeyin ne olduğunu; insan, tarih,

biyografi ve hem ürünü hem de yaratıcısı olduğumuz

toplumlar hakkında ne denli az şey bildiğimizi, unutmamamız

gerekmektedir.

269

AKIL VE

OZGURLUK UZERİNE

Sosyal bilimcinin tarihe karşı duyduğu ilginin düğüm

noktası yaşadığı çağ hakkında taşıdığı /dea'dır.

Biyografiye karşı duyduğu ilginin düğüm noktası ise

insanın temel doğası ve tarihin akışı içinde insanın geçirebileceği değişimlere ilişkin sınırlamalar konusunda

kafasında taşıdığı *idea'dır*.

Tüm klasik sosyal bilimciler kendi zamanlarının

temel özellikleri ile tarihin kendi zamanları içinde nasıl

yapılmakta oluşu ile; “insan doğası’nın mahiyeti ile,

kendi dönemlerinde yaygın olan çeşitli birey tipleri ile

ilgilenmişlerdir. Marx ve Sombart ile Weber; Comte ve

Spencer; Durkheim ve Veblen; Mannheim, Schumpeter

ve Michels’in her biri kendine özgü bir biçimde bu sorunlar

üzerinde durmuşlardır. Şimdi bizlerin yaşamakta

olduğumuz şu dönemde ise sosyal bilimcilerin birçoğu

bunlarla ilgilenmemektedir. Oysa asıl şimdi, asıl bizim

zamanımızda, yirminci yüzyılın şu ikinci yarısındadır ki,

bütün bu sorunlar “acil” sorunlar, sürüp giden devamlı

sorunlar durumuna gelmiş ve insana ilişkin çalışmalarımızda

gerekli olan kültürel oryantasyonumuz için yaşamsal

bir önem kazanmıştır.

Günümüzde herkes ayağını nereye bastığını, nereye gitmekte olduğunu ve eğer bir şeyler yapabilecek durumda is *e-tarih* olarak bugün için, *sorumluluk* olarak da gelecek için neler yapabileceğini bilmek istemektedir.

Bu gibi sorunlara kestirip atılabilecek tek bir vanıt bulunmamaktadır. Bu sorunlar için her dönemin yanıtı kendine göre olmaktadır. Fakat bugün için, bizler için bir güçlük söz konusudur. Biz bir dönemin bitiminde yaşıyoruz ve kendi yanıtlarımızı kendi başımıza bulmak zorundayız.

Bizler Modem Çağ dediğimiz çağın bitimini yaşıyoruz.

Antik Çağın ardından, nasıl, Batıkların kendi açılarından *Karanlık Çağ* dedikleri birkaç yüzyıllık bir Doğuluların Çağı (oriental ascendancy) gelmişse, günümüzde de

Modem Çağı, Modern Çağ sonrası dönem izlemeye başlamıştır.

Buna Dördüncü Dönem de diyebiliriz. Kuşkusuz bir dönemin bitimi ve bir diğerinin başlaması bir tanımlama konusudur. Fakat toplumsal olan her şey gibi, tanımlar da tarihsel yönden kendilerine özgü şeylerdir.

Bizim toplum ve bireyin özbenliği hakkındaki temel tanımlarımız yeni gerçeklikler karşısında yerlerini terk etmektedir. Belirtmek istediğim, sadece, tek bir kuşak içinde tarihin hiçbir döneminde böylesine hızlı ve büyük bir depremin olmadığı değildir. Belirtmek istediğim, sadece yeni bir dönem sayılacak nitelikte bir geçiş süreci

içinde bulunduğumuz ve girdiğimizi sandığımız bu yeni

dönemi kavramak durumunda olduğumuz da değildir.

Belirtmek istediğim, kendimizi yöneyletirirken - eğer

böyle bir çabada bulunuyorsak-eski imajlarımızın ve

beklentilerimizin birçoğunun tarihsel yönden eskilerine

bağlı kaldığı; yani, standart düşünce ve duygu kategorilerimizin birçoğunun etrafımızda olup bitenleri açıklamakta

çoğu kez bizi yanlış yöneyletirdiği; yaptığımız

açıklamaların pek çoğunun Orta Çağdan Modern Çağa

büyük tarihsel geçiş süreci döneminden kalmış olduğu;

bunların, bugünkü sorunlar için uygulanmak üzere genelleştirildiklerinde geçerli, inandırıcı ve yeterli olmadıklarıdır.

Diğer yandan belirtmek istediğim bir başka

nokta da, bugünkü başlıca yöneylenmelerimizin-liberalizm

ve sosyalizm-dünyayı ve kendimizi açıklamakta

açıkça yetersiz kalışıdır.

Bu iki ideoloji Aydınlanma Çağının ürünleri olarak

ortaya çıkmışlardır ve her ikisinde de ortak pek çok varsayımlar ve değerler bulunmaktadır. Her ikisinde de

rasyonelliğin artması özgürlüğün gelişmesinin temel

koşulu sayılmıştır. Akla dayanan bir gelişme anlayışı,

iyiliği tartışılmaz sayılan bir bilim inancası herkese açık

bir genel eğitime geçilmesi ve bunun demokrasi için

taşıdığı siyasal anlama olan inanç gibi Aydınlanma Çağının

bütün bu ideallerinin temelinde, insan aklı ile insanın

özgürlüğü arasında zorunlu tır bağlantı olduğu

yolundaki “mutlu varsayım” bulunmaktadır. Düşüncelerimizin biçimlendirilmesinde büyük payları olan düşünürler

de fikirlerini bu varsayıma uygun olarak geliştirmişlerdir.

Her hareketin ve Freud’un çalışmasındaki her

nüansın temelinde bu varsayım bulunmaktadır: Özgür

olmak için, bireyin rasyonel bir uyanıklık ve bilgililik içinde olması gerekmektedir. Tedavi, hastanın aklının oncağının

kişisel yaşamında daha özgürce faaliyette bulunabilme

şansını arttırmak için yapılmış bir yardımdır.

Aynı varsayım Marxist düşüncenin de temelinde yer

almaktadır: irrasyonel bir üretim anarşisi içinde yaşamakta

olan insan, toplum içindeki konumunun rasyonel

olarak farkına varmak; “sınıf bilincine” erişmek zorundadır.

Bu terim ise, Bentham’ın kullandığı herhangi bir

terim kadar rasyonalistik niteliktedir.

Liberalizm, özgürlük ve akıl üzerinde, bunları bireye

ilişkin en yüce olgular sayarak durmuş; Marxism ise, özgürlük ve akıllı tarihin siyasal olarak “inşaasında” insanın

rolüne ilişkin yüce olgular saymıştır. Modern Dönemin liberalleri ve radikalleri, genel olarak, tarihin rasyonel yapımına

ve insanın kendi biyografisini kendi özgür iradesi ile

yazabileceğine inanan kimseler olmuşlardır.

Fakat günümüz dünyasında olup bitenler, bence,

özgürlük ve akılla ilgili düşüncelerin günümüzdeki yeni

kapitalist ve komünist ülkelerde anlamsız ve bulanık

görünmelerinin nedenini açıklamakta; ayrıca, Marxisin

niçin böylesine sık bir biçimde bürokratik savunma ve
kötü kullanımlar için işe koşulan cansız bir *rhetoric* haline getirildiğini ve liberalizmin ise, toplumsal gerçekliği
saklamak için savunulan, sosyal gerçeklikle ilgisiz bir
maske durumuna geldiğini de anlamamıza yardımcı
olmaktadır. Zamanımızın en önemli gelişmeleri, inanıyorum
ki, siyasetin ve kültürüne sadece Marxist, ne de
sadece liberal yorumları aracılığı ile gerçeğe uygun
olarak anlaşılabilir. Bu düşünce biçimleri, bugün var
olmayan toplum biçimleri hakkındaki düşünceleri rehber
olarak ortaya çıkmışlardır. John Stuart Mill bugün kapitalist dünyada ortaya çıkan siyasal ekonomi
türlerini
hiçbir zaman incelememiştir. Kari Marx ise bugün komünist
blokta oluşan toplum türlerine benzer toplumlar
üzerinde hiçbir irdelemede bulunmamıştır. Ve ne Mili,
ne de Marx, bugün içinde yaşayan insanların onda yedisinin
ancak günü gününe canlı kalmaya çalıştığı az
gelişmiş ülkelerin sorunları üzerinde durmuşlardır. Günümüzde:
“modern” idealler açısından da, eskiden kalma
liberal anlayışa göre de, sosyalist düşünceye göre
de yapılacak olan analizlere direnen yeni toplumsal
yapı türleri ile karşı karşıya kalmış bulunuyoruz.
Dördüncü Dönemin ideolojik “alameti” bunu Modern
Çağ’dan devralmıştır-özgürlük ve akıl *idea*’larının tartışma konusu edilebilmesi rasyonellikteki
artışının özgürlükte de
artış anlamına gelmemeye başlamasındandır.

tür örgütlerin durmadan çoğalması çalışma hayatında ve

Çalışma dışı zamanlarda düşünmenin zorlaştığı, hatta olanaksızlaştığı kendi egemenlik alanlarının genişlemesine

neden olmaktadır. Örneğin, askerler “sonul amacının ya

da bütünün içindeki bir belli eylemin işlevinin ne olduğuna

ilişkin en küçük bir fikirleri bile olmaksızın, işlevleri yönünden rasyonel bütün bir seri oluşturan eylemleri icra etmektedirler^

1 Hatta teknik bakımdan üstün bir düşün yeteneğine

sahip olan kimseler bile, kendilerine tayin edilmiş bulunan

işlevleri, yapacakları işin etkisinin bir atom bombasınınkinden geri kalmayabileceğini kavramaksızın yüklenmekte

ve bu işleri etkinlikle yerine getirmektedirler.

Bilim artık anlaşılıyor ki, teknolojik bir İkinci Geliş

değildir. Bilimin tekniklerine ve rasyonelliğine bir toplumda merkezi bir yer tanınmış olması demek, toplumdaki insanların

akli ve efsanelerden uzak; korku ve doğa-üstü

varlıklardan uzak yaşamakta oldukları anlamına gelmiyor.

Günümüzde genel eğitim, bilgili ve bağımsız düşünme

yeteneği kazandırması gerekirken, teknikleşmiş görünümlü

bir eblehleştirmeden ve uluslar çerçevesinde ise

bir “dar kafalılıktan” başka birşey kazandırmamaktadır.

Tarihsel kültürün kitlelere yayılmakta olması ise kültürel

duyarlılığı geliştireceği yerde, bu konuda düpedüz basitleştirici bir etkiye yol açmış-ve yaratıcı yenilikler için tüm

kapıları kapatmıştır. Bürokratik rasyonelliğin ve teknolojinin yüksek bir düzeye çıkarılması, bireysel ya da toplumsal

düşün yeteneğinin düzeyinde de bir yükselme sağlayamamaktadır.

Bunlardan birinin düzeyine bakarak, toplumun ikinci alandaki düzeyinin ne olduğunu kestirmek olanaksızlaşmıştır. Sosyal, teknolojik, ya da bürokratik rasyonalite, bireysel iradelerin ve düşünce yeteneklerinin düz anlamda bir toplamı olmamaktadır.

1) Cf. Manheim, *Man a n d Society*, New York. Harcourt, Brace, 1940. s. 54.

Bu nitelikte bir iradeye ve kapasiteye sahip olacak düzeye erişebilme şansı, gerçekte, söz konusu etkiler nedeniyle, giderek azalmaktadır. Rasyonel olarak örgütlendirilmiş toplumsal düzenlenimlerin (arrangements)- birey ya da toplum çerçevesinde-özgürlüğün genişlemesini sağlayacak birer araç olabilmeleri gerekir. Gerçekte, çoğu kez, bu örgütlenmeler tiranlığa ve güdülemeye yarayan, akla açılan kapıları inatla kapatan, özgür insanlar olarak eylem ve edimde bulunma olanağını ortadan kaldıran araçlar olup çıkmaktadır.

Rasyonelleştirilmiş örgütlenmelerde işin bütünü içinde yer alan ve sıradan kişilerin görebildikleri dar ortamcıkları etkileri altında tutan yapısal güçlerin görülebilmesi

ve kavranabilmesi, ancak, toplumdaki komuta yerlerinden ya da gözetim konumlarından mümkün olabilmektedir.

Bu dar çerçeveli ortamcıkları biçimlendiren güçler söz konusu ortamların kendi içlerinde oluşturulamamakta;

bu ortamlara batmış kimseler, ise bunları denetleyememektedirler.

Üstelik, bu ortamcıkların kendileri de

gitgide daha rasyonalize edilmektedir. Fabrikalar kadar aileler, çalışma hayatı kadar boş zamanlar, devlet kadar komşu toplulukları da işlevsel yönden rasyonel totalitenin bölümleri durumuna getirilmişler, ya da denetlenmeyen irrasyonel güçlere bağımlı duruma indirgenmişlerdir.

Toplumun artan rasyonalizasyonu, bu rasyonalizasyon ile insan aklı arasındaki çelişki, akıl ile özgürlük arasında olacağı sanılan uyumun gerçekleşmeyişi; sonunda, rasyonelliği olan fakat kişisel akıl ve düşünce yeteneği olmayan, gitgide daha çok kendi kendini rasyonalize eden, fakat aynı anda gitgide daha çok huzursuzlaşan bir insan yaratmıştır. Çağımızın özgürlük sorunun da, en iyi biçimde, bu insan tipinin özellikleri ve koşulları açısından ifade edilebileceği açıktır. Oysa bu gelişmeler ve kuşklar çoğu kez birer sorun olarak ortaya hiç konmamakta; çok kimse bunları birer temel sorun bile saymamaktadır. Gerçekten de, çağdaş özgürlük ve akıl sorununun en önemli yanı bunun sorun olarak fark edilmekte olmayışıdır. Bir sorun olarak ifade edilip oflaya konulmayışıdır.

3

Bireyler açısından ortaya çıkan sorunların çoğu manipülasyonun, yönetimin (sevk ve idarenin) ve körü körüne itaate itilmişliğin sonucudur; toplumda otorite çoğu kez açıkça görülemeyecek kadar kendini saklı

tutmakta; yetki sahibi kimseler çoğu kez bu otoritelerini

açığa vurmaya ya da haklılaştırmaya çalışmayı gereksiz

görmektedirler. Sıradan insanların bir güçlükle karşılaştıklarında, ya da birtakım sorunlarla karşı karşıya

oldukları duygusuna kapıldıklarında düşünce ve eylem

alanında kendilerine açık ve seçik bir erek (hedef) belirleyememelerinin, kendilerinin sandıkları değerleri zarara

uğratanın ne olduğunu sezememelerinin bir nedeni

de bu olmaktadır.

Toplumu rasyonalize etme eğiliminin bu zorunlu

etkileri nedeniyle birey “elinden geleni yapmakla yetinmekten”

başka bir çare bulamamaktadır. Umutlarını,

emellerini ve çalışmalarını içinde bulunduğu ortama göre

biçimlendirmekte, bu ortamdan kurtulmakta kullanabileceği

hiçbir çıkış yolu bulamamakta; düpedüz, sonunda,

kendisi bu koşullara bağlanmaktadır. Birey, çalışma saatlerinin dışında kendisine bırakılan zamanı çeşitli oyunlarla,

vakit geçirmekle, “eğlenmekle” harcamakta. Üstelik,

harcanan bu zamanını nasıl harcayacağı da

rasyonalize edilmiş bulunmaktadır. Üretimden, emeğinden

yabancılaştığı gibi, tüketiminden ve gerçek anlamdaki

boş zaman kullanımından da yabancılaşmış bulunmaktadır.

Bireyin bu uyumlanması ve bunun bireyin küçük

yaşam ortamı ve kendisi üzerindeki etkileri onun

düşünme şansını, düşünme yeteneğini ve iradesini yitirmiş

oluşundan dolayı ortaya çıkmakla da kalmamakta;

bireyin bir özgür insan olarak edim ve eylemde bulunma şansı ve yeteneğini de etkilemiş olmaktadır. Gerçekten de, bu duruma uyumlanmış bir birey özgürlüğün ve insan aklının nasıl bir değer ifade edebileceğinin bilincine varmaktan bile yoksun bırakılmış olmaktadır. Bu tür uyumlanmış insanların, bu tür ortamlarda çok uzun süre bulunmalarına, çalışmalarına ve kendilerinden beklenenleri yerine getirmelerine rağmen, düşün yeteneğinden ve akıldan nasipsiz kimseler oldukları söylenemez. Karl Mannheim, bu noktayı, büyük rasyonel örgütlerden birinde sınırlı bir parça içinde yaşayan bir bireyin kendi kişisel dürtülerini, isteklerini, yaşayış biçimini, düşünce biçimini “örgütün kural ve düzenlemelerine göre,” sistematik bir biçimde düzenlemesi anlamına gelen “kendi kendini rasyonalize” etme terimi ile açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, rasyonel örgütler birer yabancılaştırıcı örgüt olmaktadır: Bunlarda kişinin edim ve düşüncelerine, hatta duygularına yön ve biçim veren “müdür” ilkeler kaynağını, Reformasyon Çağı insanında olduğu gibi insanın bireysel vicdanında, ya da *Kartesyen* insandaki gibi insanın birey olma bağımsız düşünce güç ve yeteneğinde bulmuş değildir.

Bugünkü bu “müdür” ilkeleri, aslında, tarihsel açıdan bireyselliği oluşturan her şeye yabancılaşmış, her şeye çelişkin ilkelerdir. Rasyonalite arttıkça ve odağı ve denetimi bireylerden çıkıp büyük-ölçekli örgütlere geçtikçe

ve bu yönde fazla bir ilerleme olması durumunda, çoğu insanın düşünebilme şans ve olanağının bütün bütüne ortadan kalkacağını ileri sürmek abartma sayılmamalıdır.

Böyle bir durumda akıldan yoksunlaşmış bir rasyonellik noktasına varılmış olacaktır. Böyle bir rasyonellik (rationality) özgürlüğe yaraşan bir rasyonelleşme değil, özgürlüğü yok edici bir rasyonelleşme sayılmalıdır.

Bireyin yüceliği"/'cfea'sının günümüzde çok su götürür bir duruma gelmiş olmasının şaşılacak hiçbir yanı kalmamıştır: Yaşadığımız günde karşı karşıya bulunduğumuz sorun insanın doğasının, insanın yeteneklerinin

sınırlarına ve olanaklarına ilişkin düşüncemizdeki görüntünün ta kendisidir artık. Tarih, "insan doğası"nın

sınırlarını, olanaklarını ve anlamını tam olarak ortaya koymuş; henüz tam olarak yazıp bitirmiş değildir. İnsanın Modern çağdan yaşadığımız döneme geçişle yaşadığı psikolojik değişimin ne denli büyük bir değişim olduğunu belki de bilmiyor, anlamıyoruz. Ama önümüzdeki sorunu, sormamız gerektiği biçimiyle sormak zorundayız:

Günümüz insanları arasında, yükselecek ve hatta toplumda başat konuma geçecek olanlar Mutlu Robot denen tipler mi olacaktır?

İnsanın kimyasal ve psikiyatrik usul ve yollarla, sürekli baskı altında yaşamakla, sürekli denetlenen bir ortamda tutulmakla bir robot haline sokulabildiğini

bildiğimiz gibi, serpiştirilmiş alanlarda uygulanan baskılarla, belirli koşulların planlanmamış gösterim ve uygulamaları

ile de bunun oluşturulabildiğini biliyoruz. Fakat

insanların kendi istek ve iradeleriyle birer mutlu robot

haline gelmeyi istemesi gerçekleştirilebilir mi? Böyle

koşullar altında da insan mutlu olabilir mi? Böyle bir

mutluluğun nasıl bir anlamı olabilir? İnsanın, salt insan

olarak derininde bir yerde bir özgürlük ve akıl tutkusu

bulunması gerektiğini düşünmek, artık, insan doğasına

ilişkin sadece metafizik bir tasarım sayılamayacak duruma

gelmiştir. Bugün şunu sormak durumundayız:

insan doğasında, günümüz insanının içinde bulunduğu

sosyal yapıların her birinde ve koşullarında neler var ki

insandan bu mutlu robot çıkabiliyor. İnsan doğasında

bunu önleyebilecek olan şeyler yok mu? Varsa nedir

bunlar?

Yabancılaşmış insanın ortaya çıkışı ve bu oluşumun

temelindeki bütün ilgili sorunlar günümüzün düşünsel

yaşamının en ciddi yanlarını ve karşı karşıya

bulduğumuz düşünsel problemlerin ve kötülüklerin de

temelini oluşturmaktadır. Yaşadığımız çağda insanlığın

içinde bulunduğu dönemin ve önemli sayılabilecek bütün

araştırma, inceleme ve çalışmaların ana sorunu da

bu sorundur. Klasik düşünsel gelenek için bundan daha

başarısız kalınan başka hiçbir ana sorun, hiçbir ana

konu, hiçbir temel *idea* olabileceğini sanmıyorum.

Karl Marx'ın “yabancılaşma” üzerine yazdığı ilk

dönem yazılarında başarılı bir biçimde değindiği ve açıkladığı sorun bu olmuş; haklı olarak ün kazanmış bulunan

Georg Simmel'in makalesi “Metropolis” bu sorunu

ele almış; *Büyük Toplum (The Great Society)* üzerine

çalışmalarında Graham Walls bu sorunu göz önünden

hiç ayırmamıştır. Fromm'un "automaton” kavram ve

düşüncesinin temelinde de bu sorun vardır. İnsanın bu

yeni tip insana dönüşeceği korkusu, “statü ve sözleşme,”

“komünite ve toplum” gibi klasik toplumbilim kavramlarının son zamanlarda yoğun olarak kullanılmasının

da temel nedeni olmaktadır. Riesman'ın “başkasınca-

yönetilen” ve White'ın “sosyal etik” kavramlarında ki

acı anlamlar da bunu dile getirmektedir. Ve, doğal olarak

- söylemek yerinde ise - çok daha popüler bir başarı

kazanan George Orwell'in 1984'ündeki temel düşünce

de budur.

Pozitif alanda ise - günümüz için artık özlenen bir

şey saymak daha doğru olacaktır - geniş anlamıyla

Freud'un “id,” Marx'ın “Freiheit,” George Mead'ın “Ben,”

Karen Homey'ın “kendiliğindenlik (spontaneity)”, kavramları

da yabancılaşmış insanın başat duruma geçişine

karşı konulmak için kullanılmış kavramlardır. Bütün bu

düşünürler insanın insan olarak yetileri olduğuna; bunlar

sayesinde insanın-doğaya, topluma ve kendisine - yabancılaşmış

bir yaratık olmaktan kaçınabileceğine; buna

dönüştürülemeyeceğine inanmak istemişlerdir. Bence

yanıltıcı nitelikte olan “topluluk” tutkunluğu çağrıları da, bu tür bir insanın oluşumuna yol açabilecek koşulları ortadan

kaldırmak amacını taşımaktadır. Birçok *hümanist* düşünür günümüz psikiyatrislerinin yaptıkları işin, aslında,

ortama uyumlanmayı kabullenemeyen kişileri yabancılaşmış

kişi saymak ve bunları kendini rasyonalize edebilen

kişilere dönüştürmek olduğunu görmeye başlamış

bulunmaktadır. Bütün bu endişelerin - ve insan sorunu

üzerinde çalışmakta olan duyarlı ve ciddi bilim adamlarının

düşünce ve endişelerinin de temelinde, yabancılaşmış

insanın Batı uygarlığının özgür insan imajına bir antitez

oluşturmasının ortaya koyduğu basit, ama çok önemli

bu olgu bulunmaktadır. Bu insanın, bu *mutlu robotun* içinde olduğu toplum özgür toplumun ya da sade ve

açık anlamıyla, demokratik toplumun-da antitezi olmaktadır.

Böylesi bir insanın oluşması özgürlük için önemli bir

sorunun - ve ümit edelim ki, sosyal bilimciler için de önemli olan bir problemin, varlığını göstermektedir. Birey

açısından bir sorun-bireyin pek bilincinde olmadığı değerler

ve koşullar açısından-bir sorun olarak ifade edilecek

olursa, bu bir “yabancılaşma” sorunudur. Toplum açısından

- ki toplumun ilgisiz kaldığı - bir sorun olarak ifade

edilecek olursa, hem bir olgu hem de bir yönelme olarak,

demokratik toplumun varlığı yokluğu sorunu sayılması

gerekmektedir.

Sorunun büyük ölçüde bilincine varılamamış olması

sorunun açık ve görülggen bir sorun olarak duyulur hale

gelmemiş bulunması nedeniyle bu konuda, gerek anlamca

ve gerekse etkice çok köklü bir ilgisizliğin oluşmasına

ve durumun endişe verici bir görünüm almasına

yol açmış bulunmaktadır. Sorun, siyasal içeriği bakımından

günümüzün özgürlük sorunun en önemli yanı olduğu

kadar, özgürlük sorununun formüle edilmesi açısından

da sosyal bilimciler için en önemli düşünsel sorunu oluşturmaktadır.

Özgürlüğe ve akla verilen değerin derecesi

ile, bu sorunların yabancılaşma ve benzeri rahatsızlık

duygularının duyulmamakta oluşu arasında tersine bir

bağlantının olduğunu ileri sürmek paradoksal bir görüş

sayılmamalıdır. Benzer biçimde, Modern Çağda özgürlük

ve akla yönelik en önemli tehdit, her şeyden çok, ortadaki

sorunların açık ve görülggen sorunlar haline getirilmemiş

olması - sorunların açıkça ifade edilip ortaya konması

yerine, sorunlarla ilgilenme konusunda yaygın bir isteksizliğin oluşturulmasıdır.

Sorunların ve karşı karşıya bulunulan güçlüklerin

açıklığa kavuşturulamayanın nedeni, bunları açıklığa

kavuşturmak için gerekli yeteneklerin ve niteliklerin,

tehdit altında bırakılan ve her gün biraz daha güçsüz

kılınan özgürlük ve akıldan başka ve ayrı bir şey olmayışlarıdır.

Ne bu sorunlar ve ne de bu tür güçlükler benim

bu kitapta eleştirmekte olduğum türden sosyal bilimler

tarafından ilgileniimesi gereken sorunlar sayılıp

ele alınmaktadır. Bu görevi de, büyük ölçüde, yüklenebilecek

olan klasik sosyal bilim anlayışı olacaktır.

4

Akıl ve özgürlük konusundaki bu sorun ve güçlükler,

tek bir büyük sorun olarak ifade edilemezler. Fakat

her biri, küçük ölçekli sorunlardan oluşan bir sorunlar

serisi, ya da birbiriyle bağlantısız ele alınan dağınık ve

dar ortamlar üzerine yapılan mikroskobik çalışmalarla

da ne değerlendirebilirler ve ne de çözümlenebilirler.

Bunlar yapısal sorunlardır ve ifade olunup ortaya konulabilmeleri için klasik gelenek içinde ve insan biyografisi

ve ilgili dönemin tarihi üzerinde durularak yapılacak

çalışmaları gerektirmektedirler. Günümüzde bu değerleri

etkilemekte olan yapı ile, ortamlar arasındaki bağıntıları

anlayabilmek ve nedensellik analizleri yapabilmek

de gene bu nitelikte çalışmaları gerektirmektedir. Sosyal

bilimlerin ortaya koyabileceği en büyük başarı da

bireye ilişkin bunalımlar, tarih yapımına ilişkin bunalımlar; özgür birey yaşamında ve tarih yapımında aklın yeri

konularında; bu sorunların yeni bir anlatımla ortaya konulup

açıklığa kavuşturulmalarında görülecektir.

Sosyal bilimden moral ve entelektüel alanda beklenen
şey özgürlüğün ve aklın kutsanan değerler olarak
varlıklarını sürdürmekte olduklarını ortaya koyabilmesi,
bu sorunların anlatılıp ortaya konulmasında özgürlüğün
ve aklın ciddi, tutarlı ve yaratıcı bir biçimde kullanılmakta olduklarını gösterebilmesidir. Alışılmış
bir deyişle Batı
kültürü denen şeyden de, gerçekte, siyasal yönde beklenenin
bu olması gerekmektedir. Sosyal bilimlerin çatısı
altında, zamanımızın siyasal bunalımları ve entelektüel
bunalımları birlikte ortaya çıkmakta; bunlardan birinde

ciddi bir çalışma yapabilmek için, diğer alan üzerinde de durmak gerekmektedir. Klasik liberalizmin ve klasik sosyalizmin siyasal geleneği bizim bugünkü başlıca siyasal geleneklerimiz arasından çekip gitmiş bulunmaktadır. Bu geleneklerin ideolojiler anlamında çökmüş ve son bulmuş olmaları, özgür bireyin ve insana ilişkin sorunlarda insan aklının yerinin de sona ermiş olması anlamına gelmektedir.

Liberal ve sosyalist amaçların günümüz için siyasal yönden yeniden derlenip ifade olunması yolunda girişilecek bir çabanın en odaksal yeri, içinde yaşayan tüm bireylerin özgür akıl ve düşün yeteneğine sahip oldukları, kendi özgür düşünceleri ile toplumlarını, tarihlerini ve sonuç olarak kendi kaderlerini biçimlendirebilecek yapısal etkilerde bulunabildikleri bir toplumun yaratılması sorunu olması gerekmektedir.

Sosyal bilimcinin toplumsal yapı ile ilgilenmesinin nedeni, geleceğin yapısal olarak belirlenebileceğini sanması değildir. İnsanın alacağı kararların yapısal sınırları ile ilgilenmekte oluşumuz, tarih yapımında görülen kararların rolünü genişletebilmekten yana ise, yapısal olarak nelerin değişebileceğini, değişmesi gerektiğini öğrenebilmek içindir. Tarihle ilgilenmemiz de geleceğin zorunlu ve kaçınılmaz bir gelecek olduğuna, geleceğin geçmişin zorunlu bir ürünü olması gerektiğine inanmadığımız içindir. Geçmişte belirli türden toplumlar içinde yaşamış bulunan insanlar, gelecekte yaratmış olacakları

toplum türlerinin tam ve mutlak sınırlarını bugünden belirlemiş
olamaz. Tarihle ilgilenmemizin nedeni, insan akımın
ve insan özgürlüğünün günümüzde tarihi hangi seçenekler
içinde kurabileceğini aydınlatmayı amaç edinmiş
oluşumuzdur. Tarihsel toplumsal yapıları incelememizin
nedeni de, kısaca, toplumsal yapıların ne olduklarını
ve nasıl denetim altına alınabileceklerini gösteren
yollar bulabilmektir. Bunun nedeni, insan özgürlüğünün
sınırlarını ve özgürlüğün anlamını öğrenebilmemizin
bundan başka bir yolunun bulunmayışıdır.

Özgürlük, sadece, insanın dilediğini yapabilmesi
olanağı olmadığı gibi, kişinin önündeki seçeneklerden
birini seçebilmesi olanağı da değildir. Özgürlük her şeyden
önce, gerçekleşebilirliği olan seçeneklerin ortaya
konulması, üzerlerinde tartışılabilmesi - ve bundan sonradır
ki, bir seçmede bulunma olanağıdır. Bireyin biyografisi
içinde, bir toplumun tarihi için de aklın toplumsal
işlevi bu seçenekleri formüle etmek; tarih yapımına ilişkin
olarak insanın alacağı kararların ufkunu genişletmektir.

İnsanın geleceği insanın kendi işleri ve edimleri
ile oluşturacağı geleceği önkestirimle bilinebilecek bir
değişkenler destesinden ibaret bir şey değildir. İnsanın
geleceği - kuşkusuz tarihsel olanaklarla sınırlı olarak -
insanın kararlaştırabileceği bir gelecek olmak durumundadır.

Bu olanak ise değişmez değildir; günümüzde bu olanağın sınırlarının gerçekten genişlemekte olduğu anlaşılmaktadır.

 zg rl k sorunu bunun da ardında insana ilişkin sorunların geleceğine dair kararların nasıl alınmakta ve kimin tarafından alınmakta olduğu sorunudur. Örgütsel olarak, düpedüz bir karar mekanizması sorunudur; entelektüel yönden, insanın olası geleceklerinin neler olabileceği sorunudur. Fakat daha geniş boyutlar içinde ele alındığında, özgürlük sorunu, bugün için, sadece tarihin ve yapısal değişimin bunların seyrinde bir farklılık yaratabilmeye yönelik kararlar açısından taşıdığı anlamı ve bunun doğasını kapsamasa yetmiyor, insan doğasının ne olduğunu; özgürlüğe tanınan değerin “insanın temel doğası” anlayışına dayandırılmayacağını *da* görmesi gerekiyor.  zg rl k sorununun sonul durumu mutlu robot sorunudur; bu sorun bugün bu biçim içinde ortaya çıkmaktadır. Nedeni ise, günümüzde, *herkesin* doğal olarak * zg r olmayt istememekte oluşudur*. Herkesin  zg rl k için gerekli olan akla sahip olmakta istekli ya da yetenekli olmayışı apaçık bir olgu olarak ortadadır ve görülür hale gelmiştir.

Hangi koşullar altında insanlar  zg r olmayı *istemekte* ve özgürce edimlerde ve yapımlarda bulunabilmek yeteneği kazanabilmektedir? Hangi koşullar altında,

özgürlüğün kendileri için getireceği yükümlülüklerle katlanabilecek; bunların, seve seve benimsedikleri kendi benliklerini değiştirerek düzene uyumlanma işinden daha doğru, daha az “ağır” olduklarını görebileceklerdir. Olumsuz yönden ise sorun şöyle ortaya konabilir: İnsanlar, gerçekten, birer *mutlu robot* haline gelmeyi isteyecek duruma getirilmişler mi? Bu mümkün mü?

Zamanımızda, bir toplumsal yaşantı olarak insan aklının nitelik ve kültür düzeyi bakımından gerilemekte olduğunu, ama buna rağmen, bir yığın teknolojik beceri ve araçlar sayesinde çoğu insanın bunu fark edemediğini görmemiz gereken günde değil miyiz? Bu durum akıldan yoksun, akıldan uzak düşmüş bir rasyonalite ile karşı karşıya olduğumuzu göstermiyor mu? İnsanın yaşamında ve insanla ilişkin işlerde insan aklının özgürce rol oynayamadığını göstermiyor mu? Teknolojik beceri ve araçların yığın yığın ortaya çıkışı bütün bunları gözlerden saklamaktadır: Bu becerileri, bu araçları kullananlar bunların aslında ne anlama geldiğini anlamamakta; bu beceri ve araçları bulanlarda yapanlar da buldukları şeyin, yaptıkları şeyin taşıyacağı anlamın bilincine varmaktan uzak bulunmaktadır. Salt, teknolojik araç ve becerilerin artışı, insanın nitelikçe geliştiğini, kültürel yönden gelişmekte olduğunu gösteren bir endişe olarak kabul etmemizin gerçekten büyük yanılgılara yol açması bu yüzdendir.

Hangi sorun olursa olsun, herhangi bir sorunu ifade edip ortaya koyabilmek, ilgili değerleri ve bu değerlere yönelik tehditleri de ifade edebilmiş olmayı gerektirir. Çünkü sosyal araştırmanın, sosyal bir konudaki incelemenin, herhangi bir toplumsal ya da özel sorunun taşıması gereken moral öz, yüce ve temel nitelikte sayılan değerlere - insan aklı ve insanın özgürlüğü gibi - karşı yöneltildiği hissedilen tehditlerle ilgilenmekte olup olmayışı ile ortaya çıkar. Bireysellikle ilgili kültür sorununa ilişkin değerlerin tümü de Rönesans İnsanı idealinin anlamsal içeriğinde yer almış bulunmaktadır. Rönesans insanı ideali için de, günümüzün Mutlu Robot diyebileceğimiz insan tipi ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Tarih yapımı siyasal sorununa ilişkin değerler ise, tarih yapımındaki rolü yönünden, Prometheuscu insan idealinin kapsamı içindedir. Bu ideale yönelen tehdit ise iki yönden gelmektedir: bir yandan, tarih-yapımından uzak kalınmakta, insan tarih- yapımından kendi iradesi ile feragat etmiş, yan çizmiş bulunmaktadır. Diğer yandan da, tarih-yapımı sürmekte; fakat bu iş, kendilerinin aldıkları ya da alamadıkları kararların sonuçlarına katlanmak durumundaki diğer insanlara karşı etkin bir sorumluluk yüklenmemiş bulunan dar bir *seçkinler*+ çevresi tarafından yapılmaktadır. Mills'teki bu "seçkinler kavramı, kendisinin de temel değerlerden yoksunlaştırıcı yapısı ağısından

eleştirdiği, bu günün

toplumlarındaki *erk'* i dolaysız ya da dolaylı olarak etkileyebilen seçkinleri ifade etmektedir. Siyasal bilimde adı

Zamanımızdaki siyasal sorumsuzluk sorunu, ya

da Mutlu Robot'a ilişkin kültürel ve siyasal sorun için

gösterebileceğim bir çözümüm yok. Ama böylesi sorunlara

  z m bulabilmek için gerekli ilk işin, bunları birer

sorun olarak görebilmek olduğu açık değil mi? Bu tür

sorunları ele almak, bunlar üzerine eğilmek görevi diğer

kimseler gibi, ama onlardan da önce zengin toplumların

sosyal bilimcilerine düşen bir görev değil midir? Bu kimselerin çoğunun bu işe sahip çıkmamakta oluşları zamanımızın

ayrıcalıklı insanları tarafından yapılan kuşkusuz

en büyük kabahat sayılmak gerekir.

geçen bazı *s e   k i n l e r* i i kuramları savunanlarda olduğu gibi bu durumu haklı ve doğal bulmamakta; çoğunluğun

yabancılaşmanın doruğuna vardığı  ağdaş toplumlarda bu

seçkinlerin *s o r u m s u z s o r u m l u l a r* durumuna gelmelerini sağlayan toplumsal rasyonalizasyon, tekniğin eleştirisiz ve

toplumsal egemenlikten soyutlanarak yüceltilmesi ve b rokratikleşmeci düzenlenimlerin * zg  r toplum'a* ve *rasyonel*

insan'a varmamızı olanaksızlaştırdığını vurgulamaktadır. Bu konu Mills'in dilimize çevirmiş bulunduğum *İktidar S e   kir'e ri* adlı ilginç ve örnek yapıtında “dört başı mamur” bir biçimde işlenmektedir.

(Ankara, Bilgi Yayınevi, 1972)

SİYASET ÜZERİNE

Sosyal bilimcilerin yaptıkları çalışmaların siyasal

anlamlarının ortamın “rastlantıları” tarafından belirlenmesine, ya da kullanımlarının başkalarının

amaçlarınca

belirlenmesine izin vermelerinin gereği yoktur. Çalışmalarının anlamım tartışmak, kullanımlarını kendi tutumlarına

ve politikalarına göre kararlaştırmak, bütünüyle,

sosyal bilimcilerin yetkisi içindedir. Büyük ölçüde sınanmış

olmakla beraber, bir belli ölçüde denebilir ki, bu

konudaki siyasetleri kendileri etkileyebilirler, hatta belirleyebilirler (de. Ama bu işler için kararlı olmaları; teori,

yöntem ve olgular hakkında açık ve seçik yargıda bulunmaktan

çekinmemeleri gerekir. Bir politika sorunu

olarak bu tür yargılar hem birey olarak, hem de sosyal

bilimciler olarak ilgilenmeleri gereken konulardır. Moral

ve siyasal yargıların örtülü ve saklı olanlarının, kişisel

ve mesleksi politikaya ilişkin açık tartışmalara oranla

daha büyük bir etkiye bulunduğu bilinen bir durum değil

mi? Bu etki sorunları, izlenecek politikaya ilişkin açık

tartışmaların kapsamına alınmadıkça insanlar bu sorunların

bilincine varamaz; bu etki sorunlarının sosyal bilim

çalışmaları ve bunların siyasal anlamları üzerindeki

etkilerinin denetlenmesi gerektiğini göremezler.

Sosyal bilimcinin yaptığı bir çalışmada birtakım

değerleri seçtiğinde bunların çalışması üzerine yapabi-

leceği etkilerden kaçınmasının hiçbir yolu yoktur. Karşılaşılan bireysel ya da toplumsal güçlükler ve sorunlar

9ibi sorunlar da araştırmacı tarafından benimsenmiş

değerlere yönelmiş tehditler demektir ve ilgili bu değer-

,er betimlenip ortaya konulmadıkça açık bir biçimde

'fade olunamazlar. Her gün biraz daha artarak sosyal

araştırmalar da, sosyal bilimciler de bürokratik ve ideolojik amaçlar için kullanılmaktadırlar. Durum böyle olunca,

bireyler olarak ve insan ve toplum üzerine çalışan

sosyal bilimciler olarak şu sorulara cevap verme durumundadırlar: Yaptıkları çalışmaların nerelerde kullanılabileceklerini

ve buralardaki kullanım değerlerinin ne

olduğunu bilip bilmedikleri; bu kullanımları kendi denetimleri altında mı, değil mi; bunları kendi denetimleri

altında bulundurmak istiyorlar mı, istemiyorlar mı? Bu

sorulara verecekleri ya da veremeyecekleri cevaplar;

verecekleri cevaplara çalışmalarında ve meslek yaşamlarında

uyup uymayacakları şu son soruya karşısındaki

durumlarını da belirlemiş olacaktır: Sosyal bilimciler

olarak, yaptıkları çalışmalarında (1) moral yönünden

bağımsızlar mı; yoksa (2) başkalarının moral ölçülerine

mi bağımlılar; ya da (3) moral yönden işi oluruna mı

bırakmış bulunuyorlar? Bu sorulara ilişkin büyük büyük

laflar etmiş olmak çoğu kez, bence, iyi niyetle de olsa günümüzde artık yeterli sayılamaz. Sosyal bilimciler

bugün kaderimizi belirleyecek kadar önemli bu sorular

üzerinde daha bir ciddiyetle durmak zorundalar. Bu

bölümde, yukarıdaki sorulara cevap verebilmek ve son

birkaç yıldır bence akla yakın görünen bir cevaba varabilmek

için, üzerinde düşünülmesi gereken bazı noktalara

değineceğim.

1

Sosyal bilimcinin bazı değerleri seçme sorunu ile karşı karşıya olması, yapacağı çalışmaya başlarken birden bire karşılaşılan bir durum değildir. Çalışmaya başladığı anda, zaten, belirli bazı değerlere dayanarak çal"şıyor demektir. Sosyal bilimlerin kapsamında yer alan değerler Batı toplumunda yaratılmış değerler arasından seçilmiş değerlerdir. Başka yerlerde ise, sosyal bilimler, dışardan ithal olunmuş bilimlerdir. Elbette ki, bazıları, seçtikleri değerler sanki Batılı ya da başka tipten toplumları aşkın nitelikteymişler gibi; bazıları da kendi standart-

✓ ları, yaşanan o toplumda, sanki, gerçekleşmemiş durumda bir potansiyel olarak "içrekleşmiş" bir şeymiş gibi konuşmaktadırlar. Fakat artık açıkça anlaşılmaktadır ki, sosyal bilim geleneğinde yer almış bulunan değerler ne aşkın değerlerdir, ne de içreklenmiş (immanent) değerler. Bu değerler de, birçok insanın benimsediği, küçük çevrelerde belirli sınırlar içinde uygulanmakta olan değerlerdir. Kişinin moral yargı diye ileri sürdüğü herhangi bir şey, gerçekte, kendisinin seçmiş bulunduğu değerleri genelleştirme; böylece, başkalarına da bunları tanıtmaya arzusundan baredir.

Sosyal bilim geleneklerinde, bence, başlıca üç siyasal ideal kökleşmiş ve sosyal bilimin geleceği ile yakın

bağlar kurmuşa benzemektedir. Bunlardan ilki, basit bir

ifade ile, ge-çeğe, hakikate, olguya verilen değerdir.

Sosyal bilimh kendi işleyişi bile, gerçeği ve olguyu belirleyeceği için, siyasal bir anlam taşımaktadır. Büyük boyutlar

içinde saçmalıklara dayanan bir bildirişim dünyasından

dolay, sosyal bilimcilerin tümü, insanların aydınlatılması

ile aldatılması ve uyutulması arasındaki mücadeleden

belirli bir safta yer almak durumundalar. İçinde

yaşadığımız günümüz dünyasında, sosyal bilimle uğraşmak

demek, her şeyden önce, gerçeğe ilişkin politika

yapmak denektir.

Fakat gerçeğe ilişkin politika sözü, yaptığımız işe

rehberlik eden değerlerin yeterli bir ifadesi sayılamaz.

Bulgulanmızın gerçekliği, soruşturma ve incelememizin

Orunların gerçekliklerine bağlılığı (accuracy) - kendi

çerçeve ve ortamları içinde düşünülecek olursa- insan

ve toplum işleriyle ilgili olabilirler de, olamazlar da. İtgij sayılıp sayılmaması, ne yönden ve nasıl ilgili oldukları,

kısaca *insan ve topluma ilişkin işlerde insan aklının rolü* diyebileceğimiz ikinci bir değeri meydana getirmektedir.

Bu İkinciyle yan yana bir üçüncü değer daha ortaya

çıkılmaktadır- anlamının belirsiz ve kesinlikten uzak oluşuna

karşın, *insanın özgürlüğü*. Gerek özgürlük ve gerekse akıl, daha önce de ileri sürdüğüm gibi, Batı dünyasının

uygarlığı için odaksal değerlerdir ve her ikisi de

birer ideal olarak benimsenmiş bulunmaktadır. Fakat

herhangi bir uygulamada, ölçütler olarak da, erekler

olarak da birçok görüş ayrılığına yol açmaktalar.

Sosyal bilimciler olarak bize düşen entelektüel görevlerden

birinin özgürlük ve akıl ideallerini açıklığına

kavuşturmak oluşunun nedeni de budur.

Tarih yapımında eğer insan aklı bir belirli ve açık

rol yüklenecekse, bu işte kuşkusuz en başta sosyal

bilimciler yer almak durumundadır. Çünkü sosyal bilimciler,

yaptıkları çalışmalarıyla insana ilişkin sorunları ve

işleri anlamakta insan aklından ne şekilde yararlanılabileceğini göstermiş olmakta; bu işi yüklenmiş bulunmaktadırlar.

Sosyal bilimciler bilinçli olarak seçtikleri bir

yolda çalışmak ve ilerlemek istiyorlarsa, her şeyden

önce, yaşadıkları dönemin sosyal ve tarihsel yapısı ve

entelektüel yaşamı içinde kendilerine belirli bir yer seçmek

zorundalar. İnsan aklının ve düşüncesinin etkin ve

bağılantılı olduğu sosyal alan içinde kendilerine bir yer

bulmak; daha sonra da bu alanları tarihsel toplumun

yapısına bağıntılandırmak durumundadırlar. Bunun

nasıl yapılacağını anlatmanın yeri burası değil- Ben

burada, sadece, sosyal bilimcinin bir düşün adamı ol3'

rak kendisi için tasarlayabileceği üç ayrı siyasal rol üzerinde durmak; kısaca, bunları belirtmek istiyorum.

Filozof-kral teması çoğu sosyal bilimde, fakat belki

de en çok toplumbilimde işlenmiştir. August

Comte'dan Kari Mannheim'a kadar pek çok kişide, "bilgili

adam" olan kişiye daha büyük yetki ve iktidar tanınması

gerektiği yolunda görüşlere ve bunu haklı kılma

çabalarına rastlanmaktadır. Daha belirli bir ifade ile,

akla giydirilecek taç, doğal olarak, "akıllı adam" denecek

kimselere giydirilmiş olacaktır. İnsan ve topluma

ilişkin işlerde aklın rolüne ait bu düşünce sosyal bilimcilerin, akla aşırı bir toplumsal değer vermelerine yol açmıştır.

İktidar olgularıyla karşı karşıya değerlendirip

düşündüklerinde ise, böyle bir düşüncenin varacağı

akılsızlıktan uzak kalmaya çalışmışlardır.

Gerçekten böyle bir düşünce, soyluluğa ya da

servete dayanan bir aristokrasiden çok, yeteneğe dayanan

bir "aristokrasi" de olsa,' sonuçta bir aristokrasiyi

öngördüğü için çeşitli görünümlerdeki demokrasilere de

aykırı düşmektedir. Fakat sosyal bilimcinin bir filozof

kral rolü oynayabileceği biçimindeki hepten budalaca

sayılabilecek bu düşünce, sosyal bilimcinin yüklenebileceği

çeşitli toplumsal rollerden biridir.

Bir politikanın niteliği, çok büyük ölçüde, bu politika

ile ilgili kimselerin entelektüel niteliklerine bağlıdır,

"Filozof kral" olan bir ülkede yaşamam, krallığı terk eder giderim. Ama krallar "hiçbir felsefeye sahip olamadıkla-

' Burada Mills, sadece, bir "azınlık" oluşu bakımından aristokrasi"

diyor. Yoksa *İktidar Seçkinleri* 'ndeki en önemli savlarından biri de, *aydınların*, onların bu tür "hüsnü kuruntularına"

karşın, bir *bağımlı tabaka* olduğudur.

rı” zaman sorumlu bir yönetim oluşturmakta bile yeteneksiz

kalacak olmalarına ne demeli?

İkincisi ve bugün en yaygın olanı ise, sosyal bilimciler

olarak “krala” danışman olmaktır. Burada anlatmaya

çalıştığım bürokratik kullanım işte bu durumun günümüzdeki

görünümüdür. Birey olarak sosyal bilimci, modern

toplumun bireyi işlevsel olarak rasyonelleştirilmiş

bürokrasinin bir parçası durumuna getiren etkilerine kendini

açmış; modern toplumun yapısıyla ilgilenmeksizin,

kendi uzmanlık alanına hapsolmuş bulunmaktadır. Bu rol

içinde, daha önce gördüğümüz gibi, sosyal bilimin kendisi

de, çoğu kez, işlevsel bakımdan rasyonelleştirilmiş bir

mekanizma durumuna gelmekte; sosyal bilimci bir birey

olarak moral bağımsızlığını ve özgün düşüncesini

(rasyonalitesini) yitirmeye başlamakta; insan aklının insana

ve topluma ilişkin işlerdeki rolü yönetim ve

güdümleme için gerekli tekniklerin daha da gelişkinleştirilmesi işine koşulmaktadır.

Fakat bu, “krala danışmanlık” rolünün sadece en

berbat biçimlerinden biridir. Böyle bir rol, inancıma göre,

bürokratik tarzın görünümüne bürünmek, anlamını benimsemek

zorunda değildir. Bu tür bir rol, moral ve entelektüel

dürüstlüğü ve onurluluğu da korur görünmek;

böylece, sosyal bilimlere düşen işleri yapar görünmek

istendiğinde yerine getirilmesi biraz daha güç bir rol
olmaktadır. Bu rol sırasında danışmanlar için, kendilerini
filozof kabul etsek bile, hizmetlerini, sundukları “efendilerinin”
aydınlanabilecek türden olmadıkları gözden
uzak tutulmamalıdır. Aydınlıktan yararlanacak yetenekten
yoksun “efendilerine” karşı bazı danışmanların gösterdikleri
bu sadakatin beni böylesine etkilemekte olmasının
bir nedeni de bu olgudur. Bunlardaki “efendisine
sadakat” öylesine bir sadakattir ki ne despotun
beceriksizlik ve yeteneksizliğinin yaratacağı rahatsızlığı
duymaktadırlar, ne de dogmatik bir eblehleşme içinde
olmalarının yaratması gereken rahatsızlığı.

Ben danışmanlık rolünün, olması gerektiği biçimde
(normatif yönden-ç.) yerine getirilemeyecek bir şey
olduğunu söylemiyorum; gerçekte bunun yapılabilir bir
şey olduğunu biliyorum ve zaten yapanların bulunduğunu
görüyorum. Bu tür siyasal ve entelektüel alanda üzerlerine
aldıkları işlevleri yerine getirmeleri bugünkü
kadar da zor olmayacaktır.

Sosyal bilimcinin, insana ve topluma ilişkin işlerde
insan aklına gereken değeri verme çabasını gösterdiği
üçüncü yol da çok iyi bilinen, hatta bazen uygulanmakta
da olan bir yoldur. Bu yol bağımsız kalmak, kendi istediği
konu üzerinde çalışmak, kendi sorunlarını kendi

başına seçebilmek ve yapılan çalışmaları *krallara* olduğu kadar *kamuya* da sunmaktır. Sosyal bilime ve sosyal

bilimci olmaya ilişkin böyle bir anlayış, sosyal bilimi kamunun düşünsel yönden aydınlanmasına yönelik; kamusal

sorunları, bireysel güçlükleri ve bütün bunların

temelinde yer alan zamanımızın yapısal yönsemelerini

inceleyen bir araç ya da aygıt; birey olarak sosyal bilimciyi ise “sosyal bilimler” dediğimiz kendi kendini denetleyen

topluluğun us sahibi (rasyonel) bir üyesi olarak

görmemizi gerektirir.

Az sonra üzerinde biraz daha açıklıkla duracağımız

böyle bu rolü benimsemekle insan aklına gereken

değeri vermek istemiş; kendimizin bütünüyle etkisiz olmadığı

varsayımında bulunmakla da, belirli bir tarihyepirni

kuramını benimsemiş; “insanın” özgür olduğunu

Ve kendi ussal edimleri aracılığı ile tarihin oluşumunu

dileyebileceğini söylemiş oluyoruz. Burada özgürlük ve

aklın değeri üzerine tartışmada bulunmayacak; sadece

her ikisinin de nasıl bir tarih kuramının çerçevesi içinde

gerçekleştirilebileceği sorunu üzerinde duracağım.

2

Tarih yapımında tüm insanlar özgürdür, ama bazı

insanlar diğerlerinden daha özgürdür. Böyle bir özgürlük,

günümüz tarih yapımında karar alımı için kullanılan araçlara

ve iktidara sahip olmayı gerektirir. Tarih yapımı her

zaman aynı olmayabilir; aşağıda tarih yapımı konusundaki

güç ve iktidarın kullandığı araç ve yolların böylesine genişlik kazandığı ve merkezleştiği günümüzdeki durumdan söz edeceğim. Bizim bu dönemimiz açısından diyorum ki, insanlar tarih yapımını kendilerine düşen bir iş saymazlarsa, tarih yapımını kendi ellerinde tutan diğer kimselerin gitgide daha basit birer aracı; tarih yapımının sadece birer nesnesi duruma düşeceklerdir.

Tarih yapımında, alınan açık bir kararın hangi boyutlar içinde rol oynayabilecek olduğu sorununun bizatihi kendisi tarihsel bir sorundur. Bu rol çok büyük ölçüde, herhangi bir toplumda, herhangi bir dönemde bu işe koşulabilecek iktidar araç ve yollarına bağlıdır. Bazı toplumlarda sayısız denecek çoklukta kişinin sayısız çoklukta eylemleridir (yaşadıkları toplumsal - ç.) ortamlarını biçimlendiren. Böylece, “tedrici” bir yolla toplumsal yapının kendisini de değişimlere uğratan. Bu değişimler tarihin oluşum akışıdır. Tarih, bütünü açısından “insan yapımı” olmaktaysa da, bir yana bırakılmış gibidir. Örneğin, sayısız denecek çoklukta girişimci ve sayısız çoklukta tüketici, her saniye alınmakta olan on binlerce kararla serbest piyasa ekonomisine biçim vermekte, yeniden ve yeniden biçim değişikliklerinden geçirmektedir.

Bu durum, büyük bir olasılıkla, Marx’ın 18’nci *Brumaire* de “insan kendi tarihini kendisi yapmakta, fakat bunu kendi istediği gibi yapmamakta; kendilerince

seçilmiş koşullar altında yapmamaktadır” derken ifade

etmek istediği başlıca kısıtlama türüdür.

Kader, ya da “kaçınılmazlık” denen de, tarih olaylarının şu üç özelliğe sahip çevre ve kişilerin denetimi

dışında oluşmuş olması gerekir: (1) Tanınıp bilinebilecek

derecede bir araya gelmiş olmak (2) yaratacağı

sonuçları bile bile karar alacak denli iktidar sahibi olmak,

(3) aldıkları kararların sonuçlarını önceden kestirebilecek

ve bu nedenle de sorumlu tutulabilecek durumda

olmak. Bu anlayışa göre, olaylar sayısız çoklukta

kişilerin sayısız kararlarının amaç gütmeyen sonucu ve

özü olmaktadır. Bu kimselerin kararlarının her biri çok

küçük boyutludur ve bu tür diğer kararların destek ve

pekiştirmesine gereksinirler. Sayısız çokluktaki kararların

özü olarak oluşan sonuçlar ile bu anlayışa göre herhangi

bir kişinin taşıyıp olabileceği bir amaç arasında

hiç bir bağlantı bulunmamaktadır. Olay insanların aldıkları

kararlara bağlı değildir: Tarih, ardında insan denetimi

olmaksızın yapılmış sayılmaktadır.

Bu şekilde tasarlanan bir “yazgı” evrensel bir olgu

olamaz; kader tarihin doğasında, ya da insanın doğasında

“içselleşmiş (mündemiç” değildir. Kader, tarihsel yönden

bir belirli toplumsal yapının ürünü ya da ögesidir.

En son başvurulacak silahın tüfek olduğu; tipik

ekonomik birimin aile-çiftliği ve küçük dükkânlar olduğu;

ulus-devletinin henüz ortaya çıkmadığı ya da çok uzak

bir olgu olduğu; haberleşme ve bildirişimin yüz yüze

konusmalarla, el ilanlarıyla, söylev kürsüleri ile yapıldığı

bir toplumda tarih gerçekten de bir yazgı sayılabilir.

Fakat zamanımızı, içinde bulunduğumuz koşulları

düşünelim: Tüm iktidar ve karar araç ve olanaklarınıyeni,

tarih yapımı olanak ve araçlarının - aşırı ölçülere

varacak kadar genişleyip büyümesi zamanımızın en

belirgin özelliği değil midir? Çağdaş sanayi toplumunda

ekonomik üretim araçları ve olanakları - köylülerin ve

zanaatkârların yerlerini özel firmalara ve devlet işletmelerine terk etmeleri gibi - gelişmiş ve merkezileşmiş bulunmaktadır.

Modern ulus devletinde şiddet kullanımı ve

siyasal yönetim kurumu da benzer gelişmeler geçirmiştir

- soyluları denetimi altında tutan krallar ve kendi donanımını kendisi sağlayan şövalyelerin yerini “muvazz

a f orduların, daha sonraları da dehşet verici askeri

mekanizmaların getirilmesi gibi. Modern Çağ sonrası

dönemde olan bitenlerde bu üç gelişmenin de en büyük

boyutlara ulaştığı yerler Birleşik Devletler ile Sovyetler

Birliği olmuştur. Zamanımızda tarih yapımının ulusal

olanak ve araçları kadar, uluslararası niteliktekileri de

merkezleştirilmiş bulunmaktadır. Tarih yapımında bilinçli

insan ögesinin etkisinin söz konusu olabilmesinde

de belirli bir eşitsizlik olduğu açık değil midir? Bu olanakları ellerinde bulunduran iktidar seçkinleri bugün -

fakat hiç kuşkusuz “kendilerince seçilmemiş koşullar

altında” - tarih yapmakta, fakat diğer kişilere diğer dönemlere oranla bugünkü koşullar hiç de ağır ve ezici

görünmemektedir.

Kuşkusuz içinde yaşadığımız günün paradoksudur

bu: Tarih yapımında yeni olanak ve araçların çıkmış olması

açıkça gösteriyor ki, insan yazgının boyunduruğuna

vurulmuş değildir. Bugün insan kendi tarihini kendisi yapabilecek durumdadır. Fakat bu gerçeklik, günümüzün

bir başka gerçeği olan *insana tarih yapımında umut veren*

ideolojilerin Batı toplumlarında gerilmesi ve çökmesi

karşısında gülünç duruma düşmektedir. Bu çöküş aynı

zamanda Aydınlanma Felsefesinin de; yani, insanın tarihinde

insan aklının ve özgürlüğün yenilmez bir güç durumuna

geleceğini savunan felsefenin de çöküşü olmaktadır.

Bunun ardından ise, entelektüel topluluğun düşünsel

ve siyasal etkinlik yoksunluğu ve beceriksizliği bulunmaktadır.

Hani nerede Batı dünyasının büyük düşün tartışmalarını

çekip sürükleyen, çalışmaları ile zamanımızın

büyük kararlarına ilişkin olarak kamuoyunu ve siyasal

partileri etkileyebilen aydınlar topluluğu? Hani nerede

böylesi bir aydınlar topluluğunun kalemlerine ve seslerine

açık kitle iletişimi araçları? İki partili ve ürküntü verecek güçte bir askeri mekanizması olan devletin içinde

bilgi, düşün ve duygu alanında olup bitenlere karşı kimlerdir en yüksek duyarlılığı ve tecessüsü taşıyanlar? Özgür

düşünce iktidarın aldığı kararların oluşturulmasında

niçin bu denli etkisiz ve uzak kılınmıştır? İktidar sahibi

kimseler arasında günümüzde bu denli yoğun ve sorumsuz

bir cehaletin nedir sebebi?

Günümüz Birleşik Devletlerinde aydınlar, sanatçılar,

rahipler, bilginler ve bilim adamları, hep birlikte, devlet

görevlilerinin görüşlerini tekrarlayıp durdukları bir

soğuk savaş içine girmiş bulunmaktadır. Bugün bütün

bu kimseler ne iktidar çevrelerinden alternatif politikalar

istemekte ve ne de kamunun önüne çıkıp ona bu

tür alternatifler sunmaktadır. Birleşik Devletlerin politikasına sorumlu bir içerik kazandırmaya çalışmadıkları

gibi, bu politikayı siyasal içerikten iyice soyutlamak ve

boş tutmak istemektedirler. Hıristiyanlığın yenilgisi ve

teslimiyeti diyebileceğimiz din adamlarının bu alandaki

başarısızlığı da, gerçekte, bilim adamlarının Bilim Mavnasına olan tutsaklıklarının bir benzeri durumundadır.

Artık olağan sayılan kitle iletişiminin yalanın hizmetine

koşumlanmış olması da bunun bir bölümüdür. Sosyal

bilimdeki çeşitli özörlere dayanarak yapılan türlü türlü

bayağılıkların nedeni de aynıdır.*

3

Burada işlemekte olduğum görüşüm (ya da baştan

beri savunmakta olduğum savımın tümünün) bütün

sosyal bilimcilerce kabul edilmesini beklemiyorum. Burada

en çok belirtmek istediğim, aklın ve özgürlüğün

değerliliğini kabul ettikten sonra, bir sosyal bilimcinin

başta gelen görevinin tarihte özgürlüğün ve aklın rolünün

sınırlarını saptamak olduğudur.

Sosyal bilimci olarak üçüncü rolü benimsedikten

sonra, kendimizi “toplumun dışında” bağımsız bir varlık

sayamayız. Bu durumdaki her sosyal bilimci, diğer pek

çok kimse gibi, bu dönemin tarih-yapımına ilişkin kararlarının dışında bırakıldığını hissetmekte; aynı zamanda

kendisinin de, alınan bu kararların sonuçlarından etkilenecek olan kimseler arasında yer almış bulunduğunun

bilincini taşımaktadır. Böyle bir sosyal bilimcinin yapmakta

olduğu şeyin ne olduğunu bilmesi oranında, açık

ve görülgün bir biçimde siyasal bir kişi olabilmesinin de

Mills'in bu eleştirileri, 1914-1950 dönemindeki Wilson ve Rousevelt'in başkanlıklarında şekillenip oluşan; 1950-1960 döneminde kendi mantığını çok uçlara varıncaya kadar toplumsal sisteme yayıp benimsettiği için.

toplumsal sistemde aksaklıkları gösterecek toplumsal muhalefet odaklarını, bireyselliği ve özgürlüğü onarılmaz derecede tahrip eden *toplumsal hegemonyanın siyasal toplumdan sivil topluma doğru* kamusal bürokrasiler aracılığı ile uzatıldığı evre için geçerlidir. 1960'lardan bu yana ise, sistemi üretken olmaktan alıkoyan bu “zamanı geçmiş” yöntem yerine, daha "dışsal bir güdülemeye" yönelerek, bugün, sivil toplumda odaklanan ekonomik ve toplumsal hegemonya örgütlerinden siyasal topluma (devlete) yönelen bir düzenleme ağır basıyor. Ancak, toplumsal sistemde aranan etkinliği sağlayacak ıssaltaşabilme, özgürleşebilme,

kendiliğindenlik vb., gibi bireysel ve toplumsal özellikler 1960-öncesi dönemin

“açık baskıcı araçsal düzenlemeleri” ile tahrip edilmiş olduğu için, toplumsal sistemin etkinliğe kavuşturulmasının içsel çelişkilerinin örtülü tutulmasının gitgide güçleştiği söylenmektedir. Bak: Paul Piccone, *The Crisis of One-Dimensionality*, “TELOS, 3 (Spring) 1978. ss. 43-54: Tim Luke, “Culture and Politics in the Age of Artificial Negativity”, “TELOS, 3

(Spring) 1978, ss. 55-72, (ç.).

başta gelen nedeni budur. Hiç kimse “toplumun dışında” değildir; sorun, herkesin toplum içinde durduğu yerin ne olduğudur.

Sosyal bilimciler, çoğunlukla, sınıf, statü ve iktidar yönünden orta sınıf içinde yer alırlar. Böyle bir yaşam

çerçevesi içinde giriştikleri faaliyetleri ile, çoğu kez, yapısal sorunlarla karşı karşıya bulunan diğer sıradan

insanlardan ayıramayacak konumdadırlar. Çünkü bu

tür sorunların çözümü sadece entelektüel, ya da sadece

özel çözümlerle olamamaktadır. Bu tür sorunların

doğru ifade olunmaları sadece sosyal bilimcilerin iradelerine açık bir alan içinde mümkündür denemeyeceği

gibi, çözümler için de aynı şey söylenemez. Bu ise, bu

tür sorunların hem sosyal, hem siyasal, hem de ekonomik

iktidar sorunları oluşlarıdır. Fakat unutulmamalıdır

ki, sosyal bilimci sadece “sıradan insan” da değildir.

Yaşamak üzere içinde doğduğu toplumsal çevreyi ve

ortamı aşmak sosyal bilimcinin entelektüel işlevinin de

özünü oluşturmaktadır. Sosyal bilimci, on dokuzuncu

yüzyıl İngiltere’sinin ekonomik düzenini, yirminci yüzyıl

Amerika’sının statü hiyerarşisini, imparatorluk Roma’sının

askeri kurumlarını, ya da Sovyetler Birliği’nin

siyasal yapısını incelemekle, işte, bu görevi yüklenmiş

olmaktadır.

Özgürlük ve akıl sosyal bilimci için bir değer ifade

ediyorsa, belirli bir tipten toplumsal yapı içindeki belirli

tipten insanlar için, bireyler olarak özgür ve rasyonel olabilmekte yararlanabilecekleri objektif değişimler üzerinde

de durmak ve çalışmak zorundadır. Sosyal bilimcinin

özerinde durması gereken ikinci konu da, değişik tipten

toplumlardaki değişik konumlardaki kimselerin, önce

kendi akıl ve yaşam denemeleri sayesinde kendi gündelik

yaşam ortamlarını aşabilme şansına ne derecede

sahip olabildikleri; sonra da, iktidarları sayesinde, toplumların yapısı ve dönemleri için yaratabilecekleri tüm

sonuçları ile diledikleri eylemde bulunabilme dereceleridir.

Bu sorunlar tarihte aklın rolüne ilişkin sorunlardır.

Bu sorunlar üzerinde durulduğunda, modern toplumlarda

bazı kimselerin yapısal önemi olan edimlerde

bulunma iktidarına sahip oldukları; edim ve eylemlerinin

sonuçlarının neler olacağını bilebildikleri; diğer bazılarının bu tür bir iktidara sahip oldukları, fakat bu iktidarlarının

nereye kadar etkin olabileceğinin bilincine varmamış

bulundukları; birçoklarının ise yapının bilincine varıp

gündelik ortamlarını aşacak duruma gelemediği, yapısal

değişimi etkileyecek bir eylemde bulunmak için gerekli

hiçbir olanağa sahip bulunmadığı kolayca görülecektir.

Daha sonra, sosyal bilimciler olarak, kendimizi

konumlamamız gerekecektir. Yaptığımız işin, çalışmamızın

doğası gereği bizler toplumsal yapının önemini ve

bir dereceye kadar da bu yapının hareketinin tarihsel

mekaniğini bilecek durumdayız. Fakat açıktır ki, bugün varolan ve bu mekaniği etkileyebilecek olan başlıca iktidar araçlarına sahip bulunmaktan uzağız. Bununla beraber, çoğu kez güçsüz kalan bazı “iktidar araç ve olanaklarına” sahip bulunmaktayız. Siyasal rolümüzü ve çalışmalarımızın siyasal anlamını ortaya koyan da bu olmaktadır.

Bence, özgürlük ve akıl ideallerini benimsemiş bir sosyal bilimcinin görevi, yaptığı çalışmalarını, daha önce iktidar ve bilgi durumlarına göre sınıflandırdığım diğer üç tipteki insanların hepsine de sunabilmektir.

İktidar sahibi olan ve bunun bilincine varmış bulunan kimselerle ilgili olarak, sosyal bilimci işleviyle yaptığı çalışmaların sonucunda, bu kimselerin aldıkları ya da almadıkları kararlarla etkilemiş oldukları (tarihsel-ç.)

sonuçların ortaya çıkışından ötürü yüklendikleri sorumluluğun derecesini saptamış ve belirtmiş olur.

Eylemleri bu tür sonuçlara yol açan, ancak bunun

bilincinde olmayan kimselerle ilgili olarak ise, bu kimselere yaptıklarının sonuçlarının neler olduğunu bulup

göstermek de sosyal bilimcinin görevidir. Böyle yapmakla

onları eğitmeye çalışmış ve gene, onlarla belirli

bir sorumluluk yüklenmiş olmaktadır.

Böylece bir iktidardan yoksun bulunan ve yaşadıkları

dar ortamın dışındaki şeylerin farkında olmayan

kimselere karşı ise sosyal bilimcinin görevi yapısal yönsemelerin ve kişilerin yaşadıkları

ortamcıkları etkileyen

kararların anlamlarını açıklamak, kişisel sorunların kamusal

sorunlara nasıl bağlı olduklarını göstermek; bunları

yaparken, üst düzeyde iktidar sahibi olan kimselerin

edim ve eylemleriyle ilgili olarak vardığı bulguları bu

kişilere anlatmak ve açıklamaktır. Bütün bunlar sosyal

bilimcinin başlıca eğitsel görevleri; geniş kitlelere seslendiği zaman ise, yüklenmiş olduğu temel kamusal

görevleri olmaktadır. Buradan itibaren, bu üçüncü rolün

ortaya çıkardığı bazı sorunlar ve getirdiği bazı görevler

üzerinde durmak istiyorum.

4

Bilincinde oluşunun derecesi bir yana, sosyal bilimciler

genellikle profesörlük yapan kimselerdir. Sosyal

bilimcinin yapabileceğini belirleyen de mesleğine ilişkin

bu gerçek, bu olgu olmaktadır. Profesör olarak öğrencilere

seslenebilmekte, zaman zaman da, yaptığı konuşmalar

ve yazılarıyla daha stratejik konumdaki kamulara

seslenebilmektedir. Sosyal bilimcinin kamusal

rolünün ne olabileceğini tartışırken iktidarla ilgili bazı

temel olgulardan; başka bir deyişle sosyal bilimcinin

iktidarsızlığından da söz etmemiz gerekmektedir.

Sosyal bilimci *liberal*; yani, *özgürleştirici* bir eğitimi gerek edindiği ölçüde, iki amaçla kamusal bir rol yüklenmiş

olur: Bireyler için yapması gereken kişisel sorunların

ve konuların, gerçekte, akıl aracılığı ile ele alınabilecek

birer toplumsal sorun olduklarını bireye göstermek; bireylerin, düşünen ve özgür insanlar olabilmeleri için gereken

kendini eğitmiş kişiler olmalarına yardımda bulunmak.

Sosyal bilimcinin toplum için yapması gereken iş, özgün

(genuine) kamuyu yok eden bir *kitle toplumu* yaratan tüm güçlerle mücadele etmek-ya da, pozitif bir ifade ile, kendini özgünleştirebilen kamuların oluşumuna ve güçlenmesine

yardımcı olmaktır. Toplumun akıl ve özgürlükten

yoksun kalmaması, ancak, bu işlerin yapılması ile olabilecektir.

Bunlar çok geniş kapsamlı araçlardır ve biraz dolaylı

bir yoldan açıklamam gerekmektedir. Burada değindiğimiz,

beceriler ve değerler olmaktadır. “Becerileri”den

bazıları, özgürleştirme sorun ve amacı ile az,

bazıları ise daha çok ilgilidir. Becerilerin ve değerlerin,

çoğu kez varsayımladığımız “nötr beceriler” ararken

yaptığımız gibi, kolayca birbirlerinden ayrılabilceğini

sanmıyorum. Bu, bir uçta becerilerin, bir uçta da değerlerin

yer aldığı bir derecelenme sorunudur. Fakat

ölçeğin ortalarında bir yerde duyarlılıklar diyeceğim

şeyler bulunmakta; en çok ilgilenmemiz gerekenler de

bunlar olmaktadır. Bir kimseyi torna tezgahında çalışabilecek duruma getirmek, ya da okur-yazar yapmak

büyük ölçüde bir beceri kazandırma yetiştirimidir. Bir

kimseye, gerçekte nasıl bir hayat yaşamayı istediği konusunda alacağı kararda yardımcı olmak, ya da *Stoic*,

Hristiyan veyahut *Hümanist* yaşam biçimi üzerine kendisiyle tartışmada bulunmak ise, bir değer aşılmasıdır,

ya da değerler alanında onu eğitmektir.

Beceri ve değerlerin yanı sıra üzerinde durmamız

gereken bir başka konu da duyarlılıktır. Duyarlılık, bunlardan ikisini kapsadığı gibi, bunlardan fazlasını da kapsamaktadır: Kişinin kendisine ilişkin bilgisini aydınlığa ve

arılığa kavuşturması diye anlaşılan *ancient* yorumu ile bir çeşit *theraphy* anlamına da gelmektedir. Kişinin kendisi ile yaptığı *tartışma* dediğimiz farklı görüş ve değerlendirmeler arasında karşılaştırmalar yapmak da bu kapsam

içinde yer almaktadır. Bir eğitimcinin işe, ucuz ve

kolay görünse bile, kişinin en çok ilgi gösterdiği şeylerden

başlaması gerekir. Eğitimcinin öyle bir yol izlemesi,

öylesine malzemelerden yararlanması gerekir ki, öğrenciler

ilgi duydukları konuda gitgide daha rasyonel bir düşünce

yeteneği kazanabilmiş olsun. Eğitimcinin, bir kez

başladıktan sonra kendi yolunda ilerleyebilecek yetenekteki

kimselerin gelişmesine yardımcı olması gerekir: Özgürleştirici bir eğitimin amacı, açıkçası, kendi kendini

eğitmesini, kendi kendini bilgi ve kültürce zenginleştirmesini bilen insanlar; kısacası, özgür ve rasyonel insanlar

yetiştirmek olmak gerekir.

İçinde böylesi bireylerin başat çoğunlukta olduğu

toplumlar, tek kelime ile, demokratik toplumlardır. Böyle

bir toplum, *kitlelerden* çok *kamulardan* oluşan bir toplum olarak da betimlenebilir. Bununla belirtmek istediğim şu:

Farkında olsalar da, olmasalar da, bir *kitle toplumu'*

nda yaşayan insanlar kişisel güçlük ve sorunlarının

toplumsal sorunlar niteliği taşıdığını göremezler; gürseler

de, birincisini İkincisinin konumuna getiremezler. Bu

tür bir toplumda yaşayan bireyler kendi dar ortamcıklarındaki kişisel sorunları ile, sosyal yapının sorunları arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağıntılılığı da görüp anlayamamaktadırlar. Özgün bir kamu içinde yaşayan bilgili bir birey ise bunları yapabilecek durumdadır. Bilir ki, çoğu kez, kişisel sorunlar ve güçlükler olarak yaşadığı şeyler başkalarının da paylaştığı sorunlar ve güçlüklerdir. Daha da önemlisi, bunların çözümü için herhangi bir bireyin getirebileceği bir çözüm yeterli olmayacak; bireyin, içinde yaşadığı grupların yapısında, kimi zaman ise, toplumun bütününe yapısında değişiklikler yapmak gerekecektir. Kitle toplumundaki insanların sorunları, güçlükleri vardır; fakat çoğu kez bunların anlamını ve temeldeki nedenlerini görüp anlayamamaktadırlar.

Kamu düzeyindeki tartışmaların yapılabildiği toplumlarda yaşayan bireyler ise, sorunları görüp anlayabilmekte, bunların kamu açısından önemlerini, nedenlerini işleyişlerini görüp kavrayabilmektedirler.

Liberal düşünceli herhangi bir eğitimciye düşen görev gibi, sosyal bilimciye düşen görev de, sürekli bir biçimde, kişisel sorunların gerçekte kamu sorunu olduklarını gösterebilmek; kamu sorunlarının da değişik bireyler için taşıdıkları insansal anlamı ortaya koymaktadır. Yaptığı araştırma, inceleme ve diğer çalışmalarında - ve bir eğitimci olarak yaşadığı hayatın bütününde - böylesi bir

toplumbilimsel düşünceye (muhayyeleye) sahip olabilmek,
buna uyumlu kalabilmek onun temel görevi ve yükümlülüğüdür.

Bu niteliğe sahip bir düşün yeteneğini,
kamusal planda karşı karşıya gelme olanağı bulduğu
diğer insanlara da kazandırabilmek ise, sosyal bilimcinin
başta gelen amacı olmak durumundadır. Bu görevlerinin
yerine getirilmesi demek, akla ve bireyin özgün varlığına
yaşama olanağı sağlamak; bunların demokratik toplumun
temel değerleri durumuna gelmelerini sağlamak
demek olacaktır.

Burada şu akla gelebilir ve denebilir ki, "Tamam,
sorun da bu. Sosyal bilimci, denildiği gibi, kendisine
öylesine yüksek bir ideal saptamıştır ki, bu *ideal* açısından bakıldığında, diğer her şey çok önemsiz
kalmaktadır”.

Böyle yapıyorsa sosyal bilimci, demokrasi kavramını
ciddiye almadığını; birçokları gibi, bu kavrama karşı
içten bir ilgi duymadığını ortaya koymuş demektir.

Demokrasi, doğaldır ki, kendisine ilişkin çok daha kolaylıkla haklı görülebilecek görüş ayrılıklarının
bulunabileceği

karmaşık bir /'cfea'dır. Fakat birlikte düşünmek isteyen
kimselerin altından kalkamayacakları kadar da
karmaşık ve güç bir kavram sayılmamalıdır.

Demokrasi kavramı ile ideal olarak neyi kastetmek
istediğimi daha önce belirtmeye çalışmışım. Öz
olarak, demokrasi, bazı insanların aldıkları birtakım

kararlardan önemli derecede etkilenen kimselerin, bu

kararların alınmasında etkin biçimde seslerini duyurabilmeleridir.

Bunun sonucu ise, bu tür kararları alabilecek

iktidarın kamuca yasallaştırılmış, bu kararları alacak

durumdaki kimselerin de kamuca "sayılır" duruma

getirilmiş olmalarıdır. Benim inancım odur ki, yukarıda

belirttiğim türden kamular ve bireyler toplum içinde başat

durumda bulunmadıkça, bu üçünden hiçbirisi toplumda

varolamaz, varlığını sürdüremez. Bunun yanı sıra,

gene gerekli sayabileceğimiz bazı diğer koşullar üzerinde

ise, ilerde yeri geldikçe duracağız.

Birleşik Devletlerin sosyal yapısının, bütünüyle demokratik

bir toplumsal yapı olduğu söylenemez. Bunu

üzerinde görüş birliğine varabileceğimiz bir “asgari müşterek”

olarak gözönünde turalım. Bütünüyle demokratik sayılabilecek

bir toplum ise bilmiyorum. Böyle bir toplum bir

ideal olarak kalmaktadır. Söylemek zorundayım ki, günümüz Birleşik Devletlerinin demokratikliği daha çok biçimde

kalan ve beklentilere ilişkin bir retoriğin* dile getirdiği türdendir.

Özde ve uygulamada çoğu kez demokratik olmayan

bir toplumsal yapıdır bu. Kurumsal alanların bir

çoğunda durum kesinlikle bu niteliktedir. Şirketler topluluğunun kendi içindeki bir işbirliğine dayanan ekonominin

işleyişi ne kent yönetimleri gibidir, ne de aldıkları kararlarla hayatlarını etkiledikleri insanlara karşı sorumlu tutulabilen bir seri iktidar merkezleriyle oluşan bir işleyiştir. Askeri

mekanizma ve her gün biraz daha artacak şekilde siyasal

devlet kurumu da benzeri koşul içinde bulunmaktadır.

Sosyal bilimcilerin demokratik bir kamu rolü yükleneceğini,
ya da yüklenebileceğini - birçoğu böyle bir şey yapabilmiş
olsa bile - bunu kamunun bugünkü durumunu düzeltebileceğine
inanacak kadar iyimser değilim, böyle görünmek
de istemem. Belirtmek istediğim tek şey, önümüzde bizler
için benimseyebileceğimiz, bir çoklarımızın ise benimsemiş
bulduğumuz bir belirli rolün var olduğudur. Bu rol,
insan ve topluma ilişkin işlerde akla tanınabilecek yer ve
ağırlık konusundaki gerek liberal ve gerekse sosyalist
dünya görüşüne de uygun düşmektedir*1 *.

Özünden, doğruluğundan çok, söyleniş biçiminin güzelliğine,
etkinliğine önem verilen konuşma tarzı-ç.

1> Bu noktayı geçmeden önce, okuyucuya hatırlatmam gerekir ki bugünkü bürokratik içerik ve
kullanımı tamamen bir

yana, soyutlanmış deneyimciliğin üslubu (ve zorunlu kaldığı
yöntembilimsel kısıtlama) benim betimlemeye çalıştığım
demokratik siyasal rolle de bağdaşmamaktadır. Çalışmalarımda
sadece bu üslûbun ve anlayışın çerçevesi içinde
hapsolmuş bulunan, “gerçek sosyal bilim çalışmasının”
ancak bu anlayışla yapılabileceğine inanan, hayatını
bu anlayışın moral değerlerine uygun olarak yaşayan bir
kimsenin özgürleştirici bir eğiticilik yapabilmesi olanaksızdır.

Böyle bir rolün yerine getirilebilmesi hem bireylerin,
hem de kamuların kendi düşünce yeteneklerine, eleştirci

düşüncelerine, kafalarının yetenek ve vüsatını geliştirme

Benim önem verdiğim nokta, sosyal bilimin siyasal rolünün - bu rol ne olursa olsun - demokrasinin varlığını sürdürüp sürdürememesi ile yakından bağlantılı olduğudur.

Sosyal bilimciler olarak üçüncü rol olan bağımsız bir akılla düşünmeyi ve çalışmayı benimseyeceksek, bütünüyle demokratik olmayan bir toplumda demokratik bir tutum ve anlayışla çalışmamız, yaşamamızı buna uygun kılmamız gerekecektir. Oysa, edimlerimizde, çalışmalarımızda sanki bütünüyle demokratik bir toplumdaymışız gibi davranmakta ve böyle yapmakla da çaba ve olanaklarına güven duyabilmelerini gerektirir.

Böyle bir rolün icrası, George Orwell'in deyişiyle, kişinin

“kendisini akıntının dışında tutabilmesine" ya da güzel bir Amerikan deyişiyle “kendinin adamı" olmasına, bu yönde

desteklenmesine bağlıdır. Bireylere sosyal gerçekliği “gerçekten”

bilebileceklerini fakat bunu ister istemez demokratik

nitelikte bir araştırmaya dayanarak yapabileceklerini

söylemek, kişilerin bağımsız bireyler ve özgün düşünürler

olabilme çabaları yerine, Bilim alanına bir çeşit tabu koymak demektir. Bireysel olarak sosyal bilimci olmaya çalışan

kişinin gerçekliği bilebilme yeteneğine olan güvenini

küçümsemek demektir. Böyle bir tutum, fiilen, bireyleri

toplumsal inançlarını kendilerine yabancı otoritelere göre

belirlemeye, zamanımızdaki aklın bürokratikleşmesi sürecine

uyumlanmalarına ve bu sürecin kendi inançlarını pekiştirmesini kabul etmeye yönlendirilmesi demektir. Akademik

hayatın sınaileştirilmesi ve sosyal bilimin sorunlarının

bölüntülere (fragmonlara) ayrılıp ufalanması, sosyal

bilimcinin özgürleştirici bir eğitsel rol yüklenmesi ve bunu

yerine getirmesi sonucunu veremez. Çünkü bu düşünce

ekolünün incelemek, anlamak istediği, sadece, belirli saydığı, öğrenilebilir saydığı dar bir alandır. Ne var ki, emin

olabildikleri, güvenilir sayabildikleri konular soyutlanmış

fragmonlardır. Oysa ki, liberal eğitimin yüklendiği görev,

sosyal bilimin siyasal rolü ve entelektüel alanda sosyal bilimden beklenen insanlara bu gibi bölüntüleri ve soyu.-

lanmış ortamları aşabilme; tarihsel yapıların ve bu yapılar

içindeki yerlerinin önemini ve anlamını kavrayabilme olanağını ve yeteneğini kazandırmak olmalıdır.

işin “Sanki”sini unutturmaya çalışmaktayız. Sosyal bilimciler olarak kendimize seçebileceğimiz, benimseyebileceğimiz

tek rol bu olmamalıdır. En azından diyebilirim

ki, demokratik bir siyasal yaşam oluşturabilmek için

bundan başka bir yol yoktur. Bu nedenle de, insana ve

topluma ilişkin alanlarda sosyal bilimlerin insan aklına

etkinlik kazandırabilmenin tek aracı olarak ortaya koydukları sorun, gerçekte, günümüz demokrasisinin de en

temel sorununu oluşturmaktadır.

5

Bu işte başarı şansı nedir? Bu gün içinde eylemde

bulunacak olduğumuz bu siyasal yapı var oldukça,

sosyal bilimcilerin insan aklını insan ve toplum sorunlarında etkin kılabilme görevlerini yerine

getirebileceklerini

olası görmüyorum. Böylesi stratejik bir rolü oynamaya
girişecek bilim adamı durumundaki kimselerin belirli
bazı koşullara kavuşmuş olmaları gerekmektedir.

İnsanların kendi tarihlerini kendilerinin yapacağını,
ama bunu kendi tercihlerine göre saptayacakları

koşullar altında yapamayacak olduklarını Marx yazmış
bulunuyor. Öyleyse, bu tür bir rolü yerine getirebilmemiz
için *gerekli gördüğümüz* koşullar nelerdir, neler olabilir?

Gerekli gördüğümüz koşullar şu iki özelliğe sahip tarafların, hareketlerin (movement) ve kamuların
bulunmasıdır:

(1) Bütün bunlar, topluma ilişkin her fikir seçeneğinin
alabildiğine özgür bir biçimde tartışılabilmesine
elverecek nitelikte olmalıdır ve (2) bütün bunlar yapısal
sonuçları olabilecek kararların alınmasını ve uygulanmasını
etkileyebilme şansına sahip olmalıdırlar. Ancak
bu örgütlenmeler ve düzenlenimler gerçekleştirildikten
sonradır ki, özetlemeye çalıştığım anlamda insan ve
toplum işlerinde insan aklına etkinlik kazandırmak işinde
gerçekçi ve umutlu olabiliriz. Hemen belirteyim ki,
böylesi bir toplumsal durum, gerçekten demokratik bir
toplum yaşamına geçiş için bence zorunlu bir temel
koşuldur.

Böyle bir siyasal düzenlenim içinde sosyal bilimciler

kendilerinin yüklendikleri siyasal rollerini yerine getirirlerken, büyük bir olasılıkla, artık sadece ne

olduğu

belirsiz, bulanık ve biçimlenmemiş bir kamuya seslenmek

yerine, belirli siyasal hareketlerin, tabakaların ve

çıkarların açıkça ve belirgin biçimde “yandaşı” ya da

“karşıtı” olabileceklerdir. Düşünceleri ve fikirleri, kısacası, başkalarının fikir ve düşünceleri ile karşılaşmak, onlarla

yarışmak zorunda kalacak; böylesi bir rekabet

(hem bir süreç olarak, hem de yol açacağı sonuçları

yönünden) siyasal bir anlam ve etkinlik kazanabilmiş

olacaktır. Demokrasi *idea*’sim ciddiye alıyorsak, insana ve topluma ilişkin işlerde insan aklının belirli bir yeri

olması gerektiği inancını ciddiye alıyorsak böylesi bir

rekabet içine girmiş olmamız bizim için hiçbir şekilde

sıkıntı vermemelidir. Kuşkusuz, sosyal gerçekliğin her

betimlenişinin, hele hele, siyasal araç ve usuller ile amaçlara ilişkin önerilerin betimlenişlerinin tartışma olmazsa,

tekbiçimli bir doktrine indirgenebileceğin! düşünmemiz

gerekmektedir*2).

Bu nitelikteki partilerin, hareketlerin ve kamuların

bulunmayışı nedeniyle, daha çok, yasal biçimleri ve

biçimsel (formal) beklentileri bakımından demokratik

sayılması gereken bir toplumda yaşıyoruz. Fakat içinde

2) Toplumsal *idea*’lar alanında böyle bir tekel düşüncesi, aklın yöneticisi bilim yapımcılarının “Yöntem” anlayışlarının temelinde yer almakta ve “Grand Teori”cilerin “kutsal değerlerinin hiç de saklayamadığı içeriğini meydana getirmektedir.

En açık şekilde görüldüğü yer ise 5. Bölümde

incelemiş olduğumuz “teknokratik sloganlar” oluyor.

yaşadığımız bu koşulların da çok büyük bir değer taşıdıklarını ve önemli olanaklar sağladığını küçümsememiz

gerekmektedir. Bunların değerini Sovyet dünyasında

var olmayışlarından, dünya aydınlarının bunlar uğruna

giriştikleri mücadelelerden anlayabiliriz. Anlamamız

gereken bir başka nokta ise, dış ülkelerde birçok

aydının fiziksel anlamda zarar görmesine karşılık, burada

da birçok aydının moral yönden kendi kendilerini

tüketip yok ettikleridir. Birleşik Devletlerdeki demokrasinin bu denli biçimsel nitelikte olması tarihin yapımında

akla özgür bir rol oynama olanağı verilmesinde başta

gelen görevlilerden birinin de sosyal bilimler olduğu

görüşümüzden vazgeçmemizi haklı kılacak bir neden

sayılamaz. Demokratik partilerin ve hareketlerin olmayışı,

demokratik özü olan kamuların bulunmayışı, birer

eğitimci olarak sosyal bilimcilerin eğitim kurumlarını

böyle özgür düşünce yeteneği kazandırılmış kimselerin

oluşturduğu bir kamunun hiç değilse bir başlangıç olarak

yaşayabildiği ve bu kişilerin tartışıp konuşabildikleri

bir ortam durumuna getirmek için mücadelede bulunmaktan

geri kalmalarını gerektirmez. Bu denli akademik

sayılmayan toplumsal rollerinde de gene aynı nitelikte

kamular yetiştirme görevlerinden vazgeçmeleri gerekir.

Bunu yapmak, elbette ki, “güçlkle” karşılaşmaya

hazır olmak; asıl önemlisi, öldürücü bir kayıtsızlık ve

ilgisizliği yenmeye çalışmak demektir. Bunu yapmak, ortaya, bile bile atışkın kurumlar getirip sunmak, bile bile bir tartışma ortamı oluşturmak ve bunu canlı tutmaya çalışmak demektir. Geniş ölüler içinde, herkese açık ve herkesin önünde ve bilgilendirilmiş bir kamu içinde işleyen siyasal tartışma ortamı olmadıkça insanlar ne yaşadıkları dünyanın etkin gerçeklikleri ile, ne de Kendi gerçeklikleri ile bir temas kurabilirler. Özellikle şu günlerde, bana şöyle geliyor ki, anlatmaya çalıştığım bu rol, en azından, gerçekliğin kendisine ilişkin olarak bile, tek bir tanım yerine, ortak çeşitli ve atışkın tanımlar konulmasını gerekli kılmaktadır. Çoğu kez “propaganda” terimiyle ifade olunan ve özellikle tutucu türden olay şey sadece çeşitli konu ve sorunlara ilişkin kanaatler içermemekte, fakat bir zamanlar Paul Kecskemeti'nin belirttiği gibi, gerçekliğin “resmi” tanımlarını da içermektedir.

Bugünkü kamu yaşantımız, çoğu kez, bu tür resmi betimlemelere, *myth* lere, yalanlara ve budalaca şeylere dayanmaktadır. Üzerinde yeterince tartışılmış olsa da olmasa da, izlenen politikaların birçoğu gerçekliğin yetersiz ve yanıltıcı betimlemelerine dayandığından, gerçekliği betimlemenin dışında tutulan kimselerin çok daha sarsıcı etkilerle karşılaşacakları açıktır. Belirttiğim nitelikte kamuların ve belirttiğim kişilikteki bireylerin, bu toplumda gerçekten varolabilmelerinin radikal bir görünüm taşımasının nedeni de budur. Ne var ki, aklın, sosyal

bilimler alanında yapılacak olan çalışmaların, düşünsel yeteneğin ve fikirlerin (ideas) rolü gene de şu olmak zorundadır: Gerçekliği yeterli bir biçimde ve kamu açısından yararlı olacak bir nitelikte betimlemek. Bir demokraside sosyal bilimin eğitsel ve siyasal rolü, bireysel toplumsal gerçekliklerin yeterli betimlenimlerine uygun bir biçimde yaşayabilecek, onları anlayabilecek ve bunların geliştirilmesine yardımcı olabilecek bireylerin ve kamuların oluşmalarına ve güçlenmelerine katkıda bulunmaktır.

Benim belirtmeye çalıştığım nitelikte, akla belirli bir yer ve rol vermek demek, bireyin doğru yolda yürümekten ayrılmaması, günün bunalımlarıyla ilgilenip görev alması, Kongreye üye olmaya çalışması, gazete tesisi satın alması, yoksullara yardım etmesi demek değildir. Bu tür

eylemler çoğu kez hayranlıkla karşılanan şeylerdir ve birçok kere kendimi de bu tür işlere kalkışmaktan uzak tutamadığımı belirteyim. Ama bu tür şeylerin bir sosyal bilimci tarafından olağan faaliyetler olarak benimsenmesi

düpedüz, sosyal bilimcinin kendisinden beklenenleri vermemesi, bundan kaçınması; sosyal bilimlerin geleceğine

insana ve topluma ilişkin işlerde insan aklının yerine inanmaması demek olacaktır. Bu rol ancak ve ancak,

sosyal bilimcinin sosyal bilimle uğraşmasıyla; aklın ve

düşüncenin bürokratikleşmesini daha da hızlandırıp arttırmaması ile gerçekleştirilebilir.

Benim bu konudaki görüşlerimi her sosyal bilimcinin

kabul etmeyeceğini biliyor böyle bir şey de

beklemiyorum. Benim vurguladığım nokta, tarihsel değişim

ve bu süreç içinde, eğer varsa, özgür ve akıl sahibi

bireyin yeri konusunda belirli bir görüşe sahip olmanın da

sosyal bilimciye düşen görevler arasında bulunduğudır.

Sosyal bilimcinin incelediği, çalıştığı toplum içinde kendi

düşünsel ve siyasal rolünün de olduğunu bilebilmesi; bu

sayede, sosyal bilimin geleneğinde ve geleceğinde böylesine

köklü bir yeri olan özgürlük ve akıl gibi değerler

konusundaki düşüncelerinin ne olduğunu anlayabilmesi

de ancak böyle mümkün olabilecektir.

Birey olarak insanlar ve insanlardan oluşan küçük

gruplar tarihsel sonuçlara yol açacak nitelikteki eylemlerde

bulunma özgürlüğüne sahip değilseler ve aynı zamanda

bu tür sonuçları görebilecek düşünebilme olanak

ve yeteneğinden yoksunsalar, modern toplumların, ya da

bunlardan herhangi birinin yapısı tarihin yapımında bugün

varolanlardan daha başka olanaklara ve bilgiye elvermeyecek

durumda ise - o zaman sosyal bilimin yerine

getirebileceği tek bağımsız rol "vak'a nüvisiik" yapmak ve anlamak olmakta; iktidar sahibi durumundakilerin sorumlu

tutulabilmeleri fikri safça bir fikir haline gelmekte;

özgürlük ve aklın gerekli ölçüde değer kazanabilmesi

sadece ayrıcalıklı bazı özel yaşamların kural dışı dar

ortamcıklarında gerçekleşebilecektir.

Fakat böyle bir şey gereğinden fazla “eğerlere bağlanmak

demektir. Özgürlüğün dereceleri ve bunun sonuçlarına

ilişkin ölçüler konusunda görüş ayrılıkları olabilir;

ama bence, bütün bunlara rağmen, günümüzün sosyal bilimlerinde görüldüğü gibi özgürlüğün ve aklın terk edilmesi

gereken değeder sayılabileceğine inanmıyorum.

Benim tartışmakta olduğum bu tür güç sorunlarla

uğraşmaktan kaçınmak gibi günümüzde sosyal bilimin

“dünyayı kurtarmakla görevli olmadığı” sloganını kullananlar çoğalmış bulunmaktadır. Bunu yapanlar bazen

gerçekten işlerinde alçak gönüllü davranan sosyal bilimciler

olmakta; bazen bu sözler, uzmanlaşmış, inançsız ve

kuşkucu kişilere kapsamlı ve geniş çerçeveli çalışmalardan

yana olan sosyal bilimcileri küçümsemek ve karalamak

için söylenmekte; çoğu kez de, salt kendinden başkası

ile ilgilenmeyi kötü gören bir düşünsel eylemle bilim

yapılabileceğini sanan ve hakkı olmadığı halde kendisine

Bilim adamı görünümü kazandırmaya kalkışanlar tarafından

söylenmektedir. Fakat asıl önemlisi bazen bu

sözlerin iktidar sorununa ilişkin gerçeklere göre varılmış

hesapların sonucunda söylenmekte oluşudur.

Bu tür olgular ve gerçekler nedeniyle, bence

“dünyayı kurtarmaya çalışma”nın hiçbir yanlış yanı yoksa

da, ben, bireysel olarak, “sosyal bilimlerin” dünyayı

kurtaracağını sanmıyorum. “Kurtarmaya çalışmak” sözünü

ise, bir üçüncü dünya savaşından kaçınmayı ve

insana ilişkin sorunların insanın özgürlüğü ve insan aklı

ideallerine uygun olarak yeniden düzenlenmesini düşünerek

söylüyorum. Benim bu konudaki bildiklerim, bu

konuda insanlığın şansının ne olduğu sorununda iyimserce

değil de, kötümserce düşüncelere varmama yol

açmaktadır. Fakat durum gerçekten böyle bile olsa,

gene de şu soruyu sormamız gerekmektedir: İnsan aklı

ve düşüncesi sayesinde, bugün içinde bulunduğumuz

bunalımlardan kurtulmamızın herhangi bir çaresi varsa,

bunu bulup ortaya koymak sosyal bilimciye düşen bir

görev değil midir? Biz sosyal bilimciler her birimiz-her

zaman açıkça görülmese de - insan türüne ait olduğunu;

insan olduğunu farkına varmaya başlamış olan insanı

temsil etmek durumundayız. Bütün büyük sorunların

çözümü, işte insanın bu kendinin *insan* olduğunu

fark edebilmesine bağlı bulunmaktadır.

Elimizde ve kafamızda bugün sahip olduğumuz

bilgilerle bu konuda iktidar sahiplerine başvurmamız,

kavramın budalalığı da içeren bütün anlamlar destesiyle,

ütopyacılık olacaktır. Biz sosyal bilimcilerin bu konudaki

kişilerle kurabileceğimiz ilişkiler, ancak, onların

kendilerince yararlı gördükleri türden ilişkiler olabilecek;

bizleri, onların sorunlarını ve amaçlarını benimsemiş
teknisyenler olmayı kabul etmedikçe, ya da onların
prestijlerini ve otoritelerini daha da güçlendirip güvenceye
kavuşturacak ideologlar durumuna indirgenmeyi
kabul etmedikçe kendilerine yakın saymayacaklardır.

Bu düzeyde kalmamak siyasal rolümüzle ilgili olarak
böyle bir duruma indirgenmemek için, her şeyden önce
sosyal bilimciler olarak, bir tüm olarak oluşturduğumuz
edimlerimizin, gördüğümüz işlerimizin doğası üzerinde
durup düşünmemiz gerekmektedir. Böyle bir “durum
muhakemesi” yapmakta bir sosyal bilimcinin meslektaşlarından
yardım istemesi, beklemesi hiç de ütopyacılık
sayılmamalıdır. Ne yapması gerektiğini, kendine düşen
işin ne olduğunu bilen her sosyal bilimcinin benim
bu bölümde zorunluluğuna işaret ettiğim şu ağır ikilemle
karşı karşıya olduğunu anlaması ve bu nokta üzerinde
durup düşünmesi gerekmektedir: insanların bugün ilgilenmekte
oldukları şeylerle, gerçekte ilgilenmeleri gereken
şeylerin aynı şeyler olmamalarının nedeni.

Demokrasi konusunda gelişkin sayılmayacak bir

düşünce biçimimiz varsa, *insanlar ne ile ilgileniyorlarsa* biz de onunla ilgileniriz diyebilir; kurulu
düzenin, çıkar

çevrelerince çoğu kez tekrarlana tekrarlana iyice kafalarımıza sokulmuş değerlerini kabullenebiliriz.
Çoğu kez,

insanların bulup benimseyebildikleri değerler böylesi

değerlerden ibaret kalmaktadır. Bu değerler, seçilmiş olmaktan çok dışardan alınıp benimsenmiş, dışardan benimsetilmiş değerler olarak alınmaktadır.

Gerçekte ilgilenmekte olsalar da, olmasalar da bizim moral bakımdan ilgi duymamız gereken şeyler *insanların ilgilenmeleri gereken şeylerdir* şeklinde dogmatik

bir görüşü benimsememiz durumunda, demokratik

değerleri çiğneme sakıncası ile karşı karşıya kalabileceğimizi unutmamız gerekecektir. Böyle bir durumda,

insanların akıllarını birlikte değerlendirmeye çalışacakları

ve insan aklına yüce bir değer verilecek bir toplumda

onlara yol gösterici olacağımız yerde, güdümleyiciler

ve baskıcılar olarak onların önünde yer almaya kalkışmış

oluruz.

Benim önerdiğim ise, özgür bir toplumda demokratik

nitelikler taşıyan insan aklını insana ilişkin sorunlarda

etkin duruma getirebilmek; böylece, sosyal bilimciler

olarak yapacağımız çalışmalardan beklenebilecek

klasik değerleri gerçekleştirmemiz için en büyük ve tek

şansımızın, üzerine eğildiğimiz sorunları birer sosyal

bilim sorunu olarak ele almamızla elde edilebileceğidir.

EK

DUŞUN USTALIĞI UZERİNE

Kendisini klasik geleneğe bağlı sayan bir sosyal

bilimci için sosyal bilim alanında çalışmak bir “zanaat

icra etmek" demektir. Böyle biri özsel önem taşıyan sorunlar üzerinde çalışan bir sosyal bilimci olarak, genel anlamda yöntem ve teori üzerine uzun uzadıya düşünüp tartışma sabrından yoksun kimseler arasında çalışmak; bu kimselerin, gerektiği şekilde yapmak zorunda olduğu kendi çalışmalarına zarar vermelerini önlemek durumunda olan biridir. Böyle biri için, yaptığı çalışmaların nasıl gittiğine dair bu alanda çalışan birinin görüşünü almak, hiçbir zaman önemli bulunabilecek bir araştırma yapmamış uzmanlaşmış kişilerin yazdıkları “işlemlerin kodifikasyonu” başlıklı makalelere bakmaktan çok daha iyidir. Sosyal bilimlerde yetişmeye yeni başlayan kimselerin yararlı ve olumlu bir yöntem ve teori anlayışı kazanabilmeleri, ancak ve ancak, tecrübeli düşünürlerin kendi aralarında ve kendi çalışma tarzlarına dair görüş “alış-verişinde” bulundukları tartışmaları izlemekle olanaklıdır. Bu nedenle, örneğin, bu açıdan ben nasıl çalışıyorum, işimi nasıl yapıyorum bunu anlatmanın yararlı olacağını sanıyorum. İster istemez bu benimki kişisel bir anlatım olacaktır. Fakat, bunları başkalarının, özellikle, bağımsız çalışmaya başlayanların da yazacağını; böylece bu kimselerin tecrübelerinin de yazıya dökülmesi ile, kişisellik yanının bir gün azalacağını umarak yazıyorum.

Söze başlarken söyleyebileceğim en iyi şey, sanıyorum ki, sosyal bilim öğrenciliğine yeni başlayanların örnek almaları gereken bilim adamlarının çalışmaları ile 321 yaşamlarını birbirinden ayırmamış, ayrı tutmamış, bilginler olduğunu anımsatmak olacaktır. Bu kimseler, işlerini de, yaşamlarını da böyle bir ayrılmayı olanaksızlaştıracak derecede ciddiye alan bunlardan her birinden diğerini daha da zenginleştirmek için yararlanmayı bilebilmiş kimselerdir. Doğaldır ki, bu tür ayrılıklar genel olarak tüm insanlarda iş ile yaşamları arasında görülen yaygın bir durumdur ve iş ya da çalışma hayatındaki giderilmez boşluğun sonucudur. Fakat çalışmalarınıza başladıktan sonra hemen fark edeceğiniz gibi, birer bilim adamı olarak sizler, iyi bir çalışma alışkanlığı kazanmaya çok elverişli bir yaşam biçimi oluşturmak için olağandışı uygun olanaklara sahipsiniz. Bilim adamlığı hem bir kariyer, hem de bir yaşam biçimi seçimidir; bilincinde olsa da olmasa da, entelektüel bir emekçi kendi zanaatında gelişkinleşmeye çalışırken kendi kişiliğini de biçimlendirmiş olmakta; kendi yeteneklerini ve becerilerini gerçekleştirmek, önüne çıkan fırsatları değerlendirmek için, her şeyden çok, çalışkan bir emekçi karakteri kazanmak zorunluluğunda bulunmaktadır.

Bunun anlamı, yaptığınız entelektüel çalışmalarınızda kendi yaşam deneyimlerinizi yararlanmak; yaşam

deneyimlerinizi ve yaşamınızı sürekli olarak sınamak ve değerlendirmek zorunda olduğunuzdur. Bu bakımdan kendi benliğinizin de odağında sizin yaptığınız işteki zanaatkarlık yanınız yer alacak, üzerinde çalışacağınız her entelektüel ürünle kendinizi kişisel olarak bağıntılı saymanız gerekecektir. “Yaşam deneyimlerine” sahip olabilmeniz demek, bugününüzün geçmişinizce biçimlendirilmiş ve etkilenmiş oluşu, gelecekteki yaşam deneyimi kapasitenizin ise bu gününüzce etkilenmekte oluşudur. Bir sosyal bilimci olarak olağanüstü dikkat isteyen bu karşılıklı etkileşime dikkat etmeniz, ne gibi yaşam dönemleriniz olduğunu düşünüp ortaya koymanız gerekir. Yaşam deneyimlerinizin düşüncelerinize rehberlik etmesini ve kafanızda geliştirdiğiniz düşüncelerinizi sınamakta size yardımcı olmasını ancak bu yolla umabilirsiniz. Bunları böyle yapmakla da kendinize entelektüellik zanaatına girebilecek bir biçim vermiş olursunuz.

Fakat bu işi yapabilmemizin yolu nedir? Buna verilebilecek cevaplardan biri şudur: Dosya tutun, bir toplumbilimci deyişi ile, günlük tutun. Yaratıcı yazarların birçoğu günlük tutar; toplumbilimcinin sistemli düşünme gereksinimi de zaten bunu gerekli kılmaktadır.

Açıklayacağım biçimde bir not tutma ile, kişisel denemeler ve meslek gereği yapılan faaliyetler, sürüp gitmekte olan çalışmalarınız ile ilerde yapılması düşünülen çalışmalar arasında bir birlik sağlanmış olur. Entelektüel

bir emekçi olarak, entelektüel olarak yaptıklarınızla
birey olarak yaşadıklarınızı bir araya getirmeye
çalışmak zorundasınız. Bunu yaparken kendi yaşam
dönemlerinizi kullanmaktan ve onlar ile, yapmakta olduğunuz
çeşitli çalışmalarınız arasında bağlantılar kurmaktan
çekinmeyiniz. Çalışmalarınız arasında aynı
soruna ilişkin ve yinelenmiş (mükerrer) sayılabilecek
olanları bu yolla denetlemekle önemli bir enerji tasarrufunda bulunmuş olursunuz. Ayrıca bu yolla
“uçsal düşünceler”
diyebileceğimiz her zaman akla gelmeyen,
gündelik yaşamın yan ürünleri olarak ortaya çıkan; sokaktaki
konuşmalardan, ya da, herhangi bir konuyla ilgili
olarak ancak rüyanızda görebileceğiniz durumlardan
aklınıza gelebilecek düşüncelerinizi de değerlendirebiymiş
olursunuz. Bu tür düşüncelerinizi bir yere yazıp not
ettiğiniz anda, bunlar sizi o konuda daha sistemli düşünmeye
yöneltecek; yaşam deneyimlerinizin entelektüel
yönden daha anlamlı deneyimler durumuna gelmesini
sağlayacaktır.

Başarılı çalışmaları olan düşünürlerin kendi kafalarının
ürünü olan çeşitli düşüncelere ne derecede büyük
bir dikkatle önem verdiklerini, kendi yaşam dönemlerinin
ve düşüncelerinin günlük gelişmelerini ne denli
dikkatle gözlemleyip bir düzenliliğe sokmaya çalıştıklarını
fark edeceksiniz. Bu düşünürlerin en küçük yaşam

dönemlerini bile saklayıp biriktirmelerinin nedeni, bir yaşam boyunca da olsa, çağdaş insanın kişisel yaşam deneyimi edinme olanaklarının sınırlı oluşu; buna karşılık, özgün bir entelektüel çalışma kaynağı olarak bunun büyük bir önem taşımakta oluşudur. Kişinin kendi yaşam deneyimlerine hem güvenmesi, hem de şüpheli bir tutum içinde kalabilmiş olması, yıllardan sonra vardığım inanç odur ki, ortada olgun bir sosyal bilim emekçisinin bulunuşunun işaretidir. İlk bakışta kavranması

«
güç olan bu güven her entelektüel çalışma için bir özgünlük koşuludur ve not tutmak bu güveninizi geliştirmekte başvurabileceğiniz yollardan biridir.

Yeterli bir tutanaklama çalışması yapmak ve böylece kendinizi-ifade etme alışkanlığı kazanmakla, kendi iç dünyanızı canlı tutmayı da öğrenmiş olursunuz.

Olaylar ya da bazı fikirlere karşı güçlü bir ilgi duyduğunuzda bunların aklınızdan çıkıp gitmesine izin vermemek, tersine, dosyalarınıza not olarak düşmek, bu konuda gerekeni yapmak; sonraları ise bu düşüncelerinizin ne denli boş ve budalaca şeyler olduklarını, ya da ne denli verimli şeyler olduğunu bulup görmeniz gerekir.

Dosya ve tutanak tutmak size, yazma alışkanlığı kazanmanızda da yardımcı olacaktır. Hiç değilse her hafta

bir şey yazmadıkça elinizin işlerliğini, kafanızın canlılığını kuyamazsınız. Dosyalarınızı ve

tutanaklarınızı

yazıp işlerken aslında bir çeşit yazarlık yapmış olacak;

kendi ifade gücünüzü geliştirmiş olacaksınız. Dosya ve

tutanak kini sürdürmeniz denetimli bir akademik yaşam

dönemi içirmeniz demek olacaktır.

Sosyal bilimcilerin başına gelebilecek en kötü şey

kafalarındaki “planları” sadece tek bir durumda yazmak

ihtiyacını duymaları; buna belirli bir “proje” ya da çalışma için para stemek için yaptıkları başvuru günlerinin dışında

kalan diğer zamanlarda gereksinme duymamalarıdır.

Çoğu “planlamanın” yapılması, ya da dikkatli bir biçimde

yazıya dökülmesinin nedeni para bulmanın bunu gerektirmekte

duşudur. Ne derece yaygınlaşmış olursa olsun,

bence kötü bir şey bu; Bir çeşit satıcılık gibi; yaygın ve

başat ölçülere uyumlanmaya, düzmece bir gösteriye yol

açan, eldeki projeyi “sunulur” kılmak için, projenin zamanından önce ve aceleyle getirilerek yapıp kotarılmasına

yol açan;proje için olduğu kadar, bazı yüce değerler için

de para \srenlerin aranmasını gerektiren biraz "bezirganca”

bir yodur bu. Sosyal bilimlerde çalışan bilim adamının

“sorularım ve planlarının durumu”nu periyodik olarak

gözden geçirmesi gerekir. Bağımsız çalışmasına henüz

yeni başlamış genç bir sosyal bilimcinin bu konu üzerinde

durması gerekir. Fakat bu alanda birdenbire bir ilerleme

göstermesi beklenmemeli, kendisi de beklememeli, tek

bir planakendisini çok fazla vermemelidir. Yapabileceği bütün iş bzini geliştirmektir. Coğu kez bu onun ilk bağımsız çalışnası olmaktadır. Ne yazık ki, ancak işin yarısına gelirken iu tür yeniden gözden geçirmeler verimli ve belki de taşkaları için ilginç - olmaya başlayabilmektedir.

Keıdi alanında çalışmaya başlamış bulunan herhangi birôsoyal bilimcinin her zaman için birçok planları, yani *ide* darı olması; daima, kendi kendine, “bundan sonra hangisi üzerinde çalışacağım, çalışmam gerek” diye sorması gerekir. Bunu yaparken, ayrıca bir de küçük not defteri tutması; buna kendisi için, ya da arkadaşları ile üzerinde tartışmada bulunmak için önem verdiği bazı düşüncelerini yazması gerekir. Bu notlarını zaman zaman inceleyip yeniden düzenlemesi, dikkatle ve özenle gözden geçirmesi, bazen de dinlenirken eline alıp incelemesi gerekir.

Bunlara benzeyen işlemler, düşünsel işlerinizi denetim altında tutabilmeniz ve gözünüzün, kafanızın hep işinizde olabilmesi için güvenilebileceğiniz tek yoldur.

Bana kalırsa, “sorunlarımın durumu” konusunda meslektaşlar arasında yapılacak olan bu tür “gayri resmi” ve etraflı fikir alışverişleri “sosyal bilimlerin başlıca sorunları” konusunda da güvenilebilecek biricik kaynaktır.

Özgür bir düşün topluluğunda, topluluk üyesi kişiler

arasında gelecek için düşünölen çalışmalara ilişkin olarak ve ara ara yapılan tartişmaların, fikir alişverişlerinin olması gerekir. Sosyal bilimcilerin çalışmaları sırasında zaman zaman durup yapmaları ve buna göre çalışmalarına yeniden yön vermeleri gereken üç tür ara-tartişma vardır. Üzerinde durulan konuyla ilgili çalışmalara etkide bulunan bu tartişmalar (ara-değerlendirmeler-.) sorunlar, yöntemler ve teori ile ilgili alanlarda yapılmalıdır.

Sosyal bilimcilerin kurdukları meslek birliklerinin, derneklerin varlık nedeninin de, bence, bu tür değerlendirme tartişmalarının yapılacağı bir ortamı sağlamaları olmalıdır.

Tutacağınız notlardaki çeşitli konucuklar arasında

Çeşitli *idea'* lar, kişisel notlar, kitaplardan çeşitli alıntılar, bibliyografik notlar, proje özetleri yer alacaktır. Sanırım

zor kazanılabilecek bir alişkanlık, ama umarım ki bütün

bu konucukları, çeşitli alt-bölümleri olan bir “projeler”

dosyasında düzenli bir biçimde bir araya getirmekten

kaçınmayacaksınız. Konucuklar, bazen sık sık olmak

üzere, değişen şeylerdir. Örneğin dönem sınavına hazırlanan,

bir tez üzerinde çalışan ve dönem içi “paper”

lar hazırlayan bir öğrencisiniz. Bu durumda notlarınızı,

dosyalarınızı bu üç çalışma alanınız için üçe ayırarak

düzenleyebilirsiniz. Fakat lisans düzeyindeki öğreniminizde

bir yıl, ya da biraz daha fazla bir süre geçince,

bütün notlarınızı tezinizi ilgilendiren ana projeye göre

düzenlemeye başlayacaksınız. Biraz daha süre geçince

göreceksiniz ki, notlarınızı, dosyalarınızı tek bir projeye

göre düzenlemeniz olanaksızdır. Bu kere “master” kategoriler yapıp ona göre düzenlemeye girişeceksiniz.

Gerçekten de, not ve dosya tutmanız düşünsel ediminizdeki

kategorilerin de artmasına yol açacaktır. Bu

kategorilerinizin değişme biçimi-bazılarını kaldırıp atacaksınız, bazılarını da ilk kez fark edip benimseyeceksiniz,-

düşünsel (intellectual) gelişmenizin ve ufkunuzun

genişlemesinin de bir göstergesi olacaktır. Sonunda ise,

notlarınız, dosyalarınız yıldan yıla değişen alt-projeleri

de kapsayan birkaç büyük projeye göre düzenlenmeye

başlayacaktır.

"Bütün bunlar ise, hep not almanız, not tutmanız

demektir. Okumaya değer her kitabı okurken bir yığın

not almak, not çıkarmak-aslında, şunu söylemem gerekir

ki, gerçekten kötü olan kitapları okurken kendinizle

başbaşa kalıp kendi düşüncelerinizi yazmanız daha çok

oluyor - çok geçmeden sizin için de tam bir alışkanlık

olacaktır. İster başka kimselerin yazılarında, isterse

kendi yaşamınızdan yararlanarak bunları düşünsel alana

aktarmak için yazdıklarınızda ilk iş bunlara bir biçim

vermektir. Yaşam-döneminin ürünü olan herhangi bir

konucuğu isimlendirmek bile, çoğu kez, sizi onu açıklamaya

yöneltecek; bir kitaptan tek bir not almanız bile

kendinizi de o konuda düşünmeye itecektir. Diğer yandan, elbette ki, not almanız okumakta olduğunuz bir

kitabı anlamanıza çok büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Tuttuğunuz notlar, bir süre sonra iki sonuca yol açacaktır:

Bazı çok önemli kitapları okurken yazarın savındaki

yapıyı kavrayacak ve buna göre not alacaksınız;

fakat daha çoğu ve birkaç yıllık bir bağımsız çalışmadan

sonra, kitapları bütünüyle okumaksızın bazı belirli noktalardan okumaya, ya da notlarınızda, dosyalama çalışmalarınızda

yer verdiğiniz bazı belirli sorunlar açısından

sadece ilgili kısımlarını okuyabilmeye başlayacaksınız.

Bu nedenle, artık okuduğunuz kitapları iyi temsil ettiğini

söylemeyeceğiniz notlar almaya başlamış olacaksınız.

Kendi projelerinizi gerçekleştirmek için belirli bazı düşünceleri, belirli bazı verileri kullanıyor olacaksınız.

2

Fakat, şimdiye kadar anlattıklarına bakarak,

“edebi” bir günlük tutma merakı diyebileceğiniz bu işlemlerden düşünsel ürün vermekte yararlanmak nasıl

olacaktır? Bu tür bir not ve dosya tutma işlemi entelektüel

bir üretilimdir. En bulanığından ve biçimlenmemişinden

en gelişkinleştirilmesine kadar birçok veriler, olgular,

düşünceler, gitgide artan bir hacimde olmak üzere,

bu notlarınızın arasında yer alacak, birikecektir. Örneğin,

seçkinlere ilişkin bir çalışma yapma kararına vardığımda

ilk işim, incelemek istediğim, anlamak istediğim

insanların tiplerini listelemeye dayanan kabaca bir özetleme yapmak olmuştu.

Nasıl ve niçin böyle bir araştırma yapmayı kararlaştırmam

bile, aslında, insanın yaşam deneyimlerinin düşünsel

çalışmalarını etkileyiş biçimlerinden birini ortaya

koymaktadır. Teknik olarak, "tabakalanma" (stratification) sorunu ile ilgilenmeye başlamam ne zaman olmuştu,

unuttum, fakat, sanırım, Veblen'i ilk okuduğum sıralardı,

"iş çevreleri" ve "sanayide istihdam olunmak" gibi, Marx'ın dediklerinden Amerikan akademik çevrelerine uyacak

biçimde yaptığı "lâf cambazlıklarından" ötürü Veblen'i

oldum olası bulanık düşünceli ya da söylemek istediklerini

pek söyleyememiş biri saymışımdır.*

Neyse, daha sonra işçi kuruluşları ve işçi liderlerine

ilişkin bir kitap yazdım-siyasal bir motivasyonla yazılmış

bir kitaptı; daha da sonraları, orta sınıflar üzerine

bir kitap yazdım - bu kitap 1945 yılından beri New York

City'deki yaşam deneyimlerimi değerlendirmeyi amaçlıyordu.

Bu kitabın ardından, dostlarım, üst sınıflar üzerine

bir kitap yazarak bir *trilogy* yapmam gerektiğin

önermeye başladılar. Sanırım böyle bir şey benim de

kafamdaydı epeydir. Özellikle 1940'larda durmadan

Balzac'ı okumuştum ve onun kendi kendine verdiği ve

kendi izini bırakmak istediği döneminin belli başlı sosyal

sınıflarını ve tiplerini “anlatmak” görevi benim de çok ilgimi çekmişti. O sıralarda “iş hayatındaki seçkinler” üzerine bir “paper” yazmış; Anayasadan beri Amerikan siyasal hayatındaki en üst düzeydeki kişi'lerin kariyerlerine ilişkin istatistikler toplamış ve bunlara bir düzen vermiş bulunuyordum. Bu iki çalışmamı, daha çok,

+ Mills’in Veblen’e yönelttiği bu eleştiride bir nokta yeterince açıklığa kavuşturulmalı: Veblen bu işleri 1890’larda, çok elverişsiz bir entelektüel ortamda yaptı. Ayrıca, “S anayi” diye farklıca bir kavram vurgulamasının nedeni de toplumsal egemenliği sınıfsal olduğu kadar, *tabakal* bir sorun olarak da görmeye çalışmasındandır. Bu ise, sonul olarak, sınıfsal

irdeleme Önemce ağırlıklı sayılmakla beraber, modern sanayi toplumu ile birlikte *toplumsal tabakal* kurumlarından da yola çıkarak yapılacak betimleyici çalışmalara, sınıfsal

irdelemelere konu edinilecek sorunların özgül yanlarının daha derinlikli kavranması için gerekli görülmesindendir. - ç.

Amerikan tarihi üzerine hazırladığım seminer çalışmalarımın esinlenerek yapmıştım.

Bu makaleleri ve kitapları yazmış, tabakalanma konusunda dersler hazırlamış olduğum için, doğal olarak, üst sınıflar hakkında kafamda çeşitli düşünceler ve bilgiler oluşmuş bulunuyordu. Özellikle, toplumsal tabakalanma üzerine çalışırken insanın önündeki konunun sınırları içinde kalması çok güç oluyor; herhangi bir tabakanın (stratum) “gerçek durumu ancak diğer tabakalarla ilintisi de gözönünde tutulduğunda tam olarak kavranabiliyordu.

İşte bunun sonucudur ki seçkinler üzerine bir kitap yazmam

gerektiğini düşünmeye başlamıştım.

Ama “projenin” ilk ortaya çıkışının “gerçekten” nasıl olduğunu anlattıklarım da tam olarak ifade etmiyor.

Gerçekte işler şöyle seyretmişti: (1) Bu fikir ve düşünce tuttuğum notlarımda, dosyalama çalışmalarımın çıkıştı, çünkü ilgili bütün projelerim bu çalışmalarımın başlıyor, bu çalışmalarımın bitiyor, kitaplarım bu devam eden çalışmalarımın örgütlendirilmiş birer ürünü olarak ortaya çıkıyordu; (2) bir süre sonra ise, aklım fikrim, bu konularla ilgili sorunların tümünü birden görebilme sorununa gelip takılmıştı.

Kabaca bir özet-plan yaptıktan sonra o zamana

kadar ki bütün notlarımı, dosyalarımı inceledim; sadece,

konuyla ilgili olanları değil, hiç ilgisi olmayanları da yeniden okuyup gözden geçirdim. O zamana kadar birbirinden

soyutlanmış bilgileri, konucukları bir araya getirmek,

kuşkuyla yer bırakmayacak nitelikte bazı ilişkileri

ortaya koymak insanın tasarım yeteneğini son derece

geliştiriyordu. Çalışmamın bu aşamasıyla ilgili belirli

sorunlar için notlarımda ve dosyalarımın yeni birimler

kurup saptadım; notlarımdaki, dosyalarımın diğer

kısımlarda da yeni düzenlemelere giriştim.

Bir not ve dosyalama sistemini yeniden düzenlemeye

kalkıştığınızda, düşün gücünüze alabildiğince

özgürlük tanıdığınızı göreceksiniz. Bunun nedeni, çeşitli

konucuklar ve *idea*'lar arasında bağlantılar kurmaya girişmenizdir. Bu bir çeşit kombinasyon mantığıdır ve “şansın” bu konuda bazen büyük bir yeri olmaktadır.

Rahat bir tutum içinde, notlarınızda ve dosyalarınızda zaten var olan düşünsel kaynaklarınızı yeni konular açısından bir kere daha düzenlemiş oluyorsunuz.

Benim örneğimde ise, bir yandan da gündelik yaşam dönemlerinden ve gözlemlerinden yararlanmaya çalıştım. Önce seçkinler sorunu ile ilgili olarak kendi yaşam dönemlerimi düşünüp derleyip topladım; sonra da, bu sorun üzerinde durmuş olabileceğimi, ya da bu konuyla ilgili yaşam dönemlerini olabileceğini sandığım kimselerle gidip konuşmaya başladım. Gerçekler karşısında ise, rutin çalışmamın karakterinde değişiklikler yaptım ve çalışmalarımda, (1) incelemek istediğim kimseler arasında yer alan kişilere, (2) bu kişilerle yakın ilişkileri (temasları) olan kişilere, (3) bu kişilerle bir bakıma meslek gereği ilişkileri olan kişilere de yer vermeyi kararlaştırdım.

Düşünsel bir çalışma için en iyi toplumsal koşulların neler olabileceğini bilmiyorum, fakat kişinin etrafını konuşacağı, dinleyeceği-bazen de insanın düşün gücüne güç katacak nitelikte-kişilerle doldurup da çalışması bence bu yollardan biri olsa gerektir. Her neyse, diyeceğim o ki, ben de-toplumsal ve düşünsel ilgili her ortamsal

öğeye çalışma ortamında yer verdim; düşüncelerimi
çalışmamın gerektirdiği yönde geliştireceğini sandığım
bir yaşam ve çalışma ortamı içine girdim. Kişisel
yaşam ile düşünsel yaşam arasında olan kaynaşma
dediğim şeyin bir anlamı da buydu.

Günümüzde sosyal bilimler alanında tek bir
amprik “araştırma” ile iyi bir sosyal bilim çalışması
yapılması düşünülemez zaten ve yapılamıyor da. Bu
iş, daha çok, kilit önemdeki noktalarda, incelenen
konunun biçimi, görünümü ve gelişim yönsemeleri
hakkındaki genel önermeleri birbirine ilintileştiren oldukça
çok sayıda çalışmalar aracılığı ile gerçekleştirilebilmektedir.

Eldeki materyaller üzerinde yeni bir
çalışmaya girişmeden ve genel varsayımsal önermeler
kurulmadan ise sorun bu bakımdan da bir karara
bağlanamamakta önermeler arasında ilintiler kuracak
orta noktaların (anchor points) ne olacağı sorunu çözümlenememektedir.

Benim çalışmadaki “mevcut materyaller” arasında
seçkinlerle ilgili üç tip materyalin bulunduğunu gördün:

Konuyla ilgili birtakım teoriler; bu *teorileri* destekleyen ve ilgili kimselerce kendi teorilerini
desteklemeleri amacıyla derlenmiş materyaller; belirli bir dereceye kadar

derli - toplu hale getirilmiş, fakat henüz teorik bir geçerlilik kazandırılmamış materyaller. Ancak,
varolan bu

tür materyallerin yardımıyla kendi teorimin ilk taslak

ifadesini ortaya koyabildikten sonradır ki, ilerde gene

eldeki materyallerle benim kendi araştırmam arasında
yeni yeni uyumlamalar yapmam gerekeceğini göz önünde
tutarak, temel önermelerimi (pivotal Eksen niteliğindeki
- ve sınanabilecek düşüncelerimi etkin bir biçimde
ortaya koyabildim; bunları sınayacak ve bir seri
oluşturacak çok sayıdaki alt-araştırmaların kurgusunu
(design) yapabildim. Herhangi bir sonul bildirimin
(statement) benim ele geçirebildiğim ve bilebildiğim
ölçüde “mevcut *data*'yı kapsaması” da yetmemekte;
fakat olumlu ya da olumsuz, ortada varolan teorileri de
incelemiş, değerlendirmiş olması gerekmektedir. Bu
“inceleme ve değerlendirme” ya da “hesaba katma”
işlemi, ilgili *idea*'yı çürüten ya da destekleyen bir olgu ya da gerçeğe (fact) kolayca yapılabiliyor;
bazen ayrıntılı
bir analiz ya da nitelendirmede (qualification) bulunmak
gerekiyordu. Kimi zaman, varolan teorileri bir tercihler
uzantısı biçiminde düzenledim ve problemin kendisinin
de bu düzenleme tarafından örgütlenmesine
olanak tanıdım*1'. Bazen bu teorileri, çok değişik içeriklere kendi düzenlemem içinde ele aldım.
Bütün bu düşüncelerle,
sonunda, seçkinler üzerine hazırladığım
kitabımda Mosca, Schumpeter, Veblen, Marx, Lasswell,
Michels, Weber ve Pareto gibi düşünürlerin çalışmalarını
da göz önünde tutmuş oldum.
Bu yazılar üzerine çıkardığım, aldığım notları inceledikçe

bu düşünürlerin üç tip önermede bulundukların
gördüm: (1) Bazılarından, belli bir konuya ya da sorunun
bütününe ilişkin olarak söylediklerini sistemli biçimde
okuyup yeniden ifade ederken kendiniz de birçok şeyler
öğrenmiş oluyordunuz; (2) bazı önermelerini ise, neden
ya da karşı savlarınızı ortaya koyarak, red ya da kabul
ediyordunuz; (3) Bazı diğerlerinden ise kendi değerlendirmeleriniz ve projeleriniz için bir önermeler
kaynağı
olarak yararlanabiliyordunuz. Bütün bunlar ise bir noktanın
kavranmasını ve sonra da şu sorunun sorulmasını
gerektiriyordu: Bunları sınanabilecek bir biçime nasıl
1> Bak, örneğin, C. Wright Mills, *White Collar*, New York, Oxford University Press, 1951, Bölüm
13. Aynı şeyi, on
sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl demokratik doktrinine
karşı iki tepki olarak Gasset ve Lederer'in seçkinler teorilerine ilişkin notlarında da yapmıştım.
sokabilirim ve nasıl sınayabilirim? Bunu, perspektif olarak
gerekli betimleyici ayrıntıların oluşturulmasında bir
merkez görünümünde nasıl kullanabilirdim. Ortada mevcut
olan düşünce fikirleri incelemektedir ki, yaptığımız
arasında bir süreklilik sağlama olanağı oluşturulmaktadır.
Anlatmaya çalıştığım sorunu açıklığa kavuşturacağını
sandığım için, Mosca üzerine hazırladığım ön - notlardan
iki alıntıyı örnek olarak aşağıda veriyorum:
Tarihsel anekdotlarının yanı sıra Mosca tezlerini şu
görüşle desteklemekte: Azınlığa yönetme olanağını veren,

daima, örgütlenmişliğin iktidarı olmaktadır. Örgütlenmiş

azınlıklar var, şeyleri ve insanları bunlar yönetiyor.

Örgütlenmemiş çoğunluklar var ve bunlar yönetiliyorlar®.

Fakat şunlar üzerinde niçin durmuyor: (1) örgütlenmiş

azınlık, (2) örgütlenmiş çoğunluk, (3) örgütlenmemiş

azınlık, (4) örgütlenmemiş çoğunluk. Bunlar üzerinde

enine-boyuna durulması gereken önemdedir. Ortaya konulmuş

olması gereken ilk şey: “Örgütlenmiş” demekle

kastedilen anlamın ne olduğudur. Sanırım Mosca şunu

demek istiyor: az-çok sürekli ve eşgüdümlemiş siyasalarda

ve eylemlerde bulunma yetisi ve gücü. Eğer böyle

ise, tezi tanımlı gereği doğrudur. Diğer yandan, şunu da

demiş olması gerektiği düşünülebilir, bence: “Örgütlenmiş

çoğunluk” olanaksızdır, çünkü her çoğunluk örgütlenmesinin

de üst düzeyinde yeni önderler, seçkinler olacaktır.

Mosca bu liderleri *Yönetici Sınıfta* incelemiştir. Bunlara

"yöneten azınlıkları" demiştir ve büyük önermesinin yanı sıra ayrıntının ayrıntısı olarak bu görüşlere de çalışmalarında yer vermiştir.

2) Mosca’da, görüşünü desteklediğini fa rz ettiği psikolojik

yasalara ilişkin bildirimler de bulunmaktadır. “Doğal” kelimesini kullanmasına dikkat ediniz. Ama bu merkez önümde

değil, ayrıca, üzerinde durulması da gereksiz.

Bence dikkati çeken bir nokta vardı (ve bu,

Mosca’ nın bize sunduğu tanım sorunlarını özüydü): On

dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla gelinceye kadar

geçen sürede 1 ve 4 olarak örgütlenmiş bir toplumda,
daha çok, 3 ve 2 şeklinde örgütlenmiş topluma geçilmiştir.

Bu süre içinde bir seçkinler devletinden örgüt
devletine geçilmiş; bu yenisinde seçkinler eskisi kadar
örgütlü olmaktan ve tek yanlı oluşmuş bir topluluk görünümü
taşımaktan çıkmışlar, kitleler daha örgütlü ve
daha güçlü duruma gelmişlerdir. Bazı iktidarlar sokaklarda
oluşturulmuş ve tüm sosyal yapı ve bu yapının
“seçkinleri” de bunun etrafında toplanmaya başlamıştır.

Bugün ise çiftçiler topluluğundan daha örgütlü bir kesim
var mı? Bu, hiç de *rhetorical* sayılamayacak bir soru olsa gerektir. Buna iki yönden de cevap
verebilirim; bu

bir derece sorunudur. Benim tek amacım, soruyu ortaya
koymaktır.

Mosca, bence kusursuz denebilecek bir noktaya

değiniyor ki, bu, üzerinde durmaya değer: “Yönetici

s ın ıf içinde, çoğu kez, Mosca’ya göre bir üst hizip bulunmakta, ayrıca, (1) bu üst hizbin devamlı
olarak ilişkide

(temas) bulunduğu ikinci ve daha geniş bir toplumsal

tabaka yer almakta, (2) Bu tabaka ile üst hizip birlikte

aynı fikirleri, hissiyatı ve Mosca’ya göre, böylece benzer

siyasal çizgileri paylaşmaktadırlar (s. 430). Mosca'nın

kitabının başka bir yerinde de bu bağlantıdan söz edip

etmediğini incele. Üst hizip üyeleri büyük ölçüde, ikinci

düze üyeleri arasından mı devşiriliyor?

Mosca'yı artık bir yana bırakalım: Başka terimlerle,

önce (1) burada üst hizip dediğimiz seçkinler var, (2)

önemliler var, (3) geri kalan diğerleri var. Bu şemada ikinci ve üçüncüye üye olma durumu birincisi aracılığı ile olmakta;

İkincisinin vüsatı ve bileşimi (terkibi) birincisi ve

üçüncüsü ile olan ilişkilerine göre değişik değişik olabilmektedir.

(Bu arada, (2) nin (1) ve (3) ile ilişkilerindeki

varyasyonların sayısı ne kadar olabilir? Sistematik olarak

inceleyerek bu konuda Mosca'dan ipuçları ara, bul.)

Bu şema bana, farklı tabakalanma boyutlarına

(dimensions) göre söz konusu olabilecek farklı farklı

seçkinleri de hesaba katmam gerektiğini gösterdi. Tabii,

Pareto'dan daha az biçimsel bir tarzda. Pareto'nun *yöneten ve yönetmeyen seçkinler* ayrımını daha anlamlı

ve tertipli ifade edebilmeme de yardımcı olabilir. Elbette

ki, üst statüde pek çok kimse, en azından İkincisinde

yer almış olabilir. Aynı durum zenginler için de söz konusu

olabilir. Duruma göre, Hizip ya da Seçkinler iktidar

ya da otorite açısından ifade edilmiş olabilirler. Bu terminoloji içinde seçkinler terimi daima, iktidar seçkinleri

anlamına gelecektir. Diğer üst konumdaki kişiler ise, *üst sınıfları* ya da *üst çevreleri* meydana getirirler.

Böylece, bir bakıma bunu iki ana sorun için kullanabiliriz:

Seçkinlerin yapısı; ve kavramsal - daha sonra

da, özsel - tabakalanma ile seçkinler teorileri arasındaki

ilişkiler. (Bu konuyu işle.)

İktidar bakış noktasından (nokta-i nazar) yönetenleri
değil de, yönetilenleri saptamak daha kolaydır. İkincisini
saptamaya çalıştığımızda, kabaca bir araya getirilmiş bir
topluluk gibi üst düzeyleri seçeriz ve bundaki pozisyonu
esas alırız. Birincisini yapmak istediğimizde ise, bunların
nasıl hükmettiklerini ve iktidarın icrasında kullanılan toplumsal araçlara bu kişilerin nasıl
ilişkilendirildiklerini açık
ve ayrıntılı olarak göstermemiz gerekir. Keza, pozisyonlardan çok, kişilerle ilgilenmemiz, ya da en
azından kişileri
de hesaba katmamız gerekecektir.

Bugün Birleşik Devletlerde iktidar birden çok sayıda
seçkinlerle ilgili bir olgudur. Bu seçkinler topluluklarının
göreceli konumlarını nasıl kestirebiliriz? Soruna ve
alınacak kararlara bağlı. Seçkinler topluluğundan biri, bir
başka seçkinler topluluğunu yönetilenlerden sayılabilir.
Seçkinlerden hangi topluluğunun bu durumda olduğu,
karşılıklı benimsemeye ve benimsenmeye bağlı bir sorundur;
bunlardan her biri diğerleri için şu ya da bu yönde
önemli topluluklardır. Proje: Son on yılın 3 ya da 4 kilit
önemdeki kararını sapta ve seç-atom bombasının atılması,
çelik üretiminin azaltılması ya da arttırılması, 1945

G. M. grevi - ve her birindeki ilgili kişileri ara, izle. Yoğun mülakatlara geçmeden önce “kararlar”!
ve karar - yapımını

mülakatların odağına al.

3

Başkalarının yazdığı kitapları okumanın da, yaptığınız

Çalışma sırasında, zamanca bir sonu vardır. Bu

kitaplardan aradığınız şeyleri notlarınızda ve özetlemelerinizde düzenleyeceksiniz; bu notların kenarlarında ya

da ayrı ayrı notlarda ise amprik çalışmalar için çeşitli

fikirlerinizi kaydedeceksiniz.

Olanadıını bulsam, amprik çalışmalar yapmak istemezdim.

Eğer yardımcılarınız yoksa böyle bir çalışma

size büyük bir baş ağrısı olacaktır; yardımcılarınız varsa,

bu kere, çalışacağınız bu personel daha da büyük

bir sorun olacaktır.

Günümüz sosyal bilimlerinin koşulları içinde birçok

araştırmalar ilk “kurgulama: Structuring” ile yapılmakta;

“amprik araştırmaların çoğu ilginç olmaktan

uzak ve küçük sorunlar üzerine yapılmaktadır (bu araştırmaların benim burada betimlemeye çalıştığım türden

olduklarını belirteyim.) Bunların çoğu, gerçekte, öğrenciliğe yeni başlayanlar için *forme!* birer temrin niteliğinde olmakta; bazen de sosyal bilimlerin daha önemli ve

özel sorunlarını ele almaktan çekinenler için yararlı

birer uğraş olmaktadırlar. Amprik araştırma yapmanın,

amprik araştırmaları okumaktan daha üstün hiçbir yanı

yoktur. Amprik araştırmanın amacı, olgular ve gerçekler

hakkındaki görüş ayrılıklarını ve kuşkuları bir çözüme

kavuşturmak; sorunun her yanına değinerek, ileri sürülen

savları daha verimli bir duruma getirmektir. Olgular

ve gerçekler akılı disipline etmekte; fakat hangi öğrenim

alanında olursa olsun “ileri gözetleyicilik” görevi gene

akıl'a düşmektedir.

Kurguladığınız amprık çalışmaların pek çoğu için

belki hiçbir zaman para alamayacaksınız, ama gene de

bunlardan başka başkalarını kurgulamaya devam etmeniz

gerekecektir. Çünkü bir kez bir amprık araştırma

tezgahlayıp da işe başladınız mı, bunu ilerletmeyi düşünmemiş

olsanız bile, sonunda sizin sorunlarınızla hiç

kuşku bırakmayacak denli ilişkileri olan yeni *data* lar bulmak için yeni yeni araştırmalar yapmanız gerekecektir.

Cevabı kütüphanelerde bulunabilecek sorular için

amprık araştırma yapmaya kalkışmak ne denli budalaca

bir işse, okuduğunuz kitaplardan, bu kitapları amprık

araştırmalar, yani kısacası olgu ve gerçek çerçevesi

içinde birer sorun olarak incelemedikçe tam olarak yararlanmış

olabileceğinizi sanmak da budalaca bir iş

olacaktır.

Benim yaptığım türden bir çalışma için gerekli

amprık çalışmaların, öncelikle, yukarda sözünü ettiğim

ilk taslağımla bağıntılı olmaları; bu ilk taslağı ya doğrulamış

olmaları, ya da değişiklik geçirmesi gereken yerlerini

belirtebilecek nitelikte olmaları gerekmektedir.

Daha bilimsel bir anlatım ile, çalışmamın bütünü açısından,

teorik sonuçlar yüklendirici nitelikte olmaları gerekmektedir.

İkincisi, projenin etkin, iyi işlenmiş ve olanaklı

ise akıllıca hazırlanmış olması gerekmektedir.

Bununla, projenin, gerektirdiği zamana ve çabaya denk düşecek miktarda ve önemli nitelikte materyal sağlaması gerektiğini söylemek istiyorum.

Fakat bunlar nasıl gerçekleşecektir? Bir problemi ifade edebilmenin en ekonomik yolu, problemin mümkün olduğu kadar büyükçe bir kısmını düşün yeteneğinizle çözümlenektir. Düşünme yolu ile (1) kalan olgusal her sorunu tecrit etmeye; (2) bu olguya ilişkin soruları geri kalan soruları düşünme yeteneğimizle çözebilmemize yardımcı olacak yanıtlar alacak biçimde sormaya çalışmalıyız.(3)

Sorunları bu şekilde işleyebilmek için dört aşamaya çok dikkat etmemiz gerekir; fakat genellikle, bunlardan herhangi biri üzerinde uzun uzun durmak yerine, dördüne de ayrı ayrı dikkat etmek daha yararlı olacaktır.

Bu aşamalar şöyledir: (1) Genel olarak, incelediğiniz sorun, konu, ilgi alanınıza ilişkin bilginiz sayesinde in3)

Aynı şeyi, daha iyi ifade etmede yarar var. Özellikle bunun ne denli önemli olduğunu bilmeyenler için yararlı olacaktır.

Problematik durumlar, bunların teorik ve kavramsal sonuçlarına gereken ölçüde dikkat ederek formüle edilmeli,

ayrıca amprrik araştırma ile gerçeklemeye (verification) elverişli modeller arasındaki uygun paradigmlere dikkat edilmelidir.

Bu paradigmler ve modeller de, buna uygun olarak, bunların istihdam olunmasından çıkarsanacak olan

daha başka teorik ve kavramsal sonuçlar sağlayacak biçimde kurulmalıdır. Problematik durumların teorik ve kavramsal gereklilikleri (sonuçları) en başta ele alınmalı, incelenmelidir. Bunun yapılması, sosyal bilimcinin bu tür zorunlu sonuçların herbirini belirlemesini, ele aldığı her birini diğerleri ile ilişkisi içinde incelemesini, diğer yandan da ampirik araştırmanın paradigmalarına ve gerçekleştirme (verification) modellerine de uygun çalışıyor olmasını gerektirmektedir.

celemeniz, göz önünde tutmanız gerekeceğini kestirebildiğiniz öğeler ve tanımlar; (2) bu tanımlar ile öğeler arasındaki mantıksal ilişkiler; bu küçük başlangıçsal modelleri kurarak, toplumbilimsel düşün gücünüzü arttıracak ortamı hazırlama; (3) gerekli öğelerin ihmal edilmesi, terimlerin yanlış ve bulanık tanımlanmaları, ya da sorunların bazıları ya da mantıksal uzantıları üzerinde yanlış vurgulamada bulunmuş olma nedeniyle ortaya çıkacak yanlış görüşlerin ayıklanması; (4) kalan olguya ilişkin sorunların ifade olunması, yeniden ve yeniden ifade olunması.

Üçüncü aşama problemin ifade olunmasında, belirteyim ki, çok gerekli olduğu halde sık sık ihmal edilen bir bölümüdür. Sorunun kamu tarafından bilinen bir sorun olması, bir güçlük olarak yaşanır olması dikkate alınmalı, göz önünde tutulmalıdır. Bu da problemin bir bölümüdür.

Bilimsel ifadeler, elbette ki, dikkatle incelenmeli; ya yeniden ifade olunmalı, ya da terk olunmalıdır.

Yapılmakta olan çalışma için gerekli amprik çalışmaları
kararlaştırmadan önce, içinde birçok küçük
ölçüde çalışmaların yer aldığı bir büyük plan üzerinde
taslak çalışmalarına girişmiştim. Bu aşama için de notlarımdan bir alıntı yapıyorum:
Üst çevreleri bir bütün olarak sistematik ve amprik
bir biçimde inceleyecek durumda değilim henüz. Bu
nedenle, böyle bir çalışma için ideal bir kurgu oluşturacak
bazı tanımlar ve süreçler saptayıp ortaya koymam
gerekıyor. Bundan sonra, *önce*, bu kurguya uygun
mevcut materyali toplayabilir; *İkincisi*, mevcut endislere göre önemli derecede tatmin edici nitelikte
bu materyali
derleyecek uygun yollar arayabilir; ve *üçüncüsü*, bunlardan sonra, sonunda gerekli olacak geniş çaplı
amprik
araştırmalara girişebilirim.

Ust çevreler, elbette ki, belirli değişkenler açısından
sistematik olarak tanımlanmalıdırlar. Biçimsel olarak
- bir ölçüde Pareto’nun tarzı da budur - herhangi bir
değer ya da değerler desteğı açısından kıymetli olan
şeylere en çok sahip olan kimselerdir. Böylece iki şey
kararlaştırmış oluyorum: Kriter olarak hangi değişkenleri
kabul edeceğimi ve “en çok” demekle ne kastetmiş olduğumu.

Değişkenlerimi saptadıktan sonra, nüfusu bu
kriterlere göre ayırmam, için, mümkünse nicelikselleştirilebilir endisler olmak üzere, en uygun
endisleri tesis
etmem gerekiyor; ancak bundan sonradır ki, “en çok”
demekle ne kastetmiş olabileceğimi kararlaştırmaya

başlayabilirim. Çünkü bunun, kısmen, çeşitli dağılımların ve katışıklaşma alanlarının amprik olarak incelenmesine kadar ertelenmesi gerekiyor.

Teme! (kilit) değişkenlerim, önce, endisleri seçmemde

bana bir genişlik bırakacak kadar genel, fakat

amprik endisler araştırmamı gerektirecek kadar da

specific olmalıdır. Çalışmamda ilerledikçe, kavramlar (conceptions) ile endislere yeniden bakacağım, amaçladığım

anlamlardan uzak düşmemek, fakat haklarında

belirli derecede *specific* kalabilme arzusunu kendime rehber alacağım. İşe başlayabileceğim Weber düşüncesine

uygun dört değişken şunlar oluyor:

I. Sınıf; kaynaklara ve gelir miktarına atfen. Bu

yüzden, mal varlığı dağılımını ve gelir dağılımını bilmem

gerekıyor. Burada ideal materyal (çok ender ve eski ne

yazık) kaynaklara ve yıllık gelire ait çapraz tablolar.

Diyelim, biliyoruz ki, 1936 yılında genel nüfusunun X

kadarlık yüzdesinin milyon ve daha fazla geliri olmuş,

bu paranın tamamının Z kadarlık yüzdesi mal varlığından,

W kadarı girişim faaliyetlerinden ve Q kadarlık bir

yüzdesi de ücret ve aylıklardan elde edilmiş olsun. Bu

sınıf boyutunun yanı sıra üst çevreleri-en çok şeye, en

çok sahip olanları- belirli bir zamanda belirli gelir düzeyine sahip olanlar - ya da, gelir piramidinin en üst düzeyindeki

yüzde 2 olarak tanımlayabilirim. Maliye (hazine)

kayıtlarına ve büyük miktarda vergi verenlerin listelerine

bak. Gelir kaynaklarına ve miktarlarına ilişkin bilgileri

günün durumu açısından yenileştirmek için Maliye ve

ilgili kuruluş çalışmalarına bak.

II. Statü, toplumun gösterdiği saygı ve itibar açısından dır.

Bunun için basit ve nicelikselleştirilebilecek bir

endis yok. Mevcut endisler uygulanmaları için bireysel

mülakatları gerektirmekte, yerel topluluk araştırmaları ile

sınırlı kalmakta ve çoğu kez pek de iyi şeyler değil. Ayrıca

şu problem de var ki, sınıftan farklı olarak, statü sosyal

ilişkileri ilgilendirmektedir. Sayılmak ve saygı göstermek

için hiç değilse bir ilişki olması gerekmektedir.

Tanınmışlık ile saygınlık ve itibarlılığı birbirine karıştırmak kolaydır-ya da, tanınmışlık miktarının statü

konumu için bir endis olabileceğini ya da olamayacağını,

bu kolay ortaya konulabilir bir durum ise de kesinlikle

bilemiyoruz. (Örneğin: 1952 Mart ortalarında bir ya da

arka arkaya iki gün içinde New York Times’da aşağıdaki

kategorilerden kimselerin adları geçmiş-ya da sayfalarda

adlarından söz edilmiş - olsun. Bunun üzerinde

dur.)

III. İktidar bir kişinin, diğerlerinin karşı koymasına rağmen istediğini yapabilmesi olmaktadır. Statü gibi, bunun

için de iyi bir endis bulmak zor. Sanmıyorum ki, tek

bir boyutta incelenebilsin. Fakat (1) resmi otorite - özellikle askeri, siyasal ve ekonomik çeşitli kurumlardaki makamların

hakları ve yetkileri ile tanımlayarak - olarak; (2)

ve bazen gayri resmi (informal) olarak uygulanan, ama resmi olarak kurumlaşmamış iktidar olarak-baskı grubu liderleri, elinin altında çok sayıda kitle haberleşme aracı bulunan propagandacılar gibi-ele alabilirim.

IV. Meslek bir ücret karşılığı yapılan faaliyetlerdir.

Burada da sorun meslekte olgunun hangi görünümünü (özellikliğini) incelemem gerektiği olmakta; bu konuda bir seçim yapmam gerekmekte. (1) Eğer çeşitli mesleklerdeki ortalama gelirleri kullanarak meslekler arasında bir mertebelendirme yapacak olursam elbette ki mesleği bir endis ve bir sınıf için bir baz olarak kullanmam gerekecektir.

Benzer biçimde (2) eğer çeşitli meslekler için tipik sayılan statü ya da iktidarı kullanırsam, o zaman meslekleri, iktidar, beceri ve liyakat için bir endis ve baz olarak kullanmış olacağım. Beceri statü'ye oranla daha da kötü olmak üzere homojen olmayan bir şeydir. Beceriye homojen bir şey gibi saymaya kalkışanlar, daha çok, çeşitli becerileri kazanmak için gerekli sürenin uzunluğunu esas almışlardır. Belki bu doğrudur, ama ben biraz daha iyi bir yol bulmalıyım.

Bu dört temel değişken açısından, üst çevreleri analitik ve amprik bir biçimde tanımlayabilmek için çözmem gereken sorunlar bu tip sorunlar. Kurgunun amaçları yönünden, diyelim bunları beni tatmin edecek

derecede çözümledim ve nüfusu da her birine göre oranlayabildim, dağıttım. Bu durumda dört deste insan

topluluğum olacak: Sınıf, statü, iktidar ve beceri yönünden

en üst düzeyde yer alanlar. Ayrıca, gene diyelim,

her bölümün yüzde 2’lik kısmını da en üst çevre (upper

circle) olarak saptadım. O zaman, amprik olarak cevaplandırabilmem gereken şu soruyla karşılaşacağım bu

dört bölümün her birinde, diğer bölümlere de katışıklaşanlar

(overlap: Tedahül eden), eğer varsa ne kadar?

Bir olasılık dizesi şu basit işlemle ifade olunabilir:

(+= en üst yüzde iki; _= alt düzeydeki yüzde 98).

Sınıf

+ -

Statü Statü

+ - + —

İktidar +Beceri + 1 2 3 4

- 5 6 7 8

-Beceri + 9 1 0 1 1 1 2

- 1 3 1 4 1 5 1 6

Eğer dolduracak materyal elde edebilirsem bu diyagram,

üst çevreleri inceleme için önemli bir çok sorunu

ve başlıca *data*) /1 içerecek niteliktedir. Tanımsal ve özsel birçok sorun için bu diyagramda anahtarlar bulunacaktır.

Elimde *data* yok, elde edemeyeceğim de bu durum,

sorun hakkında yapacağım spekülasyona daha da

önem kazandırıyor, çünkü bu konuda düşünürken eğer

ideal bir kurgunun amprik gerekirliliklerini kendime rehber

alıyorsam, o zaman bunlar için bağlantı (anchor)

noktaları olabilecek ve düşüncelerime rehberlik edebilecek

nitelikte olan ve materyal toplayabileceğim önemli

diğer alanlara geçip çalışmam girecek.

Biçimsel yönden noksansız kılmak için eklemem

gereken ilk nokta daha var. Üst tabakayı tam

kavramlayabilmek için süre ve hareketlilik üzerinde de

durmam gerekiyor. Bu konuda yapılması gereken iş,

bireylerin ve grupların bugünkü kuşak içinde son iki ya

da üç kuşak içinde tipik hareketlerinin yer aldığı pozisyonları (1-16) belirlemektir.

Bu ise biyografinin ve tarihin geçici boyutuna (ya

da kariyer çizgisine) da şemada yer verilmesini gerektirmektedir.

Bunlar sadece eksel (munzam) “amprik sorunlar”

değildir; tanımsal yönden de konuyla ilgili sorunlardır.

Çünkü (1) bu dört temel değişkenden herhangi birine

göre insanları sınıflandırırken, kategorilerimizi bu kişilerin ya da ailelerinin sorun olan pozisyonları ne kadardan

beri ellerinde bulundurdıklarına göre mi saptamamız

gerektiğini açık bir soru olarak tutmak istiyoruz. Örneğin,

statülerin en üst yüzde ikisinin ya da en azından statü

mertebelerinden önemli bir tipinin bu konumda hiç değilse

iki kuşaktan beri bulunanlardan oluşmasına karar

verebilirim. Keza, (2) sadece birkaç değişkenin ortak-ara

kesimleri açısından değil de, aynı zamanda, Weber’in

ihmal edilen, aralarında “tipik ve kolay hareketlilik olan” pozisyonlardan oluşan “sosyal sınıf” tanımına da uygun düşebilecek bir “tabaka” (stratum) inşa edip etmememi de, gene, açık bir soru olarak bırakmak isteyebilirim. Bu durumda ise, beyaz yakalılardan alt düzeydeki mesleklerde çalışanlar ve belirli sanayilerde orta ve üst düzeydeki “cüret” isteyen işlerde çalışanlar, bu bakımdan, bir tabaka meydana getirmektedirler.

Başkalarının teorilerini okuduğunuz ve analiz ettiğiniz, ideal bir araştırma kurgulamaya çalıştığınız, notlarınızı tuttuğunuz sırada belirli bazı çalışmaları yazacağınız bir de listeniz oluşmaya başlayacaktır. Bunların bazıları üstesinden gelemeyeceğiniz kadar büyük olacak ve bir süre sonra üzülerek bir kenara bırakacaksınız; bazıları tek bir paragraf, tek bir kesim, tek bir cümle, tek bir bölüm için materyal yerine geçecek; bazıları ise, tüm kitap boyunca işleyeceğiniz ana temaları oluşturacaktır.

Aşağıda, bu kez, bu tür projelerden bazılarına ilişkin ilk - notlardan örnek veriyorum:

(1) Üst düzeyden on tane büyük şirket yöneticinin tipik bir çalışma gününün gözlemi, aynı şeyin federal devlet görevlilerinden eş düzeyden on tanesi için yapılması.

Bu gözlemler ayrıntılı “hayat tarihçesi” mülakatları

ile birleştirilecek. Buradaki amaç başlıca rutinleri ve kararları, kısmen bunlara ayrılan zaman olarak açıklamak

ve ayrıca karar alma sürecindeki ilgili faktörleri daha iyi

anlamaktır, işlem, sağlanacak işbirliğine göre değişebilecektir, fakat ideal olarak şunu içerecektir: Önce, kişinin

hayat hikâyesini ve bugünkü durumunu aydınlığa çıkaracak

bir mülakat; sonra, kişinin ofisinde bir köşeye oturarak,

gününün gözlemi, adamın izlenmesi; üçüncü olarak,

o gece ya da ertesi gün uzun bir mülakat ve gözlemlediğimiz

dışsal davranışlarıyla bağıntılı öznel süreçlerin

ortaya çıkarılması.

(2) Üst sınıf üyelerinin hafta sonu tatillerinin analizi,

rutinlerin yakından gözlemlenmesi ve pazartesi günü

ailenin diğer üyeleri ile derinlemesine mülakatlarla gözlemlerin aydınlatılması.

Bu amaçların her ikisi için de çok iyi ilişkilerim

vardı ve elbette ki, bu iyi ilişkilerimi yerinde kullanabilmem durumunda, işime yardımcı olabilecek daha iyi

ilişkiler de kuracaktım. (1957'de ilavem: Bunlar hiç de

gerçekleşmedi.)

(3) Ücretler ve diğer gelirlerle birlikte, üst düzeydeki

kişilerin yaşam standartlarını ve tarzlarını oluşturan vergi

beyanında masraf gösterme ve diğer ayrıcalıkların incelenmesi.

Buradaki düşünce, “tüketimin bürokratikleşmesi”

sorununu somut olarak anlayabilmek, özel harcamaların

iş harcamalarına aktarılmasını incelemektir.

(4) Lundberg'in *Amerika'nın Altmış Ailesi* gibi

1923 vergi iadelerine dayanan kitabına benzer kaynaklardaki

bilgileri günümüze göre yenilemek.

(5) Maliye kayıtlarından ve diğer kamu kaynaklarından yararlanarak çeşitli tipten taşınmaz ve taşınır mal varlığının kişiler arasındaki dağılımını saptamak, ortaya koymak.

(6) Başkanların, Kabine üyelerinin ve Yüksek

Mahkeme üyelerinin kariyerlerindeki yetiştirme ve yükselmelerinin aydınlatılması. Anayasa'dan Truman'ın

ikinci görev süresine kadar bunu I.B.M. kartları ile yapmıştı.

Bunları genişletmek ve tazelemek istiyorum.

Bu tür başka projeler de vardı 35 kadardı bunlar,

örneğin, 1896 ve 1952 başkanlık kampanyalarındaki

masrafların karşılaştırması, 1910'un Morgan'ı ile

1950'lerin Kaiser'i arasında ayrıntılı bir karşılaştırma.

“Amiraller ve Genaraller”in kariyerlerine ilişkin somutlaştırma çalışmaları. Fakat çalışmaya başlayınca, insanın

yapabildiği umduğu kadar olmayabiliyor.

Bu kurguyu (design) yazılı hale getirdikten sonra,

üst gruplarda yer alan kişiler hakkında yazılmış tarihsel

eserleri okumaya başladım, rasgele notlar aldım ve

okuduklarım üzerinde düşünmeye başladım. Üzerinde

çalıştığınız bir konuyu tek bir konu gibi öğrenmeniz,

çalışmanız söz konusu olmayabiliyor; çünkü, daha önce

söylediğim gibi, işe bir kere başladınız mı, zaten her

yanınızda onu görmeye başlıyorsunuz. Konunuzun

kapsamında yer alan konucuklara karşı duyarlılık kazanıyorsunuz; bende olduğu gibi, özellikle en ilgisiz alanlarda

bile, gündelik yaşamınızda hep konumuzla ilgili

şeyleri duyup görmeye başlıyorsunuz. Kitle haberleşme

araçları, özellikle kötü filmler, ucuz romanlar, resimli

dergiler, geceleri yapılan radyo yayınları birdenbire yeni

anlamlar kazanıyor.

4

Fakat bu düşünce ve fikirlerin nasıl oluştuğunu

sorabilirsiniz? Tüm imajları ve olguları bir araya getirecek, imajlara konuyla ilgili olma özelliği ve olgulara anlam

kazandıracak olan düşünce nasıl ortaya çıkabiliyor,

nasıl gelişiyor? Bu soruyu gerçekten nasıl cevaplandırabileceğimi bilmiyorum; bütün yapabileceğim, bir şeyler

başarabilsem şansımı arttıran basit birkaç teknikten

ve bazı genel koşullardan söz etmek olacaktır.

Anımsatmak isterim, toplumbilimsel düşün, önemli

bir ölçüde, bir perspektiften diğerine geçebilme ve bu

süreç içinde toplumun *total* görünümünü ve içeriklerini yeterince kavrayabilme yeteneğinden oluşan bir şeydir.

Zaten sosyal bilimciyi, sosyal bilim alanında çalışan

teknisyenlerden ayıran da bu düşün yeteneği olmaktadır.

Yeterli nitelikte teknisyenler birkaç yıllık bir eğitimle

yetiştirebilmektedir. Toplumbilimsel tasarım da kişilere

kazandırılabilen bir yetenektir; bazen, kuşkusuz, uzun

süren rutin çalışmalara gerek göstermeden bu yeteneği

kazananlar da çıkabilmektedir*4*. Ancak, *toplumbilimsel*

düşün'ü n beklenmedik bazı özellikleri olduğunu da

göreceksiniz. Bunun nedeni, belki de, özünün,

4) E. D. Hutchinson'un *S t u d y o f I n t e r p e r s o n a l R e l a t i o n s* 'daki

“özü görme” ve yaratıcı çaba" üzerine yazdığı makâlelere bakınız: Dev., Patrick Mullahy, New York, Nelson, 1949.

bir araya gelebileceğini kimsenin sanmadığı *idea*'lardan oluşmakta oluşudur-Alman felsefesinden ve İngiliz ekonomi

biliminden kaynaklanan çeşitli *idea* '/ardır bunlar.

Bu düşünceleri ve fikirleri bir araya getirmek hem gerçek

bir kafayı, hem de dünyayı anlamaya yönelik yaman

bir tutkuyu gerektiren bir iştir. Teknisyen kalanlarda

ise, genellikle, bunların ikisi de pek yoktur. Teknisyen

bir kimse iyi yetiştirilmiş, hatta gereğinden fazla

yetiştirilmiş biri olabilir. Çünkü bu kimsenin yetiştirilmesi demek onun bilinmekte olan şeylerle eğitilmesi demektir

ve kişinin yeni şeyler, yeni yollar öğrenme yeteneğini

köreltebilmekte; kişiyi, ilk bakışta hayâl ürünü gibi gelen,

bulanık ve belirsiz görünen şeylere karşı ilgisiz kılmaktadır.

Oysa, bu gibi tam belirmemiş imgelem ve

kavrayışları boş vermemeniz; eğer sizin kafanızın ürünü

iseler, bunlar üzerinde durup etraflıca çalışmanız gerekir.

Çünkü eğer varsa, kafanızdaki özgün fikirler, özgün

düşünceler ortaya zaten ilk kez bu yarım-yamalak halleriyle

çıkacaklardır.

Benim inancıma göre, toplumbilimsel

muhayyeleyi uyaran ve canlandıran belirli bazı yollar

gerçekten vardır:

(1) Daha önce söylediğim gibi, en somut düzeyde

notlarınızda ve tutanacaklarınızda yapacağınız yenidendüzenlemeler tasarınızı canlandırmadaki etkin yollardan

biridir. O ana kadar aralarında bir bağlantı olmayan

notlarınızı dosyalarınızdan çıkarıp ortaya dökün ve yeniden

tasnif etmeye başlayın. Bu işi, rahat bir şekilde, dinlenircesine yapın. Notlarınızda yapacağınız bu yenidendüzenlemeleri

ne sıklıkla ve ne yoğunlukta yapacağınız

problemlerinize ve problemlerinizin gelişme durumuna

göre farklı olacaktır. Fakat bu işin mekaniği alabildiğince

basittir. Elbette ki, bu işi yaparken aktif bir biçimde üzerinde çalışmakta olduğunuz sorunları kafanızda bulunduruyor

olacaksınız, ama beklenmedik, planlanmadık yeni

yeni bağıntılar ve ilişkilere karşılaşmaya da duyarlı ve

hazır olun.

(2) Çeşitli sorunları ve konuları tanımlamakta kullanılan

ibareler ve kelimeler üzerinde durup düşünmeniz

de tasarımlarınızı arttırmakta, canlandırmakta bir

yoldur. Anlamca tüm içeriğini bilmek için, kullandığınız

temel terimlerinizin eş anlamlı karşılıklarını sözlüklerden

ve teknik kitaplardan arayıp okuyun. Bu basit alışkanlık

soruna ilişkin terimlerinizi geliştirmenizi, daha az kelime

ile daha tam olarak onları ifade edebilmenizi sağlayacaktır.

Çünkü, kullanmak istediğiniz ibare ve terimlerin

uygun olanlarını ancak onların tüm anlamlarını bilebildiğiniz zaman seçebilirsiniz. Fakat kelimelere karşı göstereceğiniz

bu ilginin başka yanları da vardır. Bütün çalışmalarınızda,

fakat özellikle teorik bildirimlerin incelenmesinde

her temel (kilit) terimin genellik düzeyine

dikkat etmeniz gerekecek, çok üst-düzeydeki bir bildirimi

daha somut anlamlara bölüp indirgemeyi yararlı bulacaksınız.

Bunu yaptığınızda bildirim çoğu kez, her biri

ayrı bir boyuttan iki ya da üç bileşkene ayrılmış olacaktır.

Aynı zamanda genellik düzeyini daha da yükseltmeye

çalışabilirsiniz: Belirli niteleyiciyi kaldırınız ve yeniden-

biçimlendirilmiş bildirimi ya da bundan çıkan bildirimi

(inference), bir kenara bırakabilip bırakamayacağınızı

ya da geliştirip geliştiremeyeceğinizi anlamak için

daha soyut olarak inceleyiniz. Böylece yukardan ve

aşağıdan, açıklığa kavuşturulmuş bir anlama varmak

için incelediğiniz *idea*'nın her görünümünü ve tüm gerekliklerini (implication) iyice irdelemiş olacaksınız.

(3) Üzerlerinde düşünürken varacağınız genel

notion' farınızın birçoğu aslında iki tipe indirgenebilecek nitelikte olacaktır. Verimli bir gelişme için en bilinen başlangıç yeni bir sınıflandırmadır. Tipleri saptamak ve daha

sonra her tipin koşullarını ve sonuçlarını araştırmak becerisi, kısacası, sizin için otomatik bir süreç olacaktır. Varolan

sınıflandırmadaki içeriğe, özellikle sağduyuya göre

yapılanlara dayanmak yerine, sınıflandırmadaki ortak

belirleyici göstergeleri ve farklılaştırıcı etmenleri bulup

ortaya koymanız gerekecektir. Tipleri iyi olması için sınıflandırmadaki kritlerinizin açık (görülgen) ve sistematik

olması şarttır. Bunu başarmanız için de çaprazsınıflandırma

alışkanlığınızı geliştirmek zorundasınız.

Çapraz-sınıflandırma tekniği, elbette ki, sadece

niceliksel materyallerle sınırlandırılmış değildir. Gerçekten, eski tipleri eleştirmek ve aydınlatmak için olduğu

kadar, *yeni* tipleri tasarlamak ve kurmak için de en iyi yol çapraz-sınıflandırmadır. Niteliksel türden tablolar

diyagramlar ve şemalar sadece zaten yapılmış bitmiş

çalışmaları ifade etmek için kullanılan yollar olmayıp,

çok sık olarak, gerçek bir üretim aracı yerine de geçmektedirler.

Bunlar tiplerin “boyutlarını” açıklığa kavuşturmakta;

boyutların açıklığa kavuşması ise tasarım ve

inşa gücünüzü arttırmaktadır. Gerçekten diyebilirim ki,

son on beş yıl içinde küçük bir çapraz sınıflandırma

yapmadan on-on beş sayfayı aşan bir ilk taslak yapmış

değilim. Elbette ki , bu tür diyagramları her seferinde

kullanmadığım gibi, fazla sık kullandığım bile

söylenemez. Yaptıklarımın çoğunu sonradan kullanmadım.

Fakat bu durumda bile birçok şeyler öğrenmiş oluyorsunuz.

Bunlar, düşünmenizde kullandığınız terimlerin

ve ilgilendiğiniz olguların bütünü ve aralarındaki

ilişkileri ortaya çıkarmanıza yardım ediyorlar. Çalışırken

daha berrak düşünmenize ve daha açık yazıp ifade

etmenize yardımcı oluyorlar.

Kendi alanında çalışmakta olan bir toplumbilimci

için çapraz sınıflandırma, bir gramerci için bir cümleyi
diyagramla göstermek gibidir. Birçok bakımlardan, çapraz-
sınıflandırma toplumbilimsel tasarımın grameri demektir.

Bütün gramerler gibi, bunun da denetim altında
tutulması ve amaçlarını aşmasına meydan verilmemesi
gerekir.

(4) Çoğu kez bir sorunu içinden kavrayabilmeniz

aşırıları incelemenize bağlı olabilir - bu, ilgilendiğiniz,

incelediğiniz şeyin zıtlarını inceleme, bunlar üzerinde

düşünmeniz demektir. Yoksulluk ve umutsuzluğun verdiği

yıkılmışlık üzerinde düşünüyorsanız, ferahlığı ve

rahatlığı da incelemelisiniz; yoksulları, sefilleri inceleyecekseniz, o zaman har vurup harman
savuranları da

incelemeniz gerekir. Dünyanın en zor işi tek bir nesneyi

incelemektir; nesneleri zıtlarıyla konumlamaya çalıştığınızda, elinizdeki materyale daha iyi hakim
olacak, daha

sonra da, karşılaştırmada temel alacağınız boyutları

ayırıp saptayabileceksiniz. Göreceksiniz, bu boyutlarla

söz konusu somut tipler arasında dikkatli bir karşılaştırma

son derece aydınlatıcı olacaktır. Bu teknik mantık

yönünden de sağlamdır; çünkü, örneksiz, ancak ve ancak

istatistiksel frekansları tahmin edebilirsiniz: Yapabileceğiniz, bazı olguların vüsatini (magnitude) ve
başlıca

tiplerini vermektir. Bunun için, “kutupsal tipleri” inşa etmekle işe başlamanız; çeşitli boyutlar
boyunca zıt olanları

ortaya koymanız daha ekonomik olacaktır. Doğaldır

ki, bu, bir oran duygusu kazanmaya çalışmayacağınız -

belirli bir tipin frekansını kestirmeye çalışmayacağınız -

anlamına gelmez. Gerçekte, insan bir yandan bunu

yaparken, bir yandan da istatistik bulmak ya da toplamak

için gerekli endisler bulmaya çalışmakta; bu ikisini

birleştirmek istemektir.

Burada işlenen düşünce çeşitli bakış noktalarını

kullanabilmektedir: Örneğin, okuduğunuz bir siyasal

bilimcinin, son günlerde incelediğiniz bir deneysel psikologun, ya da bir tarihçinin sorunu nasıl bir yaklaşımla

ele-almış olabileceğini kendi kendinize sorabilirsiniz.

Değişik bakış açılarından yola çıkarak düşünmeye çalışabilirsiniz; bu yolla, kafanızı, her açıdan gelebilecek

ışıkları yakalayan hareketli bir prizma gibi canlı tutabilirsiniz.

Bu noktada, diyaloglar yazmak da çoğu kez yararlı

olabilmektedir.

Çok kere kendinizin, bazı kimselerin düşüncelerine

zıt düşündüğünüzü göreceksiniz. Yeni bir entelektüel

alanı anlamaya çalışırken yapabileceğiniz en iyi şeylerden

biri başlıca savları saptamaktır. “Literatürün suyunu

çıkarmak” sözüyle anlatılmak istenen şeylerden biri de

ele alınan her görüşün yandaşlarını ve karşıtlarını yerli

yerine koyabilmektir. Ne var ki, “literatürün suyunu çıkarmanın”

fazlası da iyi değildir; tıpkı Mortimer Adler gibi

boğulabilirsiniz. Belki de önemli olan nokta, ne zaman okumanız, ne zaman da okumamanız gerektiğini bilebilmenizdir.

(5) Gerçek şu ki, basitlik uğruna, çaprazsınıflandırmada önce evet-hayır olarak çalışmanız, kendinizi aşırı zıtlar açısından düşünmeye teşvik etmeniz gerekecektir. Bu genellikle iyi bir şeydir. Çünkü niteliksel analiz size, doğal olarak, frekansları ve vüsatleri (magnitude) vermeyecektir. Onun tekniği ve amacı size tiplerin dizesini (range) vermektir. Birçok amaçlarınız için, bazıları için her ne kadar sağlıklı bir oran fikrine gereksinseniz de zaten bundan daha fazlasına gerek duymayacaksınız.

Düşün yeteneğiniz özgürleştirmenin bir yolu da bazen içinizdeki oran duygusunu tersine canlandırmaktır*

5). Eğer herhangi bir şey size pek küçük görünüyorsa, onu düpedüz çok büyük bir şey gibi tasarlayın ve kendinize şunu sorun: Bu durumda ne fark ediyor? Ve, dev

büyüklikte bir olgu için de, bunun tersini yapın. Okur yazarlık öncesi durumdaki köyler nüfusları otuz milyon olsaydı neye benzerlerdi? Hiç değilse bugün için, hiçbir

şeyi, her ögesini görüp öğrenmedikçe; her ölçeğini denetleyebildiğim hayali bir dünyada onun öğelerini, koşullarını

ve sonuçlarını görmedikçe gerçekten saymaya,

ölçmeye kalkışmam. İstatistikçilere düşen bir iştir bu,

ama “örneklem çıkarmadan önce, geneli bilmek “diyebileceğimiz küçük, ama korkunç ibarede

anlatılanı sağlayabilecek

bir yönteme benzemektedir.

(6) incelediğiniz sorun her ne olursa olsun, materyaller

üzerinde karşılaştırmalı bir biçimde çalışıp tam

bir denetim kurmanız yararlı olacaktır. İster bir uygarlık

ve tarih dönemleri içinde yer alanlar arasında, sterse

çeşitli uygarlık ve tarih dönemleri arasında karşılaştırmalı

örnekler bulmaya çalışmak buna başlangıç olacaktır.

Yirminci yüzyıl Amerika'sındaki kurumlardan herhangi

birini, başka tip yapılar ve tarih dönemlerindeki

benzerlerini göz önünde tutmaksızın açıklayamazsınız.

Bu, açık ve görülür bir karşılaştırma yapmış olmasanız

bile, böyle olacaktır. Belli bir süre sonra, düşüncelerinizin neredeyse otomatik bir biçimde tarihsel açıdan değerlendirmelere dayanmaya başladığını göreceksiniz.

Bunu böyle yapmanızın bir nedeni, incelediğiniz şeyin

51 Belirteyim: Bu biraz da Kenneth Burke'un Nietzsche'yi

anlatırken kullandığı "uyumsuzluk perspektifi" dediği şey oluyor. Bak: Burke, *P e r m a n e n c e a n d Change*, New York, New Republic Books, 1936.

çoğu kez sayıca sınırlı oluşudur: Karşılaştırmalı olarak

konunuza hakim olabilmek için, konunuzu tarihsel bir

çerçeveye oturtmak zorundasınız. Başka bir deyişle

zıtlılaştırıcı tipte yaklaşım çoğu kez tarihsel materyallerin

incelenmesini gerektirir. Bu bazen bir yönseme (trend)

analizi için gerekli noktalara varır, bazen de evre

tipolojilerine (typology of phases) yöneltir. Bu nedenle,

daha sonra bazı olguların dizesini daha tam, ya da daha uygun olarak bulmayı istediğiniz için tarihsel materyalleri kullanacaksınız. Bununla söylemek istediğim şey, bilinen bazı boyut desteleri boyunca tüm varyasyonları içeren bir dizi kurmak isteyeceğinizdir. Dünya tarihi hakkında yeterli bilgi sahibi olmak toplumbilimci için vazgeçilmez bir gereksinimdir; bu bilgiden yoksun olduğu sürece, başka neler bilirse bilsin, sosyal bilimci yaptıklarıyla bilime zarar vermekten başka bir şey yapmış olamaz.

(7) Son olarak, tasarılarınızı alabildiğine genişletip canlandırmakla değil de, kitabınıza bir bütünlük kazandırmakla ilgili bir nokta var. Bununla beraber, bu ikisi, çoğu kez, bir ve aynı şeydir: Sunum içinde materyallerinizi ne şekilde düzenleyecek olursunuz çalışmanızın içeriğini de daima etkileyecektir. Bu fikrimi, aslında, en büyük editörlerden biri olan Lambert Davis’e borçluyum. Fakat, kendisinden bu fikri öğrendikten sonra yaptıklarımı görebilseydi, bu fikrin kendisine ait olduğunu hoşnutlukla kabul edebilecekti diyemem. Ondan aldığım bu fikrin özü, tema ile konunun farklı şeyler olduğudur. Bir konu, “şirket yöneticilerinin kariyerleri,” ya da “askeri görevlilerin iktidarlarının artmakta oluşu” olabilir. Genel olarak, herhangi bir konu hakkında söylemeniz gerekenlerin çoğunu kitabınızın bir bölümünde ya da bölümün

bir kesiminde söyleyebilirsiniz. Fakat konularınızın düzenlendiği sıra ise, kitabınızdaki temaları oluşturur.

Bir tema örneğin rasyonalite ya da akıl gibi bir köklü yönsemeyi, bir temel kavramı, ya da bir temel farklılığı (distinction) dile getiren bir *idea* niteliğindedir.

Bir kitap hazırlarken kitabın kurgusunu geliştirdiğiniz sırada iki, üç ya da duruma göre altı ya da yedi temayı görüp açıkça ortaya koyduğunuz zaman işi başarmaya başlamışsınız demektir. Bu temaları görebilmenizin nedeni, konularınızın her çeşidinde karşınıza çıkmaları ve size artık düzara tekrarlamalar gibi görünmeye başlamalarıdır.

Ve bazen de, gerçekten bundan başka bir

şey değildir! Hiç kuşkusuz, çok kere de bunların müsveddenizin en kötü yazılmış, en karmaşık, en bulanık

kesimlerinde yer aldığını göreceksiniz.

Yapmanız gereken, onları ayıklayıp ayırmak ve olanak ölçüsünde açık ve kısa ifade etmektir. Bundan sonra, tam anlamıyla sistematik bir biçimde ve bütün konularınızı kapsamak şartıyla çapraz-sınıflama yapmaktır.

Bunun anlamı her konu (topic) için şu soruyu sormanızdır: Bunların her biri, her bir tema tarafından nasıl etkilenmektedir? Ve gene: Her konu, eğer bir anlamı varsa, her bir tema için ne ifade etmektedir.

Bazen bir temanın bir bölüm ya da kesim boyunca işlenmesi gerekmekte, ilk kez sunulduğunda ya da

sonlara doğru yapılan özetlemede her bir temanın bu uzunlukta işlenmesi gerekmektedir. Genel olarak, sanırım çoğu yazar-ve çoğu sistematik düşünür - kabul edecektir ki, belli bir noktada tüm temaların birbirleriyle ilişkileri içinde bir araya getirilip işlenmeleri gerekmektedir.

Her zaman olmasa da, çoğu kez bu iş kitabın başlangıcında yapılabilmektedir. İyi kurgulanmış kitaplarda ise, genellikle, kitabın sonlarına doğru yapılması gerekmektedir. Ve, doğal olarak, bütün kitap boyunca, temalarınızla her konu arasında ilişkiler kurmaya çalışmanız gerekmektedir. Bunu bura da yazmak, yapılacak iş görüldüğü kadar mekanik bir iş olmadığı için, yapmaktan çok daha kolaydır. Fakat, eğer temalar açık seçik ortaya konmuş ve belirliliğe kavuşturulabilmiş ise, bu iş bazen mekanikleştirilebilmektedir. Fakat işin bu denli kolay olmasını engelleyen de budur. Çünkü buradaki sorunuz, yazarlık sanatı açısından temalar, entelektüel içerik açısından ise *idea*'larla ilgilidir.

Bazen de elinize aldığınız bir kitapta hiçbir gerçek tema bulunmadığını görürsünüz. Böyle bir kitap, metodolojisi için yazılmış metodolojik girişlerle, teorisi içinde teorik girişlerle çevrelenmiş bir dizi konu yığınının başka bir şey değildir. Fikri ve düşüncesi olmadan kitap yazmaya kalkışanlar için kaçınılmaz sonuçtur bu. Düşün

gücü olmayanların da sonu aynıdır.

5

Yaptığınız çalışmanızı konunuzun ve düşüncenizin

elverdiği ölçüde açık ve basit bir dille sunmanız gerektiğinde benimle aynı görüşte olduğunuz biliyorum.

Fakat hemen fark edeceğiniz gibi, bugünün sosyal bilimlerinde tımtıraklı ve uzun kelimelerle yapılan yazıma

dayanan üslup başat durumdadır. Sanırım bu üslûbu

benimseyenler kendilerinin “fizik bilimler”e öykündüklerine

inanıyorlar ve bu üslûbun birçok yanlarının

aslında gereksiz olduğunu göremiyorlar.

Gerçekten de, yetkililer, sosyal bilimcilerin de çok

yakından ilgili oldukları bir bunalımdan; “ciddi bir yazın

bunalımı”ndan söz etmektedirler*6*. Bu apayrı dil, konuşulan, tartışılan yöntemlerin, kavramların ve konuların

çok parlak, çok gizli, çok ince oluşlarından mı gerekli

oluyor? Değilse o zaman, Malcolm Cowley’in haklı olarak

“socspeak”*7’ demesinin nedenleri nelerdir? Yaptığınız

çalışma için bu tür bir dil gerçekten gerekli mi? Gerekli

ise, yapacağınız bir şey yok; gerekli değilse, bundan

nasıl kaçınabilirsiniz?

Üslûbun kolay anlaşılabilirlikten yoksun oluşu, benim

inancımca, ele alınan konunun karmaşık oluşu ile, yazarının

düşüncesinin parlaklığı ile hiç de bağlantılı

görünmemektedir. Bunun böyle oluşu, hemen hemen

bütünüyle, akademik yazarın kendi statüsü hakkında

açık bir görüş ve anlayıştan yoksun oluşu yüzündendir.

Akademik çevrelerin çoğunda, herkesin anlayabileceği

bir dille yazmaya çalışanlar “düzara bir yazın adamı,”

ya da daha fenası “gazeteci üslubu ile yazan” biri

olarak suçlanmaktadırlar. Belki artık siz da öğrenmişsinizdir, sık sık kullanılan bu sözlerin gerçekten söylemek

istediği şudur: Yapay ve oturmamış, çünkü kolay okunuyor.

Amerika’da akademik bir kişi, çoğu kez akademik

6* Çok kimsenin “İngilizce konuşulan ülkelerdeki en iyi eleştirici”

saydığı Edmund Wilson şöyle yazıyor: "Antropoloji ve

toplumbilim uzmanlarının yazdıkları makalelerden edindiğim

deneyimlerle şu sonuca vardım ki, benim idealimdeki

üniversitede konulacak bir şartla her bölümlerde yazılacak

paper' ların bir İngiliz dili ve edebiyatı profesörü tarafından okunmasının gerekli kılınmasıyla bütün bu disiplinlerde

köklü değişimler olacaktır-tabii, bunların bir teki bile ortada kalabilirse.” *A Piece of Mind*, New York, Farrar, Straus, ar.d Cudahy, 1956, s. 164.

7* Malcolm Cowley, Sociological Habit Patterns in Linguistic

Transmogrification, *The Reporter* 20 September 1956. pp.

41-11.

yaşama ters düşen bir toplumsal içerik içinde zor bir entelektüel yaşam sürdürmeye çalışmaktadır. Böyle bir

kişinin prestiji, akademik kariyeri seçtiği gün feda ettiği

birçok önemli ve temel değerlerin karşılığında kazanılmaktadır.

Prestij edinmeyi istediği anda, böyle birinin,

kendisini “bilgin” gibi görmeye başlaması da gerekmektedir.

“Gazeteci” diye nitelendirilmek, bu kimsede onursuzluk ve kırgınlık yaratmaktadır. Sanırım, çok zorlama kelimeler türeterek böyle özel bir sözlük yapmanın ve zorlama bir üslûpla yazı yazma çabalarının temelinde de bu durum bulunmaktadır. Oysa aslında, bu zorlama üslubu öğrenmek, öğrenmemekten çok daha kolaydır. Ne var ki, günümüz için bu üslup bir görenek durumuna gelmiş; bu üslubu benimsemeyenler akademik çevrelerce moral yönden onaylanmaz olmuşlardır. Çok olasıdır ki, bunun gerçek nedeni, akademik ya da akademik olmayan geniş çevrelerdeki akıllı ve düşünebilir kimselerin ilgisini çekenlere karşı çıkan ve bu nitelikteki kimselere “haklı” olarak aralarında yer vermek istemeyen bilim sahtekârlarının akademik çevreleri yalnızca onlara ait kapalı bir çevre olarak tutmak istemeleridir.

Yazmak, okuyucudan size ilgi göstermesini istemenizi haklı kılabilecek bir edim olmalıdır. Üslûp *ne olursa olsun*, herkes için bu böyledir. Yazmak, aynı zamanda, kişiye kendisini okunmaya değer biri olarak görebilme olanağı da verebilecek ciddi bir edim olmalıdır.

Genç bir akademisyen bunların ikisine de tutkundur ve kamusal bir konuma henüz sahip olmadığını bildiği için, okuyucularının onun yazdıklarına karşı ilgi göstermelerini istemekten çok, öncelikle, toplumda bir statü edinmeye önem vermektedir. Gerçekten de, Amerika’da bilgi yönünden başarılı kimselerin bile çoğu geniş çevrelerde ve kamularda belli bir statü kazanmış

değildir.

Bu bakımdan, toplumbilimin durumu uç bir örnek oluşturmaktadır: Toplumbilimsel üslup alışkanlıkları toplumbilimcilerin

diğer akademik kişiler arasında bile önemli

bir statüden yoksun bulundukları dönemde ortaya çıkmış

alışkanlıklardır. Akademik kişilerin kolayca anlaşılmaz

kimseler oluvmelerinin bir nedeni onlardaki bu

statü edinme arzusudur. Oysa, arzu ettikleri statüye

erişmemelerinin bir nedeni de bu yazdıklarında anlaşılmaz

oluşlarıdır. Bu tam bir kısır döngüdür-ama bilime

saygılı birinin kırıp içinden çıkabilmesi zor da değildir.

Akademik “*nesir yazma*” hastalığını yenebilmemiz

için, önce akademik görünme hastalığından kurtulmanız

gerekir. Şu üç soruya kendi içinizde yanıt bulabilmenize

oranla, gramer ya da Anglo-Saxon kökenler üzerine yaptığınız

çalışmaların önemi çok daha azdır: (1) Gerçekte

çalıştığım konu ne denli güç bir konudur? (2) Bu yazıları

yazmakla, toplumdan kendim için nasıl bir statü istemiş

oluyorum? (3) Kimler için yazı yazmaya çalışıyorum?

(1) Birinci soruya verilecek olağan cevap şudur:

Hakkında yazı yazdığınız konunuz pek zor olmadığı

gibi, pek karmaşık bir şey de değildir. Bunu kanıtlayan

pek çok gerçek var: Bunun en kolay bulunabilecek kanıtı,

günümüzde yazılan sosyal bilim kitaplarının yüzde

doksan beşinin “İngilizceye” çevrilebilir oluşudur*8*.

8) Bu gibi çevirilere verilebilecek bazı örnekler olarak, geçtiğimiz Bölüm 2'ye bakınız. Bu arada yazı yazma konusunda

bildiğim en iyi kitap, hemen belirteyim, Robert Groves

ve Alan Hodge, *The Reader Over Your Shoulder*, New York, Macmillan, 1944'tür. Ayrıca, nefis bir tartışma olarak, bk.: Barzun and Gruff, *The Modern Researcher*, New York, Harcourt, Brace, 1957; G.E. Montague, *A Writer's*

İyi ama, bazen teknik terimlere gereksinme duymuyor

muyuz, diyebilirsiniz*9*. Elbette duyuyoruz, fakat

“teknik” demek ille de zorluk demek olmadığı gibi, kendi içinde kapalı bir dil (jargon) de demek değildir. Bu nitelikte teknik terimler gerçekten gerekliyse, açık ve kesin

ifade etmek istenilenleri gerçeğe uygun ifade edebiliyorsa,

olağan dilin içeriği içinde kullanılabilmeleri;

böylece, okuyucuya anlaşılabilir bir biçimde sunulabilmeleri

hiç de zor olmayacaktır.

Belki de, gündelik hayatta kullanılan sıradan kelimelerin

çoğunlukla “hissiyat” ve değerlerle yüklü olduklarını;

buna uygun olarak, yeni kelimeler ya da teknik terimler

lehine bunları bir kenara bırakmanın daha yerinde

olacağını ileri süreceksiniz. Buna vereceğim cevap şu

olacaktır: Sıradan ve olağan kelimeler için durum, çoğu

kez, gerçekten de böyledir. Fakat sosyal bilimlerde yaygın

bir biçimde kullanılan birçok teknik terim de bu nitelikte

şeylerle yüklenmişlerdir. Açık ve seçik yazabilmek demek,

bu anlam yüklerinden arınabilmek, yazdıklarınızı

No t e s o n H i s T r a d e, Pelican Books, 1949; ve Bunamy Dobree, *M o d e r n P r o s e S i y l e*, Oxford T h e P a r e n d o n P r e s s, 1934.50.

9* Matematiksel dili benden daha iyi anlayanlar bu dilin açık, ekonomik ve gerçeği daha iyi ifade

eden bir dil olduğunu

söylüyorlar. Sosyal bilim metotlarında matematiğe merkezi bir önem atfeden, ama yazdıkları hiç de ekonomik olmayan, açık

olmayan, gerçeği iyi ifade edemeyen birçok sosyal bilimci

hakkında duyduğum kuşkunun nedeni de budur. Bu kimseler,

matematiğe inanan, gerçekten çok inanan ve yazdıkları (nesri-

ç.) ilk karalamasında bile, işaret edilen matematiksel nitelikleri açıkça gösteren Paul Lazarsfeld'den ders almalıdırlar.

Ben, Lazarsfeld'in matematiğini anlayamadığım zaman biliyorum ki, bunun nedeni benim kendi cehaletimdir; ama matematiksel

olmayan dille yazdıklarındaki görüşlerine katılmadığım

zaman da, insan ne söylediğini, nerede yanlış yaptığını

bilecek durumda olduğu için, biliyorum ki bunun nedeni

Lazarsfeld'in dediklerinin yanlış oluşudur.

hangi anlamı ifade etmek için yazmışsanız, başkalarının

da okuduklarında bu anamı anlamalarını sağlayabilmektir.

Diyelim, sizin ifade etmek istediğiniz anlam altı ayaklı

bir daire yüzeyini kapsıyor olsun; ve diyelim ki, sizi okuyanların sizin yazdıklarınızdan anladıkları da böyle bir

başka daire yüzeyini kapsamakta. Bu durumda, umalım

ki, sizin ve okuyucularınızın çerçevelediği anlamsal yüzeyler birbirleriyle çakışmış olsunlar. Burada meydana

getirebileceğiniz kesişen daire yüzeyleri, sizin okuyucularla bildirişim olanağınızı belirleyecektir. Okuyucunun

dairesinde kesişmeyen kısım denetim altına alınamayan

anlam alanıdır ve okuyucu bu alanı kendine göre bazı

anımlar çıkacak şekle sokar. Kendi dairenizde ise kesişmeyen kısım sizin başarısızlığınızın bir başka

belirtisidir. Yazı yazma becerisi okuyucunun anlam dairesinin sizinki ile üst üste çakıştırabilmek; her ikinizin de

aynı denetlenmiş anlam dairesi içinde konumlanmanızı

sağlayacak şekilde yazabilmektir.

Bu nedenle, benim değinmek istediğim ilk nokta,

“socspeak” + denen dilin büyük bölümünün konunun ya

da düşüncenin zorluğu, anlaşılmaz şey oluşu ile ilintil

olmadığıdır. Bunun kullanılması-sanırım bütünüyle kişinin

kendisini akademik bazı istemler için hak sahibi

görme arzusundan oluşmakta; bu tarzda yazı yazmakla

(çoğu kez, eminim, bilmeden) okuyucuya şu söylenmiş

olmaktadır: “Ben öylesine zor şeyler biliyorum ki, öğrenmek

gerekir. Şimdiki durumum sen sadece bir gazeteci,

meslek dışı biri (layman), ya da buna benzer gelişmemiş

bir adamsın".

+ “Sosyolog dilince” anlamında - c.n.

(2) ikinci soruyu cevaplandırmak için sosyal bilim

alanında çalışmaların, yazarın kendine özgü bir fikri

olup olmamasına ve konuştuğu “sesin” kendi sesi olup

olmamasına göre iki ayrı sunum biçimi olduğunu görmemiz

ve bunları birbirinden ayırmamız gerekmektedir.

Birinci yol, yazarın bağırsa da, fısıldasa da, etrafındakilere hafifçe söylese de, sesinin kendi sesi olduğu durumdur.

Bu durumda yazarın ne tür bir adam olduğu da

apaçık ortadadır: Kendine güvenen ya da belki nörotik

biri, dobra dobra konuşan ya da içine kapanık biri, ama

yazdıklarında görülen yaşam deneyimleri ve usa vurma

işlemlerinin odağında *kendisi* bulunan biridir; yazı yazması, bir şeyler bulmuş olmasındandır; bize bunu anlatmak,

bunu nasıl bulduğunu açıklamak istemesindendir.

İngiliz dilinde yazılanlar arasında bulunabilecek en

iyilerinin ardında işte bu ses vardır.

Yapılan çalışmaların sunumunda izlenen ikinci yol

ise, genellikle, insan sesi denebilecek hiçbir sesin kullanılmadığı yazılardır. Bu tarz yazma aslında "insan

sesi" sayılmamalıdır. Bu kendisiyle yetinen insansız bir

“ses” sayılmalıdır* Bu tür yazılar makine ile imal edilmiş

metinlerdir. Baştan sona özel bir dille yazılmış olması

bu uğurda harcanan çabalara değecek oranda bir değer

kazanmasının bile sağlayamamaktadır: Kişisel olmamakla

da kalmamakta, kişisel olmamak için büyük bir

çaba gösterilmesini gerektirmektedir. Hükümet bildirileri

ve bültenleri bazen bu tarzda yazılmaktadır. İş mektupları

da böyle yazılmaktadır. Sosyal bilimlerin de büyük

bir bölümünde yaygın olan bu dildir. İnsanın söyleşi için

satırlara döktüğü bir yazıya benzemeyen her tür yazın

gerçekte büyük üslup sahibi olan birkaç kişininki bir

yana kötü bir anlatım sayılmalıdır.

* Bu güzel noktayı Mills, “voice” ve “Sound” kelimeleri ile

belirtiyor. Biz, çeviride açmak zorunda kaldık - ç.n.

(3) Fakat son olarak bir de seslenenin sesini duyacak olanlarla ilgili bir sorun bulunmaktadır-onlara ilişkin olarak neler düşünölmekte oluşu da yazarın üslubunun özelliklerini belirlemektedir. Fler yazar için, seslenmek istediğı kimselerin ne tür insanlar olduklarına dair kafasında bir izlenim taşımanın ve ayrıca onlar hakkında gerçekte ne düşünmekte oluşunun önemi vardır. Bunlar kolay sorunlar değildir: Bu sorunlara yeterince cevap verebilmek, yazarca hem okuyucu kitlenin bilinmesine, hem de yazarın kişi olarak gerekli kararlarını alabilmiş olmasına bağlıdır. Yazmak demek okunmaya değer biri olduğuna kişinin inanması, inanabilmesi demektir. Fakat kimler tarafından?

Buna verilebilecek cevaplardan biri, meslektaşım Lionel Trilling'in benim burada yansıtmama izin verdiği sevdiğim cevabıdır. Bu soruna cevap ararken, kendinizi, iyi bildiğiniz bir konuda, en seçkin üniversitelerden gelen öğretim üyelerinden ve öğrencilerden, ayrıca, yakın kentlerden gelen ve konuya karşı ilgi duyan çeşitli kimselerden oluşan bir topluluk önünde bir ders vermeye çağrılı biri olarak düşünün. Ve gene düşünün ki, sizi dinlemeye gelmiş kişiler bu niteliktedirler; sizi, öğrenme ve bilme hakkı olan kimseler olarak dinlemekte; siz de onları bu hakkını kabul edebilmiş birisiniz. Buyrun şimdi yazın.

Bir yazar olarak sosyal bilimcinin önünde başlıca
dört olanak vardır. Sosyal bilimci kendisinin söyleyecek
bir şeyleri olduğuna inanıyor ve belirttiğim gibi, belirli bir kamuya seslenmek istiyorsa, herkesin
okuyup anlayabileceği
gibi yazmak zorundadır. Söyleyecek şeyleri
olduğuna inanıyor, fakat belirli bir kamunun önemini
fark edememiş bulunuyorsa, kolaylıkla okunmazanlaşmaz
bir yazar olacaktır. Bu durumda kalmış bir
kimsenin çok dikkatli olması gerekir. Böyle biri kendini,
kendine özgü sesi olan biri olarak değil de, belirli kişiliği olmayan bir sesin görevlisi olarak
görmekte ve bu ancak
bu yol ile bir de kendini dinleyen bir kamu bulabilmişse
o zaman bir tapınma nesnesi olup çıkacaktır.

Eğer kendi sesini bilmeksizin ve belirli bir kamuya da
kavuşmaksızın, konuşuyorsa söyledikleri, böyle birini
basmakalıp metinler üretmeyi kendine iş edinmiş; boş
hamamda keyfince şarkı söyleyen biri saymamız gerekir.

Böyle bir durum, ancak Kafka'nın romanlarında rastlanabilecek kadar ürkütücü bir şeydir. Bu durum,
insanın
aklını yitirmesi gibi bir durumdur.

Yazında anlamca kazanılabilecek gerçek derinlik
ile, saçmalık derecesinde tımtırlı yazıp konuşma arasında
belli belirsiz, hatta tehlikeli denecek kadar belirsiz
bir sınır vardır. Hiç kimse - VWhiteman'ın kısa şiirindeki
gibi-dersine yeni başlayanların ilk öğrendiklerinin verdiği
mutlulukla yetinip daha ilerisine gitmek istemeyişlerine

neden olan büyülenmişliği reddedemez. Kendi başına,
dil, bir “harikalar alemi” oluşturamaz. Fakat bu dünyanın
engellerine takılıp kalmış biri gibi, bitmiş sonuçların çekiciliği ile işe başlama yanlışına da
düşmemeliyiz. Akademik
topluluğun bir üyesi olarak kendinizi gerçekten güçlü
bir dilin temsilcisi saymak ve konuştuğunuz ya da yazdığınız
zaman uygar bir insanın konuştuğu dili kullanmak
durumundasınız.
Düşünme ile yazma arasındaki karşılıklı ilişkiyle
ilgili olarak son bir nokta daha var. Hans Reisenbach’ın
deyişi ile “bir buluş içeriği" ile yazı yazmakta ısrar edecek olursanız, çok az sayıda insan tarafından
anlaşılabilecek,
üstelik, bildirim ve anlatımınızda büyük ölçüde
özel kalma eğilimi göstereceksiniz. Düşündüğünüz
şeyi daha objektif kılabilmek için, bir sunum içeriğiyle
yazmanız gerekmektedir. Önce, kendi düşüncenizi
kendinize “sunmak" zorundasınız; buna çoğunlukla
“açık seçik düşünmek” denmektedir. Daha sonra, bu işi
başardığınıza karar verince düşüncenizi başkalarına
sunmaya başlayacak ve çoğu kez henüz yeterince başarılı
olmadığınızı göreceksiniz. Artık “sunum içeriği”
üzerinde; sunum sorunu üzerinde duruyorsunuz demektir.
Bazen, düşüncenizi sunmaya çalışırken, sadece
ifade olunma biçimi açısından değil, içeriği açısından da
düşüncenizde değişiklikler yapmakta olduğunuzu göreceksiniz.

Sunum sorunu üzerinde çalışırken kafanızda

yeni yeni düşünceler, fikirler oluşacaktır.

Kısacası, toplumsal açıdan daha objektif olduğu

için daha üst bir düşünce düzeyi sayılan bu aşama sizin

için, başlangıçtakinden farklı, yeni buluşlarla dolu olacaktır.

Bu aşamada da nasıl düşünmekte oluşunuz ile,

nasıl yazmakta oluşunuz arasında zorunlu bir bağlantı

bulunmaktadır. Bu iki içerik arasında, mekik dokur gibi,

devamlı gidip gelmeniz; her attığınız adımda nereye

gitmekte olduğunuzu biliyor olmanız gerekmektedir.

6

Bu söylediklerimden hemen fark edeceğiniz gibi,

uygulamada “proje üzerinde çalışmaya başlamanız”

diye bir şey hiç söz konusu olmayacak; ya notlar almak,

dosyalar tutmak gibi kişisel çalışmalarınızla, ya da düzenlenmiş

ve yönlendirilmiş (guided) çalışmalarınızla,

zaten “çalışmaya” koyulmuş olacaksınız. Bu şekilde

çalışıp yaşarken, üzerinde daha fazla durmayı düşüneceğiniz

daha birçok konularla karşılaşacaksınız. Çalışmalarınızda

biraz “dinlenme” kararı verdiğinizde, tuttuğunuz

notları nasıl kullanacağınız, kitaplardan, karıştırdığınız

kaynaklardan nasıl yararlanabileceğiniz, kimlerle

ne gibi konuşmalar yapacağınız, konuşacağınız kimseleri

neye göre seçeceğiniz gibi sorunlar üzerinde durmanız;

bunları ilgili konunuz ve temanızı göre bir karara bağlamanız gerekecektir. Bunları, önünüzdeki çalışmanızda yer alacak tüm kilit öğeleri içeren bir küçük dünya kurabilmek, her öğeyi sistemli olarak yerli yerine koyabilmek, ana çerçeveyi de her bölümündeki, her öğesindeki gelişmelere göre yeniden ayarlayabilmek için yapacaksınız. Böyle kurgulanmış bir dünyada yaşamakta olmanızın bir başına kendisi bile artık gerekli olanın ne olduğunu bilmenizi sağlayacaktır: Düşünce ve fikirler... olgular, düşünceler ve fikirler... rakamlar, düşünce ve fikirler....

Bu yolla buluşlar yapacak, açıklamalar yapacak, bulup ortaya koyduğunuz şeyleri düzenlemek için tipler oluşturacak, her konuyu ayrı ayrı isimlendirecek, denemelerinizi gözden geçirecek ve örgütleyeceksiniz. Bu

düzenleme zorunluluğunuz biçim kalıplarını ve yönsemeleri saptayıp ortaya koymanızı, tipik ve nedensel sayılabilecek ilişkiler bulmanızı gerektirecektir. Kısacası, üzerinde durduğunuz, ele aldığınız konuların, şeylerin ne anlam taşıdıklarını nelerin görölgen olmayan bir şeyin görölgen bir özelliği olarak yorumlanabileceğini araştıracaksınız. Anlamaya çalıştığınız şeyle ilgili gibi görülen her şeyin envanterini yapacak; temel birim olan içerikleri kendi aralarında arayıp toplayacak; daha sonra bu öğeleri bir çeşit çalışma modeli kurmak üzere yeniden birbirleriyle bağıntılandıracaksınız. Bunun da

ardından bu model ile, açıklamaya çalıştığınız şey ne
ise, onun arasında ilişki kuracaksınız. Bu nadiren kolay,
çoğu kez ise altından kalkamayacağınız kadar ağırdır.

Fakat daima, hemen tüm ayrıntılar arasında, yirminci
yüzyıl ortalarındaki bir dizi toplumun ana biçimlerini
ve temel yönsemelerini ortaya koyan göstergeleri
arayacaksınız. Çünkü her zaman için hakkında yazı
yazdığınız sorunlar, ister istemez insana ilişkin türlü
sorunlar, türlü özellikler olacaktır.

Düşünme bir düzen arayışı, düzenlilik ve anlaşılır
olabilme uğruna girişilmiş bir uğraşıdır. Düşünmekten
gereğinden tez, gereğinden önce uzaklaşmayın; durdurup
kesmeyin-yoksa, bilmek zorunda olduğunuz hiçbir
şeyi bilemezsiniz; ama durmadan, sadece düşünmekte
olmanız da çıkar yol değildir, dayanamaz çatlarsınız.

Sanırım, işte bu çabadır ki, ender durumlarda da olsa
az çok başarılı olduğunda ancak insanoğlunun yapabileceği
hayranlık uyandırıcı işlerin başarılmasını sağlayan
“tefekür”ün oluşumunu sağlamaktadır.

Buraya kadar söylemeye çalıştıklarımı birkaç
cümleyle, birkaç uyarı ile özetlemem; sanırım yararlı
olacaktır:

(1) Zanaatınızın ehli olunuz: Katı ve değişmez işlem
ve usullere itibar etmeyiniz. Her şeyden çok, toplumbilimsel

düşünü (imagination/muhayyele) geliştirmeye
ve kullanmaya önem veriniz. Yöntem ve teknik
fetişizminden kaçınınız. Düşün zanaatının alçakgönüllü
ve gösteriş düşkünü olmayan “erbabını” örnek alın; onlara
bakarak, onlara benzemeye çalışarak kendinizi
tedavi ediniz. Bırakın herkesin yöntembilimcisi kendisi
olsun; bırakın herkesin teorisyeni kendisi olsun; bırakın
teori ve yöntem yaptığımız işin, zanaatimizin birbirinden
ayrılmaz iki parçası olsun. Bireysel bilim adamının özgünlüğünden yana olun; düz teknisyenlerden
kurulu
araştırma takımlarının her yere egemen olmasını durdurun.
İnsana ve topluma ilişkin sorunlarda kendi aklınızla,
kendi fikirlerinizle düşünmeyi öğrenin ve bunu
öğretin.

(2) Eşlenir ve eşlenmez kavramlarla kafa karıştıran

Bizans mantığını, gevezelik ve tumturaklı konuşma düşkünlüğünü başkalarına bırakın. Kendiniz için
de, herkes

için de açık ve düz bir dille sade bir üslûpla konuşup

yazmayı amaç edinin, edindirsin. Fazla kılı kırk yarılmış

terimleri, bu terimler duyarlık alanınızı arttıracak ve geliştirecek değilse düzencenize derinlik,
referanslarınıza

aslına yakınlık kazandıracak değilse kullanmayınız. Anlaşılmazlığı, akıl ermez görünmeyi, toplum
üzerine yargıda

bulunmaktan ve okuyucularınızın sizin çalışmanız

hakkında verebileceği yargılardan kaçınmakta bir araç

olarak kullanmayınız.

(3) Çalışmanızın gerektirdiğine inandığınız tarihsel dönemler arası karşılaştırmalara dayanan kurgular yapmaktan kaçınmayın; gerektiğinde belirli bir dönem için küçük ölçekli kurgular da yapın. Gücünüzce, sonuna kadar ciddi teoriler kurmaktan, modeller geliştirmekten çekinmeyin. En küçük olguları ve aralarındaki ilişkileri olduğu kadar,' büyük ve özgül olguları da ayrıntılarına inene dek inceleyiniz. Fakat fanatik olmayın: Bütün bu çalışmalarınızı sürekli ve yakın bir biçimde tarihsel gerçekliğin düzeyi ile bağıntılaştırın. Bu işi, bir yerlerde, binlerinin çıkıp da sizin için yapacağını, yapıvereceğini hiç sanmayın. Bu gerçekliği betimlemenin size düşen bir görev olduğunu bilin; sorunlarınızı buna göre formüle edin; sorunlarınızı ve bunlara ilişkin konuları, güç olguları bu düzeyde çözümlemeye çalışın. Kafanızda elle tutulur denecek kadar somut en azından tek bir örnek olmadıkça, sakın üç sayfadan fazla yazmayın.

(4) Küçük ve dar çerçeveli ortamcıklar üzerinde, bunları sıra ile ve birer birer ele alıp çalışmakla yetinmeyin; bu ortamcıkların içinde örgütlendiği toplumsal yapıları da inceleyin. Bu büyük çerçeveli toplumsal yapı çalışmaları açısından, ayrıntılı bir biçimde incelemeniz gereken ortamları seçip kararlaştırın. Bunları, incelenen her bir ortam ile sosyal yapı arasındaki ilişkiyi anlayıp ortaya koyacak biçimde inceleyiniz. Zaman aralığı yönünden bir

sorunla karşılaştığınızda da çalışmanızı aynı şekilde yürütünüz. Ne denli başarılı olursanız olun, sadece bir “gazeteci” olmayınız. Gazeteciliğin gerçekten değerli bir entelektüel uğraş olduğunu kabul etsek de, sizin uğraşınızın daha da değerli bir entelektüel uğraş olduğunu unutmayınız.

Aynı şekilde, çok kısa zaman kesimlerinde oluşmuş, çok kısa bir zaman dilimi içinde ele alınmış çalışmalar, araştırmalar yapmayınız, inceleyeceğiniz süre, zaman dilimi haftalarla, yıllarla, dönemlerle ifade edebilecek süreler olsa bile, araştırmanızda kendinize zaman boyutu olarak insanlık tarihinin bütününe alın; incelediğiniz haftaları, ayları, belirli bir dönemi bu bütünün içinde ele alınız.

(5) Amacınızın gerçek varlık olarak ortaya çıkmış ve bugün dünya tarihinde varolan toplumsal yapıları anlamak olduğunu biliniz. Biliniz ki, bu işi başarabilmeniz, bugün sosyal bilimlerde görülen aşırı ve zoraki uzmanlaşmaya itibar etmemenizi gerektirecektir. Çalışmanızda uzmanlaşmanızı onlara bağlı kalmaksızın, konunuza, her şeyden çok, incelediğiniz temel soruna göre oluşturup belirleyiniz. Bu sorunlarınızı formüle ederken, çözümlemeye çalışırken aceleci olmaktan kaçınınız;

sorunlarınızı formüle ederken, çözümlemeye çalışırken insan ve toplum üzerine yapılmış, geliştirilmiş bütün çalışmaları, fikirleri, yöntemleri, materyalleri,

perspektifleri yaratıcı bir tutumla ve saygıyla bulup kullanın, değerlendirin. Onlar bütünüyle sizin sayılır, çünkü

siz kime aitseniz, onlar da tümüyle sizin ait olduğunuza

/

aittirler; sizin olması gerekenleri *uzman* geçinen, safsatacılara, üstten konuşan kendini bilmezlere terk etmeyiniz,

kaptırmayınız.

(6) Çalışmanız boyunca, insanın görünümünü, insan

doğasının doğuşsal yanını - ve tarihin nasıl yapıldığına

ilişkin anlayışınızı, tarih imajınızı sürekli göz önünde

tutunuz. Tek kelimeyle, tarihe ilişkin, biyografiye ilişkin

ve biyografi ile tarihin içinde birlikte ve iç içe yer

aldıkları toplumsal yapıya ilişkin sorunlarınızı incelerken

görüşlerinizi sürekli olarak gözden geçiriniz; üzerinde

gerekli düzeltme ve geliştirmeleri yapınız. Bireysel farklılıklara, dönemlere ait değişim tarzlarına karşı gözünüzü

açık tutunuz. Gördüğünüzden, tasarımıyabildiğiniz

her şeyden insana ilişkin çeşitli sorunları incelemenizde,

birer belirtten uyarı olarak yararlanınız.

(7) Çalışmalarınızda, klasik sosyal analiz geleneğinin

mirasçısı ve izleyicisi olduğunuzu unutmayınız; bu

nedenle, insanı tecrit olunmuş, salt kendi başına ve

kendi içinde akıl erdirilebilecek bir kesimcikmiş

(fragment) gibi ele almayınız, insanları tarihsel ve toplumsal aktörler; çok karmaşık bir görünümde oluşturulmuş

çeşitli insan tiplerini de çeşitli toplumların varlığının,

bulunuşunun birer sonucu olarak anlamaya çalışınız.

En küçük, en dar kapsamlı çalışmanızı bile sonuçlandırmadan,
önce yerinde olur mu, olmaz mı demeden,
tüm aklınız ve fikrinizle her çalışmanızda, içinde
yaşadığınız dönemin, yirminci yüzyılın ikinci yarısında
insanın hem bir cehennem, hem de bir cennet olan toplumsal
dünyasının gerçek anlamını, biçimlenişini, yapısını
ve başat yönsemelerini anlamaya yöneliniz.

(8) İncelemek, üzerinde çalışmak için seçeceğiniz,
kararlaştıracığınız sorunların, resmi biçimde ifade olunmuş
kamu sorunlarınca, ya da özel kişilerce önem taşıyan
özel sorunlarca belirlenmesine asla izin vermeyiniz.

Her şeyden önemlisi kendinizden başka kimselerin önünüze
koyacağı koşullar altında bürokratik bilimcilik anlayışının

illiberal pratikçiliğini ya da ahlak düşkünü liberal pratikçiliğini benimseyip ahlaki ve siyasal
bağımsızlığınızı, özgürlüğünüzü yitirmeyiniz, Biliniz ki, kişisel sorunların

bile pek çoğu, sadece kişisel sorunlar olarak ele alınıp

çözümlemezler: kamusal sorunlar olarak, tarih-yapımı

çerçevesine girecek sorunlar olarak ele alınmayı gerektirirler.

Ve gene biliniz ki, kamusal sorunların insana ilişkin

yanı da, bu sorunlarla bireysel sorunlar-ve bireysel yaşamın

sorunları arasında ilişkiler kurabilmenize bağlıdır.

Unutmayınız ki, yeterince iyi ifade edebildiklerinde, sosyal

bilimin sorunları hem kamusal sorunları ve bireysel

sorunları içerecektir, hem de bu ikisi arasındaki karmaşık

ilişkileri kapsayabilecektir.

Bireyin yaşamı ve toplumların oluşumu bu boyut

içinde gerçekleşmekte; *toplumbilimsel muhayyelenin*

insanın şu günkü yaşamında niteliksel değişimler oluşturabilme şansının da bu boyut üzerinde aranıp bulunması

gerekmektedir.

372

Anarken..

Bu kitabın önceki *version'* ları 1957 yılı ilkbaharında Kopenag'da Sosyal İşler Bakanlığı Danışmanı Bay

Henning Friis tarafından düzenlenin bir sosyal bilim seminerine sunulmuştur. Dikkatli eleştirileri ve incelik gösterip

yaptıkları önerileri için kendilerine ve bu seminerin

üyelerinden Kirsten Rudfeld, Bent Andersen, P.H. Kühl,

Paul Vidriksen, Knud Erik Svensen, Torben Agersnap ve

B.V. Elberling'e gerçekten şükran borçluyum.

Bölüm 1, “Sosyal Bilimin Geleceği”, bu kitabın diğer

kısa kesimleri gibi, 1958 yılı Eylül ayında St. Louis’de

Amerikan Siyasal Bilim Derneğine özet olarak sunulmuştur.

Bölüm 6’da ise, Ekim 1953’de *Philosophy of Science*

dergisinde, Cilt XX, Sayı 4 ’de yayımlanmış bulunan “Günümüz

Sosyal Biliminde İki Araştırma Üslûba (Two Styles

of Research in Current Social Study) makâleminden yararlandım.

Ek’in ilk beş kesiminin daha önceki taslakları, L.

Gross tarafından derlenen ve Evanston, Peterson, 1959

basımlı *Symposium on Sociological Theory*1 de yayımlanmıştır.

Bölüm 8'in beşinci ve altıncı kesimleri Ekim

1958'de *Monthly Review* dergisinde yayımlanmıştır. Genel olarak da, ilk kez 1 Mayıs 1954 tarihli *Saturday*

Review'de yayımlanan bazı görüşlerimden yararlandım.

Bölüm 9 ve 10'dan bazı pasajlar Ocak 1959'da *London*

School of Economics' de ve VVarşova'daki *Polonya Bilimler Akademisinde* verdiğim derslerde, Şubat 1959'da ise

B.B.C.'nin Üçüncü Programındaki yayınlarında kullanılmışlardır.

Metnin daha sonraki taslakları, bütünüyle ya da

kısmen, bu kitabın değerli bir yanı varsa tümünü kendilerine

borçlu olduğum aşağıdaki meslektaşlarımca okunmuş

ve eleştirilmiştir. Cömertçe sundukları yardımları

için ne denli teşekkür etsem azdır:

Harold Barger, Robert Bierstadt, Norman

Birnboum, Herbert Blumer, Tom Bottomore, Lyman

Bryson, Lewis Coser, Arthur K. Davis, Robert *Dubin,

Marjoire Fiske, Peter Gay, Si Goode, Liewellyn Gross,

Richard Hofstadter, Irving Howe, H. Stuart Hughes,

Floyd Hunter, Sylvia Jarrica, David Kettler, Walter Klink,

Charles E. Lindblom, Ernst Mannheim, Reece McGee,

Ralph Miliband, Barrington Moore Jr., David Riesman,

Meyer Schapiro, George Rawick, Arnold Rogow, Paul

Sweezy.

Ve açık-seçik yazabilmem için bana gerçekten

çok büyük yardımları olan can dostlarım William Miller'a

ve Harvey Swados'a zevkle, bir kez daha teşekkürler.

C.W.M.

374

Marx, "İnsanoğlu, Tarih'in onun önüne getirip koyduğu sorunları çözümler" diyordu.

Toplumbilim, belki bu nedenle, 19. Yüzyılda ve Fransa'da bir bilim alanı olarak ortaya çıkıp gelişmeye başladı. Simmel'in Spengler'in, Hegel'in sosyal felsefe geleneğinden ayrılıp toplumbilim olma süreci Fransa'daki bu başlangıçtan az sonra, 1892 yılında Şikago

Üniversitesinde toplumbilim bölümünü açan, Almanya' da doktora yapıp ülkeye dönen Amerikan Toplumbiliminin kurucu kuşağınca

gerçekleştirildi.

1932'de New York Üniversitesinde de bu bölüm açıldığında ise

"piyasanın projeleri ile iş yapan yeni bir toplumbilim anlayışı baskın duruma geçmeye ba.şladı.

Aynı yıl Amerika'daki bu değişimi gelip gören Kari Mannheim, "Artık toplum bilimci değil, toplumbilim teknisyeni olacaksınız" diye yazdı.

1948, 1950'lerin ve Mc Carthy'ciliğin zor yıllarında ise bu baskın anlayışa yönelik eleştiriler de başlamıştı. Ama bunları yazarlar çok küçük bir azınlıktı.

C. Wright Milis, H.Swados, E. Goffman ve yakınları olan

toplumbilimciler bu direnmenin öncüleri idi.

Mills'in Toplumbilimsel Düşün (Sociological Imagination)

kitabı bu başkaldırının en yetkin metni oldu.

Kapaktaki resim, bugün içinde yaşadığımız "modern dünyanın ve hayatın" 19.

Yüzyılda ilk kez başladığı, geliştiği, W. Benjamin'in deyişiyle, "19. YLizyılı bŞkPnti P-a ris"ten:

"Les Grands Magazins du Printemps.

Rue de Havre'da. 1880'de Neo-Baroque tarzında yapılmıştır.